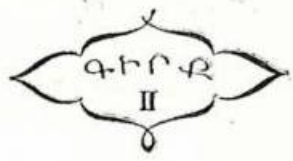

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՍԵԿՏՈՐ

ՔՐԴԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՆԵՔԻԱԹՆԵՐ

ԳԻՐ Զ
II

ԳՐԱՌՈՒՄԸ,
ԱՐԻԱԶԱԲԱՆԸ ԵՎ ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
Ն. ԶՆԴԻԻ

АКАДЕМИА ӨЛМА ЙА РСС ӨРМӨНИЕ

Сектора р'онхлатзание

**ԻՔԻԱՏԵԸ
ՇՄԱԾՏԱ ԿՕՐԴԻԵ**

891.57-13

$\frac{P}{\pi}$
542/105

ԿՒԵՅԱ
II

Բարնվիսար,
пешхөбөр у нввисарнаси
ԿԳ Ի. ՇնԸԻ

$\frac{P}{\pi}$
733

ՀԱՅԿԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆԻ ԿՕՐԴԻ
ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԻ
ՔՐԻՍՏՈՍ ԼԵ 2
ՄԵԼՆԻՍԻՍ

Նաիրատի ԱՕ ՐՏՏ ӨՐՄՈՆԻԵ

Երեւան 1962

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР

Сектор востоковедения

КУРДСКИЕ НАРОДНЫЕ СКАЗКИ

КНИГА
II

Запись,
предисловие и комментарии:
А. Д. Жинди

Издательство АН Армянской ССР

Ереван 1962

ПЕШГОТЬН

Эва бэрэвока кк'яатед (чирокед) щмаэ-та к'ордайэ дө-данэ. Wэки те һазьркьрье¹.

Кк'яатед ве ктебе чэнд щара йа бэрэвока пешьн зэф-тьрьн. Бэрэвока пешьнда тэне кк'яатьн, ле дь вьрда кк'яа-тара тэвайн ёса жи мэсэлэ, қсэ у мжули һанэ. Эвед па-шьн бь чапа хwэва чукьн. Бь ви тэһэри эва бэрэвока бь ваи щуред хwэва дһа зэфнавийэ у дэwлэтийэ, нэ к'о йа пешьн.

We шунда һэрче кк'яатед ве бэрэвоке һатьнэ нви-саре жь гэлэк мэрьва—аһьл у щаһьла, жь жьн у мера, хорт у қиза, хwэнди у нэхwэндйа, г'онди у бажарвана. Паше эw кк'яат, мэсэлэ, қсэ у мжулиед ве бэрэвоке нэ к'о тэне жь кк'яатбежед республика мэ һатьнэ нвисаре, ле ёса жи жь кк'яатбежед республикед дьне, чаwа к'о жь кк'яатбежед к'орде Г'орщьстане.

Фрқибунера тэвайн һэрд'о бэрэвок нимли минани һэв-д'онэ. Қийатед бэрэвока пешьн жи, йа д'ода жи щара э'wльнэ, Wэки тенэ нвисаре у щара э'wьл дьсперли нэшьре.

¹ Дэрэқа щуред кк'яатада һургли ктеба пешьнда һатийэ готьне, ле ль вра мэ тэне нвисийэ дэрһэқа we пьрседа, чька эва бэрэвока ча-wa һатийэ һазьркьрье.

Йа дōда эwэ, wэки т'эмамия ккйата бь зараве кōр-
манши хатьнэ нвисаре: фрқийа змане ккйат'бежа гэлэки
һьндкэ, эw кō эwана гэлэк щийа-гōнд, нэки у бажаред
щōда-щōлада дьжин.

Һэма сэр ве йэке жи мэ ккйат паравэкьрьнэ сэр кю-
ма, ава, срещикьрьна ккйата бэре эwыл бь нэфса ккйат-
бежара хатийэ гьредане. Готьнед һэр ккйатбежэки пэй һэв
хатьнэ данине. We шунда готьне ккйатбежед гōндэки, е нэ-
нике лиса ль пэй һэвдō хатьнэ данине. Мэсэлэ, ккйатед
ккйатбежед гōндиед нэкийа Апаране (Агбаране) бь царэкева
ль ду һэвдō хатьнэ данине, оса жи е нэки у бажаред дьне,
чаwа е Аштараке, е Ереване у ед майин.

Пэй тек'стед ккйатара нвисариаси хатийэ данине, чька
книжан ккйат к'е готийэ, чька ккйатбеж чь снэте (пешэ-
ки) дькэ у глнед дьне.

П Е Ш Ә

Вәхтәке қизәкә зәф бәдәw һәбу. Падша роке рабу нав шәһәре хwә гәрйа, чәв we қизьке кәт. Вәгәрйа щие хwә, гази wәзире хwә кьр, го:

— Флан к'уче, флан номере қизәкә баш һәйә, гәрә тө жь мьнра бьхwәзи.

Wәзир рабу чу мала баве we қизе, жь баве wера го:

— Гәрә тө қиза хwә бьди падше!

Баве го:—Әз қизе қөрбана падше дькьм, ле гәрәке әз жь қиза хwә пьрскьм.

Жь қизе пьрси, қизе го:

— Кәта падша сьнкәтәки һин нәвә, әз падше настиньм

Wәзир го:—Қиза қәнщ, го, падшайә, го, we чь пешәйи һин бә?

Го:—На, wәзир, кәтани әw һини пешәке нәвә, әз тө щара wi настиньм.

Wәзир вәгәрйа чу падшера го: «Нал-кьк'йат әв». Падша рабу кәт реза шәһәр, чу щәм кәдада-леньһери, го: «Кәйран, әw чакуче һана кә һьлтиньн, датиньн, го, щарәке бәлки мьн шаш кьр йәки хьст, йан йәки мьн хьст, wәлә әз ви пешәйи һин навьм». Гәлә щи гәрйа, чу расти львудчийа һат. Го: «Wәллә әва пеша рькәтә». Осте львудчиара гот, го:

— Гэрэк эз щэм wə һин бьвьм!

Львудчийа нъзанбу падшайэ, го:

— Wэрэ қөрба, щэм мэ бьхэбьтэ, ле нэфе тэ тѳнэ нэ-та тэ һин дькьн.

Падша ѳса һин бу, жь wan львудчийа четър. Щав да қизьке, го:

— Эз һини пешэ бумэ, эз кѳлаве баш давежъм.

Қизьке го:—Эзе wийа бьстиньм.

Падше шанд, эрф у эдэт кэчък хwэст, ани мала хwэ пэя кър.

Һэргэ салэке, һэргэ дѳда, роке падша рабу, го: «Эз нава шэһэре хwэ бьгэръм, чька қэ чь һэйэ». Рабу гэрйа, чу бэр дэре падвалэке, жорда падваледэ ньһери, леньһери йэки мьле wи гьрт, қаши падвале кър. Падша чу леньһери гэлэ мэръв we тедаһн.

— Қѳрба, го, һун чь тэваньн, һун чь дькьн?

Го:—Мэ вра хwэй дькэ, ке гава лазъм бу, йэк-йэк мэ дьвэ дькэ сабун.

Роке хэзейне падвале һатэ һьндѳр, ле падша нэwерэ бежэ эз падшамэ. Падша хэзейинра го:

— Хэзейн, го, wэрэ эзе тыштэки тэра бежъм!

Го:—Бежэ!

Го:—Тѳ мьн бькѳжи, те жь мьн дэрхи мэсэлэ сабуна сэд манати. Го, һэрэ лье жь мьнра бинэ Wэрэ о кэванэки: эз жь тэра кѳлава бавежьме, һэр кѳлавэки тѳ бьди кэзар манати.

Хэзейн го:—Бэравэ!

Хэзейн чу льва ани о кэван жера ани. Эви кѳлав авите. Расти жи хэзейн кѳлава дьвэ дьдэ кэзар манати. Ро-жэке го:

— Хэзейн, го, эзе кѳлавэки баш бавежьме, тѳ бьвэ бэр падше дайнэ, we дэwса кэзар манати, пенц кэзар манат бьдэ тэ.

Го:—Бравэ, қѳрба!

Эви кѳлавэк авите, сэре кѳлев нвиси бь нэхша—кучэ, номера куче, наве хwэ нвиси, «Эзи падваледаньм, кари һэwара мьн Wэрэ».

Ле падша кѳ ѳнда бу, жьна wи дэwсе падшати дькър. Эви кѳлав we форме авит, го:

— Дәһ метьр падысхе баш бинә вәрә.

Хәзейн дәһ метьр падысхә ани. Әви кәлав печа, кьрә лулә, әв падысхә тәмьз сәр дьрут о гази хәзейн кьр, го:

— Дә бьвә бәр падше дайнә!

Хәзейн да мьле хәламе хвә, бьр чу бәр падше да-ни, го:

— Әва пешкеша мьн жь тәра анийә!

Падше го:—Әз зәф разимә,—о изна хәзейн да һат, го,—һәрә сьве вәрә.—Кәчьке гази кьр, го:—Вәкьн чька чь кәлавә әвни анийә һатийә?

Гава кә вәкьрн, кәчьке сәре кәлав ньһери, ва ньви-сийә: «Әзи фьлан куче, фьлан номере, падваледаньм, вәрә мьн дәрхә». Кәчьке we ськәте әмьр кьр, әскәр һьлда чу, дора падвале гьрт. Кәт һөндөре падвале, леньһери падшан тедаһә о гәлә мәрьв. Тәмам гьртн: хәзейн, қөльхчи-тәмам гьртн, әв мәрьве теда жи тәмам бәрдан. Е дьне бьрн чун, сәре ван тәмам лехьст, тәзә щәм падше руньшт, го:

— Падша, те бира тә, мьн го—һини пешә бьвә, тә дьго:—пешә чи мьранә? Вәки әв пешә нибуйә, гәло те хьлаз буйан?

Падше го:—Әвда хаде, әзе жь кә хьлаз бума, әз зу-да һна кьрьбум сабун.

— Дә, го, ижа руни жь хвәра бькә, бьхвә.

Кәта бу, чу!

QИЗА AQЪЛ

Падша ль вэзире хwэ мэнэ гьрт, го:

— Wэзир, тө гэрэ бэрэне мьн хwэйки нэта бһаре. Эзе бэрин бькшиньм бьдьм тэ: бу чэнд килойа, бһаре тө бини— нэ гьрамэк кембэ же, нэ йэк зедэбэ. Qимэте бэрэне мьн бист маната бини, к'вавэке жь гоште Wi бини, бэрэне мьн жи сламэт бини.

Wэзир рабу, сэре хwэ һьлда, тэркэсэлати дһиае бу. Чу, расти мэрвэки кал һат. Эwi калева тэв һэв реwити кьрын у хwэра хэвэрдан. Чун, һэвразэк к'эт пешйа ван. Wэзир го:

— Апе кал, wэрэ эм нэрдwане ви һэврази чекьн, пера һьлкьшьн!

Кале гөһ нэдае, го: «Эви эвсэнэйэ». Чун, чун ль бэр авэке. Го:

— Апо, wэрэ йэк жь мэ бьвэ пра, йэк жи сэрра дэрбазбэ!

Кале гөһ нэдае. Һэрдба жи хwэ пехас кьрын, авера дэрбаз бун. Чун незики гөнде кале бун. Зэвикэ зэф рынд шин буйи ль келэка гөнд бу.

Го:—Апо, гэло эва зэвийа хwэйе we чнийэ, йан на?

Диса кале дьле хwэда пе кэнийа, го: «Һэвэ, гөнэвэ, эви

эвсэнэйэ». Кале ида пышта хwэ педа кър, чу. Wэзир газир кър, го:

— Апо, гэлэ ви гонди шенайи хэйэ?

Кале го:—Мала тэ хърав бэ, тэ свэда гълиэ эвсэнэ дьки, тэ нъзани һа we гонди шенэ,—у кале пышта хwэ педа кър у чу. Чу мала хwэ. Wэзир к'елэка гонд рунышт.

Qиза кале го:

— Баво, тэ qэ иро чь дит, чь нэдит, жь к'о тейи?

Го:—Лаво, эз иро расти мэрвэки дин һатъм!

Го:—Чава, баво?

Го:—Лаво, эм һатъи бэр флан һэврази, эви жь мьира гот: «Апо, wэрэ эм ви һэврази нэрдъвана ле чекъи, пера һьлкъшьи». Го, лаво, wэлэ мьн гонд нэдае, мьн заньбу динэ. Го, эм һатъи бэр флан чэме аве, диса глики дин кър, го: «Wэрэ йэк мэ бьвэ пра, йэк жи сэрра дэрбаз бэ». Лаво, ида мьн гонд нэдае, тэне пе к'энийам.—Кале го,—хwэзыл бь шан глиэ эвсэнэ, нэ бь ви глиэ пашьи.

Qизе го:—Баво шан, дэ бежэ, эw чь гли бу?

Го:—Лаво, эм һатъи, к'елэка гонд зэвйа кондэле гэным шин бубу, тэ зани, һе шинэ. Эви мьира го: «Гэлэ хwэйе we зэвие эв зэви чнийэ, йан на?»—Кале го,—Мьн жера го: «Мала тэ храв бэ, тэ навини зэви һе шинэ, ижар жь к'о чнийэ,—о мьн пышта хwэ педа кър, һатъм. Газир мьн кър, го: «Апо, гэлэ ви гондида шенайи хэйэ, йан тэ-нэ?» О лаво, мьн тэрка ви да, эз һатъм.

Qизе бавера го, го:

— Баво, we ськэте һэрэ эви мэри бинэ wэрэ, го, баво, эви чь жь тэра готийэ, раст готийэ, тэ фэм нэкърийэ.

— Чава лаво, го, мьн фэм нэкърийэ?

Го:—Ль бэр һэврез тэра готийэ—йэк жь мэ глики бькэ, эме зу һэврезра һьлкъшьи, лэма жи готийэ «Эм нэрдъване чекъи». Гун һатънэ бэр аве, эви готийэ—йэк жь мэ мдасе хwэ бехэ, е дне һьлбьрэ о авера дэрбазбэ, ида чьра һэрдэ жи хwэ пехас кьн? Лэма жи готийэ: «Йэк мэ бьвэ пра». Тэ диса фэм нэкърийэ. Гун һатънэ бэр зэвие, эви зани чьра готийэ—зэви чнийэ, йан на?

Го:—Лаво, эз чь занъм!

— Готийэ, гэлэ хwэйе we зэвийе жь хэлде нан дэйн

кьрийэ, харийэ йан на? Wэки дэйн нэкрьбэ, рьсқэки рьндэ. Демэк нэчнийэ, йан кё дэйн кьрьбэ-бьзанбэ чнийэ.

— Э, го, лаwо, һэрге нэйи динэ, ле йа гёнд чьра бса гот, гёнди бэр чэве ши шенбу?

Го:—Баво, эwi зани чьра бса готийэ? Готийэ, гэлэ малэкэ шен һэйэ, эз һэрьм ле бьвьм меван, тэ жи фэм нэкрьрийэ, нэанийэ. Нһа жи һэрэ, ве скэте эwi мэрьви би нэ wэрэ.

Кале рабу чу. Wэзир ль сэр кэвьрэки хwэра руньштьбу. Го:

— Хорте дэлал, кэрэмкэ эм һэрьн мала мьн!

Wэзир да пэй, чу мала кале. Эва кэчька рабу данздэ һек жера кэландьн у бь катэкива да сэр сние, го:

— Баво, бьвэ дайнэ бэр мевин!

Кале рева, сьвдэреда лева катэ шкенанд у бь һекэкева дабэланд. Һэрче майин бьр да бэр wэзир. Wэзир го:

— Апе кал, сала wэ йанздэ мэһн, йан данздэ мэһн? Йа майин жи: һива алие wэ шкэстийэ, йан саг'э?

Кале гёһ нэдае, бэр хwэда кэһня о вэгэрйа чу щэм қизе, го:

— Лаwо, мьн дьгот эwi эвсэнэйэ, тэ дьгот—на. Эwi эвсэнэ-тэ чьра го, мьн ани мале?

Го:—Чьра баво, чь го?

Го:—Лаwо, мьн кё нан бьр дани бэр, жь мьра го: «Апе кале, сала wэ йанздэ мэһн, йан данздэ мэһн, о го, һива wэ шкэстийэ, йан саг'э?»

Қизе го:—Баво, тэ тё һек же харьн, катэ же шкенанд?

Го:—Эре, лаwо, wэлэ дьле мьн һавьж кьре, мьн пари катэ һекева хар!

— Э, го, баво, эwi we йэкера готийэ йане катэ шкэстийэ, һекэк жи кемэ.

Эва гһя к'ота бу, қиз тэзэ чу щэм Wэзир. Сэлам у сэбах дае, го:

— Бежэ, wэзире падша, чь ль тэ қэwмийэ тё һати дэркэти вра?

Чаwа кё падше йа бэране хwэ жера готьбу, бса жь қизера го.

Qизе го:—Wэзир, тō һәрә, бәрәне Wи раст бькшинә, чәнд киләйә. О чежкә гōра жь мьра бинә Wәрә.

Wэзир рабу вәгәрйа щие хwә, гази нечирван кьр, го:
— Тō чь дьхwэзи эзе бьдмә тә, тәне чежькәки гōра мьра дәстхә.

Нечирван чежька гōра ани, Wэзир бәран, чежькева ани тәслими қизьке кьр.

Qизьке чаwа кьр? Ани бәран рьнд хwэй кьр, нәфт рожа щарәке чежка гōра нишан дьдае. Бәран хwә ль диwара дьхьст, қōлоз дьбу, диса жар дьбу, дьһатә сәр қьрәре бәре.

Кәта бһаре нале қизьке, бәрин әw бу. Qизьке рабу һрйа бәрин бьри, рьст у же хōрщәк рьнд чекьр, бьр фрот о бист манате бһе бәрин пе we дәрхьст. Wәде Wэзир тәмам бу. Wэзир һат мала кәчьке, wәки бәрин бьвә. Кәчьке рабу һәрдō гōньке бәрин дәрхьстьн, кьрә к'вав, кьр нава нанәки лош, о бәран жи к'шанд-диса к'аша wи әw к'аш, да Wэзир, го:

— Бьвә һәрә, бьдә пәдше хwә.

Бьр чу да пәдше. К'вав бәр дани, бист манете wи кьрә дест.

Пәдше го:—Wэзир, дә шровәкә, чка растә, әв гошт у һәқ е бәриньн йан на, избат бькә.

Wэзир жера избат кьр.

Пәдше го:—Wэзир, әв к'е тō wа һин крийи?

Го:—Пәдшан сагбә, ль флан гōнди қизәкә wа we форме кьр.

Пәдше го:—Wэзир, гәрә тō һәри, we қизе мьра бьхwэзи.

Wэзир ида ре заньбу. Чу мала кәле, го:

— Кәле, әз һатьмә хwэзгине қиза тә, пәдшера.

Кәле го:—Qизькә, қōрбана пәдше дькьм!

Qизе го:—Баво, бьсәкьн, әз бь хwә қәләне хwә к'ввш бькьм. Һатийә қәwата пәдше, бьра қәләне мьн бьдә, әзе пәдше бьстиньм.

Wэзир к'әнийа, го:

— Qиза дәлал, әв пәдшайә, нькарә қәләне тә бьдә?
Чьқа дьхwэзи, го, қәләне хwә бежә!

Го:—Qәләне мьн бист-бәрхә, си-гōрә, чьл-шерә, пен-

ши-локче дэвайэ, шест-рувийэ, кәфте-жи постэ.—О го,—
қәwата падше һэйэ, бьра бе.

Wэзир тышт фэм нэкьр. Го:

— Qиза дэлал, бәрх һеч, дэwә һеч, пост жи һеч, руви
жи тышки накэ, гөр у шер чэтьньн.

Qизе го:—Әwэ...

Wэзир рабу чу щәм падше. Падше го:

— Тэ чаwа кьр?

Го:—Падшан сагбэ, кэчьк қәләнәки гьран дьхwэзэ,

— Wэзир, бежэ, чька қәлән чийэ, эз нькарьм бьдьм?

Wэзир жера ер бь ер го, чь кэчьке готьбу.

Падша дөшөрмиш бу, го:

— Wэзир, тө фэм наки, әwе чь готийэ?

Го:—Падшан сагбэ, чь кө готийэ, мын жь тэра готийэ.

Падше го:—Wэзир, әwе готийэ, һэгәр падшае тэ бист
салийэ, әw бәрхэ, мина бәрха шаһьл у ширьнэ, һэгәр си
салийэ—әw гөрэ, ида карэ бе мнэт мын хwәйкэ, һэгәр чь-
лэ, ида шерэ, қә мнэта Wi жь кәси тәиэ, һэгәр пенцийэ—
әw локче дэванэ 8 ида дьлкөмэ, һэгәр шестэ, әwе ида
мынра рувитийа бькэ, һэгәр кәфтейэ, әw ида буйэ п'остәки
вала, ида тө тышт пе навэ. Го, Wэзир, мала тэ храв бэ,
эз жи кәфте пенц салимэ, һәрә we қизе бинэ әзе we хwәй
кьм чаwа қиза хwэ, бьра щәм мын бьминэ.

Wэзир чу пәй кэчьке о ани сәра п'адше кьр ха-
ньмәкә².

КИЖАН ЧӨЛӨ ХӨВӨЛӨ БЬКӨЛӨ,
ХВӨ ДЬКӨВӨ

Падша роке вэзире хвэра гот, го:

— Вэзир, вэрэ эм текэвн дьлде дэвреша нав шөһө-
ре хвэда бьгэрын. Падша вэзирэ хвэва кэтын нава шөһөр
гэрийан. Эвар ван хат, чун мала фэқираки бун меван. Эваре
фэқир го:

— Дэвреш баба, го, кэрэмкын, эзе щие вэ сэр хани
дайным, көлфөта мын ве бьвэльдэ.

Эван дэркэтын сэр хани, көлфөта ви вэльди, кэрэк
жера бу. Фэқир хат щэм дэвреша, го:

— Дэвреш баба, хун сэр чэве мынра хатнэ, п'еп'аре
вэ хер бу, шыкыр кэрэк жь мынра бу!

Ве вэхте вэзире п'адше кэнийа. Падше го:

— Вэзир, го, йан кэне тэ, йан эзе сэре тэ лехым.

Вэзир го:—Падшайи саг бэ, эва көре ви фэқира тэзэ
бу, эве бьвэ зэве тэ, қиза тэ бстинэ.

Падше го:—Эз кө нэдьме, эва фэқира ве бе, бь зоре
бьвэ хэрэ?

Вэзир го:—На!

Сьве п'адша рабу, чу мала хвэ. Гэлэк вөдө дэрбаз

бу. Эва көрьке хана бу чардә-панздә сали. Qиза п'адше жи бу чардә-панздә сали.

Wәхтәке п'адшаки майин hat сәр ви п'адшайи шәр. Бәре қәйде п'адша әw бу, хwә-хwә гәрәк пешиа ордийа хwә к'әта. Падше әскәр бәрәв кър. Әw көре wi фәқири—наве wi Әли бу. Әли жи к'әтә бәр әскәрие. Падша әскәре хwә бәрәв кър у да пешие. Wәкиле хwә дәwса хwә һышт. Эвана гәләки чун, незики ордийа джмыне хwә бун, we шәве weдәре һеwрин.

Сьвә сафи бу, п'адше әмьр кър, го:

— Бәра әскәр бе бәр дәре чадьре мәра дәрбаз бә, чька нале ван чийә?

Әскәр hat, щот-щот бу, бәр дәре чадьреpa дәрбаз бу. Көре фәқир—Әли hat дәрбазбу. Wәзир к'әнийа. Падше го:

— Wәзир, чьма дьк'әни?

Го:—Падшайи сагбә, эва хорте хана, әw көре фәқирә әм чун мала wi, мьн гот: «Йазйа wi сәре қиза тә к'әтийә» —эва әw хортә.

Падша чу щие хwә, кагәзәк нвиси wәкиле хwәpa: «Wәкил, эва кагәзе хана кижани ани да тә, тә wi бькөжи». Кагәз п'акет кър, го:

— Wәзир, гази wi хортикә!

Wәзир гази wi хорти кър, п'адше гьрт кагәз дае, го: — Әли щан, тә әви кагәзи бьви бьди wәкиле мьн!

Әли кагәз кьрә щева хwә у ре к'әт. Әли нәхwәнди бу. Әли чу. П'ър чу, һыдык чу, чу к'әтә Хас бахче п'адше. Каник теда бу, Әли сәр кание сәкьни, сәр-чәве хwә шушт, го: «Wәлә әзе разем, рнәт бьвьм, паше әзе кагәзе бьдьм wәкиле падше». Әли раза. Qиза падше жи we снәте го: «Әзе һәрьм нава бег, хwәpa бьгәрьм». Qиза падше чу сәр кание, леньһери хортәки вайә сәр кание разайә. Qиза падше эва хорта бса нәванд, го: «Гәло әв чь хортә? Хwәзьл әви хорти әз бьстәндама, бра әмре мьн саләк буйа». Келәка хорт рунышт, леньһери сәре кагәзәки щева wира дәрк'әтийә. Qиза падша го: «Чька әзе әви кагәзи дәрхьм, чька гәло наве wi, щие wi теда нәнвисийә, әз пе бькәсьм?» —Кагәз дәрхьст у хwәнд: леньһери баве we нвисийә wәкиле хwәpa—«Эва хорте хана ке снәте гһиште тә, тә әwi хорти бьди кәштьне». Qиза падше хwәнди бу, кагәзе

ви щѣва виа дэрхьст, теда нвисн вѣк'иле баве хвѣра: «Ѡва хорте хана к'е гава гништ тѣ, тѣ қиза мьн бьди ви. дѣ'вата we бьки, бьки огахѣке, н'ѣта ѣз тем». Ѡw к'агѣз кьр щѣва хорт, ѣw к'агѣза дьн кьр щѣва хвѣ о рабу чу.

Вѣхтаки Ѡ'ли н'шйар бу, го: «Wa, ѣз дѣрѣнги к'ѣтьм» — бѣре хвѣ да к'очка п'адше, ѣw к'агѣз бьр чу да дѣсте вѣк'ил. Вѣкиле п'адше к'агѣз хвѣнд, гази қиза п'адше кьр, го:

— Қиза п'адша, ѣва к'агѣза биве тѣ шандийѣ, вѣки ѣз тѣ бьдьмѣ ви хорти о дѣ'вата тѣ бькьм, тѣ қайили, йан на?

Қизе го:—Вѣки баве мьн шандийѣ, ѣз сѣр чѣ'ве хвѣ забул дькьм.

Вѣк'иле п'адше рабу, н'ѣфт рожка кьр дѣ'ват, кьр шайн сѣр ви хорти о қизе. Ѡва хорт, қиза хана отакеда ман. П'адша жи дѣрѣнги к'ѣт. Хвѣде кѣрѣк да ви хорти, ве қизе.

Мзгини хат. го. «П'адша шунда вѣгѣр'яа хат ордийа хвѣва». Ѡва хорте хана, Ѡ'ли, рабу фйтонѣк гьрт, ѣw қиза п'адше к'ѣтьн фйтоне, чун пешйа п'адше. Вѣзир гава чѣ'в ле к'ѣт, вѣзир к'ѣнйа. П'адше го:

— Вѣзир чьма дьк'ѣни?

Го:—П'адшан сарбѣ, ѣwe хане кѣре фѣқирѣ, ѣw жи қиза тѣйѣ, we қиза тѣ стѣндийѣ, кѣрѣк жера буйѣ, ва пешйа тѣ.

We вѣхте п'адша гѣлѣки герс бу: «Чава, ѣз қиза хвѣ нѣдье, го, мьн к'агѣз вѣк'иле хвѣра шандийѣ гѣрѣке бькѣшта?» П'адша гѣлѣки герс бу. чу щѣм вѣк'иле хвѣ, го: «Ѡв чѣ ѣ'щевѣ тѣ кьрийѣ, тѣ чьра қиза мьн дайѣ кѣре фѣқир?» Вѣк'иле п'адша к'агѣз дѣрхьст, нишан да: хвѣндьна қизе о йа п'адше йѣк бу, го:

— Ѡва к'агѣзе тѣ. бьхунѣ чька чѣ нвисийѣ?

П'адше хвѣнд, вѣки нвисийѣ—тѣ қиза мьн бьди хорт. П'адше го:

— Қѣ навѣ, гѣрѣ ѣз we йазие бозмиш бькьм.

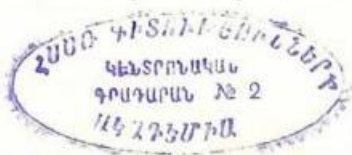
П'адша эваре чу щѣм багване хвѣ, багвинр'а го:

— Багван, хун бѣр дѣре баг чѣ'лѣкѣ к'ур бьк'ольн. Го эваре снѣта н'ѣйшта к'и хат бѣр дѣре баг, вѣки ѣз бьм жи, хун бьгрьн бавенѣ чѣ'ле, хвѣлие тьжи сѣркьн, к'и кѣ нѣбѣ.

Сн'ѣт бу н'ѣйшта эваре, п'адше гази зѣ'ве хвѣ кьр, го:

Ѡ'ли, тѣ ѣви мсине хана дѣсте хвѣ бьви бег, жь кан-йа бег тьжи авки, жь мьнра бини.

Ѡ'ли мсин гьртѣ хвѣ о дѣрк'ѣт бѣр бь бег чу. Ленхери

отахэк вада we дэфэ-дэ'ватэ, к'еф дькын. Ө'ли сэкьни ле
тэмашэ кър. П'адше тава хвэ нани, хвэ-хвэ рабу, го: «Өз
һэрэм, чька эван авитэ чэ'ле йан на?»

П'адша чу бэр дэре бег, багване ви, мьле ви гьрт.
П'адше кър қирин:

— Гдино, эз п'адшамэ!

— Э, го, чь п'адша,—гьртын авитын чэ'ле о хвэли тьжи
сэр кьрын.

Паше Ө'ли чу ида фреқат жь бег мсине хвэ тьжи ав
кър, ани һат. Һат, п'адша т'өнэ, «Дэ эз чь заньм, п'адша дь-
вэ чуйэ разайэ жь хвэра».

Өва чэ'ла жь we вэхтеда майэ, дьве, к'ижан чэ'ла һэ-
вала бьк'олэ, хвэ-хвэ дьк'эве,—эw һе жь ви п'адшан майэ.
щмаэ'т һе дьвежэ³.

ХУШК У БРА

Мэрьвэки дэвлэти һэбу. Ани к'елэка шәһәр авайи жь хwәр'а чекър, дора авайе хwә чәпәр кър, сур кър-гәләки бльнд, дэргәки пола лехьст. Чь дөнйалькеда һэбу ани тьжи мала хwә кър, го: «Бәра қиза мьн нәчә нава шәһәр у нәе». Қиза ви зә'ф бәдәw бу. Әw бу, кәр', қизәк бу.

Р'ожәке базьрганбаши нәхwәш к'әт. Гази кәр'е хwә кър, го:

— Лаво, дьвә әз бьмьрм, қәт кемасйа тә гөнә. Шөхб-лә, тә wәхтәке дьчи арьш-верше, һәрә шәһәре Р'әwane, п'адше ви шәһәри дәстәбраке мьнә, хwә пе бьдә наскьрьне, бе әз кәрә флан базьрганбашимә, we гәләки қәдре тә заньбә.

Ә'мьре хwәде һат сәр базьрганбаши. Базьрганбаши мьр. Ле базьрганбаши мор чекьрьбу, чьра әшйәе ви һэбу, кә дани мала хwә, мора хwә сәр дьхьст.

Р'ожәке кәр'е базьрганбаши, го:

— Хушке, го, гәрә әз һәр'ьм хwәр'а арьш-верше бькьм!
Хушке го:—Бра, һәр'ә!

Базьргәне хwә п'әв хьст, гази хушке кър, го.

— Бьнер' чь кемасйа тә һәйә, әз биньм бем, тьжи мале кьм. Жь пара дәрә мала хwә к'ьлткә, һ'әта әз дьчьм, тем. Ани шкьле хушка хwә һьлда щәм хwә о базьргәне хwә

быр чу. Дэрк'эт шәһәре Р'әванә. Қәйде бәре бычуна кижан ш'һәри, гәрәкә пешк'еша п'адше быбрина быданә, пашә п'адше изына вач быда арь-ц-верш хв) быкыч. Әви р'абу сәр сняке чь кō лаиқ бу һьлда быр б'р п'адше дани, хв) п'адше да наскърьне. го: «Әз кōр'е флан базьрганбашимә». П'адше го:

— Вәки өсанә, әз тә зә'ф һ'ыз дькым.

Каг'әзе хв) дәрхьстын нишани п'адше дан. Шкьле хушка ви жь нава к'аг'әзи к'әт ә'рде. П'адше ди дурва, го:

— Хорте д'лал, чька ви шкьли бьдә мьн.

Әви һьлда шкъл дае. П'адше ленһер'и, зә'ф қизәкә бәдәвә. П'адше го:

— Әв чи тәйә?

Го:— Хушка мьнә!

Го:— Ә'зәбә?

— Бәле, го, ә'зәбә!

Го:— Вәки өсанә тō гәрә хушка хв) бьди кōр'е мьн!

Го:— П'адшайи сагбә, вәки тә сәре мьн һ'ыз кьрийә, әз жи лынге тә һ'ыз дькым, хушке қōрбана кōр'е тә дькым.

Вәзири р'унышти бу, ле қизәкә вәзир һәбу, дьхвәст бьда кōр'е п'адше. Кōр'е п'адш) пе қайил нәдьбу. Вәзир чу мала хв), дōшōрмиш бу, го: «Әз чава бькым әви шōхōле һана бьшә'тиньм»? Вәзир чу шәм п'адше, го:

— П'адшайи сагбә, го, пьрсәк һәйә әзе жь тәр'а бежым, пашә тō нәв жи тә чьр'а жь мьнр'а нәго?

Го: Бежә, вәзире мьн!

Го:— Хушка ви хорти, го, гәләки әз пер'а гәр'йамә.

— Оһо, п'адше го, вәки өсанә гәрәкә әз сәре ви хорти лехьм, вәки әв хушка ви өса бу, әви чава лаиқи кōр'е мьн гьрт?

П'адша дōшōрмиш бу, го: «Әз һәла гази вәзире хв) кьм». Гази вәзир кьр, го:

— Вәзир, йан сәре тә, йан тō гәрә һәр'и нишанәкә we қизе бини бейи.

Вәзир р'абу, бәләнгаз бу, қōдум к'әт, го: «Щаньм, мьн қиз нәдити), әз) ч'ава бькым, п'адше we сәре мьн лехә». Р'абу хōрща хв) тьжи зәр' кьр о б'ре хв) да шәһәре Гōм-рие. Чу дэрк'әтә шәһәре базьрганбаши, чу бәр дәре пирәке

пәйа бу. Пире һәспа ви к'ышанд һөндөр', пире шәм р'унышт, хошубеш, го:

— Дйа пир, го, глики мьн алие тә к'әтийә.—Ә'шлин го,—мала флан базьрганбаши к'едәрейә?

Пире мал нишан дае:—А, го, мала һан, к'еләка шәһәр, дора we сур кьри, әвә!

Го:—Дйа пир, әзе хбрщә зер' бьдьм тә, го, тө нишанә-кә we қизе бини бейи мьнр'а.

Пире р'абу чу, чу бәр дәргә, гази кьр: «Фланкәс, фланкәс!» Кәч'ьк һат бәр дәргә, го:

— Дәри вәкә!

Қизьке дәри вәнәкьр. Пире грйа, го:—Нә әз мәга тәмә, бре мьн мьрийә, мьн тәзә бьһистийә, әз һатьмә һәһара бре хвә.

Гәләки педа к'әт, кәч'ьке р'абу, дәри вәкьр. Пире к'әтә һөндөр'. Пире пе к'әт әвдәр пақыш кьрын, фәрақ шуштын: «Қөрбана тәмә...» Кәч'ьке го: «Р'асти жи әва мәг'а мьнә». Го:

— Әз қөрбана тәмә, го, әз әве гәрм кьм, сәре тә бышом?

Го:—Әре, мәг'е щан!

Ав гәрм кьр, бьр чу сәршое, кәч'ьке к'ьнще хвә эхьшын, красе хвә дани сәр истоле. Пире го: «Вәлә жь ве четьр қә навә». Крас һьлда кьр п'ашла хвә. рабу изьна хвә же хвәст, го:

— Әзе һәр'ьм, се-чаре дне диса бем.

Хвә гиһандә вәзир, крас б'р вәзир дани, го:

— Әва красе we, әва жи печата баве we сәр.

Вәзир гәләки ша бу, ани әв з-р'е хвә т'әмам данә пире, све р'е к'әт чу шәһәре хвә. Чу крас бәр п'адше дани. Гава п'адше ленһер'и красе бәр бстане қизе о печата ван жи сәр, го: «Вәлә, әва р'астә, го, әзе сәре ви хорти лехьм» Гази хорт кьр, ани диһана хвә, крас нишан да, го:

— Әв красе хушка тәйә?

Хорт ленһер'и—р'асти жи мора ван сәр.

П'адща ә'мьр кьр, го: Сьве әм гәрә сәре ви хорти лехьн.

Әви хорти гәләки һиви жь п'адше кьр, го:

— Изьна мьн бьдә, әз һәр'ьм хушка хвә бьвиньм о вә-гәр'ьм бем-сәре мьн лехә.

П'адше го:—Навә.

Щмаә'те һиви жь п'адше кьр, го:

— Дө қәwазе хwә бьдә сәр, бьра һәр'ә хушка хwә бьвинә, вәгәр'ә бе.

Qәwаз да сәр, го:

— Бьвьн һәр'ьн, бьра хушка хwә бьвинә, вәгәр'ьн би-
ньн wәрьн.

Әwan да пешйа хwә, бьрьн чун, чун бәр дәре мала ви хорти. Ле wәхта чубу, жь пер'а дәри нишан кьрьбу. Гава дәри нһер'и-нишан храв буйә, го: «Wәлә әва р'астә». Гази хушке кьр. Qир'ин жь лушке һат:

— Бра, го, тби?

Го: — Әре!

Дәри вәкьр, бре жь пер'а т'у кьре, шәмаqәк жи лехьст о вәгәр'йа да пешйа қәwаза, нә ида хәwәрдан, нә флан, нә беван. Хушк вәгәр'йа мал, го: «Жь бой хwәде бә, әв чь зблм бу һат сәре мьн. Бре мьн аqа жь мьн һ'ыз дькә, әви чьр'а wa кьр?» Р'абу һәсп жь тәwла хwә дәрхьст, к'ьнще хwә хwә кьрьн, сйар бу о да пәй бре.

Бра һат дәрк'әтә шәһәре Р' wане. Әw жи әваре гһиш-тә шәһәре Р'әwане. Чу мала пирәке пәйа бу, ленһер'и пир мә'дәйә, го:

— Дйа пир, тб чьр'а бсани?

Го: — Лаwо, хwәде қәбул нәкә, го, хортәк һатьбу ви шә-һәре мә, го, хорте бса қә т'бнәбу, го, хушкәкә ви һабуйә, созе хушка хwә дабу п'адше, wәки блә кьр'е п'адше. Го, wәзир, го, чь форми кьрийә, го, готийә әw қиз әз пер'а гәр'йамә. Го, нһа т'әлалә п'адше кьрийә гази, «Сьве ш'әта һ'әйшта т'оп-бьн флан щии, әз сәре флан хорти лехьм».

— Ә, го, дйа пир, гәло дьвә әз жи бем?

Го: — Лаwо, тб жи wәрә, ле те нәеи?

Сәкьни сьве, пире да пешие, чун щие кб we сәре ви лехә. Ленһер'ин п'адша сәр т'әхте хwә р'уныштийә, wәзир жи р'уныштийә, суда ви жи р'уныштийә. Хwәнд, го: «Флан хорг, го, хушка ви, го, йара wәзире мьн буйә, wәзире мьн пер'а гәр'йайә, го, анийә ланқи кьр'е мьн кьрийә, бьдә кьр'е мьн, го, сәва we йәке жи гәрәке әз иро сәре ви лехьм».

Әва дәра хwәнд, хушка гәдә пешда чу. Qиз бу, бәдәw бу, го:

— П'адшан сагбә, суд саг'бә, го, шкйатәки мьн һәйә,

эзе бькьм, эви шк'йате мьн жи бьнер', анцах хун р'уньш-
тьна.

П'адше қизе нһәр'и—қиза дэлал, го:

— вэлэ эзе шк'йате we бьнһер'ьм.

Го:—П'адшайи сагбэ, һ'эзар з-р'е мьн сэр вэзире тэйә,
эз һиви дькьм, гэрәке хун же бьстиньн.

П'адша вэгәр'йа сэр вэзир, го:

— Вэзир, зер'е we чьма надеи?

Вэзир го:—П'адшай сагбэ, эз ве нас накьм, го, лаво,
к'энге мьн тө дити?

Го:—Чьр'а вэзир, тө мьн нас наки?

Го:—Қиза мьн, вэлэ эз тә нас накьм!

Го:—Нһа тө мьн нас наки? Эз қиза тәмә?

Го:—Әре, тө қиза мьни жи, дйа мьни жи!

Го:—Падшай сагбэ, го, бре мьн һат шәһәре тә, го, пи-
рәке һат дәсте хвә дәре мьн хьст, го эз мэт'а тәмә, го, мьн
дәри ле вәкьр, го, чь һ'илә һэйә жь we пиреланә. Го, красе
мьн онда бу, го, дә мьн гөһ нәдае, дә красәкә бьрийә, жь
хвәр'а бра бьвә. (Чьмки бәре һьнге п'адше готьбу һа-һа,
готьбу дәрһәқа крес). Го. п'адшай сагбэ, го, эз чава жь бәр
дава дйа хвә к'этьмә, эз һе өсаньм, эз кә нә өса бум, бәра
п'адша сәре мьн лехә.

П'адше го:—Щмаә'т, хун жь ве йәкер'а чь дьвежьн?

Щмаә'те дәсте хвә һәв хьст, го:

— Гәрәк д-вса ви хорти, вэзир гөне ви бьк'шинә, вә-
ки вэзир әв шәр' авитьбу ви хорти, we қизе.

Суде хвәнд, го: Щмаә'т, го, дәвса ви хорти әм сәре
вэзир ледьхьн, го, хорт жи дәвса вэзир дьвә вэзире п'адше,
го, қиз жи бука п'адше.

Щмаә'те ш'этәке дәсте хвә ль һәв хьст, го:

— Әм қәбул дькьн.

Ани сәре вэзир лехьст, әва хорта кьрә вэзире хвә, р'а-
бу һ'әфг шәва, һ'әфт р'ожа дәф у дә'ват сәр we қизе ле-
хьстьн.

Әв чун мьразе хвә шабун, тө жи мьразе хвә шаби⁴.

СОРЕ Ч'ӘВНЕШИН

Базьрганбашик һәбу. Р'оке жь кдр'е хwәр'а го:

— Лаво,—го,—двә әз бьмьрьм, Соре ч'ә'внешин хләм һәгьри.

Вәхт дәрбаз бу, баве ви һәрдө ч'ә'ва кор бу. Го:

— Лаво, һәр'ә хләмәки жь хwәр'а бьгьр, бинә wәрә базьргане хwә п'әвхә, һәр'ә жь хwәр'а аршьверше бькә.

Әва хорте һана чу һәр'ә шәһәр, сәр р'е нһер'и дө мә-рва щһйазәк жь мәзәл дәрхьстьнә дьк'өтын. Го:

— Кдр'о, һун чьма ве йәке дькьн?

Го:—Дәйне мә ле буйә, дәйне мә һәдайә мә, к'әтийә мьрийә, мә жи дәрхьстийә, әм дьк'өтын сәва дәйне хwә.

«Ви хорти го:—Wәки әз дәйне wә бьдьм, һуне йаха ви бәрдьн?

Го:—Бәравә!

Әви дәрхьст дәйне ван дае, әва щһйазе һан т'әслими ә'рде кьр у хали авит сәр у пышта хwә дае, чу. чу нав шә-һәр, һ'әта эваре гәр'йа, хләмәк дәст нәк'әт у вәгәр'йа һат. Ма рожа майин, рожа майин леньһер'и мәрвьәк һат пешие сәкьни, го:

— Ага, тө хөлама дьгьри?

Го:—Өре!

Өви хорти ленһери, wэки Соре ч'э'вһешинэ, го:

— Qөрба, тō нәлазьми мьни!

We р'оже вәгәр'йа һат мала хwә, баве хwәр'а го. Баве го:

— Съве һәр'э шәһәр хōламәки бьгьрә.

Чу шәһәр, диса Соре ч'э'вһешин һат пешйе. Соре ч'э'вһешин гьрт у ани һат, баве хwәр'а го, го:

— Әз дьгәр'ьм, нагәр'ьм мәрьве башqә т'өнәбу. Мьн әва Соре ч'э'вһешин ани һат.

Го:—Дә лаво, тә анийә, анийә!

Өви хорти р'абу т'ьвдарәке хwә кьр, базьргане хwә сазкьр о хōламе хwә да пәй хwә. Әван р'е к'әтын чун: к'едәре кō дьһеwьрын, хōлам чае аг'е хwәр'а һазьр дькә, дәва-дәлула т'имар дькә о щие аг'е хwә датинә, аг'е дькә нав о шуре хwә даве стōн хwә, qәрәwлийа базьрган дькә.

Әп'ещә р'е чун, чун дуранәке, ленһери каләк бәр wi сәкьнийә. Сәлам да кале, го:

— Баве кал, әме һәр'ьн Шаме, әва се р'е һәнә, к'ижан ре р'йа Шамейә?

Го:—Qөрба, һәрсе р'е жи дьчнә Шаме. Го, әва р'йа һана шәш мәһа дьчн, саг' у сламәт вәдьгәр'ьн тен. Әва р'йа һан жи чар мәһада дьчн тен, т'әк т'ика наен. Әва р'йа һана дō мәһада дьчн-к'ижани чуйә, нәһатийә.

Аг'е го:—Хōлам, әме бьдн сәр р'йа шәш мәһа.

Соре ч'э'вһешин го:—На, әме р'йа дō мәһада һәр'ьн.

Өви хорти го: «Һәй мала мьн храв буйо, баве мьн го Соре ч'э'вһешин нәгьрә хōлам, ахьр мьн хәбәра баве хwә нә-«кьр» Хōлим нькарбу, хōлим зора хwә, да сәр р'йа дō мәһа. Дō qонаха чун, эварәке щики һеwрин. Соре ч'э'вһешин баре дәве хwә дани, харна аг'е хwә чекьр, щие аг'е хwә дани о шуре хwә к'шанд, дор базьрган чу һат. Wәхтәке шәве чу, ленһери бу ә'wтә-ә'wта т'уле ван. Гава ленһери әждәһак жорда һат. Әждәһа гази кьр, го:

— Боши, чава кәс т'өнә тә бькōжә, мәжуе тә дәрхә, к'ижан мәрьве кор бә бьдә сәр ч'ә'ве wi, we саг' бькә.

Бошие жи гази кьр, го:

— Әждәһа чава кәс т'өнә тә бькōжә, qафе тә бьк'отә,

мәрвед һ'әфт сала к'оти бубә, әви мәжуе тә бьдә сәр ч'ә'ве
ви, we саг бә.

Әва Соре ч'ә'внешин шуре хвә һьлда чу пешйа әждәһа.
Лехьст сәре ви фр'анд. Сәре ви жекър ани һат кәрә қөтике,
дәре қөтие гьрт о жь хвәр'а бәр базьргане хвә сәкьни. Әв
сәбәбе we р'е кә дьчун о нәдһатын әв әждәһа бу.

Свә ле сафи бу, базьргане хвә бар кър, дәнг ль аге
кър, ага р'акър. Аг'а сйар бу да пешие, әви да пәй. Чун д-р-
к'әтын шәһәре Шаме. Жь хвәр'а от'ах гьртын, әшйае хвә
теда фрот.

Вәхтәке ленһер'и т'әлал гази дькә, дьве: «Ба п'адше
бит'әр буйә, к'ижани саг бькә, днйаеда чь дьхвәзә, п'адша-
бьде». Соре ч'ә'внешин го:

— Ага, го, тә бежә әзе саг бькьм.

Аге жер'а го:—Көр'о, әз чь заньм һ'әкимие бькьм, мьн
к'әнге кьрий?

Го:—Әз жь тәр'а дьвежьм-бежә, тә нәвежи әзе шурәки
орт а тәхьм, бькьм дө қәта.

Аге зәрпе Соре ч'ә'внешин динә, жь тьрса хвә го: «Әзе
саг бькьм». Т'әлал щав да п'адше, го:

— Флан к'уче базьрганбашик һәйә, готийә әзе п'адше
сагкьм.

Го:—Көр'о, һәр'ә газике!

Хөлам чу гази базьрганбаши кър. Соре ч'ә'внешин гази
аге кър, го:

— Әви сәре әждәһа бьвә һәр'ә бькә щоники, бьра що-
нида бьк'өтын, р'ьнд бьк'өтын. Т'опәкә-щав амьрк'ан бинә вә-
рә т'әмьз сәр р'ахә, п'адше тә'зика, т'әмьз шане п'адше бь-
п'ещә, бьра бистучар сәһ'әта сәр бьсәкьнә, паше вәкә.

Чава кә хөлим гот, аге бьр чу өса жи кър. Гава р'ожа
ви т'әмам бу, шаһе ви сәр вәкър: п'адша саг буйә чава жь
бәр дава дйа хвә к'әтийә. П'адше шанд пәй базьрганба-
ши, го:

— Дә вәрә, днйальке чь дьве тә дьгәр'ә, сьхвәзә!

Соре ч'ә'нешин аге хвәр'а го:—Қиза ви бьхвәзә!

Әви хорти го:—П'адшаи сагбә, го, мал мьн нәлазьмә,
мале мьн зә'фә, го, һәркә ақьле тә дьбьр'ә мьн чрах бьки,
қиза хвә бьдә мьн.

П'адша го:—Хорте дәлал, го, хера хвәдер'а тә днйаль-

кеда чь бьхвэста, бьхвэста, т'эк эв дэр нэгота. Эв қәнщйа тэ мьнр'а крийа, эзе чава р'авьм қиза хвэ бьдьмэ тэ. Хорте дэлал, го, мьн н'эта нна қиза хвэ дайэ дө н'эв, се н'эва. Го, д'ргистийе we т'эне шэвэке манэ, р'ожтьра дьне дьмьрн-

Го:—Падшай сагбэ, дьмьрн, дьмьрн, го, тэ қиза хвэ бьдэ!

П'адше р'абу қиза хвэ дае. Эваре шие ван дани отахе-да. Сорэ ч'э'внешин да шуре хвэ. Эва қиз у хорт хэвр'а чун, чу б'р сэрэ ван сэкьни. Ленһер'и дө гөлие кэч'ьке лпьтин. Лпьтин бун тирм'эрэки, һэма эвэ, вэки хвэ стөе зэ'ве бьп'ечэ, бьхэньқинэ Сорэ ч'э'внешин шур авитэ сэрэ ви жекьр. Ле падша we шэне н'эта све р'анэза, го, «Хвэде, эви хорти эв қәнщи мьнр'а кьр, р'өһ'е мьн вэг-р'анд, дьвэ кэ хорт сьве саг'бэ.» Све шэбэде мэрьв шандьн, го:

— Нэр'ьн, т'эсэликьн!

Мэрьва шав да п'адше, го:

— Мьзгинья мэ жь тэр'а, го, зэ'ве тэ we сламэтэ!

П'адше р'абу н'эфт р'ожа, н'эфт шэва сэр дэф у дэ'ват кьр, дө шара қаси базьргане ви жер'а базьрган дагырт одае, го:

— Дэ һэр'э, тэ сэр ч'э'ве мьнр'а һати!

Сорэ ч'э'внешин да пешие о базьргане хвэ к'шанд. Аге ви д'ргьстийа хвэва пешие дьчьн, эв жи пэй ван. Чун, п'ьр' чун, һындьк чун, чун незики шэһэре хвэ, базьргане хвэ данин. Сорэ ч'э'внешин го:

— Ага, го; тэ зани, қө эва һэбуна һана т'эмам йа мьнэ!

Ага го:—Әре!

Го:—Эз у тэ ниви бькьн!

Го:—Бькэ, қөрба!

Сорэ ч'э'внешин рабу ниви кьр, т'эмам эшйа хвэ ниви кьр. Сорэ ч'э'внешин го:

— Ага, тышт ма ида?

Го:—На, чь ма?

Го:—Бошня мэ майэ!

Аге жер'а го, го:

— Боши йан жь мьнр'а, йан жь тэр'а.

Го:—На, ага, эме ниви бькьн!

Го:—Бьдэ хатьре хвэде. жь тэр'а, чи мьнр'анэ!

— На, го, н'элали п'акэ, эзе ниви бькьм.—да шуре хвэ,

хвә дрежи бошие кър, ор'а бошиада лехъст кър дō қәта,—
а, го, ага, к'ижән қәти жь хвәр'а һьлтини, һьлдә!

Аге го:—Тō зани, тō хōдае хвә!

— А. го, әва жь мьнр'а, әва жь тәр'а. Го, ага, тыштәки
мә ма, йан на?

Го:—Ида тышт нәма, чь ма?

Го:—На, го, жьна тә майә.

Зраве аге қәтйа, го:

— Тō хвәде, го, жьн йән жь мьнр'а, йан жь тәр'а!

Го:—На, ага, әз һ'әлали дьхвәзым, әзе ор'еда текьм дō
қәта, қәтәки мьн, йәкә тә!

Қир'ин жь аге һат, го:

— Бьди хатьре хвәде, тōе чава бьки дō қәта?

О шуре хвә к'шанд, хвә дрежи кәг'ьке кър, қир'ин
жь кәч'ьке һат тьрса, щотә тирмә'р фр'ьне wer'а һатьн. Хō-
лам шунда сәкьни, әв һәрдō тирмә'р жи кōштьн, го:

— Ага, го, әва һәрдō тирмә'ре һанана ә'мәле дәргистийа
тәбун, к'әнге һәбуя we зйан бьдана тә. Го, әва сәре бошие,
го, бьвә һәр'ә, т'әмьз бьк'от, бьдә сәр ч'ә'ве баве хвә, ч'ә'ве
баве тәе саг бьвьн. Го, жьна тә жи ида сагләм бу, го, әз жи
we ида бьмьрьм, го, һәр'ә хвәде огра тәр'абә, Го, әз әв мәр-
рьвьм, тә щнйазе мьн жь дәсте ван мәр'ва хлаз кър. Го,
мьн жь хвәде нәйаз кър, го, се мәнә аньмәти ә'мьр ла мьн
әз бьн қәнщйа тә дәрк'әтьм, го. ида әзе бьмьрьм, мьн вьра
вәшерә һәр'ә, хвәде огьра тәрәбә.

Соре ч'ә'внешин ведәре мьр, т'әслими ә'рде кьрьн, ба-
зырганбаши базьргане хвә, жьна хвә һьлда, һат дәрк'әтә ма-
ла хвә Ч'ә'ве баве хвә жи саг кьрьн, сальх жь баве хвәр'а
дан, го, Соре ч'ә'внешин ақа қәнщи кър.

Әв чун мразе хвә шабун, тō жи һәр'ә мразе хвә шабә.⁵

ГАВАН

Гаван қизакә ми һәбу. Эваре гаван вәстийаи һатә мал, қиза ми, жи на шл һатын щәм р'уньштн. Го:

— Баво, го, иро тә чьқа вәстийаи!

Ав ани лынге баве хвә шушт у р'уньшт. Гөрәки һат ор-т'а де у баве к'әч'ык һылда у бър чу: нә баве дәй кър, нә де дәй кър. Сәкьни вәхтәке, мерьк го:

Жьньк, гөра қиза мә бър, мә қәй дәй нәкър?

Жьньке го:—Ле тә чьр'а дәй нәкър?

— Э, го, әз чь бежым, го, пьлбә дәве мә нәгәр'йа, го, қьсмәте ми бу, лома жи дәве мә нәгәр'йа. Го, әзе све р'авьм, тә мқати мале хәлқе бә, го, әзе све һәр'ым бьгәр'ым.

Чу дина хвә да, мәрйк сәр р'еке ве сәкьнийә. Әви кали го:

— Тә чь дьгәр'и?

Го:—Қизакә мын һа гөра брийә, әз дьгәр'ым!

Го:—Вәки әз щие қиза тә бежым, го, тә чь дит тәе мыр'а бежи?

Го:—Әзе бежым.

Го:—Дә һәр'ә тек'әвә һөндөр'е гели, һәр'и сәре гели мқазәк һәйә, тәе қиза хвә дь веда бьвини.

Әве тә чу һөндөр'е гели, дина хвә дае кәвьре мәзын жь

Һесуе холи гели дьвн, е ч'ук дьфр'ын һесуа гели. Дина хвә дае һөндөр'е гелида дө дар һәнә, орт'еда жи ав дьк'шә. һәрдө жи һ'ышкн.

— Э, го, щаньм, ав орт'а ван һәрдө дарар'а дьк'шә, чьма әв һәрдө дар һ'ышкн?

Һәв һнер'и тәйрәк һат жь һәрдө дара сәр сәре дарәке дани. Әв дар өса шин бу, мәрв һ'әвас дькър дарә бьһнер'ә, Ль we пәйа бу, чу сәр дара дьн: ижа әв һ'ышк бу, йа дьн шин бу. Жь we шунда чу сәре гели, шкәфтеда қиза хвә дит, го:

— Қизе, тө чава, тө ван дара?

Го:—Баво, қсмәтә, әз өса һатьм.

Ма һ эта гөр һат, әви п'осте хвә хвә-хвә шқьтанд, бу хортәки дәлал: нә мәри бьхвә, нә бьдә ль хорт бьһнер'ә.

— Э, го, баве тә сәр ч'ә'ва бе, әмәк демәк, харьн-вә-харьн.

Го:—Төи сахби. чь һәбу, мьн к'ър'ийә, чь т'өнәбу?

Жера харьн анин. Харьн һ'эта сбе.

Сбә ле р'ән бу, хорт диса рабу п'осте хвә һьлда леда чу. Қиза ви р'әбу т'әмам һәбуна хвә, чь кь һәбу, т'әмам нишан дае, о һат го:

— Баво, дә вәрә қасәке р'уни.

Баве we р'уньшт, го:

— Баво, мьн тө зува нәдитьбуйи, дә тө вәрә әзе сәре хвә бьдмә сәр чока тө, қасәке р'азем.

Р'әза. Бав дәсте хвә нав п'ор'е we гәр'анд, к'литәкә ч'уч'ьк навда дит. Сәре кәч'ьке дани сәр бә'лги, чу. Дәргәк һәбу, к'лит леда, дәри вәкър. Дина хвә дае—һәспәк теда, о чарнькали шие һәспе т'әмам афър' чекьри: һ'эта ви али дьгера, әв али һешин дьбә, һ'эта дьчә ви али, әв али һешин дьбә. Сәкьни һ'эта қизьк р'әбу, го:

— Лаво, тә һ-буна хвә гьшк нишани мьн да, тә чьр'а һәсп нишани мьн нәда?

Го:—Баво, әв чь кери тә те, һәсп кери тә нае. Хвәра мале дьне бьвә.

Мә эваре, зә'ве ви һат, р'уньштын хвәр'а нан харьн, әмәк демә. Мерьк го:

— Әз гәрә сбе һәр'ьм, кәсәк т'өнә, бра сәр к'өлфәта мьн хәбәр нәдн.

Го:—Төе һәр'и сәр ч'ә'ва, го, чь дьхвэзи хвәр'а һьлдә.

Го:—Тыштәки нахвэзым, төе быди, һәспе бьдә мын.

Го:—Кери тә нае, ле хэзуре мыни, вәхта тә хвәстийә, әзе бьдым.

Сбе р'абун, һәсп зин кьр, һат бәр һәспе го:

— Дина хвә бьдә һәспе п'ак, паше, го, ль һәспе нәнһер'и һ'әта ера тә.

Әве тә сйар бу, һ'әта дәрк'әт орт'а гели, шарәке һәспе нһер'и, го: «Чька һәспе мын ху нәдайә?» Вәки ленһер'и, динә хвә дае һәсп бьнда бу һестьр. Һ'әвәк жи чу, го: «Ив чь әщев, чьма һәсп бьн мында бьвә һестьр?» Вәхта шар дьн динә хвә дае, ленһер'и бьнда бу мәрк'әр, го: «Һестьр п'ак бу, ижа буйә мәрк'әр, чька ле бьнһер'ым, чьр'а өса бу?» Шарәке жи ленһер'и, дит кō мәрк'әр жи т'өнә, т'әне гәмә дәст-данә, пайа дьчә. Дәрк'әт һесуйа гели, чу щәм кале. Кале гот:

— Тә қә чь дит?

Го:—Мын дит кәвьре ч'ук дьчун дәрдык'әтын һесуе, е мэзын дьк'әтынә бьн гели!

Го:—Гәло әв чь бу?

Го:—Әз ньзаньм!

Го:—Чава ньзани, кәвьре ч'ук шаһьлын дәрдык'әвын һесуе, ле е мэзын дьк'әвын гели, дьмьрын. Иди, го, тә чь дит?

Го:—Мын дит дō дар, ав орт'а дарада дьчу, ле дар һ'ышк бун. Тәйрәк һат сәр дарәке р'унышт-һешин бу, ижа чу сәр йа дьне дани: дара бәре һ'ышк бу, ле йа бьн вида һешин бу.

Го:—Ле әв чик бу?

Го:—Әз ньзаньм!

Го:—Тō бьзанби, әв дō һешинә, вәхта мер дьчә йәкер'а хәбәр дьдә әв һешин дьбә, вәхта дьчә йа дьнр'а хәбәр дьдә е бәр һ'ышк дьбә, ле е т'әзә һешин дьбә.

Жь we шунда гаван һат мала хвә, жьне го:

— Тә қә чава кьр?

Го:—Щие қиза тә чуйә, қә щие өса т'өнә, зә'ф р'ьнд дәрбаз дькә.⁶

КАЛЕ АҚЫЛ

П'адша вәзире хвәва дьчнә сәйранге. К'учакә тәһәрә-кир'а дәрбаз дьбн, дьһер'ын каләк сәкьнийә сәре соҗаҗе, бона мәри гөне хвә пе биньн тыштәки бьдьне, пе бьжи. П'адша славе дьде, п'адша хвә-хвә қльхе дәврешада бу-вәхта славе дьде.

Дьв :—Вәй ә'лекьм сәлам, сәр сәре мьнр'а бейи, п'адше мьни дәлал!

Дьв :—Кале, тә чава зани әз п'адшамә?

Дьв :—Бәле, әз заньм тә п'адшан!

Дьв :—«Вәки бсанә, әзе пьрса бьдьме». Дьв :—Кале, вәки дьне қә чавани?

Дьв : Бәле, мьн дөдө кьрнә сьсйа (йане дьхвәзә бежә, калбумә, льнге хвәр'а т'әваи мьн дар жи һьлдайә дәсте хвә).

— Кале, тә чьр'а хәве зу ранәбуйи?

Дьв :—П'адшан сағбә, әз зу хәве һ'шйар бум, ле хәлқе бьр. (Дьхвәзә бежә: зу зәўьщийә, қиз жер'а бунә, хәлқе бьрийә. Кьр'е ви т'онәнә, вәки ви хайбькьн).

Дьв :—Кале, ле тә чьр'а нәһ нәкьрн сьсйа?

Дьв :—Бәле, мьн нәһ кьрн сьсйа, ле сиудөдө бьрн. (Дьхвәзә бежә; вәки әз нава нәһ мәнәда хәвьтим, мьн кьр кь

се маһа һеса бьм, ле нәфса мьн, йанә әв сиудӧ драһе мьн бә-
реда харьн, ләма бьрчи мам у сәре к'уча к'әтм).

— Кале, әз қазәке бьшиньм щәм тә, дыкари бьр'уч'киһи?

— Бәле, дьве, п'адшаһи сағбә, тӧ бьшинә, чаһа тӧ дь-
хвәзи әзе бьр'уч'киһьм. (Дьхвәзи вәзир бьшинә щәм кале,
кале жи һәқ же бьстинә у глиһа жер'а бежә).

П'адша вәзирва дьчһи щһе хвә. П'адша дьвежә вәзир:

— Әһ пьрсе мьн данә кале, гәрә тӧ све щавә һан пьр-
са бьди, нәди, әзе сәре тә лехьм.

Вәзире фәқир жи дьһер'ә, р'йа бәр һәв һәхә, р'адьвә
дьчә бәр кале. Калер'а дьвежә: «Ғ'ал у һ'әһал әв».

Кале дьве:—Пьрсе мьн п'әрәтийә.

Әһ жи дьминә ләһһәһә—п'ор' п'ошман п'әра дьде, кале
жи щавә дьдә-һәр пьрсәк к'һсә зер'.

Дьве:—Ле қаз чь бу?

Кале дьве:—Қә, палтоне хвә бьдә мьн.

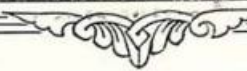
Вәзир палтон дьде. Әһ жи хвә дькә, дьвежә:

— Дә бежә бьмбарәк бә!

Дьве:—бьмбарәк бә!

— Дә, дьве, мьн тӧ р'уч'канди, тӧ жи буйн қаз, дә һә-
р'ә шӧхӧле хвә.

БЭНДА АҚЫЛА

Ғәбу, т'әнәбу һ'әфт к'осә һәбун. Әу һ'әфт к'осә р'адьвн дьчнә бажарәки мина бажаре Р'әванә, жь хвәр'а пез дь-к'рын. Әу к'осә дьчн бәр канике р'удьнин, нан дөхөн, әу һ'әфт к'осә хәва ван те у жь хвәр'а р'адьзен.

Ле һ'әфт к'осәнәдые р'еви буна, р'е дьчн. Әу жи за-нын, вәки әу һ'әфт косә чунә бәр кание разанә. Әу һәр һ'әфт к'осә р'адьвн дьчн, вәки һәр'ын зер'е вана бьдзьн. Зер'е вана жи щева бре мэзында буйә. Әу дьчн зер'а жь вана дьдзьн, р'адьвн дьднә сәре р'е, дьчнә малә хвә.

Әм бен сәр әу к'осә р'азанә. Әуе тә р'адьвн, дәст дь-днә щевә хвә, дьнер'ын зер'е вана т'өнәнә. Бре мэзын дьве:

— Көр'о, вәрн әм бавен бәнда ақыла!

Дьвен:—Вәрн!

Давен бәнда ақыла, бре мэзын дьве:

— Көр'о, әуе зер'е мә дәрхьстьнә, әу жи к'осәнә!

Е днә дьвен:—

— Көр'о, р'астә к'осәнә, к'осәнә мина мәнә.

Пышта вана һәванә,

Ғәванәда дө шәш нанә.

Шәһәре Мһ'әмәданә.

Т'аха Нәлбәнданә. Әу щие, әу теда дьминьн сәсәд шест у шәш нәрдәванә,

Зер'е мæ афьр'а гае ванданæ.

К'осæ р'адьвн дьчн, р'асти жи зер'е ван афьр'а гае
бу. Зер'а хвæ дæрдьхн у п'арæвæдкьн сæр хæв, ле нивсики
бре ч'ук т'онæбу. Бре мæзын гот:

— Вæрæ æм хæр'ын сæва нивсики нæсæкьнн.

Бре ч'ук гот:—На, æме бавен бæнда афьла.

Ван кьр, ви кьр, авитьн бæнда афьла. Бре ч'ук гот:

— Кõр'о, р'астæ к'осанæ мина мæнæ.

Пышта вана хæванæ,

Хæванæда дõшæш нанæ,

Шæхæре Мн'æмæданæ,

Т'аха Нæлбæнданæ.

Сесьд шестушæш нæрдæванæ,

Гот, зер'е мьн сæр к'офийа П'æри хатуневанæ.

Чун гази хатуне кьрн, э'рде дан, р'асти жи нивсие
бре ч'ук сæр к'офийа П'æри хатунева бу.

П'адша пе х'ьсийа. Æw х'æфт к'осæ гьртн, кьрнæ кæле
П'адше гот:

— Æме тыштæки чекьн, хæрке вана тедæрхьстн, õсанæ,
æw зер'е вананæ, ле хæрке нæ е вана бу, æме бьгьрн т'ер
бьк'õтн, бьра хæр'н.

П'адше ани дизæ дæ'н чекьр, хетæ гоште га кьрæ нав,
шæш хорта х'æта све лæвдан, таса р'уне ч'елæка жи х'æландьн,
данæ сæр дæве дизе, анин оде. Падше гот:

— Хæр'н гази ван к'осакьн, бра бен.

Чун газикьрн. К'осæ хатнæ хõндõр'е мала п'адше, р'у-
ныштн. П'адше го:

— Кõр'о, к'осанæ, ишқила æви кõлави чийæ?

К'осæ дõшõрмиш бун, готн:

— П'адша, ишқила æви кõлави дæ'нæ.

Шæш хорта х'æта све лæвданæ,

Хетæ гоште га навданæ.

Бре ч'ук гот:

— Р'астæ дæ'нæ,

Шæш хорта х'æта све лæвданæ,

Хетæ гоште га навданæ,

Т'асæ р'уне ч'елæка сæр девæ,

Гот, кõр'о, хвæ сæрқоткьн, тæштийа мæ, ван к'осанæ.

Т'ер харьн у р'абун данæ сæре р'е⁸.

АҺМӘДЕ КӨРҮЕ ПИРЕ

Пирәк һәбу, көр'е we. Тышки wана т'өнәбу. Аһ'мәд дь-чу нава мешә дара. Дар дани дьфрот, бь дара ә'бура хwә дькьр.

Щарәке жи Аһ'мәд пышти дар ани һат мәйдане фрот, да мәшди п'эрә. Һат, кө бьдә харьн, бинә малер'а. Дина хwә даеда, мәрики қөгик ланийә нава мәйдане, дькә гази, дьбе: «К'и бьк'ьр'ә, п'ошманә, к'и нәк'ьр'ә, п'ошманә». Аһ'мәд әве қөг'не дьк'ьрә тинә мале. Дйа wi пешйеда те, же дьпьрсә:

— Әw чийә, тә к'ьр'ийә?

— Дайе, дьбе, қөг'ийә, мын стәндийә сәба һурмуре тә!
Дйа wi жер'а дьбежә:

— Тә чьма к'ьр'и, нә әм манә бәләнгаз, әм бь зорәке идара хwә дькьн, чи тә, чь we қөг'йе, чи мәр'анә?

Аһ'мәд дьбежә дйа хwә:

— Һәр'ә һ'әвә нан мәр'а мале щинара бинә, һ'әта сьбе чька чава дьбә.

Дйа wi дьчә. Аһ'мәд дәре қөг'йе вәдькә, дьнһер'ә, чь бьбинә, дьбинә, кө мәр'әки спи чил we теданә.

Әwi чу һьнә хөли ани һат бежынг кьр сәба мәр'. Дйа wi һат һьнә нан ани. Нан харьн. Ма һ'әта сбе, Аһ'мәд чу дара. Әwana әw мәр' хөйикьрьн, ма, һ'әта чәнд р'ожа.

Р'ожәке Аһ'мәд р'абу мәр бър дури гонд хьст, кър бәр-
дә. Мә'р пер'а хәбәрда, гот:

— Тө чьма мын давежи, мын бьһәр'ә бьдә баве мын. Тө
чь бьхвәзи баве мын we бьдә тә,— жер'а йәко-йәко дьбежә,—
тә кә эз бьрм, тө ви ч'йайе һана дьбини, we мә'ре өса бенә
пешйа тә, wәки р'е т'өнәбә. Тө һәр'и, тө қә мәтырсә, бьдә
сәр ван, дәрбазбә. Тө кә чуйи, we бенә пешйа тә, тә бьбьчә
мал. Тө кә чуйи мал. we бьжьнә тә: «Тә мразе мә кьрйә,
ижа мразе хвә бьхвәзә». Тө бежә. «Өз мразе хвә тыштәки
нахвәзьм». We дө щара бьжьнә тә, щара сьсйа тө бежә: «Өз
чар т'ьлйа дава дере қиза тә дьхвәзьм». Өwe бежә: «Хвәзъл
һ'әфт сала қиза мын онда бубу, һ'әфт сале дьн жи ондабйа,
тә әw глйа нәгота, ле мын қрар кьрйә, гәрә эз бьдьм». Тә
кә ани, бәр дәрә хвә ч'әлкә. We бәр дәрә тә дарәк шинбә,
чьқа мьхөлқәт һәйә бөхә, т'ощар хлас буна we т'өнә.

Тинә те, мә'р пешйеда тен, дәрбаз дьбә. Дьчә, дина хвә
дьде, п'адша р'уньнтийә. Сәлам дьде, п'адша ши нишан дьде,
әw р'удьни, қиза п'адше латинә бәр п'адше. П'адша дьбежә:

— Дә тө мразе хвә бежә, дәве тә чь бьгәр'ә, әзе бь-
дьмә тә.

П'адша дө щара дьбежә ви, әw дәнге хвә накә. Щара
сьсйа әw дьбежә:

— Өз тышки нахвәзьм, һәр чар т'ьлйа дава дере қиза
тә дьхвәзьм.

Қизьке дьде, дьбе:

— Бьһәр'ә щики дур, тә кә бьр дәнге we гөһе мында
һәчә, кә эз дәнге we бьбьһем, әзе тә ль we бьдьмә көштыне.

Аһ'мәд қизе дьбә дьчә. Пьш ч'йаки дур чар т'ьлйа дава
we дьбьр'ә. Қизьке, бәрдьдә, қизьк те мал. Әw жи те. хатьре
хвә п'адше дьхвәзә.

П'адша дьбежә:—Тө кә к'әти тәнгие, диса сәр мында
бейи.

Аһ'мәд дьчә мала хвә. Әw бәр дәрә хвә чокәке вәдь-
дә, әwe даве ч'әл дькә, дьчә мала хвә, хвәр'а р'адьзе. Wәх-
Тәки һ'ьшйар дьбә, дйа ви же дьпьрсә:

-- Тө к'ода чубуйи?

Дьбе:—Өз т'ө шйада нәчумә, эз лә'зәки чумә мала
щинара.

Әw р'адьзе һ'әта сьбе. Сьбе радьбьн, дьбиньн, кә дарәк

бэр дэре вана шин буйэ. Дэстпекыр эмише ви дари фьрот. Әв дэвлэти бу, готэ дйа хвэ:

— Гэр'э мыра қиза п'адше бьхвэзэ, п'эре мә гэләк һәнә, чь дьхвэзэ, бьде.

Дйа ви р'абу чу хазгиние қиза п'адше. Әве қиза п'адше хвэст.

Аһ'мэд р'абу мәрие хвэ бэрәв кьрын, чу хастийа хвэ ани.

Чәндәки ма, әв һыги дьчу, дэвлэти дьбу, гәлә дэвләти бу. Се т'ощаре дэвлэти бьһистьн, кә Аһ'мэд дэвләтийә. Бре мәзын р'абу баре сәд дэвәи әһийәе хас дагырт, чу бажаре Аһ'мэд. Чу Аһ'мэд дит, готә Аһ'мэд:

— Мын бьһистийә, дарәкә тә р'ьнд һәйә, вәрә әме шарт бьгырын, тә сәр дара хвэ, әз жи сәр дәве хвэ, әһийәе хвэ. Мын кә дара тә те дәрхьст, чь дарә, дара тә дьгһижә мын, ле, вәки мын те дәрнәхьст, әһийәе мын жь тәр'а', әзе һәр'ьм.

Чунә цәм п'адше, к'агәз нвисин, п'адше қолкыр. Әви т'ощари гот, нәгот, дара ви тедәрнәхьст. Әв мале ви т'ощари гһиштә Аһ'мэд. Т'ощар звьр'и чу вәлате хвэ. Бре ви орт'е дйса өса бу. Ма бре ви чук. Бре ви ч'ук р'абу баре дә һ'әзар дэвәи әһийа дагырт, чу бажаре Аһ'мэд. Чәнд р'ожа вәдәре ма. Әви пирәк дит, готә пире:

— Тә орт'а мын, жьна Аһ'мэд чеки, чь бьхвэзи, әзе бьдьмә тә.

Пире чу мала Аһ'мэд. Дйна хвэ дае жьна ви т'әне р'уныһтийә. Гәлә гли бәр авит, готә қизьке:

— Мере тә нә башә.

Қизьке гот:— Чьма?

Гот:— Тә т'әне малда дьһелә, дьчә.

Қизьк дьбежә:— Ле әз чава бькьм?

Пире дьбежә:— Тә дини, мере тә к'өмр'әшиә тә дькә, тә вәрә әз тә йәки дьнр'а бьвьм, әве тә зәф р'ьнд хөйкә.

Қизьк дьбежә:— Ле әз чава бькьм?

Пире дьбежә:— Тә т'әне же пьрскә, чька дара ви жь чьйә. Дьбе, әзе ва чум, чька глие тә чийә, әзе сбе дйса бем.

Аһ'мэд эваре те мале, дьнһер'ә жьна ви мьр'узкьрийә, же дьпьрсә:

— Тә чьма өса мьр'узкьрийи?

Дьбе:— Чава мьр'уз нәкьрибьм, тә мын сбе һ'әта эваре

дъһелн дьчи жь хвэр'а р'аш неч'ира. Жь мьнр'а навежи, чька дара тэ жь чь дарейэ, wэки эз жи хвэр'а пе шабьм, бина мьн же дэре.

Аһ'мэд дьбежэ:—Дара мьн жь дара бийейэ.

Оса дьминэ һ'эта сбе. Аһ'мэд дьчэ, пире диса те, дь-
бежэ:

— Тэ чава кьр?

Qизьк дьбе:—Мьнр'а набежэ.

Пире диса дьк'эвэ бьн э'нэ'на, глийа же дьдэ дэрхьстьне
дьбе:

— Ижар жи же пьрскэ, we тэр'а бежэ.

Пире дьчэ. Аһ'мэд те мале, диса жьна ви мэдэкьрийэ.

Эw же дьпьрсэ.

Аһ'мэд дьбежэ:—Дара мьн дара мэ'ранэ.

Ле дьдэ сбе дьчэ неч'ире. Пире те же дьпьрсэ:

— Тэ қэ чава кьр?

— Мьнр'а гот, кэ дара мьн поч'ька мэ'ранэ.

Пире һьнэки щэм р'удьне, р'адьбэ дьчэ.

Готэ гэдэ:—Готийэ дара мьн жь поч'ка мэ'ранэ.

Эw дьгьрэ к'аша пире зер'а дьде. Пире дьче мала хвэ.

Гэдэ те щэм Аһ'мэд, дьбежэ:

— Тэ қэ набежи, тэ сэва чь һати?

Аһ'мэд дьбежэ:—Эз чь заньм?

Дьбе:—Эз һатьмэ сэба дара тэ.

Аһ'мэд дьбе:—Брабэ.

Дьчьнэ щэм п'адше, к'аг'эз дьнвисьн, п'адша қөле хвэ
дьк'шинэ. Тен оде р'удьнин. Гэдэ дьбежэ:

— Дара тэ жь дара бийейэ,—чэнд һ'эве майин жи дь-
бежэ, Аһ'мэд дьбе: «На».

Wэхта р'абуне дьбе:

— Дара тэ поч'ька мэ'ранэ.

Р'адьбэ мал у муле Аһ'мэд же дьстинэ, дара ви жи же
дьстинэ.

Аһ'мэд р'ут у тут бэре хвэ дьдэ п'адшае мэ'ра, дьчэ.
П'адша дина хвэ дае Аһ'мэд һат: мэр' пешйеда шандьн.
Аһ'мэд чу мала п'адшеда хвэр'а р'унышт. П'адше готеда:

— Малхраб, нэ мьн готэ тэ, навежэ кэси, тэ чьма го-
тэ жьна хвэ?

Аһ'мэд гот:—Дэ дәсте мьн чу, эз ида чь бькьм?

П'адша дыбежеда:—Тө һәр'ә бежеда, әзе сәр сәре хвә шәрт бьгьрм, тө жи сәр мал-муле хвә, мале мьни тә брийә. Бьгьрә. Тө бежеда, сбе р'ое р'оавае дәрк'әвә, р'онлате һәр'ә ава. Әве тә бьк'әннә. Нәви тө дыбежи—на. Ва әзе р'абум чум, we глие тә р'аст дәре.

Аһ'мәд р'адьбә те мала хвә. Дьчә щәм гәдә, дыбежә:

— Wәрә әме шәрт бьгьрм: әз сәр сәре хвә, тө жи сәр мал-муле хвә, мале мьни тә брийә.

Диса дьчнә щәм п'адше, шһәтнәме гьредьдн. Аһ'мәд дыбежә:

— Сбе р'ое р'оавае дәрк'әвә, р'онлате һәр'ә ава.

Хәлқ ле дьк'әнә, дыбежн:

— Мале ви чуйә, әв дин буйә.

Аһ'мәд дыбежә:—Мале мьн бьрийә, бра сәре мьн жи лехә.

Әвана шәрте хвә дьгьрм. Готьна ви жи дәрте. Мале хвә, е гәдә же дьстинә. Жьна хвә жи дькөжә.

Гәдә жи р'адьбә п'ор' у п'ошидә дьчә мала хвә?

МНЭМЭДЕ ЗИНДАНИ

Щарэке щэбарэке,
Чъл кэw фр'ин сэр дарэке,
Щар һатэ щара,
Хэбэр һатэ зара,
Севед сор п'ара
Гэвал у гөһдара.

Wэхтэке п'адшак һэбу. Наве көр'е ши п'адшан Мһ'эмэд бу. Мһ'эмэди ши чахи чардэһ-панздэһ сали бу. Р'ожэке сь-бе зу Мһ'эмэд чу диwана баве хwэ, гот:

— Баво, мын ишэв хэwнэк дитйэ!

П'адше готе:—Лаво, бежэ чька чь хэwнэ?

Мһ'эмэд готына баве хwэ нэкър, хэwн шровэнанэкър, гот:

— На, эз набежъм!

П'адше гөһ нэдае, педа нэк'эт.

Р'ожа майин Мһ'эмэд диса чу диwана баве хwэ, сба-хери да баве хwэ у щмаэ'те, диса гот:

— Баво, мын хэwнэк дитйэ!

Баве готе:—Лаво, бежэ чька чь хэwнэ!

Ле диса хэwн шровэнанэкър. Ши чахи п'адша гэлэки һерс бу, бэр хwэ к'эт, ле паше хwэ-хwэр'а дөшөрмиш бу у гот: «Эз п'адша бьм, көр'е мын готына мын бэнди тыштэки

h'эсав нэкэ, хэвнне мыр'а шро вэнэкэ, ле иди шмаэ'т у си-
ноте мне чь хэбара мын быкын?» П'адше э'мыр кыр, wэки
көр'е хwэ бьдэ кёштыне. Шандэ пэй М'h'эмэд, ани диwане,
готелз:

— Wэрэ хэвна хwэ шровэкэ, йан на эзе тэ бькёжым.

Диса Мh'эмэд хэвна хwэ шро вэнэкр. П'адше э'мыр
кыр, wэки чар щэлат Мh'эмэд бьбын нав мешэ, бькёжын, к'ён-
ше wi хундакын, биньн нишани wi кын...

Щэлата Мh'эмэд данэ пешйа хwэ, бьрын нав мешэ. Wi
чахи щэлат фькрин у Мh'эмэдр'а готын:

— Мh'эмэд, эм тэ накёжын, h'эйфа тэйэ, эме к'ынше
тэ жь сэр тэ бышqтннн, р'э'wрэки бькёжын, к'ынща хуна
wi р'э'wридакын, hьлдын бьбын нишани баве тэ бькын, бе-
жын: «Эва к'ынше Мh'эмэдын, мэ кёшт, к'ынше wi хуна
wiда мьзда ани». Баве тэе бawэр бькэ. Дэ тё жи р'абэ сэре
хwэ hьлдэ т'эркэсалати днeбэ, нав синоре баве хwэ дэре,
hэр'э синоре п'адшае qрах дэр. Ле wэки тё нэчи, баве тэе
тэ бьвина, wi чахи тёе бьби баисе сэре хwэ жи, баисе сэре
мэ жи.

Оса готынэ Мh'эмэд, хатьре хwэ hэв хwэстын у hэв
qэтийан.

Щэлат wэгэр'йан hatьн щэм п'адше, к'ынщ нишани п'ад-
ше кьрын, п'адше бawэр кыр.

Ле эм h'але Мh'эмэд бьпьрсн. Мh'эмэд нава мешэр'а
дьлэзанд, wэки р'онкайа р'ожер'а р'йа хwэ бьqэдинэ, ле тари
к'этэ э'рде. Мh'эмэд р'е т'эмам нэqэданд. We шэве Мh'э-
мэд ма нав мешэда. Тьрса р'э'wра рабу сэр дарэки бьлд,
qынщыли сэр hэв, р'ицьфанд h'эта све. Гэма we р'оже көр'е
П'адшае Р'оавае хёламе хwэва hatьбун нав wi мешэйи неч'и-
ре. Эwi бь дурэбине нав мешэ н'ер'и, дурва Мh'эмэд сэр
даре лит у жь хёламар'а гот:

— Гэрьн бьн'ер'ын, hэркэ бэнинадэм бу, qьсмэте мьнэ,
ле хер. h'эйwanэт бу—qьсмэте wэ.

Хёлам чун, лeн'ер'ин, эва хортэки зэ'ф щаhьл. К'ынщ
ле кьрын, анин щэм көр'е п'адше. Көр'е п'адша ль Мh'эмэд
н'ер'и, гэлэки к'эф да. Эwi Мh'эмэд ани мала хwэ, паше
шандэ h'маме, h'мамиш кыр. Пэй h'маме көр'е п'адше готэ
Мирингара хушка хwэ:

— Ғәр'ә дәстә к'ынце лаиқлу дәстәбраке мьни Мһ'ә-мәдр'а бинә, бра хөкә.

Миринигаре ә'мыре бре хwә қәданд, к'ынц Мһ'әмәдр'а ани у өса Мһ'әмәд саләке т'әмам ма мала п'адшеда, шәм көр'. қиз у нәфәре п'адше. Пәй саләкер'а Мһ'әмәд у Миринигара қиза п'адше нок у ниске хwә т'әв һәв чандын, гзина хwә т'әв һәв зитын (дъл к'әтын һәв) у өса жи wәхтәк дәрбаз бу. Р'ожәке Мһ'әмәд готә көр'е п'адше:

— Фланкәс, мьн ишәв хәwnәк дитйә!

Көр'е п'адше готе:

— Дә хәwnа хwә бежә!

Ле Мһ'әмәд хәwnа хwә диса нәгот. Рожа дөда Мһ'әмәд чу диwана п'адше, слав да п'адше у синоте, гот:

— П'адша, мьн ишәв хәwnәк дитйә!

П'адше гот:—Дә бежә, чька чь хәwnә?

Мһ'әмәд шаба п'адше нәда у хәwn нәгот. П'адша бона хәwnа Мһ'әмәд к'әтә ьийате, ә'мыр кьр, wәки Мһ'әмәд бь-бьн бавежьн зиндана кәвьри. Өса жи ә'мыре п'адше қәдандьн: Мһ'әмәд аветьн зиндана кәвьри. Харьн-вахарьна wi р'оже нив грванкә нан у до истәкан ава сар. Ғәма р'ожа Мһ'әмәд авитьн зиндане, эди Мһ'әмәдр'а готьн: «Мһ'әмәде Зиндани».

Миринигаре бьнист, wәки Мһ'әмәд авитьнә зиндане. Әw бу мина һ'әрч' арйи, ле-ле бу ч'ә'ве хwә дәрхьста, кьр, нәкьр, һәр'ә сәр дәре зиндане хwә бьгинә Мһ'әмәде Зиндани, йан жи к'өмәке бьде, -нәбу. Миринигаре фькьри, wәки т'әне бь ләқәме дькарә Мһ'әмәде Зиндани хwәйкә, нәһелә, wәки зә'й бә. Әwe чу нав шәһәр чар п'але ләқәмчи дьзива ани мала хwә. Жь мала хwә һ'әта зиндане ә'рд нишани ләқәмчийа кьр, wәки жь зиндане һ'әта мала we бьне ә'рдева ләқәме бавежьн, т'унеле чекьн, wәки Мһ'әмәде Зиндани шәве жь зиндане бе шәм Миринигаре. Нава чәнд р'ожада ләқәмчийа әw созе Миринигаре қәдандьн. Чьқа шәв Мһ'әмәде Зиндани дьһатә мала Миринигаре, дьхарьн, вәдьхарьн, һәвр'а дьк'әтын к'еф һ'ә-нәкйа, ләқьрдйа, қолбагйа гәлә шийа, һ'әта бәрбанга све, әw диса дьчу зиндана хwә.

Саләке саләwәхт Миринигаре Мһ'әмәде Зиндани wi шурайи хwәй кьр. Wәхтәки п'адшае Р'оһлате ә'щебәк шандә сәр п'әдшае Р'савае. Өwi шәнд се һәсп. Һәрсе һәсп wәкә һәв, рәнгәки, к'өмәйт, ә'ни чал, һәрдө қьче пар'а спи, дел у

бъжие ван кър'тсанди: «Бъра п'адша тедәрхә, жь һәрсиа к'и жан макә, к'ижан щә'нуиа къртәйә, к'ижан йа ширәйә: һәргә тедәрхәст, һәмни дәрхәст, хер кә, дәрнәхәст, әзе хәр'аша һ'әфт сала же бьстиньм. Миринигара қиза ми жи бь дәсте зоре, биньм кәр'е хвәр'а».

П'адшае Р'оавае гава әва йәка дит у бьһист, әви гази вәзир, вәк'иле хвә, гази Миринигара қиза хвә у ақьлбәнде хвә кьр, вәки щәбаба п'адше бьдә. Кәсәки нькарбу бьгота, к'ижан макә, к'ижан щә'нуә. Макер'а дьготьн щә'ну, щә'нуер'а дьготьн мак. Кәсәки избати ньзанбу.

Миринигар әваре мәдә мр'узкьри бәр бь к'очк сәра хвә чу. Чу һөндөр', леньһер'и Мһ'әмәде Зиндани we һатийә лә сәр кәр'әвате р'ушьтийә, һивйа Мирингарейә. Һәма ми чахи, гава Мһ'әмәде Зиндани ч'ә'в мр'узе Миринигаре к'әт, ма ә'щәбмайи, гот:

— Миринигар, хер бә, чь қәвмийә?

Миринигаре гот:—Хере дау дәльнг һьлдайә, дитьна мьн тә ишәвә, һ'ал һ'әвалә п'адше Р'оһлате әвә.

Мһ'әмәде Зиндани гот:—Миринигар, вәрә нона һәрщәв к'ефа хвә хвәш кә, бра гөла сурәте тә нәчьлмьсә, һ'әта сь бе, хвәде рә'мә, әзе сбе чарәке бьбиньм.

We шәве разан, сбе шәбәде Мһ'әмәде Зиндани тәште хар, кьр диса һәр'ә зиндана хвә, Миринигаре дәст авитә кьн-ще ми, гот:

— Ле тә дьчи, дитьна мьн тә әв сһ'әтә, дә реке мьн-ра бьбинә.

Мһ'әмәде Зиндани гот.—Ч'ә'ве баве тә дәрк'әта, мьн нәдьгот, ле әзе сәба хатьре тә бежьм: һәр'ә һәрсе һәспа се р'ожа т'и у бьр'чи текә т'ашләханәке. К'әнге се р'ож т'әмам бу, дәре т'әвләхане вәкә, ми чахи мһ'ина мак we бьдә пешийе, щәнуиа къртә we бьдә ду мһ'ине, щә'нуиа ширә we бьминә пар'а. Теләки сор бавежьнә стөе мьһ'ине, т'еләки р'әш е щә'нуиа къртә, йәки спи е щә'нуиа ширә. Ви т'әһәри п'адшер'а бьшиньн бьра һәр'ә.

Миринигар рәбу чу диwana баве хвә ә'мьр жь баве хвә хвәст, әса жи кьр. Һәрсе һәсп п'адшер'а шанд. Падша леньһери растә, шаш ма. П'адша фкьри, диса сәр қраре бәре мори шанд п'адше Р'оаваер'а. Әв тора морийа һәфт газа дреж бу, һәр газәке һәфтчьви (ә'нишк), харомаро бу, гот: «Бра ве морие т'ел те-

р'а дэрбазкын, сәре тел гредын мыра бышинь, йан на эзе хәра-
ше һ'әфт сала же бьстиньм, Мирингаре жи биньм көре хwәра.

Әw мори шандын щәм палше р'оавае. П'адша бь щмаә'-
та хwә у бь занә аqылбәнде хwәва кьрын, пәкьрын, нькарбун
т'ел мориер'а дэрбаз кын. Ма һ'әта эваре. Мирингар һатә щәм
Мһ'әмәде Зиндани. Мһ'әмәде Зиндани Мирингар ширәт
кьр. Сьбе зу Мирингар чу щәм баве хwә, гот:

— Баво, бежә хөламәки, бра һәр'ә мурнке бьгьрә мыра
бина, эзе морие т'елкьм.

Хөлам чу мурн ани. Мирингар т'ел ньге мурнева гьре-
да, р'ун дәве морие һ'әсканд, wәки мурн бина р'ун һьлдә
бьгьр'ә. Өса жи кьр: мурн гәр'йа чу сәре мориейн дьнер'а
дәрк'әт. Гава дәрк'әт, Мирингар т'ел жь ньнге мурне вәкьр,
һәрдө сәре т'ел гьреда, гот:

— Һан п'адшер'а бышинь.

Мори п'адшер'а шандын. Гава п'адша ч'ә'в морие к'әт,
һ'ыш аqыл сәре ви чу, гот:

— Wәки Һсанә аqылбәнде ви зә'фьн, әз нькарьм бь аqыл
ви бәндкьм, лазьмә әз тыштәки qәwате бышиньм, wәки ви
бәндкьм.

П'адша ә'мыр кьр, wәки мәрт'аләке чекьн жь пола, гь-
ранйа мерг'але сәд п'ут бә. шишәке жи чекьн, дьса жь по-
ла, гранйа шише пенци п'утбә. Мәрт'ал у шиш һазьр кьрын,
шандын п'адшае Р'оаваер'а, готьн:

— П'адшае мә готийә, бра шиша пола лехә мәрт'але
полара дәрхә, йан на, qраре бәрә qрарә, эзе хәрице һ'әфт сала
же бьстиньм, Мирингаре жи биньм көр'е хwәр'а.

П'адша ә'мыр бәрда: «Һәрч'ке п'әләwанә, гьшк wәрьн
мәйдана п'әләwанан». Бь ә'мыре п'адше чьqа п'әләwан һәбун
нав синоре п'адшеда, гьшк һатьн, wәки шиша пола лехьн
мәрт'әла полар'а дәрхьн. Чь п'әләwане һатьн, хwә щербан-
дын, кәсәки нькарбу шише һьлдә кәwки мәрт'алекә, анщәх
шиш һьлдьдан, дьдан сәр чока хwә. Пәй п'әләwанар'а газн
щмаә'та гөнди у шһәрлуйа кьр, дьса кәсәки нькарбу. Бь ви
т'әһри Мирингар чу мала хwә. Чәхе чу һөндөр', Мһ'әмәде
Зиндани чә'в Мирингаре к'әт, же пьрси, гот:

— Мирингар, хербә, чь буйә, чь qәwмийә?

Мирингаре гот:—Хере даw дәльнг һьлдайә, һ'ал һ'әwә-
ле шиша пола у мәрт'ала пола әвә.

Мн'эмәде Зиндани гот:—Һәр'ә бежә баве хwә, беже, баво, чьqа гьртие тәйә кәла, һ'әфса у гьртие зиндана һәнә-гышка бәрда. Дьбә кб мәрве п'әләман нав ван гьртияда һән-бьн. Тб бса беже, бәлки мьн жи жь зиндане дәрдыхә. Һәргә аз дәрхьстьм, әзе ч'арәке бькьм.

Миринигар чу бса жи готә баве хwә. П'адша ә'мьр кьр, һ'әму гьртие кәла у зиндана бәрдан. Чун Мн'эмәде Зиндани жь зиндане дәрхьстьн. Чахе дәрхьстьн, манә шаш, ә'щәбмайи, wәки әw һақа хөрт буйә. Мн'эмәде Зиндани гот:

— Әз хөрт нәбумә, лә аз wәрмимә.

Чь гьрти һатьн, кәсәки нькарбу сәре шише ә'рде бь-льндкә, чьмки ван гьртияа роже дьхарьн нив гьрванкә нан-вәдыхарьн дб истәкан ава сар. Сре һатә сәр Мн'эмәде Зин-дани. Әwi қьлч'ьке мьле хwә һьлда жор, дәст авитә шише. һ'әта феза чоке хwә шиш бьнд кьр у диса щидә авит. Гава Миринигаре ленһер'и' wәки Мн'эмәде Зиндани нькарә ши-ше ль мәрт'алехә, тер'а дәрбазкә, әwе жь чә'ве хwә р'әш һесьр мина тавйа баране дьбаранд сәр сурәте хwә сорә арнги.

Мн'эмәде Зиндани бьн ч'ә'вара ль Миринигаре нһер'и, дит, wәки Миринигар дьгьри, дьк'әwгьрә. Wи чахи дьле Мь-һ'эмәде Зиндани храб бу, әwi қәwата хwә т'оп кьр, шиш һьлда дәсте хwә, се гава пашда чу, шиш кәwки ль мәрт'але кьр, шише мәргал қөлкьр, бһөстәк чар т'ляа мәрт'алера дәрбаз бу.

Мәргал жи бь wи тәһәри п'адшае Р'оаваера шандьн. П'адше ль мәргале нһери, шаш ә'щәбмайи ма, гот: «Һа на-бә, гәрәке аз бь дәк' бышиньм пәй п'әләман у ақьлбәнде wи, бивьм щәм хwә, ван бьдьм сәр 'ьндакьрьне».

Гази Мн'эмәде Зиндани кьр: Мн'эмәде Зиндани к'аре хwә кьр, изьна хwә п'адше Р'оһлате хwәст, чу wәлате п'ад-шае Р'оавае. Мн'эмәде Зиндани р'ева Р'асти Т'ернәхар, Чәмчькин, Гөһләwаш, Блурван, Р'щфоке гәрмнәбуйи у е ч'йа һьлдьдә датинә сәр ч'йа, һат. Әw т'әмам қайл бун: лавайи Мн'эмәде Зиндани кьрьн, wәки «Мә текә брә хwә у мә жь хwәр'а бьбә». Мн'эмәде Зиндани қайл бу: һ'әму р'әх һәв к'әтьн, чун гһиштьн шәһәре п'адшае Р'оһлате. Әлами п'ад-шае кьрьн, wәки ақьлбәнд у п'әләмане п'адшае Р'оа-вае һатьнә меване тә. П'адше меван қабул кьрьн. Кьрә от'а-хәкә дәләл. Әваре пәзәк да шәржекьрьне, кьрә қәли, шива ван шанд. Шив бьрьн данә бәр мевана. Т'ернәхар һәр браки

т'эбахэк дае, е майин т'эмам хар. Сбе шэбэде р'абун нэвр'а кьрын гази:

— Гэвар, мала п'адше храббэ, эм дёхва бьр'чина занэ кёштын!

П'адше бһист, гази хёлама кьр. гот:

— Гэр'ын дё мистэвра у гаки ванр'а шэржекьн, чэнд ситьл гошт ванр'а бышиньн.

Хёлама эваре шива вана бьрын. Диса ви т'эһэрн харьн сбе зу рабун кьрын гази:

— Гэвар, мала п'адше храббэ, эм бьр'чина мьрын!

П'адше бһист, шаш ма. Готэ хёлама:

— Кёр'о, гэр'ын ван мевана ви авайн дэрхьн, текьн авайки дьне, аве бэри сэрдьн, бра бьхэньдьн, йаха мэ жь ван хлаз бэ.

П'адша гава мала хвэда ёса шевра хвэ дькьр, нав меванада Гёһлэваш ньшкева кьрэ ружин, гот:

— Гёшбьн, аһа п'адша we шевра хвэ дькэ, we мё ишэв бьхэньдинэ.

П'адша мала хвэда хэбэр дьда, Гёһлэваш ведэре аьбһист. Ч'эмчькин гот:

— Хэм хэма хёде, паши хёде-хэма мьн.

Бэри эваре меван ви авайн дэрхьстьн, кьрын авайики дьне. Шэв ав п'энцэрер'а бэри сэр ван дан, бу хёшина аве. Ч'эмч'ькин дэве хвэ да бэр аве, мьч'ьданд. Г'эта бэрбанга сь-бе, п'адша гот:

— Гэр'ын аве бьбьр'ын, нһа хэньдинэ, шэрьминэ сэр рые аве к'этьнэ.

Хёлама чу ав бьр'и.

Сбе шэбэде меван р'абун дэрва кьрын гази:

— Гэвар, мала п'адша храббэ, һала нькарэ һьнэ нан бьдэ мэ, ава сарр'а чь, эм ишэв мьшэв т'ина бьэ'цин.

П'адша дэнге ван бһист, ма э'цебман, гази хёлама кьр, вэки «Мевана текьн авайки ёса, чар али жешт бэ у шэв чар али агьр сэр ван дэдьн, вэки теда бьшэшьтын, бьбьн к'омьр, йаха мэ ль ван хлас бэ».

Эван ёса шевра хвэ дькьрын, Гёһлэваш ньшкева гот:

— Гьш бьн, гэли бра, п'адша we шевра хвэ дькэ, we ишэв мэ бьшэшьтиньн. Р'ьщфоке Гэрмэбуи гот:

— Хэм хэма хөде, паши хөде-хэма мын, wə k'arə pe t'ōnə.

Сакьнин һ'эта эваре. Һатын эвава жь ши авайи дәрхьс-тын, кьрын йәки дыи, дәри сәр ван дадан. Шәв агьр сәр ван дадан. Мһ'эмәде Зиндани, у брава ленһер'ин быне нынге ван гәрм бун. Пышта хwə данə диwer, пышта ван шәwьти, бу дир'ин, дужина вана. Р'ыцьфоке Гәрмнэбуьйи һу кьрə диwара, шәле бузе диwарава гьрт дальqйан, бу чәqə-чәqə дөв драге ван т'әва. Һ'эта ниве шәвə, п'адша ә'мыр кьр: «Һәр'ын агьр весиньн». Хөлам чун агьр весандьн.

Сбе шәбәqe һатын дәри ван вәкьрын, wәки к'омьра ван бьбьн бавежьи. Гава дәри вәкьрын, һәвр'а кьрын гази:

— Һәвар, мала п'адше краббə, һәла нан, аве надə мə, qə шики гәрмр'а чь, ишәв мьшәв әм сәрма шәwьтин.

П'адша ленһер'и бошə, шешьр кьр, wәки гази ванкə, харьна жәр бьдə ван, ван жә'рдадайикə, бькөжə. Гава п'адша бса гот, Гөһләwаш диса бһист, гот:

— Лавкно, һ'ал-һ'әwал эвə, п'адша we гази мə бькə we жә're бьдə мə.

Блурван гот:—Хэм хэма хөде, паши хөде хэма мын.—Блурван гот,—Мһ'эмәде Зиндани, wәхте нан харьне, тə бе-жə, ә'дәте мөйə. Һ'эта әм блуре нәхьн, әм нан нахөн. Ши чахи әзе блурехьм, фәрәqe бәр мə we һәр'ын бәр ван, е бәр ван we бенə бәр мə.

Өса жи бу. П'адша гази ван кьр. Wәхте нан харьне блуре хьст, фәрәq һатын гөһастьне. П'адша у снноте хwəва гьшк мьрын.

Мһ'эмәде Зиндани һәвалə хwəва р'абун һәр'ын wалате хwə. Ши чахи е Ч'йа Датинə Сәр Ч'йа, әши жи шрита хwə авитə дора к'очк сәра қиза п'адше, қиза п'адше бь к'очк сәрава һьлда рəх ван к'әт. Һатын ниве р'е Мһ'эмәде Зиндани изьна ван да, һәр йәк диса чу сәр шөхөле хwə, т'әне е Ч'йа Датинə Сәр Ч'йа Мһ'эмәдра һат. Р'әх к'очка Миринигаре, қиза падше к'очкева дани у әw жи чу сәр шөхөде хwə.

Сбе шәбәqe п'адшае баве Миринигаре р'абу ә'шеб дит: готьнеда, wәки Мһ'эмәде: Зиндани һатийə. П'адша чу щәм Мһ'эмәде Зиндани. Мһ'эмәде Зиндани, чә'вронайн да п'адше, гот:

— Мын п'адша алт' кьр, көшт, қиза ши жи ани хwəра.

Падша бь эшқ у дьл Мирингар да. Мн'эмәде Зиндани.
Ғ'әфт р'ож, һ'әфт шәва кър дәф у дә'ват Мн'эмәде Зиндани
тәрдө жьне ыира.

Ғыңге Мн'эмәде Зиндани хәвна хвә гот, го:

— Мьн хәвн дит, һив сәр мләки мьн, ро сәр мләки
мьн. Хәвна мьн әвә—жьнәкә мьн қиза п'адшае Р'оһлатейә,
йа дьн қиза падшае Р'оаваейә.¹⁾

НЭЦЭР

Вэхтэки п'адша нэхwэш дьк'эвэ. Көр'е хwэ Нэцэpp'а дьвежэ:

— Өзе бьмьрм. Вэхта мьрна мьн йэк жь wэ сэр тэхте мьн бьминэ, е дьне жи бэра щийазе мьнр'а бен, wэки т'эхт жь дэсте wэ нэчэ.

Р'ожэке п'адша дьмьрэ. Нэцэр һэрдö брар'а дьве:

— Гэрэке эм һэрсе жи щийазе баве хwэр'а һэр'ьн,—у һэрсе жи пер'а дьчын.

Ви чахи апе wана те, сэр тэ'хге баве wан р'удьни. Вэхте кö һэрсе бра тенэ мал, дьнһер'ьн, кö апе wан һатийэ, сэр т'эхт р'уныштийэ. Өwan дькьн, накьн апе wан сэр т'эхт пэйа навэ у апе wан wанар'а дьве:

— Баве wэ чьк сэрэ мьн кьрийэ, эзе жи we сэрэ wэ бькьм.

Һэрсе бра дьвежьн:—Һэр йэки мэ чэнд зер'а у к'елэндики бьде, эме һэр'ьн хwэр'а бьхэвьтн.

Һэрсе бра к'елэндие хwэ һьлдьдн у т'эркэсэлати дие дьвьн. Дьчн, дьчн р'асти зэвикэ гһишти тен у дэст пе дьдн дьчньн. Вэхтэки шунда дьвиньн, хwэйе зэвие һат у гот:

— Га-һа, һун хер һатьнэ, п'алэно, эз э'змана wэ дьгэр-йам, һун э'рде рaсти мьн һатн!

Wi чахи хwэйе зэвие, дeу, жь wанара дьвежэ:

— Гэспэки мьн у гаки мьн һэйэ, wэки һэрдö дькарын бэр дö һ'эзар мери шэр'кьн.

Незики нивро дeу к'агэзэки дьнвисэ, дьдэ Нэщэр, дь-
шинэ мале, Теда дьнвисэ: «Өва мэрийа чава гһиштэ мале,
мынр'а бькэ қали бышинэ». Нэщэр р'ева к'агэзе дьхунэ у ти-
нэ we кагэзе дьқальшэ, к'агэзэка дьне дьнвисэ, wэки «Гае
мын мынра шэржекэ, бькэ қали бышинэ». Wэхте Нэщэр к'а-
гэзе дьвэ, дьдэ жьна wi, жьна wi р'адьвэ ге шэржедькэ,
дькэ қали, дьдэ Нэщэр дьшинэ. Wэхта кö дeу Нэщэр дьвьянэ,
шаш дьминэ. Дeу дьве: «Чаванэ, эв чава саг, сламэт hat?»
Нэщэр гошт ль бэр дeу дати́нэ. Дeу дьве:

-- Эw гоште чийэ?

Нэщэр дьве:—Гоште гае тэйэ!

Эw шаш дьминэ у дьве: «Эви фелбазэ, эве мала мьн
храв бькэ».

Незики эваре Нэщэр һэрдö бре хwэр'а дьве:

— Wэхта эм дьчын мала дeу, сэр дошэке р'унэнен, де-
we wэ сэрхwэш бькэ у бькöжэ.

Эваре эвана дьчын мала дeу. Гэрдö бра гөр'а Нэщэр
накьн, дьчын сэр дошэке рудьнин, ле Нэщэр дьчэ сэр к'өл-
фьке рудьни. Дeу шэрэфа һ'эфг салэ тинэ, дьдэ һэрсе бра,
Гэрдöе сэр дошэке вэдöхөн, ле Нэщэр ор'га к'ьнице хwэр'а
дыр'ежэ к'өлфьке. Гэрде сэр дошэке жь шэрафе сэрхwэш
дьбын у т'эпэ-р'эп дьк'эвын. Ле Нэщэр сэр һ'ьше хwэ буйэ.
Wэхта дeу р'адьзе Нэщэр радьвэ һэрдö бре хwэ дьвэ дьчэ
бэр дэве чэмэки дати́нэ у те һэрдö хушке дeу дькэ дэwса
бре хwэ у дьчэ. Дeу нишэв р'адьвэ сэре һэрсе бра лехэ. Эw
бэре э'wльн дьчэ сэре ед сэр дошэке ледьхэ. Wэхта ледьне-
рэ һэрдö хушке шинэ, те wэки Нэщэр жи бькöжэ, ле дьнерэ
Нэщэр чуйэ.

Нэщэр һэрдö бре хwэ һьльдэ дьчэ бэр бь шэһэре п'ад-
шаки.

Нэщэр бу бэрдэстие п'адше, ле һэрдö бре wi бунэ қаз-
ван. Гэрдö бре Нэщэр ч'эвр'эши жь Нэщэр дькьрын, дьготьн:
«Эм бунэ қазван, ле Нэщэр буйэ бэрдэстие п'адше». Р'ожэке
һэрдö бра тенэ шэм п'адше, дьвен:

— П'адша, диwана тэ хwэш диwанэ, wэки тö һэспе дeу
жи бини, дһа р'ьнд дьвэ.

П'адша гот:—К'и дыкарэ бинэ?

Вана гот:—Нэщэр һэрке бинэ.

П'адша Нэщэр шанд, вәки һәспе бинэ. Нэщэр чу мала дөү, хвә нава п'әйне һәспеда вәшарт. Эваре дөү жь нецире һат у гот:

— Дае, бина мәрвәе хәриб жь ван дара те.

Дйа ви гот:—Лаво, ки тырса тә дьверә бе ван дара?

Дөү радьзе, Нэщэр р'адьвә, вәки һәспе бьвә, һәсп ледьхә, һәһелә Нэщэр незикбьвә. Дөү жь р'әқә-рәқә ланге һәспе һ'ышар дьвә, радьвә дьчә дьһер'ә кәс т'өнә. Дөү бь дара һәспе дьк'отә у дьчә радьзе. Нэщэр диса р'адьвә у һәспер'ә дьвә: «Тә дит, әви тә чьқа к'отайи, бьһелә әз тә бьвьм». Нәспе дәрдьхә дьвә дьдә п'адше.

Дөү сбе р'адьвә, дьһер'ә, кә һәспе ви бьрьнә, әв дьвә: «Нәвә, т'өнәвә, Нэщэр һәспе мьн бьрийә». Чьқас кә зиан ль дөүе балангаз дьбу, чә'вә ви кем дьдитьн.

Һәрдө бре Нэщэр дьһер'ьн, кә Нэщэр саг зьвьр'и һат, әвана диса дьчьн щәм п'адше, дьвөжьн:

— П'адша, һәсп тәр'а һат, вәки тә жьна дөү жи хвәра бини, п'ак дьвә.

П'адше диса Нэщэр шанд, вәки һәр'ә жьна дөү жер'а бинә. Нэщэр ре дьк'әвә дьчә, диса хвә нав п'әйнда вәдшьерә. Шәв р'адьвә дьчә дөвө жьна дөү гьредьдә у тинә сйар дькә, дьвә: «Әзе тә хвәр'а бьвьм». Ле вәхта Нэщэр незики ханмане п'адше бу, жьһкер'а гот:

— Тө дйа мьн, хушка мьни, мьн тө п'адшар'а анийи,—у әв бьр т'әслими п'адше кьр.

Дөү све р'абу, ньһер'и Нэщэр жьна ви жи бьрийә, дөү дйа балангаз бу. Һәрдө бра ньһер'ин. Нэщэр диса сламәт һат. Әвана диса һатьн щәм п'адше, готьн:

— Һәр тыште тә т'әмамә, тыште тәйи кем кәвчие авьл-кәйатейә, вәки кәвчи жи бе, тө у жьна хвә аве теда вәхөн, һунә щар дьне шаһьл бьвьн.

П'адша гот:—К'е ве бинэ?

Әвана гот:—Нэщэр һэрке диса бинә!

П'адша Нэщэр щар дьне шанд. Нэщэр чу к'әтә нава п'әйне һәспе дөү. Дөү эваре һат, гот:

— Дае, бина мәрвәе хәриб жь мале те.

— Әве гот:—К'и тырса тә дьверә бе мале?

Кэвчи авьлн'айате бэр пышта дйа дедда бу. Эваре эвана разан. Нэщэр р'абу чу, вэки кэвчи жь бэр пышта дйа дед дэрхэ, дйа дед не ньсйа у эв гьрт, кьрэ қарэ-қар', гот:

— Лаво, р'авэ, мын дьзе мэ гьрт.

Дед р'адьвэ, вэки нэр'э Нэщэр бьхвэ.

Эви гот:—Дед, эз ньнге чумэ, натьмэ, эз жар бумэ, мын чэнд р'ожа к'ок' бькэ, вэки тэ лэзэте жь мын бьвини.

Дед гот:—«Р'асти жи хэбара шийэ», у нэхар, ньшт бона кэ к'ок' бьвэ.

Чэнд р'ожа шуида дед готэ дйа хвэ:

— Эзе про нэр'ым хэвате, тэ эви шэржеки, бьки қэли мынр'а бини.

Дйа ви р'абу Нэщэр шэржекэ. Эви гот:

— Гэрэке эз жи, тэ жи хвэ тэ'зыкьн, вэки эз н'элал бьм. Гэрэке эм хвэ тэ'зи нэькн, эз н'элал навьм—у эв нэр-дэ хвэ тэ'зи кьрыи, вэки жьньк Нэщэр шэржекэ.

Нэщэр жьньке сэр'сери дькэ нав ава к'эланди. Жьньк аведа те пэ'тыне. Нэщэр к'ьнице жьньке хвэ дькэ, нане дед ньлдьдэ дьчэ бьаг'ара дед дьсэькнэ у дькэ гази, дьве:

— Вэрэ нане хвэ бьвэ, эзе нэр'ьм, шөхөле мын нэйэ.

Дед те нане хвэ ньлдьдэ, дьвэ дьхвэ. Дьнер'э кэ гошге жьнанэ. Эва дьве: «Ле мын малхрани, эви дйа мын жи кэшт у гоште ве жи мын да харьне».

Нэщэр к'эвч'и ньлдьдэ дьвэ дьдэ п'адше. Бре ви дьне рьн, кэ Нэщэр дьса саг' фтыли нат. Гэрдэ бре ви ч'э'виэбари дьса дьчьи шэм п'адше, дьвежьи:

— Падша, ида тэ кемэсйа тэ т'өнэньн, хвэзыл тэ дед жи бьдита.

Падша дьса Нэщэр шанд, вэки дед бинэ. Нэщэр п'ад-шер'а гот:

— Бьдэ мын ньнэ мьх, мырэрэке, тэвшоки, бьр'экэке у п'остаки нерйа, вэки нэр муки ви зэнгьлэк певабэ.

Падша гьшка дьдеда. Нэщэр дьчэ сэр к'өлэка дед, хвэ дьн'эжинэ. Дед дьве:

— Эв к'ийэ?

Эв дьве:—Эз р'өн'ьстиньм, эз натьмэ р'өн'е тэ бьстиньм.

Дед дьве:—Бьсэькнэ, эз хвэр'а т'абуте чекьм, паше.

Эв сэр к'өлэке дьве:

— Госта шэм мын нэйэ.

Дев дьве:—Дэ бышинэ, б'ра бе чекэ.

Нэщэр те т'абу те чедькэ у девр'а дьве:

— Гэла вэрэ тек'еве, чька тэр'а танг нинэ?

Вэхта дев те дьк'эве, Нэщэр пер'а-пер'а мьх дькэ у
һьлдьдэ дьвэ. Нэщэр р'ева дьвежэ:

— Дев, тө зани, эз Нэщэр'ым, эва э'щевана т'эмам мьн
анин саре тэ.

Нэщэр дев дьвэ, дьвэ бэр дэре диwanxана п'адше да-
тинэ. П'адша дьве:

— Нэщэр, дэри вэкэ, эм бьвиньн.

Эв дьве:—На, we зйане быгинэ мэ.

П'адша дьве:—На, вэкэ, we чь бькэ?

Вэхта Нэщэр дэри вэкр, дев дэрк'эт, шэһэре п'адше
тэмам кр'кэвр, т'эне Нэщэр ма. Эви да пэй Нэщэр. Нэ-
щэр хвэ шипа ашда авит, дев жи хвэ пэй авит у эв те-
да ма.

Нэщэр р'абу шипа аш нэвткр, вэки дев бьшэвьтинэ.
Дев гот:

— Нэщэр, хвэде мала тэ храв бькэ, һэмин эзе бьмь-
рьм, вэрэ бра гёне хэлде стёе мында нэминэ. Се мори гёне
мынданьн, йэк йа һэрдö бре тэйэ, йэк йа п'адшейэ у йэк жи
йа цмаэ'та шэһэрэ. Вэрэ һэрсийа гёне мьн дэрхэ, бьвэ бьш-
кенэ, гышке сагбьн.

Нэщэр һэрсе мори гёне ви дэрхьстын у эв шэвтанд.
Нэщэр паше чу нава шэһэр морйа һэрдö бре хвэ у йа цмаэ'-
те шкенанд, ле йа п'адше нашкенэ. Гэрдö бре ви у цмаэ'т
саг бун, ле п'адша на.

Нэщэр жына п'адше станд, хвэ жи бу п'адша, һэрдö
бре хвэ жи кр'ын вэзир, вэк'иле хвэ¹¹.

ШИРЕ ШЕР ЭЙАРЕ ШЕРДА

Падшак һәбу, нә көр'е ши һәбу, нә қиза ши.

Р'ожәке әв, жына хвә р'уныштын, һәвр'а готын, вәки «Әм бьмьрын, к'е we хвәнте мала мә бькә?» Падша ле нһе-р'и, каләк пева дәрк'әт, гот:

— Падша, тә чь гот?

Падша готе:—Тәва әйанә!

Әwe кал рабу, севәк жь шеба хвә дәрхьст, да п'адше, готеда:

— Кәрики бьдә жына хвә, кәрики жи бьдә һәспа хвә. Жына тәе р'азе дө көр'а бинә, һәспа тә жи we дө щә'нуиа бинә, ле һ'әта әз нәем, тә наве вана ленәки. Көр'әки мьнә, йәки тәйә.

Падше қәбулкьр, гот:

— Сәр чә'ве мьн!

Вәхтәки жына п'адша р'аза, дө көр' жер'а бун. Чәнд сала шунда көр'е ши мәзын бун, щмаә'т т'ьжи дора п'адше бун, готынә п'адше:

— Вәрә әме нава көр'е тәкьн.

Падша қайил нәбу. Падше дина хвә дае, әв кал дәрда һат. һат готә п'адше, го:

— Тә сәр созе хвәйн, йане на?

Падше го:—Әре!

Әwe кал гот:—Наве е пьчук Мирзә Мә'муд, е дьне жи тә наве ши лекә.

Кале р'абу Мирзэ Мэ'муд бър чу, кърэ ханики, дэри сэр ви дада, леда чу. Мирзэ Мэ'муд рабу, нава ви хани кэ'т, дина хвэ дае, ведэре т'ьжи щэндэкьн. Йа щэндэка, щэндэ-кэк ле кемэ, йа сэрийа, сэрик ле кемэ. Ёнэки веда чу, дина хвэ дае, се һэсп жи ханикиданьн. һэспэк пер'а к'ельми, гот:

— Мирзэ Мэ'муд, вэрэ мьн сйарбэ, эм һэр'ьн, йане на кале we бе, тэ бькөжэ,—гот,—к'упьке бьзьр, шэ, сабуне һьлдэ, эм һэр'ьн.

Мирзэ Мэ'муд һьлда, р'абу ле сйар бу, чу.

Кале һат, дина хвэ дае, нэ Мирзэ Мэ'мудэ, нэ һэспе ви. Чу п'эльтьке дина хвэ дае, нэ к'упэ, нэ сабунэ, нэ шэ. Р'абу пэй ви к'эт. Чаха эв пэй Мирзэ Мэ'муд к'эт, һэспева э'йан бу, һэспе готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Тө пыш хвэва вэгэр'э, чька чь һэйэ?

Гава Мирзэ Мэ'муд пыш хвэва вэгэр'ийа, дина хвэ дае, мэрики һьндьк майэ хвэ пера бьгинэ. Готэ һэспе хвэ:

— Мэрик пэй мэ те, һьндьк майэ хвэ мэр'а бьгинэ.

Һэспе готе:—Тө шэ бавежэ.

Гава Мирзэ Мэ'муд шэ авит, бу мешэки. Кале һ'эта ви мешэйи дэрк'эт чэ'ве ви һатын бьр'ьжьн. Эв чаха мешэ дэрк'эт, дуса һэспева э'йан бу, готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Пыш хвэва бьнһер'э, чька чь һэйэ?

Гава Мирзэ Мэ'муд пыш хвэва нһер'и, дина хвэ дае, дуса пэй ви к'этийэ. Һэспе готе:

— Тө сабуне бавежэ.

Эви сабун авит, бу чйаки. Кале һ'эта ви чйайи дэрк'эт, чэ'ве ви дэрк'этын. Чаха эв чйе дэрк'эт, дуса һэспева э'йан бу, готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Пыш хвэва бьнһер'э, чька чь һэйэ?

Гава Мирзэ Мэ'муд пыш хвэва нһер'и, дина хвэ дае, дуса дайэ пэй ви. Готэ һэспе, гот:

— Дуса хвэ мэр'а гиһанд.

Гот:—К'уп бавежэ.

Эви к'уп авит, бу бэ'рэк. Мирзэ Мэ'муд һьнэ дел бь-жие һэспе ле стэнд, дәстүра һэспе дае, һэсп чу.

Кале һат вили бэ'ре сакьни, готэ Мирзэ Мэ'муд:

— Лаво, тө чьр'а дьрэви, нэ эз баве тэмэ, мьн тө хвэйкьри?

Мирзэ Мә'муд гот:—Баво, хwэ эз нар'эвм, эз хwэра сэйранг дьвм.

Кале гот:—Лаво, ле эз чава дэрбазн ви али бьвм?

Мирзэ Мә'муд готе:—Мын дайэ наве, дэрбаз бумэ.—
го,—тö жи бьдэ наве, wэрэ виали.

Чахе эви да наве, эw бэ'реда онда бу, чу.

Мирзэ Мә'муд чу, дина хwэ дае шванэк бэр пезэ, го:

— Швано, тö бзынке бьдэ мын, эзе дән зер'а бьдм тэ.

Шван бзын дае. Эви бзын бьр, чу шэржекьр, һ'уре бзыне кьре сэрэ хwэ, р'увие we жи кьрынэ тлие хwэ, чу шәһә-рәки, мала каләки. Эw кал жи багванчие п'адше бу. Готэ кале:

— Тö мын паки көр'е хwэ?

Кале гот:—Бьравэ!

Эw мәнәке пеш баве хwэва чу нава баг. Р'ожәке к'ьре сйарбуне һатынэ ви. Эви дел бьжие һәспе хwэ кьрә навакәвьр һәста, ләвхьст. Гәсп пева дәрк'әт. Эw һәспе сйар бу, нава баг к'әт, баг кьрә шова р'әш. Қиза п'адше ч'ук дина хwэ дае, э'щевәкә р'әш.

Қизе п'адше шандьнә ба багванчи, готын:

— Бра се зәвәша мәр'а бышна, йәк бра лап хравәвә, йәк жи һнәки хравивә, е дьне жи гәзә храв бувә.

К'әчәлок се зәвәш we форме шандьн, чу.

Қизе п'адше һәрәке к'ера хwэ йәке хьст, шанд, чу ба баве вана. Баве ван авитә бәнда ақьла: «Wәки қиза мынә мәзын wә'де we мера дәрбаз буйә, йа орте лиса өса, йа пычук гәзә wә'де вейә». П'адше ә'ламәти бәрда: «Бра све һ'әму хорт бен, чка қизе мын к'е қәбул дькьн».

Сәкьни све, һ'әму хорт һатын бәр дәре п'адше. К'әчәлок жи һат. Қиза п'адше мәзын сева хwэ сәре көр'е wәк'илда, йа орте сәре көр'е wәзир да, йа пычук сәре К'әчәлок да. Көр'е wәк'ил қиза п'адше мәзын бьр, көр'е wәзир йа орт'е бьр, йа пычук жи бьрын авитьн к'әшке багванчи.

Чәнд р'ожа шунда дәрд к'әтә п'адше. Чун һ'әким ачин. Г'әким гот:

— Т'ö дәрман ле навә, һәр шире шер, әйаре шер бьдәфинә.—Падше гот,—к'е һә'ә, к'е нәчә?

Көр'е wәк'ил, көр'е wәзир, гази вана кьрын, готе:

— Гэрэке хун нэр'ын, мьнр'а шире шер, э'йаре шерда бинь.

Көрө вэк'ил, көре вэзир рабун эскэр дан пэй хвэ, чун К'эчэлок готэ жына хвэ:—Гэр'э бежэ дйа хвэ, бра мьнр'а эв һэспе пе аве дьк'шинэ, бра мьнр'а бышинэ, эзе һэр'ым.

Qизьк чу ба дйа хвэ, готе. Эве т'эпэк да нав чэ'ве qi-за хвэ:

— Көр'е вэзир, вэк'ил нэйнын, К'эчэлоке we бинэ?— Дйа we эв һэспе пе аве дьк'ышинь, эв дае.

К'эчэлоке тэ рабу, һнэ дар хвэр'а кьрэ шур, чавэк авитэ почка wi, пашопе ле сйар бу, чу. Зар'е гонд пэй wi к'этын «К'эчэлок, һа, К'эчэлок». Г'эта гонд дэрк'эт, се щийа сәре wi шкенандьн. Чу дина хвэ дае, мэрйк хвэра алвере дькэ, готэ wi мэрн:

— Эзе зер'а бьдъм тэ, тō ви һэспи хвэйки.

Эви го:—Бывавэ!

Мирзэ Мэ'муд һнэки wi дурк'эт, дел-бжие һэспе хвэ дэрхьст, кьрэ нава кэвьр һэста, лэвхьст. Г'эспе wi пева дэрк'эт. Р'абу ле сйар бу, чу, дина хвэ дае калэк пева дэрк'эт, го:

— Мирзэ Мэ'муд, тō дьчи шире шер бини, тō нзани чава һэр'и, эзе тэр'а бежъм. Готе, тō дьчи, исал һ'эфт сале шерэ. льнге шер зэр буйэ. Гэр'э қамишэки нава мешэ бьч'нэ, ѓса тужкэ, вэки бьди гарьс э'рде һьлдэ. Ле щие хвэ бьк'олэ, бьк'эвэ бьни, ѓса бькэ, вэки тэ нэвиньн.

Мирзэ Мэ'муд чу ера шера. Қамишэк һьлда, тужкьр. Чу щие хвэ бьн щие wi шериде чекьр, к'этэ бьни, сэкьни. Шера, эв шере льнге wi зэр бун, һьлдан анинэ щие wi. Шере дьн ледан чун. Мирзэ Мэ'муд ньшкева эв қамиш льнге вера кьр. Шер кьрэ қир'ин. Эва чаха кьрэ қир'ин, чьқа шер һэбун, һатын дэве хвэ давитын к'ок'е дара, дар к'ок'ва р'адькьр'ьн. Льнге шер рьһ'эт бу. Эве изьна шера да, шер чунэ щие хвэ.

Шер гот:—Ах, е дэрде мьн дэрман кьр, вьрабйа, мьн жи дэрде wi дэрман кьра.

Мирзэ Мэ'муд пева дэрк'эт, го:

— Мьн кьрийэ!

Шер готе:—Мразе хвэ бьхвэзэ.

Мирзэ Мэ'муд гот:—Мразе мьн шире шер, э'йаре шер, шер бьдэ, шер бьдэфина.

Шер гот:—Бра һ'афт сале дьн жи лянге мьн осаб'яа, һэр тэ оса нэгота, ле мьн ад к'рийэ, эзе бьд'м. Тө ве чежка мьн бьви бьк'ожн, эз дэнге we сәһ нәк'м. Wәки мьн сәһ к'р, эзе тэ бьк'ожьм.

Әви ч'ежык б'р, гот: «Эзе к'ода бьв'м, wәки дэнг нә-не?» Әви дэсте хwә да сэр дэве we, фәт'санд, п'ост к'р. ани һат, к'этэ бьн шер дот. Б'р чу. Чу дина хwә дае, кале һе weйә. Кале готе:

— Тэ ани?

Гот:—Әре, мьн ани!

Го:—Дэ бьвә!

Чу бал әwe һәсна хwә давис, готе:

— Әзе ч'ыл зер'и бьд'м тэ, дө р'ожа дьк'ана тэ бьд'м хәв:те.

Дьк'анчи қәбул к'р, го:

— Б'рәвә!

Әви дьк'ана wiда алвер к'р. Р'абу шире бьз'на г'рә э'йаре шер, шире шер жи к'рә э'йаре бьз'на.

Дина хwә дае к'өр'е wәк'ил, к'өре wәзир әскәре wива һе дьгәр'ьн. Һат'н дина хwә дане шире шер теда һәйә. гот'н:

— Фланкәс, чь б'на дьф'роши шире шер?

Гот:—Әз ве г'остила хwә сор дьк'м, мәр'вава датиным, г'әра настиным.

Әвана гот:—Б'рәвә!

Әви г'остила хwә сор к'р, паш'яа к'өре wәзир, wәк'илва данн, шире бьз'на да wана. Әw ледан чун.

Мирзэ Мэ'муд п'әре дьк'анчи дае, шире хwә һьлда, леда чу. Дина хwә дане, К'әчәлок һат. Жьна wi дина хwә дае, ча-ха әви һәсп б'р, һәсп дьм'р, ле нь'на қә нае зәвте. Готә жьна хwә:

— Qә саве тэ чаванә?

Әwe гот:—Д'на храв буйә!

Мирзэ Мэ'муд гот:—Һнә ви шири бьвә бьде, чька чава дьвә.

Жьна wi һнәк б'р ла баве хwә. Баве we хар, гот:

— Лаво, әв тэ к'ө ани?

Го:—Баво, вэллэ К'эчэлөк анийя!

Го:—Лаво, дыкари һанэки дын жи бинэ!

Чу готэ К'эчэлөк:—Баве мын һанэки дын жи дьхвэзэ.

Һанэки дьне жи дае, бър да баве хвэ. Баве we рабу.

П'адше готэ вэзир, вэк'иле хвэ:

— Шие К'эчэлөк биньн палконе, — Чун анино палконе.

Чэнд рожа шунда шэр һатэ сэр ви п'адшан. П'адше эс-кэре хвэ шанд, чу.

К'эчэлөк готэ жына хвэ:

— Эз дьчым шер', қэ тө мыр'а хэвэр нэди.

К'эчэлөке тэ рабу, чу, дел-бжие һэспе хвэ дэрхьст, кьрэ нав кэвэр һэста. лэв хьст. Һэспе ви пева дэркэ т. Сйар бу, нава шэр' к'эт, е қэнц эв бу-мала хвэ нһатьбу. Қиза п'адшейя мэзын го:

— Мере мын чава қыр дькэ!

Йа орт'е го:—Мере мынэ өса қыр дькэ!

Йа п'чук жи гот:—Мере мынэ!

Чаха йа пчук гот: «Мере мын рьнд қыр дькэ», шурэк глия ви к'эт. П'адше гһиште дэзмала хвэ т'глия ви греда. Шэр' к'өта бу. Мирзэ Мэ'муд чу, вэки һэр'э. Т'адша гһиште, го:

— Тө ишэв меване мыни,—бър чу мала хвэ.

Эваре диванханеда руныштын. Көр'е вэк'ил гот:

— Мын шэр' кьрийя!

Көр'е вэзир гот:—Мын шэр' кьрийя!

П'адше жи гот:—Кэсэ жи шэр' һэкьрийя, эз заньм к'е шэр' кьрийя.

Мирзэ Мэ'муд гот:—Варьн эме һэв бынер'ын, нишана к'е һэбу, эви шире шер анийя, нһа жи шэр' кьрийя.

Көр'е вэзир гот:—Брава!

Р'абун һэв нһерин. Падше дина хвэ дае, эре вэллэ растэ, нишан көр'е вэзир, вэк'илва һанэ. Мирзэ Мэ'муд гот:

— Эз хвэ-хвэмэ, вэки мын шире бзына фротэ вэ.

Һежа п'адша чу ч'э'ве Мирзэ Мэ'муд, бьрэ тақа жоре.

Һ'эфт рожа дэф дэ'вате хвэ ведэре кьрын. Паше Мирзэ Мэ'муд готэ п'адше:

— Изьна мын бьдэ, эз һэр'ым мала баве хвэ.

Мирзэ Мэ'муд рабу, жына хвэ һьлда, чу мала баве хвэ.

Ведэре жи һ'эфт шэва, һ'эфт рожа хвэр'а кьрэ дэф-дэ'ват.¹²

КӨРӨ ПАДШЕ У РУВИ

Щарәке щара, рә'мә де у баве һазыр у гөндара!

Һәбу, гөнәбу п'адшак у көре ви. Әви гәләки к'өрә хвә һ'ыз дькыр. Чавә дьбә навә, көре п'адше жь мале сәре хвә һьлдьдә у аликида дьчә. П'ьр дьчә, һьндьк дьчә, дьчә сәре чйаки. Жь хвәр'а к'очк у сәраке чедькә ль сәре ви чйайи.

Әв Һәрр'о жь хвәр'а дьчу нечире, һ'әйван дани хвәра, шәрже дькыр, дьхар. Р'ожәке жи әв чу неч'ире, әви сәре рйа хвә р'увик дит. Р'уви нәхвәш бу. Әви әв руви һьлда, ани мале, жь хвәр'а хвәйкыр. Әв Һәрро дьчу нечире, р'уви хвә жи малда дьһышт. Вәхте әв дьчу нечире, агьр жь хвәра дадьда, паше дьчу нечире. Вәхте гәдә дьчу нечире, р'уви пе почка хвә агьр гәш дькыр. Почка хвә һьлдьда дьчу дур, жь дурва бае хвә тьжә дькыр, дьһатә ви баи бәр агьрр'а дәрбаз дьбу, вәки агьр гәш бә. Паше дьчу дарьк-марьк топ дькыр, дани дадани сәр агьр, һ'әта гәдә дьһат, әви агьр гәш дькыр у тьжә дар-мар сәр агьр дькыр. Ле вәхте гәдә чь банйа, гошт тьжә бәр р'уви дькыр, чь харьна әви дьхар, әв жи дьда руви. Р'уви йса к'ок кьрьбу, иди қәт нәвежьн. Һәрр'о һ'але р'уви у гәде п'адше әв бу.

Р'ожәке жи руви дөшөрмиш бу, го: «Иро гәрә әз хвәра һәр'ьм бьгәр'ьм». Р'уви чу гәр'е. Әв п'ьр гәр'йа, һьндьк гә-

р'яа, бәре эваре әви бәре хwә да мале, һат. Ниве ре әви гөрәк дит, нһер'и, wәки әw гөр т'ап к'әтийә, бър'чина һькарә р'е һәр'ә. Әви жь гөрр'а гот:

— Гөр, тō чьма һайн?

Гөр готе:—Wәлә әз бърчина һамә, һькарьм ре һәр'ьм.

Р'уви го:—Гөр, wәки әз тә бьвьм рьнд к'ок'кьм, у тō оса к'ок'би, wәки бейн сәр һема хwәйә бәре, тōе чь бьди мьн?

Гөр го:—Тō бре мьни мэзын, әз бре тәйә бчук!

Р'уви го:—Һун гөр бейт'барьн, әз т'ō щара wә амьн навьм.

Гөр го:—Qрарбә, тō чь бежи, әз гөр'а тәда равьм-руним.

Wедәре руви гөр һьлда ани мале, һәргә мале чь һәбйа, гошт, харьн да гөр, һ'әта кōре п'адше те у гөр малда һьшт у чу пешйа кōр'е п'адше. Чу ниве ре гһиштә кōр'е п'адше, кōр'е п'адше го: «Әз заньм, wәки р'уви тыштәк кьрийә, лема иро һатийә пешйа мьн» Кōр'е п'адше чу мал, чь һәр'ә,? мале дина хwә дае гөрәке wедәре, әви гот: «Өрһәдә әвана ишәв we мьн бьхōн». Кōре п'адше бь һ'аләки кōл we шәве раза у свәтыре р'абу чу нечире.

Чь сәре wә бешиньм, руви бь ван фәна роже йәк ани гөр, һ'ьрч', шер, тәйр. Гәләқи әw тәрәwлана бал кōр'е п'адше ман у әви р'ожке т'ера һ'әмушка жи гошт у харьн дани. Р'ожәке жи кōр'е п'адше чу нечире, свә бу, руви гази һ'әму тәрәwла кьр у жь ванр'а гот:

— Кōре п'адше чьда эльки мәр'а кьр, әм бърчина һ'ьшк дьвун, әви әм хwәй кьрын, бәр ван чәтнайа. Әһ... һ'лбәт лазьмә әм жи wir'а қәнщйа бькьн.

Һәр йәке тыштәк гот, ле руви гот:

— Әм тыштәки жи накьн, әме жер'а жьнәке биньн. Го, гәли бра, заньн әме қиза к'е жер'а биньн, у чава биньн?

Әван гот:—Чава?

Р'уви гот:—Заньн, әме қиза флан п'адшак биньн у әме ве форме жи биньн: бәре ә'wьл әме бь һәвр'а бьрәвьн бәр бь щōтк'аре wедәре. Wәхте әм чун, әме щот у га бьһелә, бьрәвә. Әзе бьр'әвьм, шьве һьлдьм у жорда сәр һорике сйарьм. Бра гөр жи сә маचे бьгрә, ле һ'ьрч' жи бра шальке һьлдә, ба-вежә стōе хwә, тохьм бьрәшинә, бра шер жи тохьм текә дәсте һ'ьрче, ле тәйр жи бра гази тәйракә, сәр к'очк у сәра

п'адшер'а текыи севнэгэ. Вэхте щмаэ'т дэре гэмаше, we қи-
за п'адше жи дэре т'эмаше. Wi вэхти бра тэйр қизьке һьл-
дэ у бър'эвинэ бе. Эме ѓса жи қизьке биньн бен.

У вана чу we форме жи кър, қизьк анинэ бал кър'е
п'адше.

Эваре, һэрге бэре руви версэки дур дьчу пешйа кър'е
п'адше, ле we шэве эв дѳ верса дур чу п'ешйа кър'е падше.
Вэхте чунэ пешйа кър'е п'адше, руви т'эми да вана, жь шан-
ра гот:

— һун п'эрдэке бьгьрын жь қиза п'адшера, һ'эта эм ген.

Ѓса гот у руви чу пешйа кър'е п'адше. Вэхте руви чу
гншштэ кър'е п'адше, эви гот: «Һэрһэдэ, иро руви оийнэк
чекьрийэ сэре мын, лома иро һақа дур һатийэ пешйа мын».
Гава кѳре п'адше дьчэ мал, дина хвэ дьде п'эрдэк we ведэ-
ре к'шандьнэ. Гава кѳ п'еша п'эрде бльнд дькэ, дина хвэ
дьде—қизэк we бэр п'эрдеданэ, дьве:

— Э'вда хвэде, к'е тѳ анийи вьр?

Чь мын жоре гот, қизьке ѓса жь гэдэр'а гот, гот:

— Эз ве форме жи аним.

Ле гэдэ гот:—Һ'ълбэт хвэде тѳ кьри қсмэте мын, лома
жи тѳ һати вьр, го, тѳ к'ѳлфэта мыни,—у вана ѓса жи глие
хвэ хлас кьрын.

Р'уви дина хвэ дае эвана бе ма'р һэв настиньн. Све
нав тэйр дьдэ, вэки һэр'э шех бинэ. Вэхте эв те сэр аве,
сэр у ч'э'ва хвэ дьшо, wi вэхти бра тэйр һэр'э һьлдэ бинэ.
У све тэйр ѓса жи дькэ, дьчэ шех һьльдэ тинэ. Эваре гава
гэдэ те мал, we вэхте шех ма'ра жьнк у гэдэ дьбьрэ. Све
тэйр дьса wi һьльдэ дьвэ датинэ ведэре, те. We вэхте
шех дьчэ дьвежэ п'адше, дьве:

— Қиза тэ флан дэрей!

Wi вэхти п'адша к'аре эскэре хвэ дькэ, вэки һэр'э
сэр ван шэр'кэ, қиза хвэ бинэ.

Ле ам бенэ сэр руви. Р'уви дѳшѳрмиш бу, готэ ван тэ-
рәвла, го:

— Эз заньм, све эскэре п'адше we бе сэр гэдэ шэр,
гэдэ пе нькарэ. Wi вэхти эме ва бькьн: бра тэйр гази тэй-
ракэ, гѳр гази гѳракэ, руви гази рувийакэ, шер у һ'ьрч жи
гази шер у һ'ьрчакьн. Паше, вэхте гьшк т'опи сэр һэв бун,
ижар аһа бькьн, бра р'уви тэнге һэсна бьқэтиньн, тэйр бра

чэве вана бьхвэ пе нькыле хвэ, бра гөр жи зьке һэспе бь-
қэлышэ, ле шер у һ'ьрч жи бра пыште эйара бышкеньн у
сэр һэспа бавезьнэ э'рде.

Свэтьре жи, һэқ заңдэ, һнер'ин, вэки эскэр һатийэ бэр
к'очк у сэра ван гьртънэ. Вана өса жи кьрын, сйаре саг эв
бу, е кō мала хвэ нәһатьбу, өса кьрын, гьшк пашда звьрнн.
чунэ мале хвэ.

Эваре, гава кōр'е п'адше һатэ мал, эви э'щевэкэ р'эш
бэр чэ'ве хвэ дит. Жьна хвэ пьрсн. Жьна ви жер'а салых
да. Паше чәнд рож сәкьни р'уви изьна гьшка да, гьшк чун
ләв бәла бун. Гәр тәне бал кōр'е п'адше ма р'уви.

Сал у мәһа руви бал кōр'е п'адше ма. Паше рожәке
жи кōр'е п'адша чу неч'ире, р'уви гот: «Эзе про вана бышер,
бннъм, чька қә бэр мьн дьк'эвьң»?

Р'уви све шәбәқе хвэ т'әркәмьрари авит, жьньк гәлә сәр
гьрнэ, ле эваре кōр'е п'адше һат, дина хвэ дае, жьна ви сәр
дыгьри, гот:

— Қизе, тō чьма сәр һәстōе һ'әрам дыгьрин? Бьгьрә кәв-
квкә дәре мале.

Р'уви рәви дәре мале у гот:

— Тō қōрбана хатьре қизьке би, йане на, мьне п'әртне
тәһи мэзын бьһышта гōһе тә у леда чу, хәйди¹³.

ӘЛО ӘШЕВИ

Вәхтәке һабун мер, жьньк. Әwana зәф дәвләти бун. Зар'е wана гөнәбун. Әwana гәләки бәр хwә дьк'әтън, дьготън: «Әме әве һабуна хwә чава бькьн, к'е we бөхwә?» Оса дьготън у дөшөрмиш дьбун.

Р'оке дәврешәк те, дьбежә:

— Ғун чьма аqаси дөшөрмиш дьбьн?

Дьбежьн:—Әм һәрдө т'әнәнә, аqаси дәвләтинә, ле әw-ләде мә гөнәнә, ньзаньн к'е we бөхwә әве һабуна мә!

Дәвреш дьбежә:—һәр'ьн ханики мәзын чекьн. Ғ'әфт п'әнщәра теда бьһельн, һ'әфт клоча лехьн, дайньнә сәр рәхе п'әнщәра. Ғуне сбе р'абьн бьһер'ьн, wәки әw буна һ'әфт көр'.

Әwana дьчьн, ханики чедькьн, клоч'а ледьхьн, клочәк дьбә к'ут, һьлдьдьн. Сәр клоче сах дькьн шәр', әве к'ут жи дьгьрьн давежьн сәр рәхе п'әнщәрәке. Сбе р'адьвьн, дьн-һер'ьн, wәки һәр шәш клоче сах буна шәш хорте өса, wәки мәрьв нә бөхә, нә вәхwә. һөсьлщәмала wана бьһер'ә. Ле-әwa к'ут дьбә көр'әки ниви, наве ви датиньн Әло Әшеви.

Р'оке әwan һәр шәш бре бәдәw де у баве хwәр'а дьбежьн:

— К'аре мә бькьн, әме һәр'ьн шәр'е дева.

Де у баве вана, дькын-накын вана нькарын. Баве вана дьбежэ жына хвэ, дьбежэ:

— Жьнк, рабэ к'аре вана бькэ, бра һэр'ын. Эз заньм, эв чава һатьнэ, we ёса жи һэр'ын.

Дйа вана радьбэ нан ледьхэ, к'аре вана дькэ, һэр шэш бра радьбьн, ледьхьн дьчьн. Дьчьн, дьчьн, расти гаранэке тен, гавенра дьбежьн:

— Р'ожа тэ хер, брае гаван!

Гаван дьбежэ:—Сэр чэ'ве мьн, сэр сэре мьн, һуне к'ода һэр'ын, гэли лавка?

Эвана дьбежьн:—Эме һэр'ын шэр'е дева.

Гаван дьбежэ:—Wэки ёсанэ, эзе биньм дё гамеша бэри һэвдьм, һэрке wэ жэв вэqатанд, жь һэв дур хьст, һуне дев алт'кьн, йан на, һэр'ын, дewe wэ алт'кэ.

Эвана дьбежьн:—Дэ бинэ!

Гаван дьчэ нав гарана хвэ, дё гамеша тинэ, бэри һэв дьдэ. Эвана се бра дела гамешэки дьгьрын, се бра жи дела гамешэки дьгьрын. Дькьн, накьн нькарын гамеша жь һэв вэqагиньн. Гаван дьһер'э набэ, дьбежеда:

— Бэрдьн, һун кё пэр'ын, дewe wэ алт'кэ.

Эвана дьдьн сэр р'е, дьчьн. Дьчьн, дьчьн расти кэрие пез тен. Швинра дьбежьн:

— Р'ожа тэ хер, бранге шван!

Шван жи дьбежэ:—Сэр сэре мьн, сэр чэ'ве мьн, һуне к'ода һэр'ын, гэли хорта.

Эвана дьбежьн:—Эме һэр'ын шэр'е дева!

Шван дьбежэ:—Wэки ёсанэ, wэрын эзе т'асэ шир wэр'а бьдошьм, эзе һэр'ым нэфт шара дора пез һэр'ым бем. Fэрге wэ хар, һуне дев алт'кьн, һэрге wэ нэхар, һэр'ын, дewe wэ алт'кэ.

Шван тинэ тасэ шир льдошэ, дьдэ бэр һэр шэш бра у эв дьчэ дора пез, дьчэ те. Н'эфт шаре ши т'эмам дьбэ. Те дьһер'э, wэки шир һе ниви накьрынэ. Шван дьбежэ:

— Qёрбан, дэ рабьн, һэр'ын, дewe wэ алт'кэ.

Эвана дьчьн. Зэ'ф дьчьн, һьндьк дьчьн, дьгьижнэ солдруки. Славе дьдьн солдру, солдру слава вана вэдьгрэ, дьбежэ:

— һуне к'ода һэр'ын, гэли хорта?

Эвана дьбежьн:—Эме һэр'ын шэр'е дева!

Солдру дьбежэ:—Wэки һуне һәр'ын шәр'е дөвә, wәр'ын әзе ве дреша хwә we дарә хьм, һәрке wә дәрхьст, һуне дөвә алт'кьн, йане wә дәрнәхьст, дөвө wә алт'кә.

Солдру тинә дреша хwә дер дьхә. Һәр шәш бра хwә дрешөвә дадьлқиньн, нькарьн, wәки дрешө же бьк'шиньн, дәрхьн.

Солдру дьбежэ:—Дә һәр'ын, қөрбан, дөвө wә алт'кә.

Әвана дьдын сәр р'е, дьчьн. Дөв дьбежэ қиза хwә:

— Р'абә, бьнһәр'ә, қә исанәт ван дара нахwәйнә? Қ'ока драңе мьн дешә, wәрә бежә мьн, әзе р'абьм, вана дақөр-тиньм.

Кәчьк радьбә, дьнһәр'ә, wәки тоз у думан һьлдьк'шә Те дьбежә бавө хwә, дьбе:

— Бавө, тоз у думанәки зрав һьлдьк'шә.

Дөв дьбежә қиза хwә:—Һәр'ә бежингә гуз бьвә бьдә сәр бә'ре у хwә вәшерә. һәрке һатын қалч'ькава кьр'н дәвө хwә у харьн, хwә жи авитьн сәр р'уе бә'ре, ав харьн, әванә мьн алгкьн, йан на, өса нәкьр'н, бьра бен, әзе вана алт'кьм.

Кәч'ьк радьбә бежингәке тьжи гуз дькә, дьвә латинә сәр руе бә'ре. хwә вәдышерә. Әw һәр шәш бра тен, дьнһәр'ын-бежингәк гуз вайә, дьбежьн:

— Wәр'ын, әван гуза жи бөхөн у паше һәр'ын.

Һәр йәк хwәр'а кәвьрәки тинә, те р'удьни, йәко-йәко дьшкеньн дьхөн, бь к'өлма жи аве дьхөн, р'адьбьн, ледьхьн дьчьн

Қиза дөв дьчә дьбежә бавө хwә:

— Wәлә һатын гуз йәко-йәко шкенандьн, харьн, к'өлма жи ав харьн, һатын.

Дөв дьбежә:—Бра бен, әзе вана алт'кьм.

Әвана тен, дьбежьн дөв:

— Дәре!

Дөв дәрте, дьбежә:—Һь, чь һәйә?

Әвана дьбежьн:—Әм һатынә сәр тә шәр'.

Дөв дьбе:—Сьр'я мьнә. йан сьр'я wәйә?

Әвана дьбежьн:—Әм һатынә бәр дәре тә, сьр'я тәйә.

Дөв щарәке дькә һ'өфини: се бра щарәкева дадьқөртинә, щара дөда се бре дьне жи дадьқөртинә, дьчә мала хwә.

Әм ван һәр шәш бра бһельн, жь Ә'ло Ә'шеви хә-
бардын.

Ә'ло Ә'шеви дьбежә ле у баве хвә:

— К'аре мьн бькьн, әзе һәр'ым һәварйа бред хвә.

Де у баве ви дьбежьн:—Ә'ло, әв һәр шәш бре тә чун,
чь кьрьн, вәки тә һәр'и, тәе чь бьки?

Әв дьбежә:—На, пуне к'аре мьн бькьн, бькьн, йане на,
әзе вә һәрда жи бькөжьм.

Баве ви дьбежә жьна хвә:—Жьне, рабә, к'аре ви бькә,
бра һәр'ә. Әв һәр шәш чун, бра әв жи һәрә, хуна ви жь
хуна вана нә четьрә.

Дйа ви к'аре ви дькә, Ә'лое тә дьдә сәр р'е у дьчә.
Дьчә, дьчә, дьһижә гаранәке. Славе дьдә гавин. Гаван дь-
бежә:

— Сәр сәре мьн, сәр чә'ве мьн, Ә'ло Ә'шеви!

Ә'ло дьбежә:—Ә'ло Ә'шеви у зөқөр'нә, тә чьма набежи,
хорте дэлал, те к'ода һәр'и? Дьбежә, әзе һәр'ым шәре дөва.

Гаван дьбежә:— Вәки те һәр'и шәре дөва, вәрә
әзе дө гамеша бәри һәвдьм. Һәрге тә әв һәрдө гамеш жь һәв
вәқәтандьн, те дөв алт'ки, һәрге тә вәнәқатанд, дөве тә
алткә.

Гаван дьчә жь нав гарана хвә дө гамеша вәдьқәтинә,
бәри һәв дьдә. Ә'лое тә дела гамешәки дьгрә давежә пышт
чйаки, дела йәке жи дьгрә давежә пышт чйаки дьне.

Гаван дькә қар'ини:— Вәй бра, гамешед мьн, вәй баво,
гамешед мьн!

Ә'ло дьбежә:—Көр'әдәр, көр'е к'әре!

Ә'ло Ә'шеви ледьхә дьчә. П'ьр' дьчә, һьндьк дьчә, дьһи-
жә кәрие пез. Диса мина гавин славе дьдә швин. Шван жи
диса дьбежә:

— Ә'лек'ими сәлам, Ә'ло Ә'шеви!

Ә'ло дьбежә:— Әш, мьрн жь тәр'а, чьма набежи, хорте
ә'гит, те к'ода һәр'и?

Шван дьбежә:—Хорте ә'гит, те к'ода һәр'и?

Ә'ло дьбежә:—Әзе һәр'ым шәр'е дөва.

Шван дьбежә Ә'ло:—Ә'ло, вәки те һәр'и шәр'е дөва.
вәрә әзе: гасә шир бьдошьм у һәр'ым, дора кәрие хвә һ'әфт
шара һәр'ым у бем. Һәрге тә хар, тәе дөв алт'ки, һәрге тә
нәхар, дөве тә алт'кә.

Ә'ло дьбежеда:—Бинә бьдош!

Шван тинә, дьдошә, дьдә бәр Ә'ло Ә'щеви, дьчә, вәки дора кәрие хвә һәр'ә у бе. Шван һәла шарәке дора кәрие хвә начә, нае, Ә'лое тә шир дьхвә, т'асе дьшкенә, шьвдара хвә дьхә, ледьхә дьчә.

Шван дьбежә:—Вәй таса мьн, вәй бра, таса мьн!

Ә'ло дьбежә:—Көл, көре к'әре, тәр'а тас лазьмә, мьнра силәһ' лазьм нинә? вәки зьке дөв бьдәльшиньм,—ледьхә дьчә.

Зә'ф дьчә, һьндьк дьчә, дьһижә солдруки. Диса мина швин, мина гавин славе дьдә. Солдру дьбежә:

— Сәр сәре мьн, сәр чә'ве мьн, Ә'ло Ә'щеви.

Ә'ло Ә'щеви дьбе:—Көр'әдәр ль тә, чьма набежи, хорте ә'гит, те к'ода һәр'и?

Солдру дьбежә:—Хорте ә'гит, те к'ода һәр'и?

Ә'ло дьбежә:—Әзе һәр'ьм шәре дөва!

Солдру дьбежә:—Вәки өсанә, вәрә әзе дреша хвә әви дари хьм. Һәрге тә же к'шанд, ракьр, төе дөв алтки. йане тә ранәкьр, дөве тә алткә.

Өса дьбежә у дреше дер дьхә. Ә'ло Ә'щеви дрәше дьк'шинә жь дер дәрдьхә, дар к'ок'ева радькә у дьдә сәр мьле хвә, дьчә.

Солдру дькә қирин:

— Вәй баво, вәй брао, дара мьн, дреша мьн!

Ә'ло дьбежә:—Көре кучкә, жь тәр'а дар у дреш лазьмә, мьнра силәһ' лазьм нинә, вәки әз дөвра шәр' бькьм?

Дөв диса мина бәре дьбежә қиза хвә:

— Р'абә сәр хани, бьһер'ә қә мәр'ьв ван дара төнә, к'ок'а дрәне мьн дешә, әз бавемә к'ок'а дрәне хвә?

Қиза дөв радьбә сәр хени, дьһер'ә, вәки тоз у думанәк һьлдьк'шә. Те дьбежә баве хвә, дьбе:

— Баво, мьн қә тыштәк жи нәдит, ле тоз у думанәк зь'рав һьлдьк'шә.

Дөв дьбежә қиза хвә мина шара ә'вльн:

— Бежынгә гуз бьвә бьдә сәр бә'ре у хвә вәшерә. Һәрге һатын гуз бь қалчькава кьрын дөве хвә, харьн, хвә авитьн сәр руйе бә'ре, ав харьн, әве бен мьн алткьн, йан на, өса нәкьрын, бра бен, әзе вана алткьм.

Қиза дөв радьбә бежынгә гуз дьбә датинә сәр дөве бә'-

ре, хвә вәдышерә. Ө'ло Ө'щеве те дыбинә бекынгә гуз вайә-
Ньльдыдә бь қалчыкава дыкә дәве хвә дөхә у дык'әвә сәр руйе
бә'ре, аве дөхә, радыва, ледьхә дычә.

Қиза дев дычә баве хвәр'а дыбежә:

— Баво, вәлә һат, гуз бь қалчыкава хар, хвә авитә сәр
руйе бә'ре, ав хар.

Ө'ло Ө'щеве дычә бәр дәре дев, дө-се щара дыкә газе:

— Дев дәре, дев дәре!

Дев тырсана дәрте, дыбежә:

— Срийа мьнә, йан срийа тәйә?

Ө'ло Ө'щеве дыбежә:—Срийа тәйә, вәки әз һатъмә бәр
дәре тә, дора тәйә!

Дев дыкә һ'өфин, Ө'ло хвә дыдә алики у шурәки стөе
дев дыхә, се сәре дев шарәкева же дыкә. Щара дөда һәр
шәш сәре дев жи тинә харе. Зьке дев дықалшина, һәр шәш бре
хвәйә мазьн жь зьке дев дәртинә. Дыбежә һәр шәш бред хвә:

— Гун к'ода чунә?

Әвана һәр йәк тәпәке дыдә сәре Ө'ло Ө'щеве, дыбежьн:

— Әм чубун мала хале хвә. Мә к'ап дылист.

Һәр һ'әфт брава дыкьнә сәр қиза дев, дыбежьн:

— Вәрә, щие хәзиза баве хвә мәр'а бежә, әм тә на-
көжьн.

Қиза дев дыбежә:—Һәр'ын бьн афьре һәспе баве мьн
сәләки мазьн, бьн вида хәзна баве мьнә.

Дычьн, сәл һьльдыдьн, һәр шәш бра хвә дор-дор дадһе-
льн, дыбежьн:

— Вәй әм шәвтин, п'әр'ьтин, мә дәрхьн.

Ө'ло Ө'щеве дыбежә:—Әз чьқаси бежьм, әз шәвтим,
п'әр'ьтим, мьн даһельн

Әв чьқа дыкә қир'ини;—Мьн дәрхьн, әз шәвтим, п'ә-
р'ьтим, әвана дадһельн.

Ө'ло Ө'щеве һ'әфт бар зер дәрдыхә. Һәр шәш бра ды-
бежьн:

— Вәрьн әм шийа бькөжьн, вәки нәе мале, мә рур'әш нәкә.

Йәк дыбе:—Вәрьн әм чә'леда бьһельн у сәл жи дати-
ньн сәр дәве чә'ле у дычьн. Ө'ло дыкә қир'ини, дыбежә:

— Сәл дур һәр'ә, сәл дур һәр'ә, йане на әзе бса бькьм
қир'ини, вәки тө п'әрти-п'әрти бьви, жорда бейи харе.

Ө'ло вәки гәлә дыбежә: «Дур һәрә, сәл», сәл дур начә,

Э'ло дькэ қирини. Жь қириниәи ви сәл п'ърти-п'ърти дьбә, жорда те харе. Э'ло гази қиза дөв дькә. Қиза дөв те, дәр дьхә. Э'лое тә радьбә дьдә пәй браед хвә у дьчә. Дьчә дьнһерә, вәки һәр шәш бред ви қийала гаранеда разанә. Дьчә пәсари бәрәв дькә, тинә дькә пыштие вана у зерә пыштие вана хвәр'а вала дькә. Пыштие хвә дадыгрә у хвә вәд-шерә. Һәр шәш бред ви радьбьн, пыштиед хвә һьлдыдьн у дьбежьн:

— Пыштие мьн свьк буйә.

Дьчьн дьгижьн мала баве хвә. Дьбежьн:

— Баво, дае, хали-халича рахьн, мә зер анийә!

Де у баве вана жи радьбьн у тиньн хали-халича радь-хьн: пәсари жи к'өләкәра б'ри нав мале дьдьн. Пәсарик чә'-ве баве вана дьк'әвә: чә'ве баве ван дәрте. Йәк жи чә'ве де дьк'әвә, чә'ве де кор дьбә. Әвана дьбежьн:

— Нә һун бьн, нә к'ортһийә вә бә, вә чә'ве мә дәрхьст.

Э'ло Ә'щевн радьбә те сәр к'өләкәра дькә гази:

— Дае, баво, хали-халича рахьн, мьн зер анийә?

Дйә ви ранахә. Баве ви дькә шәр', дьбе:

— Дә бинә рахә, әвана чә'вәке мә дәрхьстьн, бра әв жи чә'ве мәйи дьне дәрхә.

Тиньн хали-халича радьхьн. Э'ло Ә'щевн хөрща зер'а к'өләкәра бәрдыдә. Зер'әк чә'ве баве дьк'әвә, чә'ве баве қанщ дьбә. Зерәк жи чә'ве де дьк'әвә, чә'ве де сах дьбә. Әвана тиньн һәр шәш к'өрә хвәйи дьне дәрдыдьн у Э'ло Ә'щевн дь-жьнә к'өрә хвә у пе ша дьбьн¹⁴.

НАВ У НАМУС

П'адша рабу кӧр'е хвә, жьна хвә, вәзире хвә һьлда чу һ'әще. Чахе кӧ п'адша чу тәмйа қиза хвә, Гӧлл'әрие да вәк'иле хвә, гот:

— Әм дьчын, һун мқати малебин, һ'әта әм вәдьгәрьн, тен.

Вәк'иле п'адше рожаке готә қиза п'адше, го:

— Сәре хвә мьнра бькә йәк. Гәрке сәре хвә мьнра нәки йәк, әзе тә бькӧжьм.

Гӧлл'әрие гот:— Ахҫр тӧ вәк'иле баве мьни, тӧ гӧра мьн дьки, вәрә тәрка ви гли бьдә, баве мьн бьбһе, we тә бьдә хәнһдандьне.

Вәк'ил гот:— На, қә навә, гәрәке әв йәк бе сери.

Гӧлл'әрие нһери, иди илащ тӧнә, готә вәк'ил:

— Тӧ ә'мәле хвә, дәрк'әвә дәрва, бра бина мьн дәрк'әвә, әзе гази тә бькьм, ижа вәрә һӧндӧр.

Вәк'ил дәрк'әтә дәрва. Гӧлл'әрие һ'әфт дәрге һ'әсьни сәр хвә лада. Вәк'ил гази Гӧлл'әрие кьр:

— Қизе, дә дәри вәкә, эварә!

Дина хвә даеда, вәки дери вәнакә. Вәк'ил леда чу нава шәһәр. Ви али, ви али гәр'йа, вәки реке хвәра бьвьнә. Чу пирәкә сере дит. Вәк'ил зер данә пире, го:

— Гэрэ Гөлл'эрие бьдэ хапандьне, бе сэр ре.

Пире к'упе хwэ сйар бу, чу бэр зери, кьрэ газе:

— Гөлл'эри, Гөлл'эри, қизе, нэ wэхта баве тэ чу Г'эше-гэми да мьн, wэки эз бем сэре тэ бышом Гэй мьн п'оре хwэ көркьре, гэрэке мьн дөһва сэре тэ бышуста.

Гөлл'эри иди дөшөрмиш нэбу, wэки эw гли һэйә, рабу дәри wэкьр. Пире һатә һөндөр. Wэк'или бэр дери wэшартибу. Пире гот:

— Дэ зу аве гэрм бькә, эз сэре тэ бышом.

Гөлл'эрие ав к'эланд, ав һазьр бу, хwэ шеланд. Пире к'ынще we дани бэр дери, Г'эwә ав сэре we кьр. Wi чахи wәк'ил һат сэр к'ынще Гөлл'эрие рунышт.

Гөлл'эрие нһер'и ә'щевәкә гран, нһер'и иди илащ гө-нә, сонд хар, готә wэк'ил:

— Тө хwәде хwә, к'ынще мьн бьдә мьн, эзе сэре хwә-тэра текьм йәк.

Wэк'ил к'ынще we данеда. Әwe к'ынще хwә хwэкьр. Пире п'эре хwә стәндьн, чу, го: «Мьн йа тә ани сери, тө ча-wа дьки бькә». Гөлл'эрие гот:

— Эзе аве гэрмькьм, сэре тә кьм, паше әме йа хwә бь-кьн йәк.

Гөлл'эрие ав гэрмкьр, wэк'ил к'ынще хwә эхьст. Гөлл'э-рие ав ани дани к'еләка wi, го:

— Әз һәр'ьм sawун биньм,—әwe чу sawун ани.

Харщьгатәк жи да бэр к'еләка хwә. Гат ав сэре wэк'ил кьр. Sawун сэре wi хьст, sawун к'этә чә'ве wi. Гөлл'эрие һедика харщьгат һьлда, да щеника wi. Wэк'ил к'эт, Г'ыше wi чу. Әwe бэр хwәва кьр, п'әншәреда авит. Щһйазе wi гөлол бу, чу к'этә нава Г'эрие. Гат дәри сэр хwә дада, сонд хwәр: «Г'этани дәнге баве мьн, бре мьн бэр дери нәе, эз тө-шара дәри кәсәки wәнакьм».

Wэхтәке wэк'ил сәрхwәда һат, чь бьнһер'ә, ә'щевәкә qә-wi һатийә сэре wi, хун сәрда һатийә, хунеда майә. Р'абу хwә тәмьз кьр, к'агәзәк да бэр хwә нвиси жь п'адшера, wәки: «Qиза тә көре wәзирра радвә рудьне». Wә'де п'адше жи ма-бу чәнд рож, wәки бе мале. Әwi к'агәз һьлда чу пешһа п'адше. Чахе кө әw незик бу, п'адше дурва дит. Әшq к'этә дьле wi, wәки wэк'иле wi бэр wiда һатийә. Чу щәм пьрса

мале у гөндйя же бькә. Чахе незик бу, дина хвә даеда, вә-к'ил we мә'дәкрийя, гот:

— Көрә, чь буйя, тә мә'де хвә кьрийя?

Гот:— Чь нәбуйя, һыги тә чуйи, қиза тә көре вәзирва радвә рудьне, һла сәре мын жи шкенандийя,— к'агәз да дәсте п'адше.

Падше готә көре хвә:

— Һәрә әве форқа-форқ бькөжә, бьра чә'ве мын чә'ве we нәк'әвә.

Әw һат бәр дери, гази кьр:

— Хушке, хушке, равә дәри вәкә!

Әwe һнер'и, вәки дәнге бре вейя, рабу дәри вәкьр. Чунә руе һәв. Хушке пьрса бав у дйя хвә жь бре хвә кьр. Бре гот:

— Шкьр әм саг у сламәт һатьнә,— дәсте бре нәчүе хушка хвә бькөжә, го,— хушке, к'аре хвә бькә, әм һәр'һн пешйя вана.

К'аре хвә кьрын. Р'абун рек'әтын. Әwi рекә өсада бьр чу, вәки иди әв һькарвә вәгәр'ә. Се р'ож, се шәва р'е чун. Иди ақа эщыз бубун, һькарбуи хвә бьгьртана. Каник к'әтә пешйя вана. Әw сәр кание р'уньштын, сәр ч'ә'ве хвә шуштын, һ'әвә һан харьн. Гөлл'әрие сәре хвә да сәр чока бре хвә хәвр'а чу. Әwi һедика сәре we сәр чока хвә һьлда, хөрщкь дани бәр сәре we р'абу р'е к'әт, чәнд тәйрүту көшт, к'һнще we хуна вана вәда, бьр һишани баве хвә да.

Вәхтәке Гөлл'әри һ'шйар бу, нә брайя, нә һ'алә. К'өлма һатә сәре хвә, иди чь бькьра, р'е һьзибу. Дарәкә бьһнд бәр кание һәбу. Әw һьлк'ышйя сәр даре. Әw р'о дәрбаз бу, базьргане көр'е п'адшәе Төльзхәме һат к'еләка кание әври. Әwi хөламе хвә шанд кание аве бинә. Хөлам чу сәр кание, чь дит, дит вәк һивә, нә һивә, р'ожә, нә р'ожә, ле шәвә-шәв жи р'әшә. Әw теда мәт'әл ма. Көр'е п'адше Ә'вдал бәг готә дө хөламе дьне:

— Чька зу бькьн, бьһнер'һн әв чьма нәһат, әз тина бьә'щим.

Әw жи чунә сәр кание, әв жи нола wi мәт'әл ман. Лә'-зәк сәкьни Ә'вдал бәг хвә-хвә р'абу чу сәр кание, готә хөлама, го:

— Көр'е к'әра, һун чь дькьн, әз тина бьә'щим?

Холама готын:—Гыла wәрә бьнер'ә, чька әв чийә?

Ә'вдал бәги ақыл бу, дсшөрмим бу: «Әв шыкыла нә нава қаниеданә, әв шыкыла һәвайә». Әви гогә холаме хwә:

— Көр'о, әв шыкыла нә каниданә, әв шыкыла һәвайә.

Вана һәwa нһ-р'ин, ль бег нһер'ин, дина хwә дане, wәки қизәк сәр бег'ә, нә мәрв бьдә, нә бьстина, ль қизе бьнер'ә. Ә'вдал бәге гот:

— Ә'вда хwәде, һәрке тө һорийи һәр'ә, һәрке тө бәни-адәми, пәйавә, wәрә ә'рде.

Әw пәйа бу, һатә ә'рде. Ә'вдал бәг азәп бу. Әви Гөлп'әри хwәр'а хwәст, брә мала хwә. , ви жь Гөлп'әрие нәпърсибу, чька әв чава бубу, wәки һатьбу сәр кание, һьлкшйабу сәр we дарә. Бона we йәке Гөлп'әри хәйинди бу, хwә лали данибу. Wәхтәк дәрбаз бу дө көр' жь Ә'вдал бәгр'а бун. Р'оке әw дсшөрмиш бу: «Щаньм, wәхта сәр дарә әwe хәбәрда, ле чьма хwә лал данийә?». Әw чу цәм пирәке, пире жер'а гот:

— Тө севәке бьк'ър'ә, бьвә һәр'ә бьдә дәсте көр'е хwәйн чук, дәрк'әвә бәр дерн, хwә бьтәлиня.

Чь кө пире гот, әви бса кьр: әв бәр дери тәлийа. Гава көр'е, шийи мазыи сев дәсте е ч'укда дит, к'өта, сев жь дәсти ви гьрт. Гөлп'әрие гогә көр'е хwә:

— Чьма мале баве wә қьр' бубу, йане шәһәр храв бубу, wәки севәкә дьне жи банйа бьда дәсте тә?

Чахе кө әwe һе глие хwә к'өта нәкьрьбу, Ә'вдал бәг дари wәкьр, гот:

— Ә'вда хwәде, тө чьма wa сәре мын дьки, тә заре хwә зман бьр'ийә?

Гөлп'әрие гот:—Мыне чь хwә лали данийа? Чахе тә әз аним, тә қә пьрс нәкьр, гәло тө қиза шванайи, йа гаванайи, йа голькванайи, тө чьма һатьбуйи wьра. Бона we йәке жи мың хwә лали данибу.

Әwe ә'сьле хwә йәко-йәки гли кьр. Чәндәк дәрбаз бу Гөлп'әрие го:

— Гәрәке тө қаре мын бьки, wәки әз һәр'ым мала баве хwә.

Ә'вдал бәг қаре жьна хwә кьр, wәзире хwә, чәнд әскәре хwә жьна хwәр'а данин, wәки һәр'ә мала баве хwә.

Әвана р'ек'әтын, wәки һәр'ын мала баве Гөлп'әрие.

Г'эфт р'ожа р'е чун, р'ожа һ'эйшта чун сэр канике эврин.
Вэзир готә әскәр:

— Гәрәке һәр йәк wә чадьра хwә версәке жь кание дур лехьн. Чадьра мьн у жьна п'адше жи сэр кание лехьн, wәки нәһельн т'ө ләк'әк жьна п'адше к'әвә, әм щәм п'адше хwә р'ур'әш нәвьн.

Wәхтәкә шәве дәрбаз бу, wәзир жь чадьра хwә дәрк'әт, һатә чадьра жьна п'адше, гот:

— Гөлл'әри. гәрәке т'ө сәре хwә мьнр'а бьки йәк.

Гөлл'әрие гот:—Щаньм, әв чь глийә, т'ө дьвежи? Ахьр т'ө wәзире мере мьни, тәрка ве пьрсе бьдә.

Wәзир гот:—На, qә навә, гәрәке т'ө сәре хwә мьнр'а бьки йәк.

Әве гот:—Qә навә, т'ө мьн жи бьк'әжи, әw гли т'ө щара навә.

Әве һәрд'ө к'өр'е хwә жи хwәр'а анибу. Wәзир гот:

— Wәки т'ө нәһели, әзе к'өр'е тәйи ч'ук шәржекьм.

Гөлл'әрие гот:—Дьхwәзи шәржекә.

Wәзир к'өр'е чук шәржекьр, гот:

— Те бьһели, йане на, әзе е мәзын жи шәрже бьгьм.

Гөлл'әрие гот:—Дьхwәзи әви жи шәржекә, т'ө щара әw гли навә.

Wәзир к'өр'е мәзын жи шәржекьр, гот:

— Те бьһели йане на, әз тә жи шәржекьм.

Гөлл'әрие нһер'и т'ө илащ навә, го:

— Т'ө хwәде хwә, бьһелә әз дәрк'әвьмә дәрва, бра би-на мьн дәрк'әвә, әзе бем...

Гот:—На, т'өе һәр'и шәве бьди әскәр, wәрә әзе шрите бәвежьмә зәнда тә, бәвежьмә нава хwә, дәрк'әвә дәрва диса wәрә.

Шрит авитә зәнда хwә, дәрк'әтә дәрва. Әва к'ө дәрк'әт, шрит жь зәнда хwә вәкьр, авитә сынге чадьре, к'ьнще хwә һьлда жоре, бәре хwә да бәр бь мала бәве хwә.

Wәкә сәһ'әтәке дәрбаз бу, wәзир шрит к'ашкьр, го:

— Qизе, дә wәрә, т'ө буйи чь?

Чахе к'ө әви шрит к'аш кьр, бу qьрчина сынге чадьре, дәсте вива һат. Wәхтәке леньһер'и, нә Гөлл'әрийә, нә һ'алә. Р'абу бәр дәре чадьре кьрә һәвар:

— Щәрде жьна п'адше бьрийә!

Эскэр һылшйанэ сэр чадьре. К'и занэ к'е бьрийэ? П'ор п'ошмам сэр п'адшеда вэгэр'йан, гогьнэ п'адше:

— Щәрде жьна тэ бьрийэ.

Эм бенэ сэр Гөлл'эрие. Эw чу свер'а хwэ гиһандэ сэр синоре мала баве хwэ. Чу р'асти шванэки һат, готэ швен:

— Тö дькари һ'урэки пез бьди мьн, эзе хшьре хwэ гьшки бьдьмэ тэ?

Шван бзынэк шәржекьр, һ'уре we да Гөлл'эрие. Гөлл'эри хшьр-мьшьре хwэ да швен. Шван го:

— Эз һур-муре тэ жь тэ настиньм, wэрэ эз у тö бьвьнэ хушк у бре һэвдö.

Гөлл'эрие готэ швен:

— Эз насэкьньм, эзе һәр'ымэ мала баве хwэ.

Швен гот:—Эз дьхwэзьм тö бьви хушка мьн, һәрке тö насэкьни, һәр'э, эз һур-муре тэ жь тэ настиньм.

Эw әви һ'ури һ'ышк дькэ, дькэ сәре хwэ, чава к'әчәлок. Эw дьчә дьвә хöлама баве хwэ.

Ә'вдал бәг, мере Гөлл'эрие, wәзире хwәва тен мала баве Гөлл'эрие, дьвьнэ меван. Шване кö һ'ур дабу Гөлл'эрие, әw жи те.

Эваре әw ода п'адшеда р'уныштын. Ә'вдал бәг гот:

— К'әчәлок, мәр'а һ'к'йатәке бежә,—демәк готэ Гөлл'эрие.

К'әчәлок гот:—Щаньм, эзе һәр'ым альфе dewер бьдьмеда.

Эз әw к'әчәлоке һана, һун п'адша, чь һәфе мьн һәйә, эз жь wәр'а бежьм?

Ә'вдал бәг гот:

— Wалә те бежи, һ'к'йате к'әчәлока зә'ф хwэшьн.

К'әчәлок гот:—Дә һун соз бьдын, wәки йәк жь wә дәрнәк'әвә дәрва.

К'әчәлок дәст бь һ'к'йата хwэ кьр. Чь кö қәwмийә сәре we һ'ата һна йәк-йәк гли дькә. Чахе кö сре те сәр wәк'ил баве хwэ, wәк'ил дьве:

— Щаньм, әва к'әчәлока чь занә һ'к'йата бежә, бра әw һәр'э альфе dewер бьдеда, эзе wәр'а һ'к'йатәке бежьм.

Баве Гөлл'эрие пева ә'йан дьвә, wәки әw қиза wийә, әw иш һатьнә сери, дьвежә wәк'ил:

— Кәр'бә, бра к'әчәлок һ'к'йата хwэ бежә. Дә бежә, к'әчәлок, бежә, чька аг'рйа we қизе чава бә?

К'эчэлок педа дьвежэ, һ'эта кӧ сре те сэр Э'вдал бәге.
Э'вдал бәг дьве:

— Вәй к'эчэлок, дьр'йа хwәде, әв жына мьнә, һәма әз сәва we дьгәр'ьм.

Wәхта кӧ сре те сэр wәзире Э'вдал бәге, әв жь щне хwә қӧлоз дьвә, дьве:

— Щаньм, wә әв к'эчэлок анчийә вра, әв чь дькарә һ'ь-к'йата бежә? Бра әв һәр'ә, әзе йәке бежьм.

Э'вдал бәг дьвежеда:

— Ёшвә, бра бежә.

Әwe гот һ'эта сре һатә сэр швен, швен гот:

— Wәй к'эчэлок, әв хушка мьнә, һәма әз сәва we дь-гәр'ьм.

К'эчэлок гот:--Иди ньзаньм әв қиз к'ӧда чу.

Ғәвр'а бу қар'ина wan, хwә авитьнә к'эчэлок. К'эчэлок һ'ур сәре хwә дәрхьст.

— А, го, әв қиз әз хwә-хwәмә.

Демәк иди һәр тышт һатә ә'йәнкьрьне: wәк'иле бәве Гӧлл'әрие, wәзире мере Гӧлл'әрие гьртын, дарда кьрын. Шван жи кьрынә wәзире Э'вдал бәге. П'адша жи Гӧлл'әрие диса да Э'вдал бәге: бун хәзур у зә'ва.

Э'вдал бәг нежа Гӧлл'әри һьлда чу wәлате хwә¹⁵.

ГАВАН У ҚИЗА ПАДША

Го, вәхтәке п'адшак һәбу, го, п'адшаки гәләки мадул бу. Әһи жь қиза хвә гәләки һ'ыз дькър. Қизәкә дәлалн бу, һәма тә вәрә қә хәват не нәдьбу. П'адша гәләки дьфькьри бона қиза хвә, дьгот: «Гәло әв меркә, we һ'але we чава бә, кәс we хвәй бькә»? Гәләки фькьри, го: «Әз бьдъм дәвләтиһә, дьвә дәвләти хвәй нәкьн, ч'ә'ве ван ль хәвата хәлқейә, го, вәлә әз бьдъм к'әсибәки, к'әсиб хвәй намусьн, чәтьн қиза мьн хвәй нәкьн». Р'абу гази гаванәки кьр, го:

— Гаван, қөрбан!..

Го:— Бәле, п'адша!

Го:— Гаван. қөрбин, қизәкә мьн һәйә, вәрә әз бьдъм тә.

Го:— П'адшан сағбә, әз у қиза тә?

Го:— Әре, тә у қиза мьн! Һәма бәреда әзе бежъм, қиза мьн хәвате һьзанә, мьн гәләки дәлалн хвәй кьрьбу, һә тә зани, һәргә қанли, вәрә әзе бьдъм тә.

Го:— П'адшан сағбә, тыштәки. нәкә, вәки тә бьди, әз қанльм.

Әфәндиә хвәр'а бежъм, әва п'адшаә тә рабу к'әре қиза хвә дит. дәстүп'е we дит, гьрт да гаван.

Гаванә тә чь кьр? Декә гаван һәбу. Әһи свәтрьре дйә хвәр'а гот, го:

— Дае, нәви-нәви, тә нан дьди буке, эваре әзе бем, әзе хвә бьдьме.

Гаване тэ чу бэр дөвөр, эваре гаран ани һат, нане хвэ бэрэв кър, һатэ мале, р'унышт, дйа хвэр'а гот, го:

— Дае, дэ харьне бинэ эм бьхөн!

Де харьн ани. Эве тэ һәск һылда дәсте хвэ, гот:

— Дае, дэ бежэ, чька тэ чь хават кърыйэ?

Го:—Лаво, мьн мал т'амьз кърыйэ, к'ьнщ шуштийэ, харьн һазьркърыйэ, хавата мале чьк һабуйэ, мьн кърыйэ.

Көр'е we рабу, дэрдана we тьжи харьн кър, нан да бэр, го:

— Дэ к'арамкэ, бьхвэ.

Го:—Ле буке чь кърыйэ?

Го:—Буке һэма дө щара дэри вэкърыйэ у гьртийэ.

Гэдэ р'абу букер'а жи кавчи харьн дагьрт у левэ нан да бэр, го:

Һәркәс wәкэ хавата хвэ гэрәке бьхвэ, эз жи иро гэләки хэвтьимэ, эзе хвэр'а гэләки дагьрм.

Бук зравдәти бу, һэма дэнге хвэ нэкър.

Свәтьре гаван диса чу бэр дөвөр. Бук жи зу-зу рабу дәст бь хавате кър, мал пафьшкър, к'ьнщ шуштын, али хасйа хвэ кър.

Эваре гаван диса пьрси, го:

— Дие, тэ иро чь кърыйэ?

Го:—Лаво, мьн флан, беван шөхөд кърыйэ?

Го:—Дэ к'а дэрдана хвэ!

Диса т'ьжи кър, нан да бэр, го:

— Дэ бьхвэ, тэ хвэш һ'элал, к'и бьхэвтэ, әве жи бьхвэ. Го, ле буке чь кърыйэ?

Го:—Лаво, гэрәке мәрвв р'астие бежэ, бук жи иро р'ьнд хэвтьийэ.

У ви щур'әи бук һини хавате бу, харна хвэ жи гертер дьхвөр.

Роке падша һат мала wана, рунышт, нале қиза хвэ пьрси.

Қизе дит, wәки хэвэрдана wана гэләки к'ьшанд, го:

— Баво, го, — р'авэ хаватәке бькә, мьн жь хавате шунда нэхә, йане на әме брчи бьминьн, нан надьн мә.

П'адша һежа дләки р'һ'әт вэгәр'йа мала хвэ, го:

— Шкър, қиза мьн һини хавате буйэ, фә'ме гаванәки жь е мьн четър бу¹⁶.

ГӨР

Гөр рабу бәре хвә да һ'әщ. Леда һат р'асти бзынәке һат. Бзын же р'ави.

— Һан, го, анизаз, әз нә жь ван гөраньм, әзи һ'әщимә.
— Э, го, бра, дә һәр'ә, хвәде ои'ра тәр'а бә.

Гөр веда чу, расги дәве һат. Дәве лә кьрә ьр'ин.

— Һан, го, анизаз, әз нә жь ван гөрамә — әзи һ'әщимә.

Гөр жь ве дәрбаз бу. Чу р'асти һәспе һат у дәрбаз бу, чу. Дина хвә дае-хер, һ'әщә ль к'едәрей, һ'әщ т'өнә. Брчи-буне ле зоркьр. «Щаньм, го, әз ль к'ө, һ'әщ ль к'ө, әзе, го, һәр'ьм бзыне бөхөм.»

Бзыне вәхтәке һәв ле ньһер'и гөр пер'а дәрк'әт.

— Һәй, го, бре һ'әщ, тә сәр ч'ә'ве мьр'а бей!

Го:—К'аре тә иди һ'әщ-мә'щ нәк'әтийә, го, зу бькә, го әзе тә бөхөм.

Бзыне го:—Бра, го, мьн заньбу, тә йәки анизази, го, тә чуйи, әз замә, мьн дө карьк аниһә, әз гази карке хвә кьм, бәре карке мьн бөхвә, бра көла ван дьле мьнда нәминә, паше жи мьн бөхвә.

Бзыне кьрә мькә-мьк, кара жи кьрә мькә-мьк. Бзыне хвә суредә авит у гөр хвә пәй авит. Бзын р'ави у гөр да ду. Кучка бәри гөр да. Гөр фрґе-фрґе аншах жь дәст хлаз бу, чу

бэр кэвэр к'эт, хвэ-хвэр'а гот, го: «Көр'е к'эре, го, тө шы-
ван буйн, тө чь буйн, бзынэк бу, тэ хвэр'а быгьрта, бьхвара.
Чи тэ сьсе у чара бу. Да, го, тышт нава, қэзийа те сэре ме-
ра, эзе, го, һэр'ым дәве бөхөм, го, тышт накә».

Дәве вәхтәке ле нһер'и, гөр пөва дәрк'эт.

— Һа, го, бра, тө сәр ч'э'ва бен. һәща тэ бьқабьлә!

Го:— Һ'әщ у мәщ нзынъм, го, к'эре хвэ бькә, го, эзе тә
бөхөм.

— Э, го, бра, мын заньбу тө йәки храви. Эре, го, нһа
төе лехи зьке мын бьқәльши, го, төе жь мын бөхви зькә гошт.
Нав дьле мын бөхви, төе мын бьһели, лехи Һәр'и. Гөне мыне
тек'әвә стөкөра тә Эзе их бьм, тө дина хвэ быде, давәк ль
сәр пышта мын һәйә, тек'әвә сәр т'ер бөхвә. О те һәр'и, гөне
мын жи һьлнади. Эзе һәр'ймә мала хәйе хвә, хәйе мыне мын
дәрманкә, қәнщкә.

Го:— Дә вәки өсанә их бә!

Дәвә их бу, гөри брчи бу у ләз чьқа ль дава пыште да,
п'алке пыште да, дрәне ви жь һәв дәрбазбун. Дәвә р'абу жь
п'ийә. Гөр к'еләка дәведа дарла бу, бу дәвәчи. О дәве бәре
хвә да гөнд. Щмаә'та гөнд гава дина хвә да: о дәвә һат
гөри к'еләкеда, го.

— Һай, һай, һай вәрн көр'о, ль ә'щева бьнһер'ын, дәвә
һатийә гөри ль к'еләка дәведа дарда бийә.

Дәвә гьртын, их кьрын, гөр жь сәр дәве пәйа кьрын,
к'өтан, мәст кьрын. Гөр хвә т'ьркәмьрари авит у р'абу рәви,
чу бәр кэвэрәки к'эт, гот: «Көр'е к'эре, тө дәвәчи буйн. на тө
р'ис'ие гөнд буйн, на чь дәрде тә сийарбуна дәве бу? Го, дә
тышт накә қэзийа те сэре мера», у р'абу бәре хвә да һәспе.
Һәспе дина хвә дае гөр һат;

— Һа, го, бра, тө сәр ч'э'ва һати!

Го:— Бра, әз тышта нзынъм, го, к'эре хвэ бькә эзе тә
бөхвьм.

Һәспе готөда, го:

— Хәйе мын к'аг'әзәк нвисийә, кьрийә бьн сола мын, вәки
дәрхи ль бьне сола мын, әв һ'әща тә гәнди ль веданә.

Го:— Вәки өсанә, льнге хвә һьльбьр'ә.

Һәспе льнге хвә бьнд кьр, гөр дәве хвә бәр льнге
һәспе бьр, һәспе бь һәрдө льнга да анийа гөр. Гөр к'эт. Һәсп
хвэр'а чу. Гө әхтәке һ'шйар бу, сәр һ'ьше хвәда һат.
го: «Щанъм, го, әв чь ә'щев бу сэре мын қәвми», о р'абу чу

к'этэ шкафте, «Г'эйран, го, кэс т'өнэ льнге мьн быгрэ, бьр'э дар бьдэ нав ч'э'ве мьн, дэрде тэ чь бу, к'аг'эз бу, к'эшиш буйи, на мэллэ буйи, на, го, кэс т'өнэ, wэке бь льнге мьн быгрэ һэде мьр'а дэре».

Хортэки неч'ирвани шкафтеда бу, нэрм льнге гөр дьгрэ, к'елэк — к'елэк гөр дьнэ'линэ, гөр аншах дест дэрте. У жь we р'оже һ'эта нһа гөр бавэрһа хwэ кэси найнэ, чь кӧ дьвинэ дэстхwэда давежэ сэр¹⁷.

Ч'ИР'ОКА ДОРЧИ

Вэхтэке се мэри ашда клоч дьпэ'тын. Леньһер'и йэки дорчи һатэ бэр дери, го:

— Вэрын али мьн баре дэва мьн дайнын.

Әви ньч'андэ ви—әв нэчу, әви готэ ви — нэчу. Һәрсек жи нэчун. Әв хвэйе дэве һерса ви р'абу, р'абу т'аки баре дава хвэ дани ве бьнщэка хвэ, т'ае майин жи да бьнщэка хвэ майин, ани, дани орт'а аш. Әвана клоч дьхарьн, хвэр'а манэ һ'әйири. Әви нч'андэ ви, әви готэ ви: «Әв чьқа қәватә», го:

— К'эрэмкэ вэрэ клоча бьхвэ.

Һэр нәйсә, р'уньшт, т'әви вана клоч хар. Әвана дина хвэ дае: «Чаванэ, хвэ—хвэйи шаһьлэ, дьк'әвэ наве, к'ижан клоче нәрмә, әви дьхвэ. Йэки го:

— Хорто, го, тә шаһьли, го, тә чьр'а к'әти е нәрм дьбжери?

Го:— Сәбьр бькьн, әм нане хвэ бьхөн, го, мәсәла мьн дурә, к'урә, әзе глие хвэ вэр'а бькьм.

Ван харьн го:

— Дэ ижар глие хвэ бкә.

Го:— Вэхтэке эз азәп бум, һе нәзәвщи бум, баве мьн мьнр'а қиза дьгәр'йа. Гәр'йа, нәгәр'йа, ақыле ви қизэке нәбьр'и,

Го: «Флан шәһәри мала апе тә ль ви шәһәриданә, мьн салх һлдайә, дьве қизәкә вийә баш һәйә, әзе һәр'әм. чька we қизьке тәр'а нахwәзым, қиза бре мьнә». Цу, к'аре хwә кър, дәрк'әтә шәһәр, чу мала бре хwә. Т'әва пьрс һ'әwале мере көрманщ кър, го:

— Тә херә, чь дьгар'и?

Го:— Әз тыштәки нагар'ым, wәлә әз дьхwәзым бразие тә бьзәwщиньм, мьн салх һлда, wәки қизәкә тәйә, гәрә тә бьди көр'е мьн, бразие хwә.

Го:— Хаде херкә, го, қизәкә, мьн қөрбана бразие хwә кьрийә!

Қизьк wedәре нишан кър. Чава кә лазьм бу харьн, дан, стандьн, дө р'ож, се р'ожа сәкьнин, р'абу изьна хwә жь бре хwә хwәст, го:

— Әзе һәр'ым, зә'ве wә бьшиньм, бра бе, һун зә'ве хwә бьвиньн,— һат дәрк'әтә мала хwә. К'әлфәта ви, щинара. херхазе ви же пьрсин, го:

— Шкьр шөхөла херейә, мә қизьк нишан кьрийә,— к'аре көр'е хwә кър, го, лаwо. һәр'ә мала апе хwә, бра апе тә тә бьвина, аможьна тә тә бьвина.

Әви т'вдарәк бу, р'абу, го;

— Жь зар'бе мале, qә чь һәнә, wәки әз жер'а п'ешк'еша бьвьм, же шәрми нәвьм, жь мала апе хwә.

Го:— һ'әфт бурае тә һәнә.

Р'абу һәрәке архальхәк жер'а бьри, хасйа хwәр'а жи, малапане хwәр'а жи диса чь дәсте ви дәрк'әт, бьр. Оса бир кър, архальхәки бурае хwә. нәкьр бу хөрщела, нәбрьбу, шәш һ'әв бьрьбу. Әw хwә-хwә һаж пе т'өнә, wәки йәк бир кьрийә. Дә, сйар бу, леда чу, дәрк'әтә мала апе хwә, пьрс пьрсйар кър, чу мала апе хwә. Мала апе гәләк пер'а фрнах бу, гәләк пер'а ша бу. Щинара һат дит, һ'әта зваре хәбәр дан, щмаә'т бәла бу, о апе ви готә жьна хwә, го:

— Чька we хөрще бинә, чька ик'рама зә'ве мә qә чь һәйә.

Хөрщ анин, дәри вәкьрьн. Г'әфт бурае ви һатьн сәрр'а сәкьнин.

Гәр йәк архальх дае.

Г'ешк'еши вә.

Йәк дәрнәк'әт, го:

— Вәлә, бура, мьн әв жи тәр'а к'ьр'ибу, малда бир кьрийә.

Бура гәлә хәйди, бәр хвә к'әт.

— Гәйло, го, бура, вәлә мьн тәр'а к'ьр'ибу, биркьрийә, ле қрара хаде, све вәрә, іб шәһәре вә бәләди, пешйа мьн к'әвә, әзе тәр'а бахшишәки баш бьк'ьр'ьм.

Ве эваре сәкьни һ'әта све, све р'абу готә бура:

— Дә р'авә әм һәр'ьн нав шәһәр.

Чунә нав шәһәр, һа ве дк'әне, һа ве дк'әне гәр'йан' чун дк'анәке. дина хвә дане, бу чәқә-чәқә дк'анә башқә. Ә ван дәри дада. Әв дк'ана әв теда пер'а нәгиһандьн, данәдан. Дина хвә дане, йәки һ'ашуц-машуц һатә орт'а дк'әне, бәжне һ'әта зар'әкә се сали. Т'ук дәве дк'анчида зһа бу, спич'олки бу, бурае ви хвә-хвә жи спич'олки бу. ҫwe һ'ашуц-машуц пьрс бурае ви кьр, го:

— Әва, го, чи вәйә?

Го:— Зә'ве мәйә!

Го:— Наве ви чийә?

Го:— Наве ви Усьвә.

Әви жи гот. го:— Усьв, лаво, вәхте дә'вата хвә дьки бей мьн нәкә, — у дәрк'әт, чу.

Р'өһ ль бәр дк'анчида һат, рөһ' ль бәр бурае вида һат, го:

— Г'әйран, го, һежа р'әнге вә чьр'а спич'олки бу?

— Ә, го, зә'ва щан, го, әв Щанполатә, дьхвәзә ви шәһәри храв бькә, храв дькә, ава бькә, ава дькә.

Го:— Хера хадер'а мьн бьзанбйа, мьне лынгәки ви бь-гьрта ви диwари хьста, лынгәки ви ви диwари хьста.

Го:— Тө зә'фи йахлиши, го, тө пе нькари.

Р'абу ч'әкәк бурае хвәр'а к'ьр'и дәрк'әт'ьн ледан чунә мале, әв глие хвә малер'а гли кьрьн. Шиньк қ'әтә мале, го:

— Qöto wәки пе һ'әсийәд, ве зә'ве мә бькөжә, қизьке жи хвәр'а бьвә һәр'ә. Дөшөрмиш бун, го:

-- Р'авә, әме к'әре ве бькьн, бра све шәвда дәргистийа хвә һьлдә һәр'ә.

Әван р'абун эварда к'әре ве кьрьн. Све бәрбанге һәспәк данә қиза хвә, ле сйар бу, әв жи һәмич сйар бу, данә сәр р'е чун. Го:

— Зу һәр'ә, го, һе Qöто пе нәһ'әсйайә, һәки тә бһ'ьсә, we тә бькөжә, қизьке жи хвәр'а бьвә һәр'ә.

Әвана чун шәһәр әп'ещә дур к'әтһн, го:

— Домам, го, тә чьр'а бса ләз к'әти, һеди бажо, мәтһрсә.

Го:— Әз һ'әйра тәмә, тә вәрә Qöго пәй мә к'әвә, һәки мын жь тә бьстина, тә жи бькөжә.

Го:— Хера хөдер'а Qöго бьһага. чька әв чава мер бу, тәе көр'әпе хвә бьдита.

Домам һәй пыш хвәр'а дьһнер'ә, нав-нава, же дьтһрсә ида. Дьһнер'ә һәма шьвәр'еда т'өз думан қөлоз дьвә. Домам гьрйа, го:

— Хөде мала тә храв бькә, вәлә Qöто һат.

— Ә, го, we бе, we чь бькә?— у хвәрдан дәве вана, дьһнер'и Qöто бәр сәкһни, го:

— Усьв, лаво, мын нәго, дә'вата хвә дьки, бей мын нәкә. Го, нә әв дәрғистийа мын бу, тәе к'ода дәсте мын хласки?

Усьв р'абу ч'ер'кьр. Һәма Qöго р'абу дәст п'ие Усьв гьреда, го:

— Қизе, го, қә мале чь тәр'а дагьртийә?

Қизьк жи хвәр'а дьгьрйа, мә'руме го:

— Хөде храв бькә, чьр'а чь данәнийә?

Го:— Qә мрт'охә тәр'а данинә, һ'әвлә зани?

Го:— Әре!

Го:— Чька бинә!

Ани һат т'асәк т'ьжи мрт'охә, р'абу һьнәк к'әфикә (сәргин) бәрәвкьрһн, агьр дада, мрт'оха тә дани сәр т'асева, ләвда т'әмьз, гәрм кьр, р'абу дәве һи жәв кьр, әв мрт'охә бса гәрмә—гәрм кьрә дәве мә'руми. Әва һ'ьше һи сери чу, хәр'ьқи. Р'абу һәсна һи зәнда һива гьреда, готә қизьке, го:

— Дә бьльв, әм һәр'һн, тә йа мыни, нә йа һийи!

Әвана чун: бра һәр'һн. Вәхтәк әв Усьв хвәва һат, дина хвә даеда—әщевәкә р'әш, наве драһәки девда нәма, т'әмам к'әтһн. Ижа Усьв го: «Qраре хөде ба, әзе һәр'һм. пәй Qöто к'әвьм, го, һ'әта кә Qöто нәкөжьм, домаме хвәр'а нәйһм, вәнагәр'һм». Әва леда чу мала апе хвә. Мала апе дина хвә дае—әщевәкә р'әш. Р'абун һ'әким анинә с'р. Чар—пенц р'ожа дәве һи дәрман кьр. Дәве һи қәһц бу. Го:

— Бура, го, wэрэ баисе мьн тѳн, го, wэрэ эм хэр'ьн нав шәһәр, шѳхѳле мьн һэйә.

Чунә нав шәһәр, чунә сәр зивкәра, го:

— Шурәки э чь бьдьмә тә тѳ чеки?

Го:— чава шур дьхwэзи?

Го:— Ө шурәки ѳса дьхwэзъм, wәки сндйане к'еләндйа сәр дьк'ѳтън, wәки эз багежъм ви сндйани, wәки нсла пәнер бькә дѳ qәта, го, бһае ви чийә?

Го:— Бһае ви, го, дәһ зер'.

— А, го, тәр'а данздәһ зер', го, бь готьна мьн чекә.

Го:— Дә све wэрә бьвә хәр'ә.

Сәкьни све, сәр шурда чу, леньһер'и шури һазьрә, го:

— Гәрә шур быщер'ѳиньм, паше һәqе тә бьдьмә тә.

Го:— Быщер'бинә, шуре мьни щер'бандийә.

Гава авитә сндйан, леньһер'и кьрә дѳ qәта, авит. Дина хwә да шур qә дәве ви храв нәбу. Гәләк шабу, го:

— Wәлә әзе ви шури һ'әйфа хwә һьдьм. Ижа, го, бура wэрә, го, тѳ мала ви нишини мьндә.

Бура да пешие, Усьв да пәй, леда чу, дурва нишан дае, п'әр'е шәһәр.

— А, го, зә'ва, мала ви әва һанә, го, тыштә һ'ѳньре тә һәвә, бькә, т'ѳнәбу, әз хwә-хwә нькарьм бем.

Го:— Дә тѳ wәгәр'ә хәр'ә, әв ише тә нинә, ише мьнә.

Әва леда чу, гһиштә бәр дери, дина хwә дае, we хәвәр дьдн. Qѳто готә бре хwә, го:

— Малхрав, го, р'авә, го, әз зәwщимә, тѳ р'авә сәр р'е бьсәкьнә һәварике, газике, т'аланки мәр'а бинә wәрә, әз зәwщимә.

Wәхте әв дәрк'әт, Усьв хwә да тә'лде диwер, го: «Бра әв дәрбаз бә, хәр'ә». Әв дәрбаз бу, чу. Усьв һат, щарәкә майин бәр дери сәкьни, леньһер'и һнька хәвәрдан. Дина хwә дае кәр'бун. һа вьрда-wеда, һа дәрә, һа дәрә, дәрнәк'әт. Һедика д-ри wәкьр, дина хwә дае, домаме Усьв дит, го:

— Усьв, wәрә, wәрә, wәрә мәтьрсә.

Әви пе дәсте хwә го:— гьшбә, һьшбә!

Го:— На, мәтьрсә, wәрә!

Һат дина хwә дае, Qѳто р'азайә, го:

— Усьв, го, әва, го, Qѳто һ'әфт р'ожә р'азайә, һ'әфт р'ожа һ'ьшйарә, һежа т'әзә р'азайә.

— Э, го, һьлдэ, мьн шурэки ва анийэ.

Го:— На, бь шуре тэ, го, нае кōштые.

Го:— Ле чава бэ?

Го:— Шуре ми һэйэ, го, гэрэ пе шуре ми бе кōштын.

Го:— Чька бинэ, чава шурэ.

Гава ани һат, Усьв шурр'а ма шаш. Ани шур зора хвэ у домаме*к'шандьн, т'ақата вана нэдьгһиште, го:

— Усьв, го, дэ тō шур ледьхи дэрпэки зедэ, го, ленэхи го, эва шанполатэ, тэ кьрэ дō дэрпа, ве диса қәншбэ.

— Э, го, домам, го, чьр'а дэрпэк бэс нинэ?

Р'абу дэрпэк леда. Хвэ һ'эжанд, го:

— Дэрпэкэ майин жи.

Го.— На, қōрбан, го, мала мэ йэк дэрпэ.— эми ведэре иди кōшт, чу, го:

— Домам, дэ р'авэ чькане к'аре хвэ бькэ, эм һар'ьн.

Домаме р'абу, к'аре хвэ кьр. Гэрча пе лазьм бу, гэлэк жи к'еф-эшқ к'этэ дьле ве, һьлда һатэ мала баве домаме. Ведэре, мала баве жи гэлэк шабун. гэлэк фрпах бун, го:

— Вэлэ эзе жьна хвэ бьвьм һар'ьм.

Го.— Дэ вэки ѓсанэ, дō-се р'ожа сэбьр бькьн, иди һун чь дьтърсьн?

Усьв ведэре го:— Домам, го, қэ Қōто незики тэ буйэ, йане на?

Го:— На, го, Қōто незики мьн набуйэ,— инк'ар кьр.

Дō-се р'ожа сэкьнин, к'аре хвэ кьр, леда һат. Гатэ дэрк'этэ мала хвэ.

Баве го:— Лаво, тэ чьр'а ѓса кьр? Мьне дэф, дэ'ват тэр'а бькьра,— ньзанэ чь һатийэ сери.

— Э, го, баво, тō ньзани чь һатийэ сэре мьн,— гһие хвэ бавер'а кьр. Бав гэлэ бэр хвэ к'эт.

Дэ ида сэкьни һ'эта йази мқэдэра домаме т'эмам бу: вэхте ве һат, р'аза, хале кōр'ак дае. Дина хвэ дае, һэма кōр' хвэ Қōтойэ. Э, щэгэра вейэ бькōжэ-навэ, нэкōжэ навэ. Дōшōрмиш бу, го: «Қōто чь кьр, вэки эв жи бькэ».

Кōр' эп'ещэ мэзынбу, чу нав зар'а һат. Иди дэст давежэ к'ижани— мьле ван дышке, дэст даве гōһе ванэ, гōһе ван р'адьвэ. ѓса мōг'дарэке сэкьни, р'ожэке жьнэкэ щинара т'эмбэ дае, го:

— К'аре тэ көр'е мьн нэк'этийэ, го, көр'е мьн йэка,—
пе һ'энэк к'р, гот сэва хале тэ.

Го:— Чава, го, мәт'е, хале мьн жи һәнэ?

Го:— Ле һ'эфт хале тэ һәнэ, шере хөденэ.

Һат дйа хвэ к'өта (эва дола Қөтойэ). Го:

— Лаво, чьр'а мьн дьк'өти?

Го:— Тэ нэдьго һ'эфт хале тэ һәнэ.

— Э, го, һәнэ, лаво!

— Э, го, wэки өсанэ, эзе һәр'ым хале хвэ бьвиньм, чька
чава мерьн.

— Э, го, лаво, тэ т'эне ре нзани, бра баве тэ жи тэр'а бе.

Һат готэ баве. Баве гот:

— Әме һәр'ын чь, го, әм начьн.— Дэрк'этьнэ зозана,
го:— Әме һәр'ын чь?

Го:— Баво, аз тэр'а п'аки дьвем, тэе бейн, йан на?

Го:— Лаво, го, әм начьн, аз наем.

Ньшкева дада шуре Қөто һьлда. Бав тьрсйа, тьрса рөһ'е
хвэ го:

— Лаво, мьн һ'энэке хвэ дькьр, әме све һәр'ын.

Бав дьле хвэда дөшөрмиш бу, го: «Эз Қөтоки хлас бум,
го, эва жи Қөте дөланэ». Сэкьни све, к'аре хвэ кьрьн, сйар
бун, һәрдо жи чун, чун мала хале ви. Мала хале ви дэр-
к'этьбун кона. Бэр кон пайа бун. Р'абун р'ьма хвэ ль эрдеда,
дач'ькандьн. Халана пач кьр, пер'а шаб'н, фрнах бун, шандьн
пэзэк анин, жер'а һазьр кьрьн, қэли һазьр кьрьн. Дэ, тэ'ве
һнэки гөһаст, тэ'ве да р'ьма ви, го:

— Хало, хало, ща we р'ьма мьн ведэре бьк'шинэ, ща
бинэ бэр тэ'лде сие бьк'кинэ.

Браки кьр—нэкьр нькарбу бьк'шанла у же дэрхьста.
Һәр нэиса һ'эфт бра ле щьвйан, кьрьн—нэкьрьн нькарбун
эрде дэрхьстана. Бав р'абу, wэки һэр'э дэрхэ, го:

— Баво-баво, тэ нэчэ,— нэһьшт бав һэр'э. Хвэ-хвэ
р'абу һедика һэма дө т'ляа, һерса ви р'абу, дэрхьст, һьлк'ь-
шанд, го:

— Ве ш'эте, го, һэспэ мэ биньн wэрьн.

— һэйwәр, һэй эман,— бав педа к'эт, го,— көр'о. лаво,
го, мерька пэзакэ хвэ шэржекьрийэ, халане тэнэ, тьшт навэ.

Го:— На, го, әw хале мьн һ'эфт һ'эв ле бьщьвьн, нь-
карвьн р'ьма мьн эрде дэрхьн, аз хале өса нас накьм.

Һәсп анин, ле сйар бун, сәр пышта һәспе сәкьнин, жь шь-
маә'те пьрси, го:

— Гәло р'йа к'әсә к'ижан һәйә, вәки әм ишәв дәрәнә
малә?

— Ә, го, р'йа к'әсә нав мешәда һәйә, ле һәрче чуйә,
нәһатийә.

Го:— Вәки бәсанә, әме we р'е һәр'ьн, чька чь һәйә we-
дәре, у ажот.

Бав педа к'әт, го:

— Вәрә әм we р'е нәчьн.

Го:— Һа, вәрә әм we р'е һәр'ьн.

We р'еда чун. П'ьр' чун мешәда, һьндьк чун, тари ле
к'әтә ә'рде Дина хвә дае шәв әп'ещә чуйә, агьрәк we хйа
дькә. Пәйа бу, го:

— Баво, пәйавә, го, тә мқати һәспаба, чька әз һәр'ьм,
чь агьрә?

Әw т'әләбе агьр чу. Бав һәсп гьрт'ьнә хвә. Дьве: «Һәма
хаде бә бькә чуйина wi һәвә, һат'ьна wi т'өнәвә». Әва чу
бәр агьр леньһер'и, йәки р'ути тә'зи, щанә wi п'ьрч, we ши-
шәкә дарә дреж чекьрийә, бь март'әлава, we гак'увик анийә,
шәржекьрийә, we щәндәке гак'уви шиша дархьстийә у дайә
сәр эгьр, һәй дьзвьр'инә. Әw чу, бу мьр'ә— мьр'а wi.

Әwi жи кьрә мьр'ә— мьр'. Әwi дәст авитә һетәкә гак'у-
ви гьрт, һет дества һат, щәндәк ма дәсте әwi р'ути тә'зида.
Һет ани да баве.

— А, го, баво, тә бьхвә.

— Ә, го, лаво, тә жи вәрә бьхвә.

Го:— Тә бьхвә. Чьр'а әw щәндәк т'әмам бьгижә wi?—
О әw чу шарәкә майин дәст авитә гошт. Һерса wi р'абу.

Әwe тә'зи гошт һьшт у даданә һәвдә. Һәвдә бьр'ьн
анин. Гава к'еран дьк'әвә бәр вана, к'еран к'ок'ева р'адьвә.
Зөхөрәк (гәлик) шедәре һәбу, һәма бәса һәв дә'фдан. к'әтьнә
харе. Һета гәдә шкәст, әве тә'зи жи нәда у нәстанд— мьр.
Бав һат сәр зөхөрр'а сәкьни, го:

— Көр'о, лаво, чь һатә сәре тә?

Го:— Баво, вәлә мьн гәвр р'ьн'әт кьр, го, ле, го, һета
мьн шкәстийә, мьне шәлә буз дайә сәр, аһа һьндьк майә, we
щәбьри.

— Ә, го, лаво, го, р'е к'өр'а һәйә, әз бемә бал тә?

Го:— Гэрэ сэр'е гэли жорр'а бьбьр'э, шэрэ бал мьн.
Бав чу, сэре гэли бьр'и, к'этэ гелида, леда чу т'элэфе
көр', го:

— Лаво, қэ һ'але тэ чийэ?

Го: — Баво, һэла бьнер', го, һета мьн, мьн буз дайэ сэр,
нив сһ'этеда we қэнщ бьвэ, эме сйарьын һэр'ын, эз бьзаньым
мерани меранья баве мьн, тэ тэлэби мьн һати.

— Лаво, го, чька ви шуре хвэ бьк'шинэ, эз щэндэке
ви п'ьрти-п'ьрти кьм, дьле мьн рһ'эт бэ.

Эви шур к'ьшанд да баве. Баве нэмэрди нэкьр, һэма
шурэк ль көр' да.

Го:— Баво, дэрпэкэ майин жи.

Го:— На, лаво, мала мә йэк дэрпэ.

Эw һат, һэсна сйар бу һатэ мале. Жьне го:

— К'а көр'е мә?

Го:— Г'ал у һ'эвал эвэ, эви Қөтэ храв хер ани сэ-
ре мьн.

— А, го, шэллэ, эв бу глие мьн у драна¹⁶.

QCA AQBЛMЭHDA

Мэрик р'оһлате, мэрик жи р'оавае, наве «ана э'йан бу нава дһйаеда, ле ван һэрдө мэрийа һэв нэдитьоун. Наве ван кө бэла бу нава дһйае, вана һэв нас дькьрын, йэки дьгот: «Әв р'асти мьн бе, эзе нас бькьм», е дьне дьгот: «Әв р'асти мьн бе, эзе нас бькьм». Оса қәвми е р'оавае р'асти е р'оһлате һат, сәлам даеда, е р'оавае, вэки дәрбаз дьбу, сәлама ви вәгьрт, наве ви жи пер'а гот. Е р'оавае льрси, гот:

— Тө чава зани эз әв мәрвьм?

Го:— Мьн наве тә зува бьһистийә, ләма жи тә нас дькьм! Әви жи гот: — вэки бсанә, тө жи әв мәрви!

Го:— Бәле, эз әв мәрвьм, ле мьн бәре тө нас кьри, тә эз нас нәкьрм, ләма жи тө гәрәке бьви меване мьн.

Әви жи р'азльһйа хве дае, го:

— Бәле, вэки тә эз нас кьрмә, эзе жи бьвьм меване тә.

Го:— Дә, эзе һәр'ым, пешда к'аре тә бькьм, һ'эта тө у һэвале мьн тен.

Әв жи р'ази бу. Мерьк жь вана қәтийа, һат дина хве дае щотк'арэки щот дькә, готә щотк'ари:

— Тәр'а қәват бә!

Щотк'ар сәләма ви вәгьрт:

— Сэр ч'э'ва, у сэр сара!

Го:— нан, зер'эки бьдьмэ тэ, wэкэ сэл'эгэке дьда гае хwэ т'эрс гьредэ, бэре гаки бьдэ р'оллате, бэре е дьне бьдэ р'оавае, мэри пэй мьн тен, we бе: «Тө чава щот дьки». Тө жи щаве бьдэ: «Чава, тө нэ е ви wалатии? Эм зэвие хwэ на р'адькьн.» Wэхта тэ дур дьк'эвьи, диса гае хwэ р'аст гредэ, щоте хwэ бькэ.

Эw мэрв жь щотк'ар дур к'эт. Ашэк р'асти wi hat. Дагар'йа эш, гот:

— Эв нане к'ейэ сэр дэwле?

Хортэки гот:— Эв нане мьнэ!

Го:— Чьдас нанэ?

Го:— цар код нанэ!

Го:— Бнае h'эйшт код нан бьдьмэ тэ, дэwла эш бэр һьлдэ, бра ар т'эв аве һар'э. Мариe пэй мьн бен, we бена ви аши, we жь wэ пьрскьн: «Ахьр, аре wэ т'эв аве дьчэ, дэwла эш бьдьчэ бэр. Гун щава wi мэри бьдьн, бе: «Чьма тө нэ мэрие ви wалатии? Эм нане хwэ на дьһерьн». Wэхта тэ дур дьк'эвьи, диса дэwла аш бьдэ бэр, бра ар т'эв аве нэчэ»

П'эре wi дае, дэрбаз бу, чу. Чу дина хwэ дае, мэрик хwэр'а аваики че дькэ. Сэлам даеда. Эwi мэри сэлама wi wэгьрт, го:

— Сэр ч'э'ва у сэр сара!

Го:— Эва хан у мане к'ейэ?

Хайе хан у ман го:— Е мьнэ!

Го:—нан тэр'а һада п'эрэ, дэwса к'ьсьр — h'эщьре шир у лобийа бьдэ хэвате.

Го:— Эде чава бьдьмэ хэвате?

Го:— Хwэ те мжулкэ, h'эта мэри пэй мьн тен, we жь wэ пьрскьн: «һун чьма к'ьсьр—h'эщьре надьнэ хэвате, шир у лобийа дьдьянэ хэвате»? Тө бежи: Чьма тө нэ ви wалатии? Эм авайе хwэ wa че дькьн». Гава эwana дури wэ к'этын, диса хэвата хwэ бькьн, чава лазьмэ.

Эw чу к'аре wана бькэ. Эм wэгэр'ьн сэр меване wi. Меване wi hat, пешда р'асти щотк'ар hat. Дина хwe дане, эщевмян ма, wэки гае wi т'эрс һатьнэ гредане, го:

— Тө чава щот дьки? Тэ гае хwэ т'эрс гьреданэ.

Го:— Чьма тө нэ ви wалатии? Эм зэвие хwэ на р'адькьн.

Дэрбаз бу, чу р'асти ашэки хат, дагэр'йа аш, дина хвэ дае ар те харе, дэвл ль бэр т'бнэ, ар т'эви аве дьча, го!

— Щаньм, л'эйфа арэ wэ, го, дэвле бьдьянэ бэр.

Го:— Чьма тō нэ мэрие ви wэлатии? Эм нане хвэ һа дьһерн.

Дэрбаз бу, чу р'асти авайки т'эзэчекьри хат, дина хвэ дае, носгае кō аван чедькэ, дэwса к'ьсьр— л'эщьре льдэ хэвата шир у лобийа. Wэхта шир льдэ хэвате, шир нола аве сэр кэвьра бэла дьвэ, ле лоби дьпэкьнэ э'рде.

Го:— Гō чьма к'ьсьр— л'эщьре нади хэвате, шир у лобийа дьди хэвате. шир нола аве сэр кэвьра бэла дьвэ, ле лоби дьпэкьнэ э'рде.

Го:— Чьма тō нэ ви wэлатии? Эм авайе хвэ wa чедькьн.

Эва мерка чу р'асти гаване гонд хат. Дина хвэ дане дэwаре ви мэг'элэ, сэлам нэдае, дэрбаз бу. Гаван гази кьре, го:
— Фланкэс!

Эва мерка сэр мьле хвэ звьр'и' го:

— Тō чава зани аз фланкэсьм?

Го:— Эз заньм бона we йэке, wэки тэ сэлам нэда мьн, тō хайе хвэ ви аьли, дьчи меване фланкэсе, we сэре тэ лехэ.

Го:— Чьма сэре мьн лехьн?

— Бона we йэке we лехэ, тэ чь дит wэлате wiда тō нькари щровэки нета wана.

Го:— Мьн тыштэ нэдитийэ, тыштэк мьн дит, шотк'арэк, wэки гае хвэ т'эрс гьредабу, ашэк жи мьн дит, wэки дэwла эш бэр т'бнабу, ар т'эв аве дьчу, йэк жи мьн дит дэwса к'ьсьр-л'эщьре ль сэр хан у мане хвэ шир у лоби дьда хэвате.

Гаван готеда:— Бежэ мэ'нийя һэрсэ пьрса?

Го:— Wэллэ, аз ньзаньм!

Го:— Wэки бсанэ, we сэре тэ лехэ, го, ле гōнаи тō, го, эе тэр'а бежьм, тō шава ви бьдэ, ле эwe бьзанбэ, wэки тō шава wан пьрса нькари бьди, тō һати ширэткирьне, wэхта эw ээ'ф зоре льдэ тэ, бе: «Wэллэ, гаване гонде тэ мьнр'а готийэ». Готеда,— шотк'ари гае хвэ т'эрс гьредайэ бона weдэре-мина дō бре бет'ьфаq: һэр кэсэк хвэр'а дьк'шинэ. Мэ'нийя аш— чава кэваникэ бе п'эргал, малхе мале чьqа бьхэвьтэ, хэвата ви т'эв аве һэр'э, мэ'нийя аван— эwэ, wэки мэрьве беасьл, тō чьqа ширэта ле бьки, ширэте тэ һьлнадэ, we бса бьпэкэ, чава кō лоби кэвьра дьк'этын, дьпэкьян.

«W мэрв шровэкьрына нэрсэ мэ'нийа ньлдьдэ дьчэ мала
фонаха хвэ. Нан те бэр. Нан дьхон, паши нанхарьне малхве
мале дьве:

— Дэ бежэ, тэ чь вэлате мында дит?

Го:— Тьштэк мын дит щотк'арэк, вэки гае хвэ т'эрс
гыредабу, ашэк жи мын дит, вэки дэвла эш бэр т'онэбу, ар
т'эв аве дьчу, йэк жи мын дит дэвса к'ьсыр—h'эщре ль сэр
хан у мане хвэ шир у лоби дьда хэвате.

Го:— Дэ мэ'нийа вана бежэ?

Готэда:— Щотк'ари гае хвэ т'эрс гьредайэ бона ве дэ-
ре мина дө бре бе т'фаг, нэр кэсэк хвэр'а дьк'шинэ. Мэ'нийа
аш чава кэваникэ беп'эргал малхе мале чьга бьхэвьтэ, хэвата
ви т'эв аве нэр'э. Мэ'нийа авайи эвэ, вэки мэрвэ беафьл
тө чьга ширэта ле бьки, ширэте тэ ньлнадэ, ве өса бьпэкэ,
чава кө лоби кэвьра дьк'этын, дьпэкийн.

Го:— Тэ «w ньзанбу шровэкьра, вэки тэ заньбуя, тэе
эз наскьрама, р'аст мыр'а бежэ, к'е тө ширэт кьри?

Эва мерька хвэ мөкөр' нат, го:

— Вэллэ, гаване гонде тэ гот!

Готэ дө хөламе хвэ, го:

— Гэспа зинкьн. Го, дэ р'авэ, сйарбэ.

Бэре хве данэ гаван. Дина хвэ дане, дэваре гаван
мэхэлэ, ногьнэк дури нахьре мэхэлэ. Сэлам данэ гаван, го:

— Гаван, эв ногьна нана авьсэ, йане стэврэ?

Гаван го:— Авьсэ!

— Голька ве нерэ, йан мейэ?

Гаван го:— Нерэ!

Го:— Чь нишан ле нэнэ?

Го:— Нишана жи тө бежэ!

Го:— р'астэ, авьсэ, голка ве нер у бэшэ.

Гаван го:— Нэ бэшэ, бэ'зэ, сэре дела ве зьвьр'ийэ бэр
э'ние, тэ т'ре бэшэ.

Го:— Дэ зу шэр'жекьн.

Ногьн шэржекьрын, готьна гаван дэрк'эт—нэ бэш бу,
бэ'з бу.

«wi мэрви готэ гавен:— Вэки тө нага зани, тө чьма
гавани, эз аг'амэ?

Гаван го:— Эз ө тө т'эв р'ожэке бунэ, тө к'эти сэр
дава бэрен, эз к'этымэ сэр стрөе бэрен, тө даве дьхви, эз
жи стрө.¹⁹

Г Ө Л Б А Р И Н

Вәхтәки Слеманәки гуничи һәбу: Гуни дьчһи, дани.
Жьна шийа һ'әмлә бу. Жьне ә'йана, гьрәгьра готьн:

— Әм һәр'һн һ'маме, һ'мамишһн.

Жьна гуничи го мере хвә, го:

— К'ане крас бьдә мьн әз һәр'һм һ'маме, жьне гьр'гьра
чунә, әз һәр'һм п'әра дәстхьм.

— Ва чун, әв жи чу һ'маме, ав анин, ав хвә кьрһн, чун.
Жьньк шәльли, хәге қизәк дае, һәр йәке манетәк дае. Әве
р'әбу һнә п'инә-минә дит, кьр һәр'ә дит дәри дадайә. Әве
шәве ведәре ма. Қиза хвә кьрә нава п'ина, дит се кәвогкә
сәр сәре һ'маме дани. Йәке го:

— Хушке, әм һәр'һн тек'әвһн һ'маме!

Йәке жи го:— Бина хәрибока те!

Әве жи го:— Чьма тө һьзәги к'ийә?

Го:— К'ийә?

Го:— Жьна Слемане гуничийә!

— Ә, го, чьр'ә теда һьштһнә чунә?

Го:— Вәрә әм дәаки бькһн щ'әм хөде, гәло хөде дәа мә
дьгьрә. Го, әм дәа бькһн, вәки әв жьньк бьһне, әм чь дьвен.

Го, бра наве қиза хwә дайнә Гөлбарин: бьк'әнә-гөл бьбарьн, бьгри—баран бьбар. Wәхта аве лекьн тас-кер'а зер' бе бьр' жә әрде, т'исәкер'а зив.

Wана дба кьрын, хөде жи өса кьр. Жьньке го: «Qәңше хөденә, дьвә хөде дба wана қабул бькә». Жьньк ани тәригәда т'асә ав қиза хwә кьр, ди, бу чынгина зер'а, йәк жи лекьр—зив к'әтынә әрде. Свә з лал бу, әва р'абу, свәтьре дарә һ маме вәкьрын, жьньк зер' кьрә п'ашла хwә у чу. Мере we го:

— Әз бьрчина мьрм, тә чьр'а wa ани сәре мьн?

Жьньке го:— Данге хwә нәкә, һәр'ә мәрә ситьләке, өса жи т'әштәке бьк'ьр'ә бинә, к'ьнше хас бьк'ьр'ә, птьк'ьр'а жи шолане бьк'ьр'ә бинә, паше әзе тәр'а шровәкьм. Го, наве қиза мә дайньн Гөлбарин.

Се р'ожа пе к'әтын ав лекьрын, к'ьнше хwә т'ьжи зер' кьрын. Һ'әтә эваре ав лекьрын—иди к'охьке хwә т'ьжи зер' кьрын, дарк'әтын нава шәһәр, го:

— Әм дьхwәзын әw остә, кө хан-мане п'адше чекьрынә, әw остә бе, шөхөл мә һ йә.

Әw остә һат, бәр сәкьни.

— Һа. чь дьвежи?

Го:— Форма хан-мане п'адше әз дьхwәзым мәр'а чеки, нава панздәһ шәвада дузки бьди мьн, п'ала дьгьри, оста дьгьри, тә зани

Панздәһ шәв т'әмам бу, хан-мане өса да чекьрыне. Жор го: «Слеман аг'а», жер го: «Слеман аг'а».

Қиз иди чард һ сали бу, дә әw қиза зер', зив же бе.

П'адшаә р'өһлате т'ө қиза қайл нәдьбу. Әwi бһист қизәкә wa, флан шәһәрида һәйә. W қиз жи т'ө хорта қайл нәдьбу, ахьр. Көр'е п'адшаә Мсьре сәд сийар һьлдан һат шәһәре баве қизьке. Әw һагьн мала Слеман аг'а бунә мьван. Щаб дане: «Сәба қиза тә һатынә». Баве гәдә жи п'адшаки хөрт бу. Wәки қиз нәдана көр'е wi, әве шәвәкедә әw шәһәр һьлда. Ижар дәвләтиә гөнд, сәрк'әре гөнд т'оп бун, готьн:

— Тө гарәке қизе бьди—тө һәди, we мә қьр' кьн.

Қизе у хорт жи һәв бәгәм кьрын.

— Qәләне хwә, го, бьбьр'ьн.

Бавә қизе гот:— Qәлән мьн һәләзмә, дө дике ер' мьнр'а биньн wәрьн, һәмин қиз у хорт жи һәв бәгәмкьрынә.

Әwана п'әв к'әтын Әwана чун, wәки қәләне we биньн, қизе бьбьн һәр'ьн. Мзгин данә шәһәре баве гәдә, го:

— Мэгнийа мэ тэр'а, көр'е тэ зэшьщи, қызак данэ шийа, қиза Слеман аг'а, наве қизе Гөлбарин. Дьгри баран дьбарэ, дьк'әнэ гөл дьбарын, т'асэк ав ледькын зэр' те, йәке ледькын зив те.

Қизе ши шәһәри е баве гәдә готын:

— Әw чь қизә: әw қиз чава қизә, wәки мә қанл небу, чу вейа ани?

Йәке жи го:— Wә нака бә, әмә бьвиньн.

Иди әвана дике зэр' чекьрь.

Ижа әм вәгәр'ын сәр мала қизе

Слеман аг'а го:— Нә әз дькарьм һәр'ым, нә жи дйа қизь-ке дькарә һәр'ә, го, ле we к'и пер'а һәр'ә? Го, бра хатий қизьке һәр'ә.

Хатие р'абу бей вана самдоқәк чекьрь—щие мәрики теда, қиза хwә дьзи ванва бьр кьрә we сандоқе, гва: «Гур муре мьньн». Ыса жи бьрийан һазьр кьрын, сйар жи һатьн. К'еф кьрын у бәри свәтьре р'абун. wәки буке сйар кьн. Р'йа р'оке, дōда сйаре мала баве' кәч'ьке һатьн, паше вәгәр'йан, хати т'әне пер'а чу. Гөлбарине хатиер'а го:

— Хати, әз т'имә!

Го: — Лаво, чава тō пеш сйара дьвежи әз т'имә, нә тō буки, бука п'адшайн, ав жь к'ō һатийә?

Сйар жи көр'е хәлқенә, хwәр'а дьлизьн, к'еф дькьн, файтона буке жи пәй дьчә.

Го:— Хати, дьр'йа хōде, әзе хwә бькōжьм, әз т'ина п'әр'ьтим.

Илаща we һатә бьр'ине. го хатие:

— Әзе хwә бавежьм жь ве файтоне.

Го:— Лаво, шәм мьн һьнәк ав һәйә, мәрики дайә мьн, бь ч'ә'в дьдә, ч'ә'ве тә һәнә?

Го:— Хатие, т'ō ч'ә'ве зедә щәм мьн т'ōнәнә.

Го:— Дә әве жи йса спартийә мьн.

Го:— Хатие, wәки әз ч'ә'ве хwә бьдьм?

Го:— Э нә һ'әйфа ч'ә'вә тә.

Го:— Илаща мьн т'ōнә, чь бькьм?

Го:— Дә wәки ч'ә'ве хwә дьди, әз чава кьм?

Сйар жи хwәр'а пешда дьчьн. Әwe бы'улке аве дәрхьст ани. Гөлбарин т'лйа хwә кьрә ч'ә'ве хwә, ч'ә'ве хwә дәрхьст жь к'әрба аве, го:

— Д, ч'э'вэк чь'анэ, дэ әве аве бьдэ мьн, эзе һәрдö ч'э'ве хвэ жи дәрхьм бьдьм.

Һәрдö ч'э'ве хвэ жи дәрхьст данеда. Хатие го:

— Иди к'ьнще хвэ жи бехэ.

Эхьст, данэ хатие. Хатие мьле қизьке гьрт жь файтеоне дәрхьст, қиза хвэ жь сандоце дәрхьст, к'ьнще буке лекьр, ажот.

Әw шиe әw қизьк лек'әт, қөдрәта хөде кани бу, сәр кание к'әт. Нахьрчики дәвар ани сәр аве, дина хвэ дае, к'өлфәтәк сәр аве к'әгийә, т'әна кьрес, қизәкә бәдәw. Дина хвэ дае, ч'э'ве we т'әзә дәрк'әтынә, хун сәрә, го:

— Хушке, чь'а wa һатийә сәре тә?

Әwe жи һьлда го: — Брәо, wәки тö жь мьн пьрски, дәр-базбә, һәр'ә. Йан тö пьрс нәки, мьн бьвә мала хвэ хвәйкә. Ишала төе қәнщие мьн бьвини, хравие навини.

Әви гавани р'абу, бемә'ни, һәспәки кьр, бьр чу мала хвә. Гаван жи к'-сиб бу. Бьр мала хвә wәкә хушка хвә. Бьр чу мала хвә, готә жьна хвә:

— Щики хушка мьнр'а дайнә.

Дани.

Дö р'ожа гаван чу бәр дөwер, һат. Дина хвэ дае гаван чь мәрики һ'әйфә, го:

— Бра!

Го: — Һа!

Го: — Тö кари жьна хвәр'а бәжи, һьнки аве гәрмкә, әз сәре хвә кьм.

Го: — Тә чь'а қә жьна мьнр'а нәготийә?

Го: — Готийә, жьна тә қайл нәбуйә, гог әз нькарьм лекьм.

Гаван готә жьна хвә, го:

— Һьнә ав гәрмкә, хушка мьнкә.

Әwe гьрт ав гәрм кьр, ани бе мә'де хвә, бе дьле хвә. Wәхта аз лекьр, дина хвә дае, бу ч'ьнгина зер'а жордә к'әтын. Йәкә дьн лекьр: зив к'әтын. го:

— Хушке, тö һории, тö чь тәвайи?

Го: — Әз б'нч'мә, нә һорлмә го, нә мьн тәр'а дьгот— аве лайнә әз хвәкьм, төе к'ар зә'ф бьвини. Дә аве гәрмкә әз һ'әта зваре хвә кьм, һ'әта брә мьн те, к'охьке хвә т'ьжи зер'кә.

Эваре жьна гаван бәрда чу. Гаван ди жьна ви бәрда чу,
100

го: «Тигтэ сәре хушка мьн һатийә, һәрр'о жына мьн бәр мьнда нәдһат». Го:

— Әвдә хәдә, тә херә?

Го:— Шкър херә!

Го:— Һ'ълбәт чь буйә?

Го:— Дәуер быһелә шәрә, дәуар чи мәр'анә, хөдә дайә мә!

Го:— Һ'ълбәт чь буйә?

Го:— Вәрә, шәрә, хушка тә к'ох т'ьжи зер' кьрийә.

Навә гав:н Мәмәд бу. Мәмәд һат дина хвә дае к'ох т'ьжи зер' кьрийә. Мәмәд хвә авит дәст п'е хушка хвә, го:

— Хушке, тө п'ехәмбәри, чь тәвайи?

Го:— Брао, к'әрәма хөдейә жь тәр'а!

Свәтыре Мәмәд р'абу го:

— Остае хан-мане п'адше чекьрийә, әз дьхвэзым ши остаи.

Әши остаи һат, го:— Чь львежи, Мәмәд?

Го:— Дьхвэзым мина хан-мане п'адше хан-манәки нава пенц шәвида мьнр'а чеки!

Иди бра хан-мане Мәмәд чекьн, әм вәнәр'ын сәр сйара, кб бук дьбьрын.

Вәхта сйар чун, мзгин к'әтә шәһәр. го: «Бука п'адша һат». Сйара гьшта шәраф, ариқ хари, к'и һаж к'е һәйә, хвәр'а дьхөн, к'еф дькьн. Бук бьрын пәйә кьрын, қизед д-шләтнед шәһәр. әш қизед дьлед вана ши хорига һабун. дә ә'дәтә, дьчьн буке дьвиньн. Гьшк р'әвинә сәра көр'е п'адша, чь бьвиньн: гава дина хвә дане әш сальхе льдан, дьготьн ашқас бәдәшә, т'асәке ледькьн зер' те, тасәке ледькьн зив те, дьк'әнә гөл дьбарә—ә'рәбәкә р'шә левдәқандийә. Ижа гьшта пе к'әнни, дәрк'әгьн. Щаб гьһиштә көр'е п'адша, го:

— К'и дьчә шәм буке, дьк'әньн, вәдгәр'ын тен, әш чь тәвайә?

Көр'е п'адша хвә-хвә р'абу һат, го:

— Р'асти хәбәра хәлқейә, әша мьн дитийә к'әне—әш винә?

Әши гази сәрдә'ватийә, сйара кьр, го:

— К'а әш бук. Го, нә һун мьнр'а һатьн?

Го:— Әре!

Го:— Ашқас бәдәш бу?

Го:— Әре!

— Дә һун жи wэри бьвиньн, чька әwә, йан на?

Натьн дитьн. Сйара дина хwә дане нә әwә, го:

— Нә әwә! Сн'әта мә дәрхьстийә, нә әwә. Әw йәкә дьнә!

Го:— Һун заньн нә әwә?

Го:— Әре, әм заньн нә әwә!

Го:— Wәки бсанә, һун ғышкә гьртинә.

Әw сйар т'әмам гьртин. Го:

— 'әта р'ожа чьли әw бук һат, һат, нәһат— сәре wan сйара гәрәке бе бәр гөллә.

Дә бра иди әw бьк'әвьнә бьн гөлле, әм шарәкә дьн wәгәр'ьнә щәм Гөллбаринә. Кәч'ьке готә бре хwә, го:

— Бра, Мәмәд, зер' тә лазьмьн?

Го:— На, тыштә мьн нәлазьмә!

Го:— Дә р'әвә, әз т'р'ә бежьм, тө гөр'ә мьн бькә.

Го:— Хушке, wәки тө мьнр'ә бежи: хwә баве аве, әзе хwә бавем аве.

Го:— Шәһәре Мусьл у Мсър незики һәвьн?

Го:— Незики һәвьн!

Qизьк к'әни, дө бақ гөлл чебун, данә дәсте бре хwә, готә:

— Тө һәр'и шәһәре п'адша бәр дәре к'очк сәре бука wi. Ова баце гөла һәна бьгьри, һәма сәр к'ошксәре wan. Го, һәр'и бука п'адша, хасйа weва бьвини, го, бежә, әз ван гөла ч'әва дьдьм. Ле го, әwe гази тәкьн, бежьн: к'ә wan һәрдө бақа ч'әвәки бьдьн. Бе:— на, әз ван һәрдө бақа дө ч'әва дьдьм.

Хорт чу бәр дәре хан-мане бука п'адше. Буке го:

— Wәрә вра!

Дина хwә дае, әва гөла хут гөле Гөллбаринә. Го:

— Көр'о, тө ч'әва дьди, ч'әв жь к'ө һатынә: п'әрәти бьдә, зер'ти бьдә.

Го:— На, мьн ч'әв лазьмьн!

Го:— Дә ч'әвәки мьн һәйә, һане һәрдө бақи бьдә.

Го:— На, ч'әвәки тә һәйә, әзе бақәки бьдьм тә, һәрдө бақа надьм.

Гьрт һәрдө ч'әв жи дане. Бақ гөла данә we һат. Әwe бьр чу гөлл нькандьн. Ньканд, го: «Әзе гази көр'ә п'адшекьм,

го, қиза хушка мьн бьн сие натийә, начуйә бар та'ве — р'анге
we х'идийә Дьго: «Гӧл дьбарьн, гӧл наванә баринә».

Кӧр'е п'адше нат ленһер и гӧле Гӧлбаринә, ле гава кәч'ьке
леньһер'и әр'бәкә левдақандийә. Ә'ви лехьст нат чу диса
диwana хwә р'унышт.

Бре кәч'ьке ч'ә'в бьрып щәм хушке, го:

— Бра, тӧ нати?

Го: — Әре, хушке, әз натъм!

Го: — Та ч'ә'ве мьн анип!

Го: — Мьн анип!

Го: — Дә тӧ ишәв мьн бьвә нава Хасбагче хwә, щие мьн
wьра дайнә.

Бра чу щие we Хасбагче хwә да дани. Го:

— Бра, тӧ д'ргә к'литкә, һәр'ә.

Дәргә к'лит кьр, чу. Wытәке, шәв сьһ'әта дӧда, дина
хwә дае, бу п'әр'инийа се кәвәтка, сәр сәре Хасбагчә данип.
Йәке го

— Хушке, дә әм һәр'ьн тек'әвьнә аве.

Йәке го: — Хушке, бина х'рибока теда те.

Йәке жи го: — Хушке, тӧ чьма ньзани к'ийә?

Го: — К'ийә?

Го: — Әв Голбаринә, wәхта мә һ'мамеда дба лекьр — әwә.

Го: — Ле чьр'а өса буйә, натийә вра?

Го: — Хатийа we хере навинә, ч'ә'в: we д'рхьстийә, қиза
хwә кьрийә дәвса we Ньга сәд сийари гьртийә сәва we. Ма
дәһ р'о, wәки ван сйара гӧлләкьн гьшта. Гь саба Гӧлбаринейә.

Го: — Ле аг'рийа ван we чава бә?

Го: — Әм диса хwә бавенә хӧде, бәлки хӧде р'аша мә
бьгьрә Го: ч'ә'вә we натьнә гништьне, ч'ә'ве ч'әпе шева р'ас-
теданә, ч'ә'ве р'асте щ'әва ч'әпеданә. Әме бьфьр'ьн: се п'әр'е
жь мә бьк'әвьн, бра д'асте хwә әрде бьгәр'инә, ван һәрсе
п'әр'е мә we бьвинә: п'әр'әки шьлкә дәвса ч'ә'ве хwәхә, п'әр'
р'әки жи шьлкә ч'ә'ве хwәхә, ч'ә'ве хwә бькә дәвса ч'ә'ве
хwә, п'әр'әки жи лехә, бәлки хӧде мразе we дькә.

Әwe һәрсе п'әр дитьн, йәк шьл кьр ч'ә'вәки хwә хьст,
йәк жи шьлкьр ч'ә'ве хwә кьрьнә дәвсе, п'әр'е дьн жи лехьст
ч'ә'ве хwә теда ә'дьланд, кьрьнә гозә ч'ә'ве хwә, ә'дьланд.
Хӧде хәw авитә гӧһе we.

Кә готк иди фр'ин чун. Әва қизька хәва we нат, р'аза

Вэхтэка незикйа свэр'он бу, ч'э'ге хвэ вакыр— ч'э'ве
ве сламэт буйэ. Го: «Хөде шкыр». Әве к'ынце хвэ хвэ кыр,
дина хвэ дае, файтона бре ве бэр Хасбаг'чэ сэкьнийэ.

Бре гази кыр, го:

— Хушке, го, чавани?

Го:— Бра. хөде мразе мьн кьрийэ!

К'эте файтоне, чу мела бре хвэ. Ав хвэ кыр, чь кыр,
чь нэкр, шөхөле хвэ кыр го:

— Бра, тыштэ тэ нэлазьмэ?

Го:— Т'эмамэ, нэлазьмэ!

Го:— Мьн'а бышинэ пэзэке бинэ шар'жекэ, гоште ве
жь тэр'а, һ'уре ве т'эк мьн'а, һьнэ к'ынце қолайи жи мьн'
ра бина.

К'ынц хвэ кьрн, әв һ'ур к'шанда сэр сэре хвэ мина
к'эчалока, го:

— Шие тэ ч'э'ве мьн анийэ бьвэ нишани мьндэ у'тө
вэгэр'э вэрэ мала хвэ

Әви да пешие, бьр чу вьра, го:

— Хушке, ва дэра һанэ!

Го:— Дэ тө вэгэр' һэр'э.

Әва чу һьнда мала хатийа хвэ, ван дара гэр'йа. Го:

-- К'эчалок ва дэра һане. Го, к'эчалок, вэрэ вэра, тө
нави щари?

Го:— Әре, хвэ эз шаритие дьгэр'ьм.

Го:— Эз чь бьдьмэ та, тө бар дэсте мэ һэр'и бейи?

Го:— эма т'ер нен бьдын, һэма әвэ, го эз р'ьнд жи
шөхөл дькьм.

У гьртын әв щари. Ма шэш р'о, вэки әв сйара гьшта
гөллакьн.

Го:— Әм чава бькьн, чала нэкьн, әв дэвлэтие ви гонди
готьнэ һэв, хвэ-хвэ го, ма шэш р'о вэки сэре ван сйаре
мэ жекьн.

Го:— Вэрэ әм шөхөлэки бькьн.

Го:— Әм чь бькьн?

Го:-- Дьвен шай һанйа тина, шин-шине тина. Го, вэрэ
әм бькьн дэ'ват, қиз, хорте мэ һэр'ьнэ дэ'вате, көр'е п'адша
биньн дэ'вате, бэлки дьле вийа дьк'эвэ йэке, әм әве йэке
хлас кьн.

Әwana р'абун кърьнә шан, кърьнә дә'ват, дә'ват к'ьмк'ьми.
Әwana готън:

— Әм бышинън буке у хатие жи бинън.

Шандьнә пәй хатийа буке у кәч'ьке, чун әв анин. Әв вәхта анин, шарие р'абу, к'лит дәре сандоқәки хьст, дәстә к'ьнци хвә кър, к'ьнци храв кър вьр, ч'ә'ве хвә ләглаги клдан, ше шебьске хвә балан, хвә гәйләмиш кър, хвә чарә'йна хәмьланд, сн'әтәкә зер' кърә бәр пышта хвә у әве жи п'е-п'е да пәй хатие, чу. Чу бәр дәре гоме, дина хвә дае, дә'ват к'ьмк'ьмийә. Әве бәр дәре гоме кърә газы, го:

— Әз қиза флан п'адшаимә (навә п'адшаки дьдә). Әзе бемә дә'вате, бәлки шөхбләки вәр'а сафи дькьм, әв мере вә бенә бәрдане. Әз жи темә дә'вате, кәс щие хвә р'анәвә. Әзе дө сн'әта дә'ватәда бьм, у әзе ледьм һәр'ьм.

Р'испие гөнд р'абун бәр шаһьла сәкьнин, готън:

— Көр'о, йәке нәкә дөда.

Әва к'өлфәта к'әтә сәр говәнде, зер'әки пан'дә манате ә'нийа дәфчи хьст—лист. Әв шәһәр гьшк бун т'әмам машоде ве: листька ве, форма ве. Әве дина хвә дае ма сн'әтәк дә'ват бәлабә, го:

— Әзе чум. Гава қизәк, зар'әк, хортәк пәй мьн дәрк'әвьнә дәрва, һун заньбьн к'ок'а мера ве бе.

Әва дәрк'әт чу мала бука п'адша, к'ьнци хве шьқтанд, к'ьнци кәвьн хвә кърьн, нане ван, харьна ван һазьр кър, сн'әтәк, дөдө к'әтьнә орт'е, дина хвә дае, хатийа ве қизева һатын. Нан, эмәк һазьрә, шива ван да бәр, нане хвә харьн, қизе һьлда готә дйа хвә, го:

— Дае, әва сәрговәндие дьлист. го, тә дьве әв Гөлбаринә?

Әве т'әпа хвә ч'ә'ве ве да, го:

— Гөлбарин к'өйә, һна гора харийә, куч'ька харийә, әв к'өйә, тә бә'са ве дьки?

Хорте шәһәр бәла бун, гьшта го:

— Әва ишәв һатьбу—бука п'адше әва сальхе ве дьдан, әвә.

Һәвале Мирзә Мә'муд р'абун, чунә шәм, го:

— Хәде мала тә храв бькә, тә к'әтии һөндөр'е сәра хвә, дәрнак'әви, йа ишәв һатьбу дә'вате, дйа ле р'абу срафәте. Әва дьвежьн—әвә.

Мирзэ Мә'муд да һ'ыше хвә, эваре к'әтә мтала, го:
«Әз чава бькьм, го, вәки ссанә, әзе һәр'әмә дә'ватә».

Әв эваре чу дә'ватә. Дә'ватәда р'унышт, д-ф чу пәй
бука ви у хасйа ви, анви һатын Әв чунә дә'ватә. Гөлбарин
р'абун дәстә к'ыңце дьне хвәкьр, хвә хәмланд у пәй ман
лехьст чу. Гөлбарин чу бәр дери, дуса кьрә гази, го:

— Гәли р'испие гөнд, шәва д'не хушка мьн һатыбу. ишәв
жи әз һагьмә, хорте вә, шәһьле вә йәк шиә хвә т'әпрәмиш
навә. Әм дө сһ'әтә тенә дә'ватә, хорт, буке вә бра шиә
хвәда р'унин, әз қиза флан п'адшаимә.

Әвә дуса дәзмаләк гьртә хвә, к'әтә сәр говәндие, зәр'әки
панзда манети нә'тыка дәфчи хьсг, к'әтә сәр говәндие, лист.
Дө сһ'әтә лист. Мирзэ Мә'муд дина хвә дае, хөде мала ви
храв бькә—Гөлбарин әвә, готә һәвалә хвә:

— Көр'о, го, вайә, хут әвә, дәрғистийа хвә әз нас дькьм.

Әви кьр р'авә, һәвалава быгьри, бәрвәдьн иди. Мирзэ
Мә'муд дөшөрмиш бу, го: «Һа навә, гьртьне навә. Әз гәр ле
бьтәлиньм, әв дәрәша дькә, ви ш-һәри дәрнак'әвә». Дә көр'е
п'адша бу, ақьл бу,— чька аг'рийа we we к'ө бьсәкьнә» Ма
се р'о, вәки ван сйара гьшта гөлләкьн. Вәхта кәч ьк дәрк'әт,
кьрә гази:

— Кәс пәй мьн дәрәк'әвә, һәрге дәрк'әвьн к'ок'а мере
ви шәһәри we бе.

Мәзне шәһәр р'абун сәкьнин бәр дәри. нәһьштын кәс
дәрк'әвә. Гөлбарин дәрк'әт лехьст чу. Гw чу, дәрпәр'а гһишт
чу шиә хвә, к'ыңце хвә шқьтандьн, к'ыңце шаритие ль хвә
кьр, нан, эмәке ван данә һазьркьрне, лен'ер'и хатие we қиза
хвәва һат. Шива ван да бәр. Әвана шива хвә хар, қизе го:

— Дае, тә йа мьн бькә, әз тәр'а львем, тә мьн дьхи.
Әва ишәв дө шәвә те дә'ватә, әв хут Гөлбаринә.

Де т'әпәкә дьн жи нав ч'ә'вада, да, го:

— Хали сәре тәбә, әз зә'ф заньм Гөлбарин мьшка хар,
гөра хар, т'әзә Гөлбарин һәбә?

У р'абун р'азан. (в) р'ин бу. Иди we шәве жи һәр'ьнә
дә'ватә, дә'ватә бәлабә. Мирзэ Мә'муд да һ'ыше хвә, го:
«Вәллә, әз ишәв начьмә дә'ватә, әзе хвә бьтәлиньм, чька әв
жь к'ө те, к'өда дьчә?» Гәвалә ви чун готьне

— Мирзэ Мә'муд, вәрә әм һәр'ьн дә'ватә!

Го.— Әз наем, һун һәр'ьн.

Дэ'ват диса к'ьмк'ьми. Дэф һатә пәй хасийа ви у жьна ви, б'ьр'ьн чун. Гөлбарине шар кә дьне р'абу, д'стә к'ьнше дьне хвә к'ьр, хвә хәмьланд, пәй вана чу. Чу бәр дери к'ьрә гази, дисә го:

— Кәс жь шиә хвә р'анәвә.

Мирзә Мә'муд жи һатийә, һында гоме хвә тәландийә. Гөлбарин чу дэ'ватә, диса к'әтә сәр говәндие. Дө сн'әта лист, ма сн'әтәк we, wәки говәнд бәлабә, диса дәрк'әт к'ьрә гази:

— Кәс пәй мьн д'рнәк'әвә.

Кәс пәй дәрнәк'әт. Әw жь говәнде дәрк'әт, чу. Мирзә Мә'муд пәй чу, дива хвә да бәр хан у мәне ви дьчә. Мала хвәда г'ьрт.

— А, го, хатийа мьн wa сәре мьн к'ьрийә.

Хати wәхта дәрда һат, we щәмә Гөлбарин, дәрва қөр'ә-миш бу.

Көр'е п'адше дэвәк г'и к'ьр, йәк бр'чи к'ьр; сәре we жек'ьр, е қизе жек'ьр, әw сйар бәрдан. Әw чун мразе хвә шабун, әм жи же қәтйиан вьрда һат'ьн. ⁰

Q CA ХОРТӘКИ У Р'УВИКИ

Хортәк жь баве хвә дьхәйдә, дьчә щики инсәз. Р'асти шкәфтәке те, жь хвәр'а теда р'удьне, дәст бь неч'ире дькә. Дьчә неч'ире, р'оже һәмьн йәке хвәр'а дькөжә. Р'ожаке дө һ'әва дькөжә, дьве: «Чаванә, һәмьн меване мьн һәнә». Һәрдө щәндәке хвә һьлдьдә те. Те дина хвә дьде р'увик меване шийә.

— Вәй, р'увие мьн, дьве, тө хер һати. Әва жи қсмәте тәйә!

Све р'адьвә дьчә неч'ире: се һ'әва дькөжә. Те дина хвә дьде—һ'ьр'ч һатийә. Йәке давежә бәр һ'ьр'ч'е, дьвежә:

— Һ'ьр'ч'е, әва жи қсмәте тәйә!

Све р'адьвә дьчә неч'ире. Тәйр те мала ши. Әв чара дькөжә. Р'уви дьве:

— Һ'ьр'ч'е, әв нә хөламе баве мәйә, әви һна чар һ'әв. Көштынә, р'авә әм һәр'ьн али бькьн биньн, әв нькарә бинә.

Һ'әв дьгьрьн, дьчьнә пешие. Хорт дина хвә дьдә р'уви, һ'ьр'ч' у тәйр ые т'в һатьнә пешие. Щәндәк данә сәр пышта һ'ьр'ч'е. Щәндәк һьлдан анин, щәндәке хвә харьн. Хорт све р'абу лиса чу неч'ире. Хорт ые р'оже пенщ нәв көштын. Шер һат, р'уви го:

— Р'авә әм һәр'ьн!

Натънэ пешие. Хорт нһер'и шер жи натийэ. Ниве щэндэка авитънэ сэр пышта һ'ърч'е, ниви жи авитънэ сэр пышта ш.р. Анип натънэ мал, һәр йәки щэндэке хвэ да бэр хвэ.

Хорт све р'абу, дуса т'вынга хвэ һылда чу неч'ире. Гөр һат. Хорт йәкэ дьн жи зедэ кӱшт. Р'уви го:

— Бра, р'авэ әм һәр'ын!

Хорт дина хвэ дае гӱр жи натийэ, го: «Хаде занэ, әв жи қсмәте гӱр бу мын ани натийэ». Щэндэке хвэ һылдан, натън. Һәр йәке щэндэке хвэ дан бэр хвэ харьн.

Све хорт р'абу у т'вынга хвэ һылда чу неч'ире. Р'уви го:

— Әва мерька хвэ нэ п'уше даре мэйэ, р'авэ әм һәр'ын жер'а жьнәке биньн.

Р'абун һәв гьртън чун. Р'уви го:

— Гәли һәвала, гәли бра, қиза аг'е ви гӱнди гәләк бәләвэ.

Натънэ к'еләка гӱнд. К'отанәкә ведәре бу. Һ'ърч' у шер авитънэ к'отане, р'уви бу һодах, гӱр бу маҷ'кал, тәйр жи хвәр'а пешие қӱлоз бу, чу һат. Гӱнд го:

— Кӱр'о, һәла р'авьн, һәла р'авьн, хаде мала вә авака, һәла р'авьн: һ'ърч' у шер к'әтьнэ к'отане, гӱр буйә маҷ'кал, р'уви буйә һодах.

Р'уви готэ тәйр, го:

— Гӱ һәр'э һа, го, хан-мане баве кәч'ьке, һа, го, вайә

Тәйр чу сэр хан-мане баве кәч'ьке сәкьни. Гӱнд р'абу т'әмаше. Кәч'ьк жи дәрк'әтә палгоне ле нһер'и. Тәйр кәч'ьк һылда ани. Һәвари к'әтә нава гӱнд. Гӱр, һ'ърч', р'уви, шерва к'отан бәрдан натън.

Әваре хорт һ'әфт һ'әв кӱштън. «Ва, го, хаде занэ бре мын чу йәки дьн жи ани». Р'уви го:

— Гәли бра, дә р'авьн, к'әре хвэ бькьн, го, әм һәр'ынэ пешие.

Һәв гьртън, чун. Р'уви го:

— Гәли бра, гәрә әм дә'вате бькьн!

Һ'ърч'е, шер у р'уви дәсте һәв гьртън. Дьр'әқьсьн: р'уви дьдә тәвл база, тәйр сәрр'а т'әқлэ дьдә, қӱлоз дьвэ, дьчә те. Хорт го: «Хаде занэ вана тыштәк кьрийә». Гһиштъне, щэндәк данә пышта шер у һ'ърч'е, лехьстън һәтън. Хорт һатә һӱндӱр'е шкәфге, дина хвэ дае жер'а қизәк анинә. Һәр йәки щэндэке хвэ һылдан данә бэр хвэ, харьн.

Баве қизьке гәр'йа, пирәкә к'упешар дит.

— Пире, го, тө нькари қиза мьн бини?

Пире го:— Әзе биньм!

Го:— Тө бини, го, әзе барамбәри тә зер'а бьдьмә тә, һа.

Пире к'упе хвә сйар бу, һат. К'упе хвә бнат'ара шк ф-теда вәшарт. Гөр, һ'ьрч', шер чунә пешйа хорт. Хорт we р'оже һ'әйшт һ'әв кәштын, го: «Вәлла, меванәкә дьне жи зедә бу». Щәндәке хвә һьлдан һатын. Һатын дина хвә данә пирәкә ва р'уныштийә. Хорт го:

— Пире, тө ль ван дәра?

— Хорте қәнщ, го, һәвалә мьн һатын чун, го, әз жи һәвала мам, анщач мьн хвә гиһандә вьра.

Қизьке гот, готеда:

— Бәрдә, бра һәр'ә.

— «'вда хаде, го, we чь бькә, го, пирәкә. Тө т'әне дьмини, го, әз дьчьмә неч'ире, бина тә пе дәрдьк'әвә.

Пире чәндәки жь хвәр'а ведәре дәрбаз кьр. Пире р'ожәке готә қизке, го:

— Һун we шкәфтәда, го, һун чава йолә дьчын?

Го:— Ле пире, әм чава кьн?

Го:— Шкәфт-кә ва бьнйа вәда, р'ожа әз һатым, мьн дит. Го, зә'ф шкәфтгәкә бәдәвә, рьндә. Һәлә р'авә әм һәр'ьн бьвиньн.

Пире кәч'ьк һьлда чу сәр к'уп. Исме хвә хвәнд, к'уп бәр ч'әва бу шкәф'. Һәр диварәки ви бу р'әнгәки, хәмьланди, кәлилке баш.

Қизьке го:— Дйа пир, го, әв чь тәвайә?

Го:— Һәлә пешда һәр'ә, һәлә пешда һәр'ә, һе төе бьвини тыште баш.

Қизьк пешда чу. Пире сарик да дәре к'уп, һәва к'әт, чу.

Хорт we р'оже шәш һ'әв кәштын. «А, го, хаде занә, пире ә'щевәк сәре мьн кьр». Щәндәк һьлдан һатын, һат дина хвә дае-қизьк жи, пирьк жи т'өнәнә. Руви, һ'ьрч', гөр, шер щәндәке хвә нәхарьн.

Све хорт р'абу чу неч'ире. Р'уви го:

— Гәли бра, го, р'авьн: тәйр, тө һ'р'ә чьқа тәйр, го, һәнә, һәр'ә бинә. Го, гөр, тө жи һәр'ә. чьқа гөр һәнә, һәр'ә бинә. Готә ш-р, - го, тө жи р'авә һәр'ә, чьқа шер һәнә бинә. Готә һ'ьрч'е, го,— тө жи р'авә һәр'ә һ'ьрч'ә бинә. Го,— әзе

жи һ'р'м, чьдә р'уви һәнә биньм. Го, әв мәрк хвә нә борщ-
даре мә бу, әви мәрккә әм тәнгасие хлаз кьрын ахьр.

Эваре хорт гәр'йа' т'әк йәк кōшт. «А, го, вәллә, го,
бре мьн т'әв чунә». Чун т'әмам әскәре хвә т'оп кьрын һатьн.
Эваре хорт һат, гава нһер'и--әскәрә шера алики, е гōра
алики, е һ'ьрч'а алики, е тәйра алики, е р'увийа алики һатийә
әв бәст данә бәр хвә. У чу к'әтә шкәфта хвә, хвәр'а р'аза
Р'уви го:

— Гәли бра, го, р'авьн әм һәр'ьн.

Чунә сәр шәһәр. Шәһәр дина хвә дане, нһер'и дафа
һәваре хьстьн, әскәре хвә т'оп кьр: әв жи бу шәр'е ван-
Р'увийа тәнге һәсна қәтанд, гōра зьке һәсна қәлашт, шер чу
кәч'ьк ани, лехьстьн һатьн бәр дәре шкәфте.

Хорт we р'оже һ'әфт һ'әв кōштьн диса. Хорт го: «Вәллә
диса бре мьн һатьнә». Р'уви го:

— Гәли бра, го, р'авьн, го, нһа бре мә диса шәндәк
кōштьн.

Р'абун чунә пешие, шәнләк һьлдан һатьн. Хорт нһер'и
қизьк we анинә. Гоште хвә чекьрын, к'еф кьрын. Р'уви го:

— Бра, го, или хатьре тә.

Хорт го:— Бра, һунә к'ōда һәр'ьн?

Го:— Бра, әм иди дьчьн: w лате мә бубу хәлайи—әм
һатьн щәм тә, тә әм хлаз кьрын Иро жи или изьна мә бьдә,
иди әм дьчьн. Ле әм бьн қәнщийа тәда жи нәман. Әз кōр'е
п'адше р'увийамә, гōр кōр'е п'адше гōранә, һ'ьрч' кōр'е п'адше
һ'ьрч'анә, шер кōр'е п'адше шеранә, тәйр жи кōр'е п'адше
тәйранә. Әм һатьнә щәм тә, әм иди дьчьн. Тō жи һәр'ә ма-
ла хвә.

Р'абун дәм хатьр жь һәв хвәстьн иди. Гōр хвәр'а чу,
р'уви хвәр'а чу, һ'ьрч' хвәр'а чу, тәйр хвәр'а чу, шер хвәр'а
чу Хорт р'абу мьле жьна хвә гьрт, әв жи хвәр'а чу.

Баве хорт иди гōмана хвә же бьр'ибу. Хорт һатә незики
гōнд, һолахәк шедәре дит.

— Кōр'о, го, мзгиние бьвә баве мьнр'а.

Гадә мзгини бьрә гōнд. Баве г дә һатә пешие: нһер'и
кōр'е ви we һат, жьнәк хвәр'а анийә. Жьр'а һ'әфт р'ожа
кьрә дәф дә'ват.

К'ōта бу иди.¹

БӨЛАЛИ

Щарәке мәрәк у жына ви, көр'әки ви бу. Вәхт дәрбаз бу. Әва к'әсиб бу у идара ви нәдбу. Р'өке готә жына хвә:
— Жьнык, әзе нәр'ым сәре хвә һьлдә, т'әркәсәлати дьне бьвьм.

Жына ви, көр'ке ви гьрийан, готын:

— Те к'ода һ'р'и? Г'әле мәйә we чава бә, тә диса р'өже вьда, веда м'р'а қьсмәтәк д'һани, мә пе идара хвә дькьр.

Мерьк гот.— На, жьнык, әзе нәр'ым, әз т'ав накьм,— һатә р'уйе к'р'е хвә у чу.

Чу, әгәр п'ьр' чу. һндык чу, гһиштә бажарәки. Йәк р'асти ви һат, готә;

— Фланкәс, гө чь к'арийи, чь дьгәр'и?

Әви гот:— Әз һатьмә бьвьм хөлам!

Әви пьр'екьри бь хвә-хвә т'өшар бу. Т'өшар готәда:

— Фланкәс, әзе бист зер'е һ'әлал бьдьмә тә, у чьл зер'е һ'әрам бьдм, тә, к'ижани дьхвәзи һьлдә.

Әве к'әсиб гот:— Әз зер'е һ'әрам нахвәзьм. әзе е һ'әлал һьлдьм.

Т'өшар әв бьрә мал.

Әп ещә вәхт дәрбаз бу у р'өке т'өшар базьргәне хвә

гьреда, кӧ һәр'э эшйае хвэ бьрфошэ, хэрцкэ. Хӧлем готэ т'ӧщер:

— Аг'а, гэлэ р'йа тэйе мала мьн к'эвэ, йане на?

Т'ӧщер гот:— Бэле, эзе wer'a һәр'ым!

Хӧлем гот:— Аг'а, эзе һадийаке бьдьмэ тэ, тӧ бьви бьди кӧр'е мьн.

Гот:— Баш, бьдэ, эзе бьвьм!

Хӧлем чу чэнд сев кьрьнэ һӧндӧр'е йашикэке, дэве we мьх кьр у ани да аг'е хвэ, гот:

— Эвэ аманэте мьн!

Т'ӧщер гот:— Баш, эзе һэма һа бьвьм бьдьмэ кӧр'е тэ.

Т'ӧщер базьргане хвэ греда у чу. Чу, хелэ wəxt р'е чу. Чу гһиштэ бажарэки. Базьргане хвэ п'эр'е шәһәр дани, чу мала р'успие гӧнд, леньһер'и, кӧ мала р'успи шинэ, дьгрин. Т'ӧщер пьрскьр:

— Чьма эвана дьгьрин?

Готьн:— Кӧр'е ван дьмьрэ, лэма дьгрин!

Т'ӧшар готэ хӧламе хвэ:

— Хӧлам, һәр'э сандоқа хӧлим wəйнэ.

Эв бәрдастие тӧщер чу сандоқ ани. Т'ӧщер һьлда дэве сандоқе шкенанд у сев дәрхьст, готэ хэлқе:

— Р'е бьдьнэ мьн, эз һәр'ым сэр кӧр'ьк.

Щмаэ'те р'е данэ тӧщер. Т'ӧшар чу бәр сәре кӧр'ьк сәкьни, севәк дәрхьст спи кьр. Кӧр'ьк хар у гот:

— Чька һнэки дьне жи бьдьн.

Т'ӧщер диса дилимәк да. Кӧр'ьк п'ак бу у сәрхвэда һат, хәбәрда у щмаэ'т шабу.. Р'успи щи да т'ӧшар. Т'ӧшар we шәве мала р'успие гӧнд ма. Эваре, чахе нан харьне р'испи, гот:

— Тӧшар, эзе шуна севе тэ сандоқе т'ьжи зер'ькм ван севе майин жи бьдэ мьн.

Т'ӧщер гот:— Зә'ф баш!

Сандоқа хӧлем т'ьжи зер'ькьр, дэве we да мьх кьрьне у бьрьн. Базьрган к'этэ р'е, чу. Чу гһиштэ wət'əне хӧлим, пьрскьр, кӧ мала фланкәсе к'ижанэ? Нишан дане. Эви сандоқ һьлда чу гази жьна чи кьр у гот:

— Хушка мьн, эва һадийаа мере тэйә!

Жьньк һат бь тәһәрәки сандоқ жь дэсте т'ӧщер гьрт у бьр.

Т'ощер эшйайе хвә хәрщкър у жы вьра чу мала хвә.
Холаме ви гот:

— Аг'а, гәло тә әв аманәте мын бър да көр'е мын,
йане на?

— Бәле, мын һәма дәве ве оса гьрти бър да көр'е тә.

Вәхтәки шунда т'ощар диса к'аре хвә кър, кө һәр'ә
эшйайе хвә хәрщкә. Холаме ви п'шикәк кьрә сандоце у да
т'ощер, вәки бьвә бьдә көр'е ви.

Т'ощар р'абу р'е к'әт. Чу гьништә бажарәки. Чу нава
бажер, кө хвә'ра р'еке бьвинә, вәки эшйайе хвә хәрщкә. Чу
шуна мале хвә кър у эваре чу мала р'успие гонд. Чахе нан
харьне се, чар һ'әне щһал данә шьве хвә һатьн сәр ванр'а
сәкьнин. Т'ощар мәһтәл ма. Р'успи готе:

— Т'ощар, к'әрәмкә нан бьхвә.

Т'ощер гот:—Малава, тә пари нан анийә бәр мә, мәрьве тә
сәр мәр'а сәкьнинә, һәма әм дәсте хвә дьрежи нинкьн, ве
жорда нав ч'ә'ве мәхьн, әм к'а дькарьн нин бьхөн?

— На, т'ощар шан, әвана мә нахьн. Чахе нан харьне
мышк һәһельн мәри нин бьхөн, ләма жи әвана сәкьнинә.

Т'ощер готә бәрдәстие хвә, кө: «Һәр'ә сандоца хөлим
бинә». Бәрдәсти чу сандоц ани. Дәве сандоце вәкър у п'шик
дәрк'әт. Малхөе мале чахе п'шик дит, хвә кьрә пыш т'ощер,
гот:

— Т'ощер, әз бәхте тәмә, әве мын бьхвә!

Т'ощер готе:—На, тә нахвә!

Чахе нан харьне, вьрда, веда мышк дәрк'әтьн, п'шике
әвана пер'а—пер'а көштьн у е майин тьрса жы қола дәрнәк'ә-
тьн. Малхөе мале готә т'ощер:

— Т'ощар, әз тә р'әща дькьм, вәки тө әве бьди мын.

Т'ощер гот:—Ахьр һәдийа мәрикийә, әз нькарьм бьдьм.

Бәрдәстие ви готе:—Т'ощар, чьма нади, ве чь бькьн
п'шике, к'әсибьн, қәдәрә зер' же бьстинә, бьвә бьдә мала ви.

Оса кьрьн. Сандоц т'ьжи зер' кьрьн, бьрьн, п'шик данә
вана. Чахе т'ощар чу гьништә малз холаме хвә, әви мала
ви нас нәкър, чьмки чахе бәре һатьне мала ви к'охтәки
кәвьн бу, ле ищар хан-манәки мазьн чекьрийә. Гази жьньке
кър у сандоц дае, бьр. Жьньке чахе әв сандоц бьр, ленһер'и,
кө әв жи зер'ьн. Жьньке готә көр'е хвә:

— Лаво, йа бәрин мә һнәк же хәрщ кьрийә бона хан-

мане хwэ, э'рде хwэ, бра эва жи бьминэ, һ'эта к'а хөде чав^а дькэ.

Т'ощар чу гһиштэ мала хwэ, готэ хөламе хwэ:

— Мьн эманэте тэ бьр да мала тэ.

Wэхте хөлем дэрбаз бу. Эw дэрк'эт, һаде хwэ станд, чу нава бажер, кö тыштэки бьсгинэ, бьвэ мала хwэ. Чу нава бажер ленһер'и, кö йэк гази дькэ, дьве: «Соз олан, ой соз олан». Эва чу щэм мерьк готе:

— К'ане, чь дьфрощи?

Гот:—Глийа!

— Qимэте we чийэ?

Гот:— Qимэте һэр пьрсэке дэһ т'уманэ.

Дэрхьст дэһ т'уман дае, гот, кö «Хасгийа мэрийа мэрийар'а р'ьндэ». Готе: «Е дьне, эw жи дэһ т'уманэ». Дэрхьст дэһ т'уман дае, глийе дөда гот: «К'и ньзанэ, сэри бе қэзия начэ гор'е». Гот: «Е дьне!» Дэрхьст дэһ т'уман дае, гһие дьне гот: «Һэр тыштэки сэбрэкэ wi һэйэ».

П'ор'—п'ошман звьр'и һатэ мала аг'е хwэ у чу бал хань-ма хwэ, гот:

— Ханьм, һ'ал қэзияки һа ль мьн дэздайэ.

Ханьме готэ т'ощар:—Т'ощар, һал қэзийе хөлим эвэ.

Т'ощар ани чэнд зер' диса дане. Хөлем к'аре хwэ кьр, wэки һэр'э. Ханьме се һ'нар кьрьнэ т'орпе wi, готе:

— Те һэр'и, р'ева ав т'өнэ, те т'иви, ван һ'нара щаре йэке бьхwэ, һ'эта чуйи гһишти аве.

Эwi хятре хwэ жь ханьме хwэст, да сэр р'е, һат эп'эщэ wэшт р'е һат. Тибу, гот: «Һэла эз һ'нарэке дэрхьм бьхөм». Һ'нар дэрхьст, жекьр, һөндөр'е һ'наре т'ьжи зер'э, йа дьне ньһер'и, эw жи т'ьжи зер'э. Һәрсек жи т'ьжи зер'ьн. Мерьк мөһтэл ма, гот: «Дайина хөдейэ». Һәрсе һ'нар жи кьрьнэ т'орпе хwэ у да сэр р'е, чу. Гһиштэ базьрганэки we ль сэр бире данийэ. Дькьн, накьн йэк жь wана нак'эвьнэ бире, аве дэрхьн, бона базьрган аве бьхwэ. Эва чу сэр бире, готэ базьрганбаши, гот:

— Һуне чьқа зер' бьдьнэ мьн, эз тек'эвьме аве дэрхьм Базьрганбаши гот:—Эзе сэд зер'и бьдьмэ тэ.

Эwi сэд зер'е хwэ же станд, кьрэ т'орпе хwэ у дахьстэ һөндөр'е бире, ав дэрхьст. Базьрган т'эмам ав дан, паше мэрийа эw һьлк'шанд, кö дэрхьн. Wэхтэки ленһер'и, кö

дэрик вэбу, жь ведэре шур авитьнэ к'ндьре, жекьрын. Паше базьрган р'абу р'ек'эт, чу. Т'орпе ви у эв зер'е кō һэде ви данэ, эв кьрынэ т'орпэ, һыштыи чун. Паше, эви к'ндьр жекьр, паше һат мерьк бьрэ мала хвэ, готе:

— Эва кэла щийазанэ, эва жи кэла сэрийанэ. гышк сэва пьрсэке мьн гышк кōштынэ. Вэрэ эм һэр'ьнэ мала мьн.

Ленһер'ии кō бақакэ р'эщэ we п'эре диwерэ. Мерьк готе:

— Эз р'ьндьм, йане эва жьнька?

Эw мерьк сэкьнин, дōшōрмиш бу, гот: «Нэ ахьр мьн гли к'ьр'инэ?», гот:

— Дьлхвэстынйа мэрийа бэдэwэ.

Wэхтэки ленһер'и қалп'ахе жьньке қэльши, жьньк бу қизэкэ бэдэwэ қэш—қош, жь қалп'ахе хвэ дэрк'эт. Эw жьна хвэ ль һэв шабун у мере жьньке гот:

— Бьхвэзэ мале дне—зер', зив, лал, дōр'.

Мерьк готе:—Эз тыштэки нахвэзьм, т'эк эз дьхвэзьм тō мьн дэрхи дōнйа р'онкайи.

Готе:—Щаньм, эзе тэ дэрхьм дōнйа р'онкайи!

Эгэр тыштэк хвэст, йане нэхвэст, мерьк дэрхьст дōнйа р'онкайи. Ленһер'и, wэки т'орпе ви, эв һэде кō жь базьрганбаши стандийэ, эw жи теда, we ль сэр бире һыштынэ чунэ. Эw чу гништэ һ'эйтa мала хвэ, нас нэкьр, мэт'эл ма, гот: «Щаньм, эз чумэ к'охтэки мьн һэбу, нһа буйэ хан—ман у э'марэтэки т'эзэ», хвэ-хвэ хвэр'а гот: «Эва гышк йа жьнейэ, йэқии йаре we һэйэ». Гази жьньке кьр, гот:

— Wэрэ дери вэкэ!

Жьньк һат, готе:—Эз жьньм, һэрмэтым, нькарьм.

Жьньк чу һōндōр'е хени, чу р'уйе кōр'е хвэ. Мерьк дэрва дит, гот: «Э'рд, э'ман, эва йаре weйэ». Т'вьнга өстōе хвэ лани харе, да нишана сэре гэдэ. Паше гот: «Һэр.сэһ'э-тэки сэбрькэ we һэйэ». Паше жьвьк һат бь тэһэрэки дэри вэкьр, мерьк чу һōндōр'. Жьньке һэспе ви бьрэ тэwле. Мерьк жи һьлк'шйа жоре, ленһер'и, wэки эw хорте, кō р'уньштыбу, эw кōр'е вийэ. Жьна ви жи һэсп греда, һатэ мал. Эw мере хвэ у кōр'е хвэ ль һэв шабун. Мерьк жь жьньке пьрси:

— Жьньк, эва чь мэсэлэйэ, эз чумэ ханйе мэ к'охтэк бу, тэ эв хан-мана чава чекьр?

Гот:—Мерьк, эw қōт'йа, кō тэ бэре шандьбу, мэ қэдэрэк

хэрцкър, пе э'рде хвэ вѣда у эw хан-мана да чекъръне, е
дъне жи майэ. Ле қѳт'йа пашьн ѳса дѣвгърти майэ.

Мерьк э'щевмайи ма.

— Жъньк, мьн т'ѳ зер' нѣшандьнэ, мьн йа бѣринда сев
шандьбун у йа пашинда п'шик шанд.

Жъньке готе:—Гѣрдѳ жи зер'бун.

Мерьк готеда:—Эw жи н'элалйа мьнэ.

Се сев натьнэ харе: йѣк п'ара готи, йѣк п'ара мьн, йа
дъне жи п'ара щмаэ'те.²²

СЭРҲАТИЙА МИРЕ ӨРӨБА

Р'ожәке се лавка һәв гьртън, готън: «Әме һәр'ьнә К'әләшиә». Әвана һәв гьртън у чун. Эваре чунә мала мире ә'раба. Мир гот:

— Гәли лавка, һуне к'ода һәр'ьн?

Готън:—Әме һәр'ьнә К'әләшиә, бона к'аре.

Мир гот:—Гәли лавка, вәрън мәчънә К'әләшиә, һун гөнәнә, һ'әйфа мын ль вә те, һун т'ө к'аре жь К'әләшиә навиньн.

Готън:—Qә навә, гәрәке әм һәр'ьн, ә'бура мә навә.

Мир гот:—Qзе һәрәке вә рьсқәки бьдьмә вә, мәчън, һун гөнәнә.

Готън:—Навә, гәрәке әм һәр'ьн.

Мир гот:—Лавкно, р'ожәке әз у се һәвалава, мина вә, әм р'абун чунә К'әләшиә. Әм чунә п'әр'е бә'һре к'әтънә гәмиә, гәми р'ек'әт. П'ър', һындьк чу, вәхтәки ор'а бә'һреда ба ль гәмиә һат, гәми жь һәв бәлакьр. Гәвалә мын гәмийева бат'миш бун. Әз т'әне ль сәр т'әхтәки мам. Вәхтәки т'әхтә п'ър', һындьк чу, чу п'әр'е адәке сакъни. Мын т'әхте хвә жь аве дәрәни, дани к'еләка қуме, әз чумә нава аде р'уньштъм. Мын бала хвә дае, жь әмиш пештър тыштәк адеда т'өнәбу, Мын һ'әтәни мөг'дарәки ә'бура хвә бь әмиш кьр. Вәхтәки

мын бала хwэ дае, мэрыве бэ'hre дэрдьк'эвын, ль сэр цуме дьлэйизын. Р'ожэке эз р'абум, чум—мын цум веда кьр, эз к'этымэ нава цуме, мын хwэ вэшарт. Wэхтэки мын бала хwэ дае, мэрыве бэ'hre хатын, хwэр'а сэр цуме лэйистын. Мын һедика дэсте хwэ авите, йэк гьрт. Мын бала хwэ дае, эва жьнькэ. Мын жьньк гьрт, ани хатэ нава аде.

Салэк, дөдө дэрбаз бун. Жьньк һ'эмылэ дэрк'эт: дө көр' ани. Көр' мэзын бун. Р'ожэке жьна мын мынр'а гот:

— Эз мэрыва бэ'hремэ, исал чэнд салэ тө наһели эз бь-к'эвьмэ аве.

Мын гот:—Дэ дьле тэ дьхwэзэ, р'авэ эм һэр'ын бьк'эвь-нэ аве.

Эм чунэ к'елэка аве. Жьньк чу к'этэ аве. Wэхтэки жьньке готэ мын:

— Көр'эки мын бьдэ мын, эм хwэр'а т'эвайи бьк'эвьнэ аве.

Мын гот:—Тө зани, wэрэ бьвэ.

Жьньке хат, йэк бьр, йэк жи ма ль бал мын. Qасэки сакьни, щарэкэ дьне хат, гот:

— Көр'е мыни дьне жи бьдэ! мын, эм тек'эвьнэ аве, тө чьма дьтърси, т'эзэ эме к'ода һэр'ын?

Эз архайи бум, мын һэрд көр' жи дане. Чун к'этынэ орт'а аве. Wэхтэки мын бала хwэ дае, һэрсек жи бат'миш бун: эз мамэ мэт'эл. Р'абум чум. Мын щарэкэ дне т'эхте хwэ һьлани авитэ бэ'hre, эз ле сйар бум. Мын гот: «Щаньмеда, һэмин эзе ль вра бьмьрм». Wэхтэки п'эр', һьндьк т'эхтэ чу, мын бала хwэ дае, кө т'эхтэ чу к'елэка бэ'hrер'а дэрк'эт, мын т'эхтэ гьрт, авит. Эз р'абум чум. Эваре чумэ гөндэки, бумэ меване малэке. Wэхтэки мын дина хwэ дае сэки бэлэк хат, сэр щи вэлэзйа. Мын готэ жьньке:

— Эва чь сэйэ?

Жьньке готэ мын:—Эва сэ мере мынэ.

Мын гот:—Чава мере тэйэ?

Жьньке гот:—Ле wэхте кө жьне йале мэ р'адьзен, көр'а тиньн, сэнэ, қиза тиньн, хwэ қизын.

Эваре, чахе р'азане, жьньке мынр'а гот:

— Мере мын дьвежэ, меван навэ хөлам?

Мын гот:—Эз дьвьмэ хөлам.— эз бумэ хөламе мальке.

Wэхтэк к'этэ орт'е. Мын орт'а хwэ у жьньке саз кьр, мэ һэрда сэре хwэ кьрэ йэк. Жьньке мынр'а гот:

— Вэрэ мьн һылдэ бьр'эвина.

Эз шэвэке р'абум, мьн жьньк һылда р'эванд. Жьньке мьнр'а гот:

— Ч'йаки ведэрейэ, жер'а дьвежыи ч'йайе Хөрника.

Бэрбанге һеди-һеди свэ жела зэлал дьбу. Мэ бала хвэ дае жела эриша са чава те. Сэ дэви-дэви^{мэ} кьрын. Эз р'эвим, мьн хвэ авитэ ч'йе. Сэ гһиштънэ жьньке. Жьньк бэла—бэ-лайи кьрын, пар'а пэй мьн к'этын. Г'этани хелэке һатын, бу куста-куста вана. Щарэкэ дьне шунда вэгэр'йан, чун. Мьн бэ-ре хвэ да вэлатэки, эз чум. Чумэ нава гондэки, бумэ меване малэке. Хөдане малке мьнр'а гот:

— Тө нави гаван?

Мьн гот:—Эз дьвьм гаван,— эз бумэ гаване ви гонди.

Се—чар мән сэкьнин, эз зэвщим. Э'дэте вана жи ва бу, һарке мер бьмьра, жьн пер'а саг'й дькьрын ч'э'л. Эгэр жьн бьмьра, мере ве пер'а дькьрынэ ч'э'л.

Р'ожэке эваре мьн дэвар ани, мьн бала хвэ дае, се—чар мэрыва һатын эз гьртъм_брьм. Мьн гот:

— Гун мьн чьма дьвьн?

Вана мьнр'а гот:—Жьна тэ мьрийэ.

Эз бьрьм чум. Бэрбанге мәнит һылдан, эз жи пер'а бьрьм: нане чьл р'ожки данэ мьн. Эз мәнитва авитнэ мг'азэке. Мьн бала хвэ дае һондөр'е мг'азеда незэ-неза мэрыва те, һьнэк т'эзэ дьмьрын, һьнэк жи мьрынэ.

Эw дө р'ож бу көр'е п'адше бэри мьн мьрьбу, жьна ви жи шир'а авитьбунэ мг'азе. Эз чум мьн жьна көр'е п'адше ани бал хвэ. Чэндэки эм ман. Р'ожэке мьн бала хвэ дае, чаванэ кьртэ—кьртэк нава щэндэкада те. Мьн тэ'риедэ дэсте хвэ гэр'анд, мьн бала хвэ дае, эва р'увикэ. Мьн боч'ка р'уви гьрт, жьна мьн жи дэйла мьн гьрт. Р'уви қөлэкеда чу. Вэх-тэки р'уви щие заг'экер'а дэрк'эт. Мьн бала хвэ дае, р'е т'өнэнэ эм һэр'ын. Бнэт'ара заг'е бэ'һр бу, вэки дьн жи р'е т'өнэбу эм бьчуна. Мьн р'уви бэрда. Р'уви хвэр'а қапырука р'уйе зьндерр'а бэзйа, чу. Эз жьна хвэва манэ мэт'эл, бэрдэве қөле ман. Мьн бала хвэ дае, жьна мьн у һард көр'е мьнва орта бэ'һреда сэре хвэ дэранин. Жьна мьн мьнр'а го:

— Мерьк, тө дэймиши мэ нави, эме бен тэ жь ве тэн-гасие хласкьн.

Мьн гот:—Жьньк, эзе чьма дэймиши вэ бьвьм? һарке

һуне бен — вәрһн. Жьна мьн у һәрд көр'е мьн һатын. Өз жьна мьва эм һьланин бьрһн қрахе бә'һре данин, хатьре хвә жь ма хвәстын, шарәкә дьне к'әтьнә бә'һре. Мь жи жьна хвә һлани һатьмә мал.

Мир готә ван лавька:

— Вәрһн мәчьн һун гөнәнә, һ'әйфа мьн гәләки вә те: чун гөнәнә, әзе һәрәке вә чәнд зер'әка бьдьмә вә, һәр'әнә мале хвә, һун гөнәнә.

()wana гот:—Навә, гәрәке эм һәр'һн, қә навә.

Мир гот.—Гәли лавька, р'ожәке әз диса се һавалава эм р'абун чунә к'аре. Әм чунә нава мешәки, мә бьла хвә дае, нава мешәда дук қөлоз дьвә. Әм чун, мә бала хвә дае, әва заг'акә, кәри пәзи тедайә. Әм к'әтьнә һөндөр'е заг'е. Мә лень-һер'и дешәки кори we бәр балхение р'уныштийә.

Дев гот:—Өз ль әрд у әзман дьгәр'һам, аншах һун к'әтьнә дәсте мьн.

Дев р'абу бәрәшәки аша ани, да бәр дери, эм бьрһн бал хвә данә р'уныштандьне. Мә вәхтәки бала хвә дае, жьнәкә бәдәв мьлә нан ани дани щәм ви, чу.

Дев р'абу шишәк ани кьрә нава әгьр, сор кьр. Вәхтәки мә бала хвә дае, шиш һьлани жорда да сәр зьке һаваләки мьн. Зьке ви қөл бу, һьлда кьрә нава ви нани, хар. Қасәки сәкьни диса шиша хвә кьрә нава әгьр, һавале мьни дьн жи хар. Мамә әз т'әне. Мьн гот: «Мала мьн шәвти, we мьн жи бөхә». Қасәки сәкьни шиша хвә диса кьрә нава әгьр, вәләзйа р'аза. Мьн һедика шиш һьлани, жорда да сәр ч'ә'ве ви. Мьн жорда хвә сәр шишеда авит. Мьн хвә сәр шишеда авит, әв вәщеньқи, әз жь вьр дара һана авитьм. Өз р'абум р'әвим, к'әтьмә нава пез, дев све р'абу бәрәше аша жь бәр дери һьлани, шәқәкә хвә дани вали, йәк жи дани вали дери. Йәко-йәко пәз бьн шәқа хвәр'а дәрәни.

Нерики ви һәбу: мьн дани әрде шәржекьр, һ'осте шйа ль хвә кьр, зәнгьле нери кьрә һөстийе хвә. Өз һатьм бьн шәқа шир'а дәрбаз бум, мьн гот: «Вьрда вәрә». Әви пар'а да пәй мьн. Өз р'әвим чум бьнәт'ара заг'әке сәкьним. Мьн гот: «Вьрда вәрә», вәке кө һат, заг'еда к'әт, жь һәв бәла-бәлайи бу. Өз р'абум чум, мьн жьвьк у пезва ани.

Мир готә вана:

— Һун гөнәнә, мәчьн, һун хере навиньн.

Әwana диса гот:

— Навә, әме һәр'ән, илаща мә навә.

Мир гот:—Гәли лавка, щарәке диса әз се һәвалава мә һәв гьрт, әм чунә дъзие. Әм чун-чунә п'әр'е мәг'бәрәки. Мә бала хwә дае, мәрве мәрзәлда гышк һ'әтани бәр қьрке әрдеданә, сәре вана дәрвайә. Мә ленһер'и дөвәк вайә, чава те, һәспәки бози сйарә, зг'деникә пер'айә, һат. Әм һәрсек һ'әтани бәр қр'ьке қьрнә ч'ә'л, леда чу. Зг'дени ма ль бал мә. Бу эвар. Зг'дение һат бьнәт'ара ньнге һәваләки мьда вәк'ола, зьке ви қәльшанд, дьл һ'ьнаве ви хар, чу хwәр'а вәләзйа. Қасәки дьне һат һәвале мьни дьне жи хар. Мам әз т'әне.

Wәхтәки мьн бала хwә дае, һат бьнат'ара ньнге мьнда к'ола. Мьн һедика дәве хwә авитә göhe we, göhe we қьрә дәве хwә. Әве вьрда-веда бакьр, мьләқи мьн дәрк'әт. Мьн дәстәки хwә авитә göhe we, к'ашкьр ани незики хwә. Мьн дора хwә, пе дәсте хwә хөли дани алики, әз һеди һеди дәрк'әтм, мьн зг'дени кәшт. Мьн гөт: «Әзе чава бькьм, чава нәкьм, дөве бе мьн бькөжә?» Әз р'абум чум һьлк'ьшим сәр дарәке. Мьн бала хwә дае дөв вайә, чава те. Һат бала хwә дае-зг'дени кәштнә. Вьрда-веда гәр'йа һат сәр дарә әз дитм, гөтә мьн:

— Пәйавә!

Мьн гот:—Әз жь тә дьтьрсьм,— мьн гөтеда,— жь һәспе хwә пәйавә, шуре хwә қаша зинда дардакә, паше әз пәйавьм.

Әв жь һәспе хwә пәйабу, чу хеләке веда дур сәкьни. Әз жь дарә һеди-һеди пәйа бум, һатм орт'а дарә, ньшкева мьн банзда сәр пышта һәспе, мьн шуре ви к'шанд, шурәк да һөстөкөра ви, сәре ви пәканд. Әз һәспе ви сйар бум, мьн сәре хwә пе дәзмаләкә спи греда, сәре һәспе бәрда. Һәсп чу эварә дәрә мала дөв сәкьни: хөлама һат әз бьрм. Чумә оде. Эварә жьньк һат. Мьн р'абу дәри дада, мьн дәзмала сәре хwә вәкьр. Мьн жьнькер'а гот:

— Жьньк, мьн дөв кәштиә.

Жьньке мьнр'а гот:—Әз жи йәкә өса хаде дьхwәзьм, тә чава п'есири мьн хлас қьр?

Шәв әз р'абум мьн дө-се һәсп анин. Әз жьна хwәва ле сйар бун, һатнә мал.

Мир һәрәке вана рьсқәк дае, әв һәрсе һәвал чунә мала хwә. Мир жи ма мала хwә.²³

ЖЫН ЖИ ҺӘНӘ, ЖЫНКОК ЖИ ҺӘНӘ

Р'оке Шаһ Ә'бас әскәр, ләшкәре хвә һьлда дәрк'әт сәй-
ранге. Чар р'ожа р'е чу, бь дәф у зөр'нә гһиштә бәр к'очкәке.
We к'очкеда һәбу ә'рәбәки р'әш, қизәк у хортәк. Хорт у кәч'ьк
қизәп у кәр'әпә һәвбун у һәрда һәв стәндьбу. Шаһ Ә'бас у
әскәре хвәва бәр we к'очке сәкьнин: дит әв хорт у кәч'ьква
дак'әтьнә бәр шемика к'очке, сәр халича р'уньштын. Кәч'ьке го:
— Бь әһд бә, вәки тә бьмьри, әз ду тәр'а мер накьм.

Гәдә гот:— Вәки өсанә, шәрте мере бәрәбә, тә бьмьри
әз назәвьщым.

Кәч'ьке өса дьгот, вәки гәдә архайинкә, бькөжә, чьмкө
бубу ашьде ми ә'рәби, кә we к'очкеда дьма. Вәхта кә әве
өса гот, гәдә сәре хвә да сәр чока we у р'әза. Вәхта кә
р'әза, әве чока хвә жь бьн сери к'шанд, сәләк да бьн сери,
чу мек'өте һ'әсьни һьлда, ль сәре вида п'әрч'ьқанд. Чу гь-
һиштә ми ә'рәби.

Гава кә Шаһ Ә'бас әва йәка дит, бь әскәр, ләшкәре
хвәва вәгәр'йә, һат, гот: «Г'ьлбә, дәһ һ'әве һа нав вәлате
мында һәнә. Гәрәк зөlmәкә һа бькә, вәлате мыне хравбә». Гһиштә
к'очк сәре хвә, готә вәзир, вәк'иле хвә, го:

— Әз дьчьмә гәр'е, һ'әфт р'ожа вәхт дьдьм, гәрәке тә
жьне вәлате мын бь шур қыр'ки. Вәки тә готьна мын нәйни

сери, эзе тэ дара дараг'ашеда дардакым, — гот у чу.

Вэзир эваре натэ мал, за'ф бь п'эдум у мэлул бу. Баве ви гот:

— Лэво, тэ чьма бе мэ'дэйи?

Бэре нэгот, паше салхе хвэ, һ'ал—һ'эвале хвэ жь ба-вер'а гот.

Баве готе:—Тө we йэке мэкэ, п'адша натьне, глики мын һэйэ, эзе бежме. Һэрке глие мын нэнһер'и, бра тэ бькөжэ.

Көр'е ви жи бь готына ви кьр. Вэхт т'эмам бу, Шаһ Эбас жь сэйранге һат, дит, вэки готына ви нэнатийэ сери. Гази кьр, гот:

— Тэ готына мын нэанийэ сери?

— На!

— Чьма?

Гот:—Мын нэкр!

П'адше шрит авитэ қрыке, вэки бьхэньқинэ. Баве вэ-зир гот:

— П'адшаи хвэшбэ, глики бежым, паше тө зани.

Эви изьн дае. Баве вэзир жи за'фи кал бу, эви дәст бь хэбэрдане кьр.

Гот:—П'адшаи хвэшбэ, вэхте баве тэ, эз һым вэзире баве тэ бум, һым жи п'элэване ви, чьл п'элэване баве тэ дьн жи һэбун. Сэрк'аре һэр чьли жи эз бум. Вэхтэке қэзйак сэре мэ қэвми: орт'а дө—се шэва шарэке п'элэванэк жь мэ ль мала хвэда ьнда дьбу. Бь ве форме к'ок'а һэр чьли жи қэлийа. Гава кө мын заньбу эв қэзйа сэре мынэ, мын һэр шэв шур мэрт'але хвэ, р'ьма хвэ һазьр дькьр. Шэвэке жи мын дит зар'эк дэрва гази мын дькэ. Эз жь нав ши р'абум дэрк'эвмэ дэрва, к'өлфэта мын гот: «К'ьнице хвэ хвэкэ». Мын к'ьниц хвэ кьр. Гот: «Шур мэрт'але хвэ гредэ». Мын греда, гот «Һэспе хвэ зинкэ», мын һэсп зин кьр, гот: «Р'ьма хвэ һьлдэ», мын р'ьм жи һьлда, һэспе сйар бум, дэрк'этьмэ дэрва. Мын дит зар'экэ дэһ—донздэһ салийэ, сэр пышта һэспейэ, эве һэсп ажот, гот: «Бьдэ ду мын». Эм эп'ещэ э'рд чун. Эз фькрим, мын гот: «Көла ль мын һати, жь чьл п'элэвани эз мамэ, эз жи бьдьмэ пэй ве зар'е, һэр'ьм». Р'ьма мын жи мын кэвьра дьхьст, кэвьр бэла дькьр. Мын р'ьмэк пыште хьст. Эве бь дәсте ч'эне р'ьм гьрт да мын, гот: «эв нэ щие һ'энэканэ». Мын дьлэки брин да пэй. Щара дөда мын гот: «Бэлки р'ьме

же нагъртъба, чава бу, wәки әw жь бәр р'ьма мьн саг'ма?» Мьн диса р'ьмәк авите, әwe р'ьма мьн гьрт, гот: «Мьн тә'ра гот, мьн тō нәани бона һ'әнәка, мьн тō ани бона нета дьле хwә һ'асьлкьм». Мьн нһер'и бефәйдәйә, р'ьм тыштәки пе накә. Щара сьсйа мьн бь шур леда. Шуре мьн бь дәсте хwә гьрт, әз нот'ли ч'викәке һьлдам кьрм орт'а хwә у зин, оса гвьшим, шуре кō мьн, р'ожа хwәда харьбу бефле мьнр'а авит, әз нә мер бум. Әз диса һьлдам, данимә сәр һәспе. Мьн һ'ьз кьр, wәки гōлләк мьн к'әта жь ве четър бу. Мьн диса бь дьләки брин да пәй. Әм р'е к'әтһн, бәрбанга све бу, әм гһиштһнә бажарәки храв, бәр к'очкәкә р'әш. Әwe заре гот: «Пәйабә». Әз пәйа бум. Гот: «Дōжмьне мьни ль вьрә». Әw жи жь һәспе пәйа бу, гәма һәспе да дәст мьн, к'ерәкә нот'ли шура жь т'әркийа һәспе дәрхьст, гот: «Әзе һәр'ьм. Әз кō чумә wьра, мьн дō щара кьрә қир'ин, тō нәе. Мьн кō щара сьсйа кьрә қир'ин, тō мер би, те һәwара мьн бейи. тō жьн би, һәмин тō нәе, һәр'ә, әw һәсп жи тәр'а.» Готһна we әwә, wәки һе дō щара бькә қир'ин һе нәһатийә алт'кьрһне, қир'инһйа сьсйа, һатийә алт'кьрһне, әз һәр'ьмә һәwарйа we. Мьн дәнге we дō щара зиз бьһист, мьн хwә һазьр кьр, әз һәр'ьм, дәнге we сьсйа нәһат. Мьн йәқин кьр, wәки әwe тыштәк кьр. Дō—се дәдә дәрбаз бун, сәрики һ'әйwanәт дәсте weда һат, әw сәри кьрә хөрщōке, авитә т'әркуйа хwә, гот: «Сйарбә». Әм сйар бун, мә ажот. Свә р'он бубу, таве зәрьқандьбу. Әм чунә бәр бәрәке пәйа бун. Мьн һәсп гьртһн, әw чу wәки хwә жь хуне бышо. Чу гәләки әглә бу. Әз р'абум тәлә-тәлә чум, мьн дит вайә сәр тә'тәки вәлзәйәйә, қизәкә чардә салийә. Әз диса вәгәр'йам, һатһм бал һәспа, Р'ож нивро шкәст. Һат, әм диса сйар бун, мә ажот. П'ьр' чун, һьндьк чун, гһиштһнә бәр п'әр'е мәрзәләки. Чунә сәр т'ьрбәке, гот: «Пәйабә». Әз пәйа бум, әw жи пәйа бу. Гот: «Әwe т'ьрбе бьк'олә». Мьн к'ола. Хортәки о́сани теда бу, мәрвь нәбькьра, нәбьхара, ле бьнһер'йа. Мервь дьгот, әw һежа һатийә кōштһне. Мьн дәрхьст дани сәр ч'ере һешин. Әwe қизе гот: «Тә һақа зәһ'мәт мьнр'а к'шәндийә, wәрә әзе сәрһатйа хwә тәр'а бежьм.» Әwe дәст бь хәwәрдане кьр, гот: «Әз қиз бум, дь мала баве хwәда бум. Әва шһйаза кōр'әпе мьнә. Баве мьн әз дамә ви. Хōдане висәри жи dew бу, wәки мьн шәржекьр. Әви жи әз дьхwәстһм. Баве мьн, әз нәдамә ви. Әви жи wәлате баве мьн гьшк бәла кьр, мала сәве

мын, гышк қыр'қыр. Әу жи көр'әне мынбу. Баве мын әз дабумә ши. Дәу әу жи көшг, әз жи жь ыр р'әвим. Әп'ещә ы'дә дәрбаз бу. Мын дьхвәст әу бькөшта. Әз шәв дьһатьм, мын гази п'әләвана дьқыр, тә'зи д-рдык'әтьнә дәрва, мын т'әрқа хвә сери дьдан, һ'әфт тәвәка ә'рдеда дьчун. Мын жи пышта хвә дьдае, дьһатьм, ле тө нот'ла мера бь п'әргал дәрк'әти, тә р'ева гәлә зәһ'мәт да мын, ле әз дьбахшиньмә меранья тә. Нһа әв һәсп, т'әрқия ши хөрщькә, щәмәк зер' зивә, й-к лал дөр'-гышк жь тәр'а. Мын мразе хвә һасыл қыр, әзе һһа хвә: бькөжьм. Гөне мын стөе тәвә, тө т'ьрба мә фрәкә, бәре мә дь һәвдакә, мыле мын бьдә бәр сәре ши, е ши бьдә бәр сәре мын, сәр мә бьпач'ьнә, һәр'ә, ве дьне мразе мә нәбуйә, бра we дь-не бьвәә. Р'абу қавза сорание ә'рдеда ч'ьк қыр, банзда, хвә сәрда авит, сорани дьлк'әт, пыштер'а да дәр. Мын сорани дәрхьст, т'ьрб фрә қыр, һәрд қьрьне да, бәре вана дь һәвда қыр, мыле ван да бәр сәре һәв, хөли авитә сәр ван. Әз һәспәки сйар бум, һәспәк жи дәстк'еши хвә қыр, бь дьләки ша мын бәре хвә да мал. Әз һатьм, п'адше гази мын қыр, чь сәре мын қәшьми бу мын жер'а гот у әу зер', лал дөр' гышк данә ши. Қөләха мын бал ши дһа бьлд бу.

Наһа, п'адшан хвәшбә, жьне өса жи һанә, вәки көр'әне хве көшт. чу гьһиштә хәлқе, жьне өса хирәт жи һәнә, һ'әйфа көр'әне хвә бь дәсти хвә һьлда. Көр'е мын, чьма дькөжи һәрге дө жьне бенамус нав вәлате тәда һәбын, һ'әзар жи бь хирәтьн.

Шаһ Ә'бас дит, вәки глие ши р'астә, дәнге хвә жьнар'а нәқыр, көр'е ши аза қыр у дьса дани сәр қөләха ши^{2А}

БРЕ Ч'УК

Гябу т'өнэбу п'адшак һэбу. Се көр'е ви п'адшан һэбун, т'о қизе ви т'өнэбун. Чэнд сал дэрбаз бун, жына п'адше һ'эмлэ дэрк'эт. Жына ви зар' бу, қизэк ани. Р'ожа жына ви п'адшан зар'бу, мале п'адше we р'ожеа дэстне бу қыр' бун. П'адша э'щевмайи ма, готэ көр'е хвэйи мэзын, гот:

— Ишэв һэр'э тэвла дөшер, қэрэшьлие быкэ, чька чь һэйэ.

Көр'е п'адше мэзын р'абу һатэ тэвла дэваре хвэ. Нь-шкева хэве ле зор кыр, р'аза, нькарбу қэрэшли быкыра.

П'адша свэтыре готэ көр'е хвэйи ор'е, гот:

— Тө һэр'э!

Гэдэ р'абу чу, эв жи р'аза, нькарбу қэрэшли быкыра. Свэтыре п'адше гот:

— Эзе ишэв һэр'ым қэрэшлие быкым.

Көр'е ви ч'ук гот:

— Баво, тө нэчэ, эзе һэр'ым!

Баве жер'а гот:—Тө нькари, те бытырси.

Көр'е ви гот:—На, эзе һэр'ым.

Кыр нэкр ч'арэ пе нэбу, гот:—Һэр'э.

Көр'е п'адше р'абу һынэ хве һылда, к'ерэк кырэ шева хвэ, чу нав һ'эйванэт. Гэлэки сэкьни. Нишэв дэрбаз бу. Гэдэ һнер'и хэв ле зор дыкэ. Дит бошэ, ани к'эфа дэсте хвэ

хун кър у т'ъжи хве кър. Қасәке сәкьни, нһер'и бу чәғә—
чәғә дәрийа. Гәдә жи хwә-хwә к'әтьбу бьн афьр: нһер'и әвә
хушка ви һат к'әтә тәҗле, чу бәр синге ч'еләкәке сәкьни.
Дәве хwә авитә қьрка ч'еләке, хуна we мет, дәрк'әт һәр'ә.
Бре we жь пар'а да ду. Кәч'ьк р'әви к'әтә мале, бре ви жи
пәй к'әтә мале. Кәч'ьке хwә авитә щоланге, қәст хwә хwәр'а
авит. Бре we т'вьнг жорда ани, wәки бькөжә. П'адша һ'шиар
бу, хwә авитә дәст п'е кәр'е хwә, гот:

— Тө чь дьки, әмын қизәкә, ч'ә'ве тә лейә бөкөжи.—
нәйшт бькөжә.

Әви т'ьре қиза ви һәлә зар'ә, тьште бса накә. Көр'е
п'адше чу готә баве хwә:

— Һәрке төе бькөжи, әзе щәм тә бьсәкьным, ле нәкөжи—
әз насәкьным.

П'адше гот:—Дьчи һәр'ә.

Көр'е ви р'әбу к'әре хwә кър, р'әбу р'е к'әт. П'ьр' чу,
һьндьк чу, чу бәстәкә хали. Нһер'и кәсә т'өнә. Диса гәләки
чу, нһер'и кәри пәзе гран we хwәр'а бәлә буйә дьч'ерә. Чу
гһиштә ви пәзи: нһер'и кәсә т'өнә, нә шван һәйә, нә жи мә-
ри һәйә нава ви пезида. Кәрие пез хwәр'а льч'ерйа. Гәләки
сәкьний, иди р'о дәв-дәви авабу. Пәз к'ода дьчу, гәдә жи пәй
дьчу. Кәрие пез чу бәр шкәвтәке сәкьни. Гәдә жи нава пез-
да хwә вәшарт. Гәдә нһер'и бәр дәре шкәвте дewәк we
гредайә. Пәз йәко йәко чу к'әтә шкәвте. Дew жи ч'ә'wәки
кор бу. Әви дewи пәз т'әмам жьмьри, нһер'и йәк зедәйә. Дew
готә әв пәза зедә:

— Һәркә һ'әйwани, хwәр'а нав пезда бьминә. Ле һәркә
инсани, көр'и, әзе тә темә көр'е хwә, ле һәркә нә көр'и, қи-
зи, әзе тә темә қиза хwә.

Гәдә нышкева жь шкәвте дәрк'әт, гот:

— Әз көр'ьм.

Дew гот:—Тө көр'е мын, әз жи баве тә.

Дew жи гредайи бу, готә гәдә:

— Wәрә мын вәкә.

Гәдә нһер'и һ'әфт зицире к'отане гредайә. Нһер'и нае
вәкьрьне.

Готә гәдә:—Бра бьсәкьнә, донздәһ сала гредайимә, әзе
һ'әтә р'ожа мьрьне бьмьрьм.—Дew готә көр'е хwә, гот:—Wәх-
тә тө дьчи пешйа пез, нәви һәр'и сәре ч'ийайе р'әш. Wьра

бре мьни орте дьминэ. Гава тō һәри шьра, we тә бьхwәу пез жи тә бьстина.

Гэдә жи гот:—Бравә, эз начьмә шьра.

Чәндәки сәкьни, гэдә жи дьчу пешйа пез. Роке гэдә пәзе хwә бьр нава мешәки бьчеринэ. Гэдә һнәри дурва дән-ге тәрәвл те. Тәрәвл жи хwә шер бу. Әw жи дьтәрьки, тәрәвл жи гази дькьр: «Һәwар, һә һәwар, wәрьн комәке бьдьнә мьн». Гэдә дōшөрмиш бу, гот, го: «Wәлә эзе һәрьм комәке бьдьмеда, йане we мьн бьхwә, йане жи эзе we хлас кьм». Гэдә пәзе хwә һьшт, чу һнәри расти жи we дьтәрькә. Шер жи готә гэдә:

— Wәрә комәке бьдә мьн, дийайеда чь дьхwәзи эзе бь-дьмә тә.

Гэдә к'омәк дае.

Шере готә гэдә:—Дә бежә чь дьхwәзи?

Гэдә гот:—Эз тьштәки нахwәзьм, тәне һәрдō теже хwә бьдә мьн.

Шере жера гот:—Хера мала хадера, эз дәһ сала жи йса бьмама, тәк тә әw йәк жь мьн нәхwәста.—Шере гот,—дә wәки тә хwәстийә, эзе бьдьмә тә.

Гэдә жи же стәнд, да сәр ре чу, гһиштә пәзе хwә. Гэдә пәзе хwә ажот бьр кьрә шкәвте. һәрдō теже шере бьр шкәвтәкеда греда. Дәwра жи нәгот, wәки мьн теже шере анинә, гэдә һатә щәм дәw, жера гот:

— Баво, тō qә мьра навежи де у баве тә һәнә, йане на?

Дәw гот:—Мьн нәта һна ньзанбу, wәки де у баве тә һәнә.

Гэдә жера гот:—Баво, изьне бьдә мьн, эз чәндәки һәрьмә мала мә, щәм де у баве хwә.

Дәw гот:—Һәрә.

Дәw рабу се һәстō дане. Гэдә чу, һәспе хwә сйар бу, чу бажаре баве хwә. Ннәри бажарәки хьк у хали, кәсә тōнә. Гэдә чу бәр дәре баве хwә пәйа бу. Хушка wi әw шәһәре дōра хwә, щмаәта теда гьшк харьнә, кәсә тōнәбу. Хушка wi ньшкева дәркәтә дәрва, готә бре хwә:

— Тō сәр чәве мьра һати, исал чәнд салә тō к'ода чубуйи, пәйавә Wәрә һөндөр әм qасәки хәвәрдьн.

Гэдә һәсна хwә бәр дәри тәwланд. Чунә һөндөр. Хуш-

ка ѡи дэрк'этэ дэрва, һетэкэ һэспе хар, һат һөндөр, готэ
бре хвэ:

— Бра, тө сэр се ньнга һати?

Бре ѡе гот:—Эре, эз сэр се ньнга һатъмэ.

Хушка ѡи диса чу дэрва, ньнгэки һэспе диса хар, һа-
тэ һөндөр гот:

— Бра, тө сэр дө ньнга һати?

Бре ѡе гот:—Эре, эз сэр дө ньнга һатъмэ.

Диса чу дэрва, һэсп тэмам щэндэке ѡе хар, һат һөн-
дөр, гот:

— Бра, тө сэр зык һати?

Бре ѡе гот:—Эре, эз сэр зык һатъмэ.

Қасэки сэкьни готэ бре хвэ, гот:

— Бра, эви сазе һана бьгьрэ хвэ, хвэра сезхэ, нэта
эз тем.

Бре ѡе гот:—Бравэ, һэрэ.

Бре ѡе дәстпе кьр сез хьст. Ньшкева пшикэкэ рэш
бын стер дэрк'эт у готэ гэдэ:

— Тө чьма руньшти, хушка тэ чуйэ драње хвэ тужкэ,
ѡе бе тэ бөхэ. Равэ бьрэв, ѡе бе тэ бөхэ. Кане сез бьдэ
мын, эз пе лэпе хвэ темэ рьнгэ-рьнг нэта дьчи хлас дьви.

Гэдэ рабу рэви.

Хушка ѡи һатэ мал һнери бре ѡе нэ малэ. Рабу жь
пара пэй кэт. Гэдэ пьш хвэ звьри, һнери чь быһнерэ, хуш-
ка ѡи жь пара дайэ пэй. Ньшкева һэрсе һэстөе деѡ дабу
ѡи, к'этэ бире. Жь щева хвэ дэрхьст. Хушка ѡи жи иди
һьндьк мабу бьгьрта. Эѡи һэстөк авит. Гэсту бу дарэк
спьндаре. Гэдэ рабу сэр даре руньшт. Хушка ѡи дина хвэ
даеда нькарэ һьлкшэ. Эѡе ани жь гөлие хвэ дөта к'шанд,
кьрэ балтэ у дәст пе кьр бьри. Гэдэ у дар тэв жорда һа-
тън. Гэдэ гэлэки жь сэр даре пэк'йа. Хушке диса жь пара
да ду. Гэдэ диса һэстук авит: эѡ жи мина е пешьн бу. Ле
эѡ һэрдө шере гэдэ, кө жь эѡе тэрэѡле стандьбу, эѡана
жи хвэ бэрэ-бэрэ незикайи гэдэ кьрын. Хушка ѡи диса
жь пара да ду. Гэдэ эѡ һэсту жи авит. Эѡ жи бу дарэк
мина һэрде пешьн. Кэчьке эѡ жи бьри, диса жь пара да ду.
Ле шера хвэ гиһандьнэ гэдэ. Гэдэ рэви чу к'этэ орта һэрдө
шера. Хушк һат. гһиште, готэ бре хвэ:

— Тежке гөре чйано, исал нэфт сала к'окка дрane мьн дьхөрн.

Гэдэ гот: — Бөхэ, паше бышекьрин, — гэдэ һэрдө шер бэрдан, готэ Wана: — Ёса бькьн, Wэки ньqьткэ хун нэрежэ эрде.

Шера эW Wьра рэдкьрин. Гэдэ вэгэрия чу щэм дewe баве хwэ. Салам да дew, чь сэре Wи qэWми, эWи жера гот. Гэдэ свэтьре чу пешйа пез. Баве Wи диса готе:

— Нэви, нэви һэри сэре чйае рэш.

ЭWи гот: — Бравэ, эз начьм!

Көре Wи свэтьре гот: «Wэлэ эзе һэрьм сэре чйае рэш, чька чь һэйэ». Пэзе хwэ бьр сэре чйе. Нһери дew we we-да те, дарэка сьпындаре сэр мьланэ. Hat гот:

— Тежке гөре чйано, исал нэфт сала мьнэ, к'окка дрane мьн дөхөрэ.

ЭW һэрдө шер жи щэм гэдэ бун. Гэдэ гот:

— Кэфтаро, бөхэ, паше бышекьрин.

Дар жорда ани, гэдэ жь Wи нэгьрт. Гэдэ готэ ше-ра, гот:

— ЭWи кэфтари бьгьрн, бьхөн, ёса бькьн ньqьткэ хун эрде нэмнэ.

Шера дew харьн. Шван рабу чу мала Wи: чь пэзе Wи һэбу, гьшк топ кьр, бьр. Баве Wи пэз жмьри, нһери, чь бьһерэ пэзе Wи чьqасэ, аqас жи зедэ анийэ. Дew гот:

— Wэрэ мьра бежэ, чька тэ эW пэз жь кб анийэ?

Гэдэ жера гот:

— Мьн бре тэ кбшт, эва жи пэзе Wийэ.

Баве Wи гот: — Тэ qэнц кьрийэ анийэ. — Дew гот, — ле тэмйа мьн тэ-нэчи сэре чйа сор, Wьра бре мьни мэзын дьминэ, гот, эWи чэве мьн дэрхьстийэ.

ЭWи жи гот: — Бравэ.

Свэтьре гэдэ рабу пэзе хwэ жь шкэфте дэрхьст, һэрдө шерава, пэзе хwэ ажот, чу сэре чйае сор. ЭWи эW жи кбшт. Һэрдө чэве баве хwэ же стэнд, вэгэрия hatэ мале, готэ баве хwэ:

— Мьн бре тэйн мэзын жи кбшт, һэрдө чэве тэ жи ани, — эWи һэрдө чэве баве хwэ дане.

Дew һэрдө чэве хwэ кьрнэ щи, гэдэ нһери, нһери таштекэ башэ. Дew готэ гэдэ:

— Эзе чыл шэви разем, тө һэспе мьн рьнд тимарки, ната эз радьвм. Гэдэ гот: — Бравэ!

Деш раза.

Гэдэ чу гома һэспа, һэспе хвэ рьнд тимар дькыр шэв у рож. Сиунәһ роже деш тэмам бун, ма рок. Чу һөндөре тәвле. Һэспәкә қәмәр һәбу нава ван һэспада, жера кельми, гот:

— Хорто; све дешев равэ, тә бөхэ, вэрэ мьн сйарбэ, эз тә хласкьм.

Гэдэ рабу һэспе сйар бу у рекәт.

Свәтыре деш рабу һатә тәсәлиа тәвле бькә. Һэспәкә шин боз һәбу, жера гот, вәки гэдэ рәвийә.

Деш рабу һэспа шинбоз сйар бу у жь пара да ду. Әв һэспа деш жи жера дьготын «Бруск», хвэ гиһанд гэдә. Гәдә пьш хвэ зьвьри чь бьһерә, we жь пара дайә ду. Әви жи һьлда бу мкәса һэспа, чотьк, һнәки жи бзьр. Һэспе гэдәра гот:

— Те незик дьвэ, пешие чотьке давежи, наше мкәсе, дура бзьр бьрәшин: гәләки жь пара, һнәки жи жь пера.

Деш хвэ гиһанде. Гэдә пешие чоткә авит, бу мешә. Деш кәта вьрра дәркәт, гэдә этешә әрд чу. Деш диса хвэ гиһанде. Гэдә ижа мкәс авит, мкәс бу дьрие кәсьн. Һэспа деш әв дьри тэмам бьрин, диса хвэ гиһанде. Гэдә ижа бзьр рәшанд, һнәк жь пара, һнәк жь пера: бу бәрәк, гэдә ортеда сәкьни. Деш һат бәр кәвие бәре, һһери, вәки гэдә кәтийә орта бәре. Деш готә гэдә:

— Тө чава чуйи вьра?

Гэдә жера гот: — Тә әв кәвьре һана дитийә, әви бьдә сәр сәре хвэ, те бейи дәрбаз бьви.

Деш ани әв кәвьр да сәр сәре хвэ, да нав бәре. Һатә орта бәре нькьси у кәтә нава аве хәньқи.

Гэдә чу мразе хвэ ша бу, хун жи мразе хвэ²⁵.

МИРЗЭМЭХМЭД

Һэбу падшак, се көре ши. Wэхтэке баве шан кэтэ бэр мьрьне, го:

— Лаво, эз дьмьрьм, һун дьминьн, ки те хазгине һәрсе қизе мьн, щара әwльн ки те, бьдьне.

Щара әwльн һ'ьрч һатэ сэр кэвьре хазгинне, гот:

— Мирзэмәнмэд, хушка хwэйә мэзын бьдә мьн!

Һәрдө бре мэзын готын:

— Әм надьне!

Мирзэмәнмэд гот: — Баве мьн готийә, әме бьдьне.

Қиза мэзын данә кьрче, бьр.

Чэнд сал бөһөртын, ньһери тәйр һатэ сэр кэвьре хазгиннйе, руньшт, го:

— Мирзэмәнмэд, хушка орте бьдә мьн.

Һәрдө бре ши готын: — Әм хушка хwә надьне.

Мирзэмәнмэд гот: — Баве мә готийә, әме бьдьне, — да-еда, бьр.

Чэнд сал бөһөртын.

Рожәке падше дәфа һәваре да. Һәрдө бре Мирзэмәнмэд чубунә нечире. Мирзэмәнмэд жи мал мабу.

Падше гот: — Дрежайа әрде панздә аршинә, курайа әрде жи си аршинә. — Бьне әрде жи чьк һэбу, ксер у гузан,

шур, қәмә, тьжи быне we бун. Падше гот,— Эз җи мери дьвежъм, Ұәки сәр чәлера банздә. Һәспе ке банзда, эзе қиза хҰәйә мәзын бьдьме.

Һәрдө бре Мирзәмәкмәд чунә нечире. Мирзәмәкмәд рабу жь тәҰле Һәспе боз дәрхьст. зине урси да сәр пыште, чу шәм падше, гот:

— Исанәте гөиде тә нькарбу сәрра банздә, Һәспе банздә. Һәгәр Һәспе мьн аршинәке жи зедә банзда, эзе қиза тә бьвьм.

Падше гот: — Эз хҰә тьштәки ҝса дьгәрьм.

Мирзәмәкмәд Һәспе хҰә авитә сәр чәле, қамчик леда. Һәспе дө верса зедә банзда. ЭҰ чу шәм падше, гот:

— Ка бьдә мьн жьнка мьн,— әҰи жьна хҰә Һьлда бьр, бьрә мала хҰә.

ӘҰи жьнкь кьрә оде, дәри ле клит кьр. Һәрдө бре Ұи готьнә Мирзәмәкмәд:

— Тө көда чубуйи?

— Эз нәхашәш бум, чубумә сәр нәкима.

— Ле све тө гәрә Һәри нечире.

ӘҰи гот: — Брано, әз нәхашьм нав щийә,

Сәре хҰә нагьрм сәр бәлгийә,

Һьше мьн чу қальб ма щида.,

Гәрәке әз све Һәрьм шәм нәкима.

Һәрдө бре Ұи готьн: — Тө Һәрә, чьчах сах буйи, әме паше тә хҰәра бьвьнә нечире.

ӘҰана све чунә нечире.

Мирзәмәкмәд бәри Ұи чахи падшера қәҰл—қраре хҰә гредабу, Ұәки «Әзе Һәрдө қизе тә дьжи эзе бьвьм». Мирзәмәкмәд щара дьне бь Һәспе боз чубу. ЭҰ ве щаре жи Һәспе көмәйт чу. Қиза орте бь Ұи қәйдәйн ани. ӘҰ жи ани да рәх хушка мәзын.

Әваре бре Ұи Һәтьн, готьн:

— Бра щан, чашани, пак нәбуйи?

Мирзәмәкмәд гот:

— Һәле мьн төнинә,

Дәрмане мьн гоште пәзәкә кувийә,

Сәрбәранийә.

Гөмана мьн Һәйә, Ұәки әз све пакбьм.

Свә зәлал бу. Һәрдө бре Ұи агьр сери кәтьн, рабун диса чунә нечире, сәва пәза куви. ӘҰана Һәж нета дьле

Мирзэмэкмэд төнэбун. Мирзэмэкмэд рабу хэспе Чалдэмэр сйар бу, чу шэм падше, гот:

— Qəwлe мьн тэ qəwлэ, wэрэ вьр бьсэкьнэ, эзе хэспе хwэ хьм, бра банздэ.

Мирзэмэкмэд qамчи хэспе хьст, хэспе ве щаре се верст зедэ банзда. хэспе ван щьсне хэспе бəһре бун.

Əwи qиза падше чук жи һьлда ани. Эваре һəрдб бре wи һатьн. Wана нечира хwэ анибу, готьн:

— Бра щан, мэ нета тэ дузкьр.

Мирзэмэкмэд гот:—Гэли бра, хwэ дэрде мьн əw нечир нибу, дэрде мьн һəрсе кəwe одеда бун.

Һəрдб бре wи готьн:—Мала мэ храв бьвэ, бре мэ гəлэки нəхwəшэ, бе ньше хwэ хəвэр дьдэ, кəйфа бре мэ.

Wана нане хwэ харьн. Мирзэмэкмэд нан wанра əшq хар, гот:

— Һуне чь хэлата мьн бьдьн, эз се кəвотка дəрхьм мəйдане?

Һəрдб бре wи готьн:—Чь кəвотк?

Мирзэмэкмэд чу дэре оде вəкьр, һəрсе qиз анин. Һəрдб бра əщевмайи ман, гот:

— Брано, əвa qиза мəзьн бре мəйи мəзьнра, əвa qиза орте бре мəйи ортера, əвa чук жи мьнра.

Əwан we шəве гəлэки ша бун. Мирзэмэкмэд йəкoйко салхе хwэ wанра qьсəкьр.

Свəтьре һəрсек тəвайи бь дьл əшq чунэ нечире.

Pожəке дəврешəк һатэ нава мала. Һатэ дэре мала Мирзэмэкмэд, гот:

— Хушке, һун мьн хай накьн?

Хушка wанэ мəзьн гот:—Əм тэ хай накьн.

Хушка чук гот:—Чьма, гөнəйэ, əме ишəв хайкьн.

Wана дəвреш əве шəве хайнкьрьн. Эваре һəрсе бра нечире һатьн, готьн:

— Дəвреш, тə хер һати, тə чьqаси вра дьмини бьминэ.

Дəвреш гот:—Əз зəф разимэ, малэ хайивэ.

Свə зəлал бу, һəрсе бра чунэ нечире. Дəвреш рабу гот:

— Хушке, хэспе мьн биньн, эзе һəрьм.

Wана хэспе дəвреш ани. Əw хэспе хwэ сйар бу, жьна

Мирзэмэнмэд да тэркийа хwэ, һьлда чу. Әw дәwреш хwэ сйаре Сеwe Сельнг бу.

Бу пьра-пьра льнге Сеwe Сельнг. Агьр рәшанд, рйа дө мөһа дө рожада чу.

Әваре һәрсе бра һатьн. Ревa тәвзи щане Мирзэмәнмэд чун, гот:

— Бра, бьзанбьн қәзийак сәре мала мә қәwмийә!

Әwана һатьн мал. Хушка мәзьн пешва чу, гот:

— Мала wэ храв бьвә, дәwреш хушка мә чук бьр.

Мирзэмэнмэд гот: — Зрар төнә, хәма мәкшинә.

Свәтьре Мирзэмэнмэд рабу, тир кәване хwэ һьлда чу.

Пгьр чу, һьндьк чу, чу незики гәлики кур бу. Гөндөре гәли иһери, нәwзәкә аве һәйә. Мирзэмэнмэд we нәwзе ав хар. Дина хwэ дае щарик жорда һат. Щарие гәләки дина хwэ да Мирзэмәнмэд. Щари звьри, чу готә ханьма хwэ.

— Ханьм, мәрик һатийә сәр нәwзе мә, тәвда рәнге тәдайә, ньзам чи тәйә?

Ханьме гот: — Гәрә бежә wi мәри, бра бе мал.

Щари чу, гот: — Брао, ханьм гази тә дькә.

Мирзэмәнмэд һеди-һеди бәр бь wi хан-мани чу. Ханьме дина хwэ дайә әва Мирзэмәнмәде бре weйә. Әwan һатьнә дәст руе һәв, гәләки ша бун. Гот:

— Брао щан, тә әвдәр?

Мирзэмәнмэд гот: — Әз һатьм.

— Ле брао, әзе чаwа бькьм, wәхта ньрче бе, we тә бөхә.

Әwe бре хwэ кьрә щики, һьрч һат, гот:

— Бина мәрие хәриб те.

Го: — Wәлә бре мьн һатийә.

Һьрче гот: — Бре тәйи орте йане е мәзьнбә, әзе бөхөм.

Гот, һәгәр Мирзэмәнмэд бә, әзе бьдмә сәр сәре хwэ.

Әwi госте хwэ стөе хwэ дәрхьст. Жьнке гот:

— Wәлә Мирзэмәнмәдә!

Һьрч рабу чу щәм Мирзэмәнмэд. Гатьнә дәст руе һәв. Же пьрскьр, го.

— Мирзэмәнмэд, қә кале тә чаwанә?

Мирзэмәнмэд гот: — Қә тә ван дәра дәwреш нәдитьнә?

Әwi гот: — Мьн нәдитийә, го, све әзе бькьмә брә-бр, чьк ньрч һәнә, әзе же пьрскьм.

Свэ зэлал бу, ырьч рабу кьрэ ӱрӱ-ӱр. Ўрьч топ бун һатын.
Ўрьче же ырьскьр:

— Вӱ кӱ дӱвреш дитьнӱ, мырра бежы!

Ўрьча гот: — Вӱлӱ мӱ нӱ дитьнӱ.

Свӱтыре Мирзӱмӱкмӱд хӱтыре хӱвӱ жь заве хӱвӱ, хушка
хӱвӱ хӱвӱст, чу.

Гӱр чу, һындьк чу, чу незики мешӱки һат. Дина хӱвӱ
дае каникӱ вӱйӱ нав мешӱда. Ӳв чу сӱр кание ав хар, ди-
на хӱвӱ дае щарикӱ вӱйӱ жорда һат. Ӳве щарие гӱлӱки ди-
на хӱвӱ да Мирзӱмӱкмӱд, чу ханьма хӱвӱра гот:

— Мӱрик һатийӱ сӱр кание, ӱйни рӱнге тӱданӱ.

Ханьме готе: — Һӱрӱ бежӱ ханьм гази тӱ дькӱ.

Щари чу, гот: — Брао, ханьм гази тӱ дькӱ.

Тӱ нӱве ӱв хушка вӱйӱ чукӱ, жьна тӱйрӱ. Мирзӱ-
мӱкмӱд чу ньһери, вӱки ӱва ханьма хушка вӱйӱ. Ӳв хуш-
ка хӱвӱ һатынӱ дӱст руе һӱв, гӱлӱки шабун. Хушка вӱи же
ырьси, гот:

— Брао, тӱ ӱвдӱр?

Гот: — Хушке, дӱ ӱз һатымӱ!

— Ле тӱ херӱ?

Го: — Хушке, тӱ ван дӱра тӱ дӱвреш нӱдитьнӱ?

— Чьма, го, на, мын нӱ дитьнӱ.

Ӳваре тӱйр жь мешӱ һат, тӱйр гот:

— Жьне, би́на мӱрьве хӱриб те.

Гот: — Вӱлӱ бре мын һатийӱ.

Тӱйр гот: — Һӱгӱр бре тӱйи орте, йане е мӱзыи бӱ,
рӱве ван дӱсте мьданӱ, ле Мирзӱмӱкмӱд бӱ, ӱзе бьдмӱ сӱр
чӱве хӱвӱ:

Ӳв Мирзӱмӱкмӱд һатынӱ дӱст руе һӱв. Ӳвана ве шӱ-
ве нӱтани све хӱвӱр дьдан. Тӱйр гот:

— Мирзӱмӱкмӱд, чь рӱвми тӱ ӱм кьрнӱ би́ра хӱвӱ, тӱ
һати?

Гот: — Гӱло тӱ ван дӱра тӱ дӱвреш нӱдитьнӱ?

Гот: — Мын хӱвӱ нӱдитьнӱ, ле све ӱзе лашька ырьскьм.

Свӱ зӱлал бу, заве Мирзӱмӱкмӱд кьрӱ қирини ль тӱйра.
Тӱйр тӱв һатын. Жь тӱйра ырьс кьр, гот:

— Вӱ тӱ дӱвреш нӱдитьнӱ?

Тӱйра гот: — Мӱ нӱдитьнӱ!

Гот: — Ле тӱ тӱйр нӱманӱ?

Тэйра гот: — Вэлэ йэк һэйэ, гэлэки пирэ, баске ви ручькийэ, бьи дарэкэ мэрхеда майэ.

Гот: — Бра дё тэйр һэрън эви тэйри һьлдын биньн.

Дё тэйр чун, эв тэйр анин. Же пьрсин, готын:

— Тэ тө дэвреш нэдитьнэ?

Гот: — Мьн дитийэ, сйаре Севоёе Сельнгэ, гот, эв бре дөве Р'эшэ, дьминэ қэза хөлийа рэш, һэспе ви қэвата эгьр дьчэ, эв рйа дё рожа дё сэкэта дьчэ.

Свэ зэлал бу, Мирзэмәнмэд хатьре хвэ жь завэ хвэ хвэст, чу. Чу, чу, гһиштэ қэза хөлийа рэш. Чу гһиштэ шәһэр. Чу мала пирэке, гот:

— Дайка пире, тө мевана хойи наки?

Пире гот: — Лаво, ера мьн төнинэ.

Әви дәсте хвэ кьрэ щева хвэ, к'блмэ зер да пире. Пире шабу, рабу чу нава шәһэр, орхан, дошэк стәндьн. Мирзэмәнмэд гот:

— Дайка пире, эв мәмлэк'әте вэ чьма рэшэ?

Гот: — Лаво, дэвреше мә чуйэ вэләтәки жьнэк рә-ваидийэ. Ләма хэльде к'ьнице рэш хвәкьрьнэ. Әве жи ке-ра алмаст дайэ дәстәки хвэ, истәкана жәре дайэ дәстәки хвэ, готийэ: «Гәрәке дё сала вәхт бьдьянэ мьн».

Мирзэмәнмэд готэ пире, готэ:

— Пире, һане әве гөстила мьн текэ дәсте хвэ, һәрэ бежэ, әзе һәръм жьньке аВәшкьм.

Пире чу щәм, пире гот:

— Веда һэрън, әзе һәръм щәм қиза хвэ.

Ханьме гот: — Чька әве пире бәрдын бра бе.

Пир чу щәм, гөстил авитэ щәм ханьме. Ханьме готэ пире:

— Хөйе әве гөстиле к'ё дьминэ?

Пире гот: — Мала мьн дьминэ.

Щав чу гадшера, вәки «ханьм һатийэ ре». Гадша зәф шабу, пир хәлат кьр. Пире готэ ханьме:

— Мирзэмәнмэд готийэ, бежэ ханьме, бьнер бре һэспе дэвреш к'идәре дьминэ.

Ханьме готэ дэвреш: — Бре һэспе тө к'ё дьминэ?

Әви готэ: — Бре һэспе мьн бәһреда дьминэ, гәма ви бьн кәвьре рәшдайэ, бәр бәһрейэ.

Пире чу готэ Мирзэмәнмэд, чьк ханьме гөзьбу пире,

йэко-йэко жера гот. Мирзэмэкмэд гэлэки шабу. Рабу бэр бәһре чу. Кэвэр һылда, гәма һәспе бында дәрхьст ани. Пир чу щәм ханьме, готә ханьме, гот:

— Мирзэмэкмэд гәм анийә, готийә, wәки тә һәри на-ва бег сәйранге.

ханьм чу сәйранге. Мирзэмэкмэд ханьм да тәркийя хwә бьр. Гьр чу, һындьк чу, щав чу гадшера, wәки ханьм рэвандьн, бьрн.

Дәwреш дewe рәшва әскәр гьредан, пара пәй һәрдбйа кәтн. Әwана сәре синоре дewe Рәш һәв дитьн. Wана ль wedәре шәрәки гөмрәһ кьрн. Мирзэмэкмед кәтә нав әскәр, дө һазар әскәр қьр кьр, дewe Рәш жи кәшт.

Әw чу гьһиштә мала хушка хwә, we шәве wpa ма, све ре кәт, чу. Чу гһиштә мала хушка хwә щәм кьрче. We шәве wpa ма. Бь дәф, зөрнә у шайи дәрбаз кьрн. Жь we жи рабу чу бәр бь wәтәне хwә. Чу гһиштә мала хwә.

Све рабун бь дәф зөрнә дәрбаз кьрн.

Свәтьре һәрдө бре хwәра чу нечире.²⁶

QƏPƏQY3

Мире әрәба рожәке әлами эла хwә кьр, гот:

— Элатәкә әщәма һатьнә ван чһаед незик зозана, кәре хwә бькьн, әм сведа сәрда бьгьрьн.

Әварда эла мире әрәба рекәтһн, бәрбанга све сәр wанда гьртһн. Әwана кьрә шәр кәта нивро, нивро шунда эла мире әрәба бәри wан дан, жь нава оба дәрхьстһн, гәлә әрд данә пешһа хwә, бьрһн. Паше мире әрәба әмьр кьр, wәки эла wи шунда вәгәрә. Әw шуида вәгәрһан. һатһн нав оба. һәрче һурмуре wан майи гьшк тои кьрһн, ании. Гавак леньһерин дәнге грие зарәке те, дина хwә дане, печәкәкә зара майә. Йәки дадаһе әw печәк һьлда у вәкьр, леньһери, дит wәки қизә. Щав данә мире әрәба, wәки печәкәкә зһара мә дитһйә, әм биньн, йан бькөжһн. Мире әрәба дьвежә:

— Кәсәк дәсте хwә нәдә we заре, биньн щәм мьн.

Хортәки әw зһар һьлда бьр щәм мире әрәба. Мире әрәба дәһил ордие кьр, вәгәрһан, әw зһар хwәра ании мал.

Әва қиза жь хwәра мәзын кьрһн. Чәнд сал дәрбаз бу, әва кәчька иди бу киждә—ноздә сали, wәде we меркьрһнейә, wәки мер бькә. Наве we Қәрәқьз буйә. Рөке мире әрәба гази жьна хwә Әтләзе дькә, дьвежә:

— Жьньк, wәрә әм Қәрәқьзе Усьве көре хwәра бь-

хвэзын. Усыв вәде ши зәвәщейә, әм һәрһи дһиәе бьгәрһи, қизьк нола Қәрәқьзе рьнд, нав у намус навинһи. Мә мәзын кьрийә, кәтийә красе мә, һини хәйсәте мә бийә, тә жи Усывра бежә, бра бе сәр созе мә, әм жера нишанкһи.

Әтләз дьве: — Мир, һәрге тә дьләки бәгәм дьки, әз нәфт дьла бәгәм дькьм, әз сәр созе тәмә, әзе жера бежьм.

Роке Әтләз гази Усыв дькә, әв у Усыв дьчһи щики, тамәки, жера дьвежә:

— Усыв, лао, тә ида мәзыни, вәде тә зәвәщейә, гәрәк әм тә бьзәвщинһи. Вәрә гөра де у баве хвә бькә, әм Қәрәқьзе тәра бьхвэзын, баве тә готийә. Усыв, лао, әм әве эла хвә бьгәрһи, қизәк нола Қәрәқьзе навинһи. Лао, әва кәчька һини мә буйә, хәйсәте мә рабун-руньштандьна мә, гәрә тә дьл бьки, әме тәра нишанкһи.

Усыв дьвежә: — Дае, һуне чава мьһра бьхвэзын, әз чь заньм әв қиз қиза гаванайә, йан йа шванайә. Әва мьһ хвәст, агриеда дәркәт қиза гавана, ши чахи әз гәрәк жь мал дәрнәем, сәрбәржер малда руним. Дае, һәвал-һогьре мьһе нәвезьһи тә кьре мира, тә шәрм нәкьр, тә қиза гавана станд. Әзе ши чахи чь щава хвә бьдьм. Вәлә, дае, әвдәр тәщара наәә, әз һе бевәхтийе бь хвәра накьм.

Вәхта кә Әтләзе гази Усыв кьр у чун тамәки башқә хәвәрдһи, Қәрәқьзе фәм кьр, вәки тьштәк һе ортеда һәйә, ле ньзанбу, чь глийә. Срак Усыв у Әтләз кәтһи һөндөр. Қәрәқьзе чу хвә да пьш дери. Гавак гөһе хвә да сәр, бьһист, кә Әтләз һе Усывра дьве: «Гәрәке тә дьл бьки әм Қәрәқьзе тәра бьхвэзын», Усыв жи дьве: «Әз чь заньм, әв кәчьк қиза гаванайә, йан йа шванайә», гавак кә Қәрәқьз ван глийа дьбһе, агьр дьгьрә тәпәльке кәта льһга, хвәда дьшәвтә, хвә-хвә хвәра дьвежә: «Нә әз қиза ваньм, Усыв жи бре мьһә, әв чава дьвежьһи гәрәке Усыв Қәрәқьзе бьстинә», агриеда жи Усыв дьвежә, «әз чь заньм, әв қиза гаванайә, йан йа швана». Қәрәқьзе әв гли кә бьһист, бу агьр хвә кәт, чу мале сәкьһи, кәта Әтләз бе, жера бежә. чька әв чь глийә.

Әм бен сәр усыв, Әтләзе. Әтләзе кьр, нәкьр, Усыв нәһат сәр ре, гөра ван нәкьр. Әтләз чу щәм мир, готе:

— Мир, мьһи кьр у нәкьр Усыв нәһатә сәр ре, дьвежә әзчь заньм әв қиза аганә, йан йа шванайә, йа гавананә,

эз эсле we зэф бэлэдъм, wэки бьхwэзым, тō щара әw дәр навә.

Мир дьве:— Жьньк, wэки гōра тә накә, гōне wи стō-кōра wи.

Әтлэз те мал, ледьнһерә Qәрәqьз мэдәкьрийә. Qәрәqьз радьвә дьчә щәм, жера дьве:

— Дае, те мьра раст бежи, чька wә эз жь кō анимә? Әз пе нәсийамә, wэки нә qиза wәмә,— гәләки лава жь Әт-лэзе дькә.

Әтлэз ер бь ер жера дьвежә. Гавак әви гли дьбһе, агьре we дһа гōр дьвә. Әтлэзе жера гот:

— Әме тә ван рожә Усьвра нишанкьн.

Qәрәqьзе дәнге хwә нәкьр.

Мире әрәба дит, wэки Усьв дьл накә жера бьхwэзын, изьна Qәрәqьзе меркьрьне да, wэки мер бькә. Гавак дән-гль эле бәла бу, wэки qиза мире әрәба Qәрәqьз мер дькә, бу һәйдадә. Эле чьqa рож бун хазгине Qәрәqьзе дьһатын. Мирә әрәба жи qәлән гәләк дьхwәст. Әw хазгини жи шун да вәдьгәрийан.

Чәнд мәһ кәтынә орте, Усьв дōшөрмиш бу, хwә-хwә хwәра гот: «Щаньм, wэки әва qиза храв буйа, чьра хазги-нйе we һа зэф бьһатана? Wәлә әв qизьк рьндә, чәве мьн һатынә гредане, әзе дйа хwәра бежьм, әw жи бра баве мьра бежә, wэки мьра бьхwэзын». Усьв тәзә пошман дьвә, аqьле wи те сери.

Геше Qәрәqьзе әw бу, све мсин, ләган, пежгир, савун һьлдьда дьчу ав дәсте Усьв дькьр.

Рōке Qәрәqьзе да мсин, ләган у пежгире, чу, wэки аве дәсте Усьв бькә. Усьв жь хәwe рабу. Qәрәqьзе ав дест кьр, әwи сәр чәве хwә шушт, сәр чәве хwә тәмьз кьр. Сьра кōтабуне, Qәрәqьзе кьр кь һәрә, Усьв дәсте хwә авитә стōе we, кьр кō кәмезкә, һәрә руйа. Qәрәqьзе дәфәк дае, пәкйа чу дәра һана кәт. Рабу сәр хwә, Qәрәqьзе жера гот:

— Кōпәк, чьра мьн дьл дькьр тә бьстиньм, тә дьгот, эз чь заньм, әв qиза гаванайә, йан йа шванайә. Нһа жи тō тьшки майин дьгәри. Тō щара тō wи мрази шанави, кәта мьрьне. һәрә qизәкә аг'a хwәра бинә, эз нә йа дәве тәмә.

Усьв дит, кō Qәрәqьз нә йа хапандьнейә, бьхапинә, нә

жи йа тьрсандьнейэ, бьтьрсинэ. Зэф хэвэрдэ, Қэрэқьзе һылбьрэ ль диwерхэ, диwэрва пэрцим бьвэ. Усьв Қэрэқьз: һышт, чу щэм дйа хwэ, готе:

— Дае, зу Ськьн Қэрэқьзе мьнра бьхwэзын, йане на, эзе кёртие wэра накьм.

Дйа wi жера гот:

-- һь, тэ бэр чэве хwэ дит, паше аqьле тэ һат сэре тэ? Wэхте мэ тэра дьгот, қиза һа эла мэда төнэ, wэрэ эм тэра бьхwэзын, тэ дьгот, эз чь заньм қиза гаванайэ, йан йа швана, эз настиньм.

Этлэзе щав да мире эрэба, wэки Усьв дьл дькэ, гэрэке эм Қэрэқьзе жера нишанкьн. Мире эрэба кб эв гли бьһист, гази щмаэта дора хwэ кьр, бе рэзе Қэрэқьзе бь зор Усьвра нишан кьрын. Қэрэқьзе сонд харибу, дьгот: «Эз бэре эwльн дьл бькьм wi бьстиньм, эw бежэ эз настиньм, эз чь заньм эw қиза гаванайэ, йан йа шванайэ. Wэлэ эз бьм тбщара ван ах у топраха нэсэкьньм, һэмин эз нэ қиза ванэ кэлальм, wэки дьле wan сэр мьн бешэ, йан жи дьле мьн сэр wan». Қэрэқьз гэлэки дбшбрмиш бу, тб ре жь ре дэрнэхьст.

Роке аqьлэк һатэ Қэрэқьзе. Чу тэwлэхана һэспа, жь хwэра һэспаки баш да зинкьрьне. Бука мир бу, ке же хэwэрда? Чу дэстэ кьнще мера, шураки баш хwэра ани, һазьр тбндбрьст кьр. Эварда сйар бу, бэре хwэ да эла мала баве хwэ у чу. Қэрэқьзе хwэра дьгот: «Эз бьвьм бука мире эрэба, кбре wi ке щара эз wi хэwэрдьм, мьнра бежэ, тб қиза гаванайи, йан йа швана, тб щара эз нэсэкьньм». Қэрэқьз эварда рекэтьбу. Эве свэтьре, бь тэwера хwэ гиһандэ щики нэнас, нэбэлэд. Эварда сэр пьшта һэспе ре һатьбу: тб щара тьште бса нэдитьбу. Эw wэстйа бу, гот: «Эзе вьра пэяа бьм, лэзэки рьнэт бьм, паше сйар бьм, һэрьм». Қэрэқьз пэяа бу, һэспе хwэ тэwланд, сэре хwэ дани, раза.

Эм бен сэр Усьв. Усьв све рабу, wэки Қэрэқьз тбнэ. Эwi заньбу, чуйэ бьгижэ мала баве хwэ. Агьр гьртэ qафе Усьв. Эw рабу һэспаки баш хwэра зин кьр, да сэр рйа Қэрэқьзе. Усьв сэре хwэ кьрьбу бэр хwэ, кэлэгор буву, сэре хwэ кьрьбу нава бжуйе һэспе, дажот. Wэхтэке Усьв сэре хwэ бьльнд кьр, леньһери, дит, we сйарэк пешйе дьчэ

Әшн ләзанд, вәки бьгиже. Қарәқызе вәхтәки сәре хвә жь хәше бльнд кьр, леньһери ро һатийә қама нивро. Әше һаһанга рабу, тәнг у бәре һәспе хвә шдандьн, сйар бу, да сәр ре, һнәки чу. Вәхтәке сәр мьле хвә вәгәрия, дина хвә дае, сйарәк бь ләз ду те. Сәкьни, леньһери нас кьр. Усьв жи ранезкаийи пера кьр, Усьв жи әш нас кьр. Қарәқызе дурва гази кьре, готе:

— Усьв, әз тәра дьвем вәгәрә, ду мьн нәйе, те зйане жь дәсте мьн бьвини.

Чәнд щара гази кьре, леньһери, вәки Усьв насәкьнә. Қарәқызе шуре хвә кьшанд, сәкьни. Усьв ажот сәр, вәки бьгьрә. Қарәқызе шурәк авитә һета Усьв. Әш жь һәспе һатә харе. Қарәқыз сәр һәспе пәйә бу, готе:

— Мьн нане бәр дәсте де у баве тә гәләк харийә, әз тә накөжьм, тә гөнәйи. Ду мьн нәе.

Қарәқызе һета ши дәрман кьр, гьреда, һәспе сйар кьр. жера гот;

— Де у баве тә гөнәньн, һәрә бьгижә мала хвә,— Қарәқызе жера гот,— вәхта тә дйә хвәра дьгөт, әз көре ага, әзе чаһа ше этиме бьстиньм, әз чь заньм қиза гаванайә, йан йа шванайә: әз һна қиза кье бьм, әзе һәрьм бьгижьмә ши.— Қарәқызе дйса-жера гот:— Әз дйса бевәхтиә тәра накьм, мьн нане вә гәләк харийә, әзе пьрсәке тәра бежьм, һәрге тә мерби, те пәй мьн бейи. Йан тә нә мер би, тә наеи.

Готе, әз кө гһиштьм мала баве хвә, әз кәта чьл шәви мер накьм. һәгәр тә гһишти, вәдәда һати, дьвә әз тә бьстиньм, әш жи бь әрф у әдәтә дьне. һәргә бь әрф у әдәт әз нәдам тә, те мала баве мьн ши чахи бьвини, чька йа гаванайә, йа швана? Дьвә бьқәшмә әз бей вана тәра бем. Ә'йни әз сәва ши гли тә кәш дькьм шедәре. Вәки тә нәки қар нәди дәсте мьн.

Қарәқыз шедәре Усьв сйар дькә, бәр бь мала ши дьшинә. Әш жи сйар дьвә, бәр бь мала баве хвә дьчә.

Усьв шор у шошман те мала хвә. Кәвалә хвә гли дькә, дьчә сәр нәкима хвә қәнщ бькә.

Әм бен сәр Қарәқызе. Қарәқызе хвә гһһандә мала баве хвә, дәнг ль эле бәла бу, вәки әш қиза вәнә бьрьбун,

һатийә. Шальхи кәтә нава ван. ҫwәзгине Қәрәқьзе бәр һәв
рабун. Қәрәқьзе гот:

— Әз һна мер накъм, кәта чъл шәви.

Усьв қәнщ бу, гази де у баве хwә кър, гот:

— Кәре мьн бькьн, әз насәкьнъм, сәрикә әw огьрә,
әзе һәръм, йан we мьн бькөжьн, йан әзе Қәрәқьзе бинъм.

Де у баве ьн готьн:— Усьв, лао, мә we сале сәр мерь-
када гьртийә, кәта пенщи мере ван көштийә, дьжмьньн, те
чава һәри нав wана, we тә пьрти-пьрти кьн. Бра эл тәра бе.

Усьв гот:— На, гәрәке әз тәне һәръм.

Де у баве ьн ленһерин, Усьв насәкьнә, кәре ьн кь-
рьн, Усьв да сәр ре, бәр бь эла Қәрәқьз чу.

Чъл шәве Қәрәқьзе тәмам бу. Қәрәқьз нишан кь-
рбуун көре апе weра. Рөжа чъл шәве Қәрәқьзе тәмам
бу, дәфа we гәрйа, wәки свәтьре сйаркьн. Усьв we
роже хwә гиһандә гөнде баве Қәрәқьзе. Эваре Усьв чу
нава гөнд, ленһери гьрминйа дәфейә, ледькәвә. Усьв раст
хwә маләке гьрт, чу, гот: «Wәки мьн бькөжьн жи, әзе
һәръм». Усьв бәр дерн пәйа бу,— леньһери пирәк дәркәт,
гот:

— Дйа пир, мевана хай дьки?

Пире гот:— Сәр чәва, сәр сәра!

Һәспе ьн кьшанд тәwле, да пешйе, бьрә мал. Усьв
глие хwә жера кър, хwә авитә пире, гот:

— Гәрәке тө һәри щәм Қәрәқьзе, чька чь дьвежә,—
сальхе хwә ер бь ер пирера гот.

Пире чу щәм Қәрәқьзе, гстилка Усьв хwәра бьр, пире
чу дәре таме Қәрәқьзе вәкър, чу һөндөр, дәспе кър гли
бәрра авитьн, гстилк дәрхьст, нишани Қәрәқьзе да. Гава
Қәрәқьзе гстилк дит, дәст хwәда нас кър, пирера гот;

— Дйа пир, тө бежә хайе гстилке, бра сәр намуса
хwә лехә һәрә, йан на әзе әламкьм, we тә у меване тә
пәзки шәржекьн. Һәрә тәрка ван глийа бьдә.

Пире һатә мал, Усьвра гот:— Нал у кәвал һа бу.

Усьв гәләки дөшөрмиш бу, тө ре жь ре дәрнәхьст, готе:

— Дйа пир, мьнра реке бьвинә, йан на нале мьн төнә.

Пире готе:— Усьв, ишәв мере Қәрәқьзе we һәрә һәрә-
ма хwә, ишәв дәwат көта дьвә. Мере Қәрәқьзе йәки калә,
бь дара дьгәрә, һәргә тө мери, дьле тә те һәйә, һна бьдә

шуре хwэ, һэрэ пыш дери бьсэкьнэ, срак мере we те, шу-
рәки лехэ, бькбжэ, мьле we быгрэ, дэрхэ бэр дери, эз жи
we хwэ бавемэ һэрдб кбра, wәки бен, дб һаспа бэр дери
һазьр бьгьрын, нэта хун дэртен. Һэма дэркэтьнера, сйарбьн,
жь гбнд дэрен. — Пире дьве, — ре эвэ, ве зедэ тб илаш
тбнэ.

Эваре Усьв шуре хwэ һьлда, тариена хwэ гиһандэ ма-
ла Qэрэqьзе, чу кэтэ qблчәки, хwэ вәшарт, ленһери Qэ-
рэqьз we руныштийэ, Усьв бесэбьр сәкьни бу. Нишэв дина
хwэ дае, бу чьрина дери, йәки кал дэрда һат, кәвазанәк
дестда, дари вәкьр, һатэ һбндбр. Гава дэрда һат, Qэрэqьз
бэр рабу, жера нвин дани, wәки руни. Сәкьни, ль Qэрэ-
qьзе нһери у готе:

— Тб жь нава хәриба тейи, тә qә чь кьрийэ?

Гавак эва пьрса Qэрэqьзера гот, эw weдәре щиде сар-
бу, гот: «Чава, эз сәва намуса хwэ жь нав кбрда һатьм,
wәки бем нава мләте баве хwэ, эв кале һзһьзи бьстиньм,
эw жи мьнра һа бежэ?» Qэрэqьзе гот:

— Кали мрдаро, ек weдәре эз дьхwәстьм, тб qәт
нәдьбуйи qьличка wi, хwэзла эw вьра дэркэта, тб пьрти-
пьрти бькрайи, эва кбла тә дьле мьн дэркэта.

Гавак Qэрэqьз эви гли дьвежэ, Усьв шур дькшинэ у
дакqотэ һбндбр. Усьв кб дәри вәкьр, Qэрэqьзе кьрә qирини,
готе:

— Лехә!

Усьв эw кбшт. Дәсте Qэрэqьзе дьгьрэ, дэртен дәрва.
Ле диһерьн, һэрдб кбре пире һазьр дб һәсп сәкьнандьнэ бэр
дери. Һа—һанга Усьв у Qэрэqьз сйар дьвьн у һэрдб кбре
пире Qэрэqьзе у Усьв гәлэ мазил жь гбнд дур дьхьн, изьна
хwэ жь wана дьхwэзын, вәдьгәрьн.

Усьв саг у сламәт Qэрэqьз ани, шальхи кэтэ нава эле,
гәзэ жь Усьвра Qэрэqьз нишан кьрын у дәст бь дәwа-
те бу.

QAPAMAH

Се бра бун, се жи жьне вана, се мвине ван, се тэ-
жие вана.

Гэлэ сал дэрбаз бун, нэ жьне ван зар дьбун, нэ жи
мвине вана дьзан, нэ жи тэжие вана дьтэрькин. Эв нэрсэ
бра гэлэки бэрхвэ дькэтын. Вана гэлэ қэнци дькэрын, хө-
де эвлэда бьдэ вана.

Рожэке эвана хан — мане хвэда руньштибун, дьфкь-
рин. Ньшкева дэре ода вана вэбу, дэ врэшэк кэтэ һөндөр.
Сэлам да, рэх вана руньшт. Дэвреш ле ньһери эвана по-
сидэ руньштэна. Дэвреш жь вана пьрси:

— Гун чьма һа посидэнэ? Нета дьле хвэ жь мьра
бежы.

Бре мэзын һьлда гот:

— Эвде хөде, тэ дэврешэки, қсмэте хвэ бьстинэ, ле-
де нэрэ, чь ише тэ мэ кэтийэ?

Дэвреш бэр вана сэкьин, жь ванара һьлда гот:

— Кэта эз нета вэ ньзанбьм, эз тэ щара начьм.

Бра манэ мэтэл, фкьрин бөшэ, готыне; йэк-йэк жера
шрөвэкьрын.

Дэвреш һьлда дэст кьрэ щева хвэ, севэк дэрхьст,

кутэк, нава дэсмалэкеда һьнэ дэрман дэрхьст, да һәрсе бра, гот:

— Ве севе бькьнэ шэш гара, эви кути бькьнэ се гара, ви дэрмани жи текьнэ се гара. Жь севе се дилма һун бөхөн, се дилма жи бра жьне вэ бьхөн. Кут, дэрмин бьдьнэ тэжи у мкине хвэ. Вэхте кө жьне вэ зар бун, һун тб нава ль заре хвэ нэкьн, кэтани салэкэ дне ви чахи, эзе ль вьра һазьр бьвьм.

Сал те дэрбаз дьвэ. Жьне вана дьвэльдьн, мкин, дь-зен, тэжи дьтэрькьн.

Жьна бре мэзьн, жьна бре чук һэрийэке көрэк ани, жьна бре орте жи қизэк ани. Эвана ээф шабун, эвана глие дэвреш кьрьн, тб нав заре хвэ нэкьрьн, кэ-тани вэхте дэвреш тэмам бу. Дэвреш вэхте хвэда һат, ведэре һазьр бу. Вэхта кө дэвреш кэтэ һөндөр, һәрсе бра бь һэвра хвэ авитьнэ дэст, р'уе дэвреш. Һьл-дан готьн:

— Дэвреш, дэ бьхвэзэ мале дне.

Дэвреш һьлда гот!

— Эз тыштэки нахвэзьм, эз тэне щэнуйа мкина Б'н дьхвэзьм.

Бре мэзьн һьлда гот:

— Сэр чэве мьн, эзе бьдьмэ тэ.

Дэвреш гази вана кьр, наве зара лекэ. Наве көре бре мэзьн дани Қэрэман, наве көре бре чук дани Қэгэран. Паши нав ле кьрьне, Дэвреш тэмэк да вана, гот:

— Һун нэви—нэви бьһельн заре вэ һэрьн хасбахчэ.

Ви вэхти падше дева пьртука хвэ дани, һьлда гот:

— Тежкэки қбреша рабуйэ, эве қьра мэ бинэ.

Падша дөшөрмиш бу, готэ вэзир, вэкиле хвэ:

— Эм чава бькьн, вэки вана биньнэ вьра, щэм хвэ?

Чэнд сал дэрбаз бун. Қэрэман у Қэгэран мэзьн бун, бунэ хорт. Рожэке Қэгэран дьчэ нава зарада к'ап дьлизэ. Көре пире к'апе ви же дьвэ. Эв дьгьри, те мал. Ви чахи Қэрэман дит, кө Қэгэран дьгри. Эв чу щэм ви, жера гот:

— Ке тө к'отайн?

Эви һьлда гот:—Көре пире к'апе мьн бьр, эз жи к'ө-тамэ.

Qэрэман һерс бу, рабу чу. Дэсте хwэ авитэ мьле гэдэ, к'океда һьлкър. Пире һатэ щэм Wi, жера гот:

— Тө өса хөрти, тө чьма начи нава Хасбахче баве хwэ?

Бэри Wi wэxти Wана дькър, нэдькър де у баве Wана изьн нэдьдан, кбъчуйана нава Хасбахчэ.

Wана глие хwэ кърьнэ йэк, wэки све зу равьн. Qэтэран к'оме Qэрэман һьлдэ бърэвинэ бьвэ, эw жи пэй к'оме хwэ һэрэ, бь we мэние, wэки һэрьнэ нава Хасбахчэ.

Эwана өса кърьн. Qэтэран к'оме Qэрэман бър, эw жи пэй чу. Эwана чунэ бэр дэве бахчэ, дина хwэ да не, кб дора бахчэ тэмам сур кърйэ. Эwана һатьнэ бэр дери сэкьнин, дбшбрмиш бун. Qэрэман газн хбде кър, дэсте хwэ ль дери да, дэри шкенанд. Эwана чунэ нава бахчэ. Һнэки гэрйан, паше һатьн сэр кание. Wэxта эwана һатьнэ сэр кание, Wана дит, кб нава каниеда щэмалэк дьхwенэ...

Эwана мэтэл ман, дора хwэ нһерин, тыптэк нэдитьн. Паше сэре хwэ бьнд кърьн, ль даре нһерин, дитьн қизэкэ ль сэр дарейэ. Wi чахи Qэрэман у Qэтэран кърьнэ шэр. ЭWi гот:

— Қиз жь мьра.

ЭWi жи гот:—Жь мьра.

Qэрэман леда сэре Qэтэран шкенанд. Qэтэран руньшт грйа, дэсте хwэ да бэр чэве хwэ ль Qэрэман нһери.

Падше дева пьртук дани, ленһери. һьлда гот:

— Эw тежке қбрешайн мэ дьгот, wэки qра мэ бь дэсти шийэ, эWi ве сэкэте ль нава Хасбахчэйэ, щэм Шни-ла қиза мьнэ, эм чава бькьн, wэки Wi бьгърьн биньн?

Падше дева ль дэфа һэwаре да, чьқа пэлэwане Wi һэбун, тэмам топ кърьн. Жь нава wанда сэд чьл пэлэwан бжартьн, шандьн, гот:

— Һун нава шэш сэкэтада һэрьн эWi бьгърьн биньн ль вьра.

Эw пэлэwан һатьн ленһерин, кб Qэтэран дьгьри, Qэрэман жи сэр кание сэкьнийэ. Эwана гьшка бь һэвра хwэ авитьнэ Qэрэман, wэки Wi бьгърьн. Ле эwана нькарбун, wэки Wi бьгърьн, ле эwана мэщал жь Qэрэман стэндьн. Qэрэман ма мэтэл. Дэсте хwэ ль нава дара чнаре аланд.

Әу сәд чыл дeу гышк жи педа дарда бун, wәки дәсте wи жь даре вәкьн, ле нькарбун дәсте wи жь нава даре вәкьн. Әwana манә мэтәл, һәр йәк чқләки даредa дарда бун. Дара чинаре жь кюкева һьлкьрын, данә сәр мьле хwә, һьлда бьрын.

Паши бьрына Қәрәман, Қәтәран звьри һатә мал. Чь кә һатьбу сәре wана, әwи-йәко йәко жь де у баве хwәра шьро-вәкьр.

Wәхта Қәрәман бьрынә щәм падше, падше һьлда готә wәзир, wәкиле хwә, гот:

— һун чь дьвежьн, нһа әм чь биньнә сәре Қәрәман?

Һнәка гот:—Әм бькөжьн.

Һнәка жи гот:—На, әм нәкөжьн.

Wәзире падше дeуа һьлда гот:

— һун заньн әме чаwа бькьн, әме һәрдө чәве wи дәрхьн. Әме чәве wи расте текьнә щева wийә чәпе, чәве wи чәпе текьнә щева wийә расте.

Әса жи кьрын. Паше бьрын авитьнә зиндане.

Чәнд сал дәрбаз бун. Қәрәман нава зинданеда мәзын бу, әса бу, кә сәре wи жь зинданеда дәрдькәтә дәвра. Рожәке Қәрәмани зинданеда бу, лeнһери се кәвотк һатьн ль сәр дәве зиндане пәйа бун. Әw һәрсе кәвотк жи хушке һәв бун. Хушка чук һьлда готә хушка мәзын:

— Гәло дәрмане wи чийә?

Хушка мәзын һьлда гот:—Дәрмане чәве wи әwә, кә әме нһа бьфьрын, се бәлге мә we бькәвьн, бра әw һьлдә Чәве wи расте щева wийә чәпедайә, чәве wи чәпе жи щева wийи растедайә. Бра чәве хwә текә ере, бәлге мә лe-хә, wи чахи чәве wиe е жь бәре рьндтьр сахбын.

Қәрәман жи әса кьр, чәве wи сахбун. Свәтьре, Wәхта дәргәван нане wи ани, әwи һьлда готе:

— Ахьр һун чьма һа тиньн сәре мьн?

Дәргәван һьлда гот:—Чьма?

Әwи гот:—Бона we йәке, wәки әзи корьм, һун нане мьн тиньн давежьнә ве дәре, әз ниви дьвиньм, ниви жи қә навиньм.

— Ле чь дьвежи?

Гот:—Нане мьн wәрә бьдә мьн.

Wәхта дәргәван нане wи ани даеда. Қәрәман дәсте

хвэ авитэ мьле ши, к'ашкыр ани, пел зьке ши кыр, эв
көшт. Паши көштэне эв жь зиндане дэрк'этэ дэвра. Чьра
пэлэване ль бэр зиндане һэбун, эши гышк қыр кырын. Жь
ве шунда Қэрэман к'этэ нава бажаре падше. Падша ма
мэтэл, һылда готэ эши мәрийи, кө нәһышьбу, вәки ши
бькөжыи, гот:

— Лазьмэ вәки тө һәри, бәлки жь нава мэ бьди дәр-
хьстэне, вәки мэ қыр нәкэ.

Вәхта эв чу пешие, жера гот:

— Қэрэман, тө чьма һа дыки?

Эши гази ши кыр, ани һатэ щэм хвэ, һәрдо чэве ши
дәрхьст кырэ щеве ши, шунда шанд.

Қэрэман һылда готэ падше:

— Вэ эз жь к'ө анимэ, мьн бьвьнэ вьра диса.

Падше гази кәйште пэлэване хвэ кыр, ванра гот:

— Ёун Қэрэман диса бьвьн вәтэне баве ши дайныи.

Пэлэван һатыи сәкыиин рәх һәв. Қэрэман эвана гыш-
ка бь һәва данэ гьредане, сәр вана вәлэзия. Дев жь вьра
ре к'этын, чун. Пьр у һындьк ре чун, эвана вәстиан, һыл-
дан готыи Қэрэман:

— Эм бәхте тәнэ, эм мьрын, бьһелэ эм келәка ве бәһ-
ре қаски рәвәт бьвьн, паше эм һәрын,

Қэрэман гот:—Зрар нәкэ, дэ эм бьсәкыиин.

Эвана ль вьра сәкыи. Қэрэман гот:

— Эзе қаски разем.

Пэлэвана гот:—Дэ разе.

Қэрэман ани гөһе чьл нәви мьләки хвэ аланд, гөһе
чьле дьн жи мьле хвәйи дьне аланд, сәре хвэ дани раза.

Қаски эвана ман у паше һәвра готыи:

— Мала вә хравбэ, һун чь сәкыиинэ, вәхта диса рәвә
мэ сйар бьвэ у бьвэ.

Эван дөшөрмиш бун, готыи:

— Эм чава бькыи, вәки эм жь дәсте ши хлас бьвьн?
Нава ванада йәки блйан һәбу: эши һылда гот:

— Вәрын эм гөһе хвэ жекыи у бьрәвьн.

Эвана өса жи кырын. Гөһе хвэ жекырын, рабун рәвин
чун.

Қэрэман жь хәве рабу, леньһери, пэлэван гышк рә-
вина чунэ.

ЭW рабу чу нава мешэкида хwэра гэрийа.

Р'ожэке эWи сэре ре рунышти бу, леньхери эскэре баве Wи hat wьра дэркэт. Дьчунэ сэр дewa шэр бькьн.

Qэрэман эW нас кьрын у нежа шайн кэтэ нава эскэр. Иди жь wedэре вэгэрийан, hatьн мале²⁸.

КӘМЗИ ПӘЛӘВАН

Һәбу гөндәк, наведе ии Кәфтмалә. Чьра сал бу қраләк һәбу, дажотә сәр һәр кәфт мала, қыр дькьр, хәрща Мире Мьсьере кәфт сала нава саләкеда же дьстәнд, заре зьке жьна дәрдьхьст, нәдһишт кьтә зарө жь вана зедәбә.

Хәлде гөнд вәхтәки фькьрмиш бун, готьи: «Һьндьк майә, вәки қрал бе, диса хәза мә бинә, дө жьне зарө бьвьн щики вәшерьн, бра нәвиньн, заре мә зедәбьн». Әв һәрдө жьне гран-зарө, бьрьн кьрьнә шкәфта знарәки вәшартьн.

Қрал һат, диса әв һәр кәфт мал қыр кьрьн, хенжи кәфт мала у кәфт жьна зедә нәһишт, хәрща Мире Мьсьере кәфт сала дь нава саләкеда же стәндьн у ледан чун.

Әв һәрдө жьне зарө, кө шкәфта знерда вәшартьбун, зарө бун, дө көр бун ванаара. Әвана заре хвә ведәре һиштьн у һатьн мала хвә. Дө каре хәзала һәрғав һин бувун дьһатьн вә шкәфте, вәки зарө теда бун, шир дьданә ван һәрдө зара у ледьдан дьчун. Готьяна готийа роже ван зара мәһ бун, мәһе вана сал бун, йса мәзьн бун. Һәрдө зарө мәзьн бун, бунә мер. Наве бре мәзьн Кәмзи Пәләван, е дьне жи—Баваәмьрьк. Мәзьн бун, һатьнә нава гөнде хвә, гөндйа готье:

— Кэйран, све қрале we бе хэза мэ бинэ, һун гөнэнэ чьма һатьнэ вьра, we wэ жи бькбжьн.

Һэрдө бра нэчун, wedэре ман. Кэмзи Пэлэван сйаре һэспе Демзэри Эшқэр гөрз—кэмэнде wi пенци гут, ле Баваэмырьк хwэйе һэвана хwэ бу, wэки тэмамиа шэһэр текьра һөндөре һэвана хwэ, тьжэ нэдькьр у кэwкание wi. Знар дькьрэ кэwкание хwэ давит. Кэсэки ньзанбу эw знар кчиали авит, бса дур давит, кэсэки нькарбу дурайа we кьвшкэ.

Сэкьни свэтыре қрал ажотэ сэр һэр нэфт мала, дьхwэст диса хэза wan бинэ, хэрще нэфт сала же бьстинэ. Кэмзи Пэлэwьн у Баваэмырьк қралра шэр кьрын, нэһиштын сэре кара һэр нэфт мала хунбэ, бэри қрал дан, сэрда вэгэрандын. Хэрще Мире Мсьре нэфт сала нава дө рожа жь қрал стэндьн, дан мале хwэ. Қрал гази рэмьлдаре хwэ-кьр, гот:

— Wэрын, эм чаwа бькьн, һэрдө мэрьва бьгьрын.

Рэмьлдара рэмле хwэ данин, готьнэ қрал:

— Сэре Хилокьм, сэре Дилокьм, дө пэлэван дэркэтьнэ, we кока тэ биньн, хэрщ надьн.

Қрал гот:—Эзе гази һэрдакьм, чьл щот пэлэвана бьдьмэ йалики, чьл щоти жи бьдьмэ йалики. Чахе тен һөндөр, бра һэвра гөрз кэмэнда сэрда һьлшиньн, песира мэ жь wана кбтабэ, йане жи жэре пэрwэндэкьн, бьдьнэ wan, бра пе бьмырын.

Баваэмырьк рэмьлдар бу, готэ бре хwэ Кэмзи Пэлэван:

— Һэрге те зера бьди мын, эзе тэра глики бежьм.

Кэмзи Пэлэван дэрхьст чэнд зер данэ

Баваэмырьк. Баваэмырьк эw зер кьрынэ эрде, пкина хwэ эрде хьст, зер кьре, гот:

— Эрдө, тө шэдэ, эв хэзна Баваэмырькэ,—готэ Кэмзи Пэлэван,—иро қрал we гази мэкэ, нан чекьрийэ, бь жэре пэрwэндэкьрийэ, нэта эз нэхөм, тө нэхwэ. Һэргэ те гбра мын бьки, эзе бем, һэргэ наки, эз наем.

Чунэ мала қрал. Кэмзи Пэлэван да пешие. Эван пэлэвана һэвра гөрз кэмэнде хwэ сэр Кэмзи Пэлэванра даwшандьн. Баваэмырьк һэр гөрзэк йаликида авит. Кэмзи Пэлэван бьни дэрхьст. Чунэ мала қрал. Слав-клав данэ һэвдө, руньштын. Бу wэхте нан. Нан анин. Баваэмырьк глик жь падше хwэст, гот:

— Изъне бьдэ эз дō глйа бежъм. Wэхте нан харьне блурэкэ мьн һэйэ, гэрэке эз блурехъм, паше нан бōхōм.

Баваэмьерьк блуре хьст. Готьна готийа, wэхта блуре хьст, тэхтэ, нан у хани дькэжйан, мэръв жи пера дькэжйа. Эw щие жэр чу йалики, е дне һат щэм wана. Нане хwэ харьн, тыштэк һэрдō бра нәһат.

Qрал Кэмзи П'элэwан кьрэ бэрдэстие эскэр, нане эскэр дьбьр дани, ситьла чьлмерэ тэне дьбьр дани.

Баваэмьерьк чьца зер топ дькьр, пкина хwэ эрде дьхьст, зер дькьрэ ч'эл, дьгот: «Эрдо, шэдэби, хэзна Баваэмьерькэ».

Qрал мәнэ дьгьрт, готэ wана:

— Нэрьн кэкими Дэқнэнос мьнра биньн.

Кэкими Дэқнэнос қрардар бу, жь аве дэрбаз нэдьбу.

Эw чун, нав у дэнге Этэми П'элэwан бэла бубу нэму дийае. Баваэмьерьк дйса зер жь Кэмзи П'элэwан стэнд, кьрэ эрде, гот: «Эрдо, тō шэдэ, хэзна Баваэмьерькэ». Чунэ мала Этэми П'элэwан, һэвра бунэ нас. Эваре хэвэрдан, Этэми П'элэwан гот:

— Хwэзла мьн бьзанбйа, Кэмзи П'элэwан к'ейэ, һақа нав у дэнге wи һэйэ, чька чь мэри бу.

Баваэмьерьк һьлда готэ Этэми П'элэwан:

— Те чь бьди мьн, эз тэ у Кэмзи П'элэwан темэ дэстэбьраке һэв.

Этэми П'элэwан щие зера нишани Баваэмьерьк дан. Чу дэсте хwэ теда кьр, тэмам пақьшкьр, эваре разан.

Эди Кэмзи П'элэwан у Этэми П'элэwан бунэ дэстэбьраке һэв. Разан, нэта све. Баваэмьерьк дэзмала Кэмзи П'элэwан щеве дэрхьст, кьрэ нав шэлбьке аве, навда шушт у дани бэр сэре қиза Этэми П'элэwан. Нэспе Кэмзи П'элэwан бэрда сэр һэспа Этэми П'элэwан. Све рабун. Чунэ бэр дэве бэре, бькэвьнэ гэмие, нэрьн кэкими Дэқнэнос биньн. Гэми гьртън, готьнэ Баваэмьерьк:

— Wэрэ бькэвэ гэмие!

Баваэмьерьк гот:—Наем, эзе бькэвьмэ нава бэре, бьхэньқьм, эзе пне хwэ бем.

Кьрьн нэкьрьн, нэк'этэ гэмие. Эw ньга чу, эw жи кэтьнэ гэмие, чун, йалие бэре расти һэв һатън. Баваэмьерьк готэ wана:

— Дэ ижар һәрһын. Чьма һун нә мерһын. Кәта зера нә-
дһнә мһн, әз ре нишани Wә надьм.

Зер дане. Зере хWә кьрьнә чәл, гот: «Әрло, тө шәдә,
әва хәзна Баваәмьрькә». Ледан чунә мала һәкими Дәқнәнос.
Һәкими Дәқнәнос һәһат, қрардар бу, жь бәре дәрбаз навә.
Ледан һатһн. Қрал гази рәмьлдара кьр, гот:

— Чьканә we бен, йане на?

Рәмьлдара готһнә қрал:

— Сәре ҫилокьм, сәре Дилокьм, чун бунә дәстәбрьа-
ке Әгәме Пәләһан, we һатһн. Һәкими Дәқнәнос һанин. Ле
һатһн кока мә we дәрхһн.

Қрал гот:—Кижан дькарә ниве ре хWә бьгинә Wана,
һан бь жәре пәрWәндәкә, бьдә Һәмзи Пәләһан, бра бьмьрә,
йаха мһн же хлас бә.

Пирәкә сәре рабу, кадә у һан бь жәре пәрWәндәкьр,
леда чу, ниве ре хWә гиһандә Һәмзи Пәләһан. ӘWана жи
бса брчибун, дһа нәдһһатә готһне. Зәф брчи бун. Һәмзи
Пәләһан готә пире:

— Qәт һан бал тә тәһнә, әз брчимә, һнәки бьдә мһн.

Пире дәрхьст һан да Һәмзи Пәләһан. ӘWи хар у пе
мьр. Бу қарә-қара Әгәми Пәләһан, гот:;

— Әв чь йәк бу сәре дәстәбрьаке мһн һат?

Тиқә-тиқа Баваәмьрьке бу, ле дькәһһа. Әгәми Пәлә-
һан лавайи Баваәмьрьке кьр, гот:

— Әз бәхте тәмә, һәрә һәкими Дәқнәнос бинә. бәлкһи
Һәмзи Пәләһан дәрманкә, сагкә.

Баваәмьрк гот:—Чьма әз хәламе баве Wәмә, һун дә
пәләһан чун, Wә һькарбу банһа, әзе чаWа биньм?

Лава, диләка, вьрда, Wеда, Баваәмьрк зер жь Әгәми
Пәләһан стәнд, леда чу нава щие һәкими Дәқнәнос. Ду
дәрмане Wива кьрә һәване, ани һат сәр Һәмзи Пәләһан.

Һәкими Дәқнәнос дәрман да бәр бина Һәмзи Пәләһан.
Һәмзи Пәләһан рабу сәр хWә, гот:

— Мала Wә авабә, Wә чьма дәй мһн кьр, әз чь хәWә-
кә хWәшда бум.

Әгәми Пәләһан готе:—Мала тә авабә, тө мьрьбуйи,
чаWа тө дьвежи әз разабум, хәWәкә хWәшда бум?

ӘWана ледан чун мала Әгәми Пәләһан. Дә рожа сә-

кьнин, паше рабун бэр бь қрал чун. Қрал гази рэмьлдара кьр, we пире, wэки дэрман дабу Кэмзи П'элэwan, гази we жи кьр, гот:

— Чькане агрия wана чава бу.

Рэмле хwэ данин, готьн:

— Сэре Хилокьм, сэре Дилокьм, путкьм, сэнэмкьм, Кэмзи П'элэwan рабу, тэв нэв, hatьн сэр қрал, we к'ока қрал дэрхьн. Кэмзи П'элэwan, Этэми П'элэwan, Баваэмырьк, Кэкими Дэқнанос hatьн сэр қрал, шэр хwэстын. Шэр кьрьн.

Эм бен сэр қиза Этэми П'элэwan. Бь дэзмала Кэмзи П'элэwan зарэк бу, жера көрэк бу. Гэспа wi жи щэники нер ани. Гэде тэ мэзын бу, наве wi Кэмзи Бэрнэмзи, наве гэспе wi Демзэри Бэрдемзэри Эшқэр. Кэмзи Бэркэмзи ро-жэке готэ дйа хwэ:

— Дае, эw чь дэwэ, гьрмэ-гьрма топ у щэбьрхананэ?

Дйа wi гот:—Лаwо, баве тэ у калке тэ қралра шэр дькьн.

Гэдэ готэ дйа хwэ:—Баве мьн кийэ?

Гот:—Баве тэ Кэмзи П'элэwanэ, калке тэ Этэми П'элэwan.

Кэмзи Бэркэмзи, көре Кэмзи П'элэwan, нэвие Этэми П'элэwan леда чу тэлэбе баве хwэ, калке хwэ. Кэмзи Бэрнэмзи чу нава шэр. Баве хwэ нас нэдькьр. Кэтэ нава эскэре қрал, баве хwэ у калке хwэра шэр кьр. Чэнд рожа шэр кьр, эди Кэмзи П'элэwan у Этэми П'элэwan тётар кэтын, дэсти гөрз у кэмэнде Кэмзи Бэрнэмзи. Кэмзи Бэрнэмзи гэлэ қэwат бу, нэ Кэмзи П'элэwan, нэ жи Этэми П'элэwan пе нькарбун.

Эваре Баваэмырьк готэ Г'эмзи П'элэwan, Этэми П'элэwan:

— Гуне чь бьднэ мьн, эз wэ у wi хорте төнсьзи шаһьл темэ мэрве нэв? Зера бьднэ мьн, эз wэ темэ мэрве нэвдб.

Зер данэ Баваэмырьке. Све Баваэмырьк готэ Кэмзи Бэрнэмзи:

— Чь дьки, малхрав, йэк баве тэйэ, е дне жи калке тэйэ. Чьма wанара шэр дьки? Чахе шэр дьки, гөрзе хwэ бьн гөрзе Кэмзи П'элэwanра бавежэ, бежэ: «Эз Кэмзи Бэр-

кэмзимэ, сйаре Демзэри Бәрдемзэри Эшқарьм, роже огьрме
гран пышта баве хwэмэ».

Оса жи кър. Кэмзи Бәркэмзи, Кэмзи Пэлэwan, Этәми
Пэлэwan бунә йәк, кока қрал дәрхьстьн, қрал алт кьрын,
нале гөндйа хwәш кьрын, храви орте дәрхьстьн.

Кэмзи Пэлэwan қиза қрал да көре хwә, қиза Этәми
Пэлэwan хwәра ани.

Әw чун гһиштьнә мразе хwә, һун жи бығһижьн мразе
хwә²⁹.

ХАЛЛЬ ӨНМӨД

Гадшан зэфи кал бу. Гадша рожэке мър. Өви вэйсэте хвэ кър, вэки эв нэрсэ көре ви се шэва, шэве йэк қэрэвьяйе сэр тьрба ви бькыи.

Шэва эвльи көре виий мэзыи чу қэрэвьяйа тьрбе. Вэхтэки шэве дэрбаз бу, эви леньһери жь алие роаваеда эврэки рэш һат. Эв эвр бу баран у багэр, чра ви тэмьранд, баве ви жь тьрбе дэрхьст, тукьре, чу. Свэ рон бу, эв чу мал, ле бре хвэра нэгот.

Шэва дне бре орте чу қэрэвьяйе. Шэв леньһери жь алие роавае эврэки рэш һат, эв эвр бу баран у багэр, чра ви тэмьранд у баве ви жь тьрбе дэрхьст тукьре, чу. Свэ рон бу, эв чу мал, ле бре хвэра нэгот.

Шэвтьра дне көре виий чук чу қэрэвьяйа ви. Наве ви Халль Өнмэд бу. Вэхтэки шэве дэрбаз бу. Эви леньһери эврэки рэш жь алие роавае һат. Эви гот: «Чь эмэл һэвэ эвре һанданэ, эв джмьне баве мьнэ». Эви шуре хвэ туж кър, чра хвэ да сэр тьрбе у хвэ жи сэрра сэкьни. Баран, багэр леда, чра ви тэмьранд, леньһери зйак һат сэре хвэ бэржеркър, кө тьрбе вэдэ, Халль Өнмэд шур серида, сэре ви қөткър. Вэхта зйа мър, ба у багэр тэмам сэкьнин. Бе ледабу чра ви тэмьрандэбу, шьпшкэ жи бал ви төнэбу,

Вәки чра вехьста, сәр тьрба баве хвәда бьхьнда. Шәрм дь-
жьр бьчйа мале шпьшкә банйа, дьгот: «Бре мьне бежьн, тө
тьрсйайи». Әви ленһери дурва ишьрәк дьхвәнә. Әви бәре
хвә да we ишьде, чу. Һәла нәгьһиштьбу ишьде, ленһери ка-
ләк руныштиә, дө гөлокә дестданә, йәкә спийә, йәкә рәш. Гот:

— Кале, әв чь гөлокьн?

— Әв гөлока спи рожә, йа рәш шәвә. Нака әз ве гө-
лока рәш дьзим, йа спи бәрдьдм, вәки свә ронбә.

— Кале, дьвәк тө гөлока спи бьзийи, йа рәш бәрди,
нәта кө мьн чу чра хвә бал ишьда һан вехьст, диса йа спи
бәрдә, йа рәш бьзи.

— На, хорто, өса навә, мәхөлрәт we қьрбә.

Әви кале һьлда дани әрде, кәвьрәк дани сәр зьке ви,
гөлока рәш бәрда, йа спи зи. Әви хвә бәр бь we ишьде
гьрт, чу. Чу леньһери ситьләкә чьл чәмьлә сәр эгьрә, чьл
деу жи дора ситьле разанә. Нав ванра дәрбаз бу. Әв си-
тьла чьл чәмьлә, кө чьл деви анцах һьлдьда дадани, әви
тәне ситьла чьл чәмьли һьлда, дани әрде. Чра хвә вехьст,
ситель диса һьлда дани сәр эгьр. Чра хвә һьлда, чу.

Девәк кшйар бу. Тьрса дәнге хвә нәдькьр. Халль
Әһмәд чу, әви дәйл һәвалә хвә кьр у гот:

— Тежкәки қөреша һат, әв ситьла әм чьл деу анцах
һьлдьдн, датиһн, әви тәне һьлда, чра хвә вехьст, щаркә
дн дани сәр эгьр, чра хвә һьлда чу.

Дев гьшк рабуна сәр хвә, пара пәй ви кәтһн, әв
гьртһн у готһнеда:

— Қрарәки мә һәйә, әгәр тә қраре мә қәданд, тө бре
мә чьлйәкейи, йане тә нәқәданд, шәр-шәре мә тәйә.

— Қраре вә чийә, бежьн?

— Қраре мә анина һәрсе қизе падшенә. Дора вана
сура змет кьрийә, падше готийә: «Ке we сурера һьлкьшә,
чу бал қиза мьн, әзе қиза хвә бьдьмә ви».

— Шөхөле мьни әщәләйә, изьна мьн бьдһн әз һәрһм.
Ле һун мьнра чьл сәкәйи һазьркһн, нәта әз свә эваре
һатһм.

Вана изьна ви дане, әв чу, әв кал бәрда. Кал рабу
шөхөле хвәда хәвьти. Әви чу сәр тьрба баве хвәда хөнд.
Свә рәм бу. Әв чу мала хвә, готә бьре хвә:

— Вә чьма мьнра нәдыгот, қазне ва сәре баве мә дь-
қәшмә? Мьн әш кәшт.

— Мә шәрма нәдыгот.

— Дә шәрн әм һәрн ши чәлкьн.

Әшана чун, зйа чәл кьрн. Халль Әһмәд эваре вәгәрия
чу бал дөва, чьл сәкә һьлда, дөв жи пера чунә бәр сура
кәчьке. Готә дөва:

— Чька дишерда бькөтын.

Дөв чун, кәвьр анин, пе дькөтан, сурә зметкьрибу,
сәкә теда нәдычун, кәвьр һур дьвун. Әши дәфәк дөва да.
Дөв веда чун. Әши хвә пе кәлме хвә, сәкә дишерда кә-
тан, нәта жоре. Хвә жи һьлкшыа чу сәр суре рунышт,
готә дөва:

— Йәко-йәко һьлкшын, шәрн.

Дөв, вәхта йәко-йәко чуне, әши сәре ван дьда, сәре
ван алики дькәт, щәндәке ван алики. Бь ве форме дөв
тәмам қыр кьр, поз, гөһе ван жи жекьр, кьрә хөрщька
хвә, хөрщька хвә да дәрва. Чу һөндөре отаха, леньһери
һәрсе қиз ве разанә. Чре бәр сәре ван һьлда да бәр һын-
ге ван, е бьн һынга һьлда, да бәр сәре ван. Чре келәка
расте, һьлда да йәле чәпе, чре йәле чәпе һьлда, да келәка
расте, гөстиле тһие ван дәрхьст, кьрә тһие хвә, е тһие хвә
кьрә тһие ван, дәркәт чу, хөрщька хвә һьлда вәгәрия
һатә мала хвә.

Қиз све кшыар бун, леньһери, чре бәр сәре ван, бьн
һынге ван, келәке ван тәмам гөһеринә. Ши чахи қә бәр
хвә нәкәтын, готын:

— Қәй царйа гөһерийә,

Вәхта кә дәсте хвә шуштын, леньһерин гөстиле ван
жи гөһәринә, ши чахи һе бәр хвә кәтын. Кәгәз һвисин,
шандьн баве хвәра, кә нә төви, нә наве тәвә, қәзйакә ва
сәре мә қәшмийә.

Әш қизана йәре Шанполат бунә, сәр синге Шанполат
жи гөл, сосьн һешин бубун. Әш кәчкана роже инне дьбунә
се кәвотка, дьчунә бал Шанполат, кәф, әшқ дәрбаз дькь-
рн, эваре дьһатын. Ле қәт кәсәки һьзанбу, әш қизана йә-
ре Шанполатын.

Шава қиза гһиштә баве ван. Баве ван қәфәк сәр пра
һәфт рийа чекьр, кн дьһат-дьчу, же дьпьрси:

— Вә гө тыште һа нәкьрийә?

Вана дьгот: - На!

Рожәке Халль Әһмәд готә бре хвә:

— Вәрһн әм һәрһн хвәра бьгәрһн.

— Дьле тә дьхвәзә, әм һәрһн.

Әвана һәсҗе хвә сйар бун, чунә сәре чйа, хвәра сәй-рангә дькьрһн. Чунә сәр чйаки бльнд, хвәра руһштһн, Халль Әһмәд дурбин да бәр чәве хвә, дәште һһери. Леньһери, кә сәр пра нәфт рйа ханик чкьрһнә, готә бре хвә:

— Равһн һәрһн вьра, ка бе әв чь ханийә?

Әвана сйар бун, чунә we қәфе. Руньштһн ча хвә харһн. Падше жь ван пьрс кьр, го:

— Кәси жь вә мерхасйа ва нәкьрийә?

— Мьн кьрийә!

— Әз жь чь бауар бькьм?

— Жь ван гөстиле қизе тә!

— На, әз жь гөстиле ина накьм!

Халль Әһмәд чу хөрщька поз, гөһе дева жь тәрка һәспе вәкьр, ани да падше у гот:

— Тә ижар ина дьки?

— Әз ве щаре ина дькьм.

Әви шав шант қизе хвәра у қизе хвә аниһә бал Халль Әһмәд у готә вана:

— Әве кә деу кәштһнә, сурера һьлкшйайә, гөстиле вә гөһерийә, чҗе бәр вә гөһастийә әвә, һуне ви бькьн?

— На, әм ви накьн, нәта әв нәчә Щанполат ль вәлате хәалйа сор нәкәжә у қәфшәк гәл—сосьне сәр синге ви нәйнә әм ви накьн, әгәр бинә, әме ви бькьн.

— Әзе һәрһм, ле гәрәке һун мқати бҗе мьн бьн, нәта кә әз һатьм. Ле вәки әз һатьм, тыштәк сәре бре мьн қәвмийә, әзе вәлате вә тәмам вәран бькьм.

Вәхта Халль Әһмәд рекәт, чу, сьнәтәк, дбдә сәкьни падше гот:

— Тәзә әве кә бе, Щанполате ви бькәжә.— Әви ани һат бре ви йәк кьрә қазван, йәк кьрә голькван.

Халль Әһмәд пьр чу, һьндьк чу, леньһери хәлйә спийә, мәрвь жи спинә. Әв чу незикн к'ошкәке бу, ленһери бист қиз к'ошкәда дьләйзһн, һнәка к'һнше сор хвә кьрһнә, һнәка к'һнше қичьк, һешин хвә кьрһнә. Ле йәке жи к'һн-

ще рэш хвэ кьрийэ, сэкьнийэ, вана тэмашэ дькэ Эва кьнще рэш, хат готэ Халль Әһмэд:

— Равэ зу һэрэ, һала деве спи нәһатийэ, we тэ бькѳжэ.

— Деве кижан реда бе?

— Е ве рйа алие роллатеда бел

Жьньк вэгэрийа чу к'ошке. Әһи рабу бәре хвэ да рйа, кѳ деве теда бе. хелэки чу, леньһери dew we hat. Әһи у dew һэв хьст. Әһи леда dew кѳшт. Вэгэрийа чу к'ошке, леньһери әһ бист қизе дьлэйистьн, әвана кьнще рэш хвэ кьрьнэ, налэйзын. Әвана рѳне дөһьн. Ле әһ қиза кьнще рэш хвэ кьрьбу, нэ дьлэйст: әһе кьнще сор хвэ кьрийэ, дьлэйзэ. Әһ у дѳ хушке we қизе падше млякәтанэ. Дөһа чунэ зөре анинэ, кьрьнэ жьне хвэ. Халль Әһмэд ноли хушк; бра we эваре бал we кәчьке ма, све диса рабу ре кәт. Пьр чу, һндыки чу, леньһери хѳлйа дәрәке рэшэ, мәрвь жи рэшьн. Диса нола йа дөһе спи, йа дөһе рэшда жи, ѳса қәһьми сәре һи. Све рабу жь вьра жи рекәт. Пьр чу, һндык чу, леньһери хѳлйа дәрәке жи сорэ, мәрвө вьр жи сорьн. Чу незики к'ошкәке бу, леньһери бист қиза кьнще шурэ-шурэ хвэ кьрьнэ, дьлэйзын, ле йәке кьнще рэш хвэ кьрийэ, налэйзэ, вана тэмашэ дькэ. Эва кьнще рэш хат бал Халль Әһмэд у гот:

— Хорте қәнц, зу равэ һэрэ, һала дөһе сор нәһатийэ, we тэ шарәкеда қуфкэ. Әһ нэ нотли ван бре хвэйэ, кѳ тѳ сәр ванра һати. Жь дөһе һи һѳлм-гѳлма кѳ дәрдькәвэ, тәмам агьрэ.

— We кижан реда бе?

— Е рйа һанэ алие Мфрьқеда бе,— жьньк вэгэрийа чу к'ошке.

Халль Әһмэд бәре хвэ да рйа кѳ деве теда бе, Хелэки чу, леньһери dew we hat. Әһи у dew һэв хьст, dew ль һи зор кьр. Гоште щане Халль Әһмэд бәр һѳлм у гѳлма дөһе һи тәмам шәһти бу. Дөһ әһ һьлда бьрэ ма-ла хвэ, кѳтәкева: гредә. чра хвэ да сәр тәпа һи у разә. Әһ кәчька кьнще рэш хат, гот:

— Халль Әһмэд, әз тэ бәрдьм, те бькарби һи бькѳжи?

— На, әз нькарьм, әз тәмам шәһтимә.

— Ле те бькарби шуре ви жь к'упе қире қәтрәне бь-
кшини?

— На, эз нькарьм.

Кәчьеке чу гази хөде кьр, шур жь калане қире-қәтра-
не кшинд, һат Халль Әһмәд вәкьр, һәспе ви сйар кьр, шу-
ре дөу да дест у готе:

Дәрмане шәватата ви бал каләки жь вәлате баве
мын сьргун кьрьнә. һатийә флан шәһәри, ль бал ви һәйә,
ве тә сагкә.

Халль Әһмәд ре к'әт чу бал ви кали. Кале готе:

— Қиза падше млякәтата тө шанди?

— Бәле, әве эз шандьм!

Кале әв саг кьр у ани һат гөһе һәспе ви қир қәтран
кьр у готе:

— Ҳәла равә, һәрә сйарбә, веда бьдә ркефа, вәрә,
ка бе һәсп дьбһизә, йан на.

Халль Әһмәд һәспе сйар бу, чу веда һат, кале кьрә
қирин, һәсп улкмиш бу. Кале шарәкә дьн гөһе һәспе қир
қәтран кьр. Халль Әһмәд шарәкә дьн чу веда һат. Кале кь-
рә қирин, нәкьрә қирин, һәспе нәбьһист, улкмиш нәбу.

Кале готә Халль Әһмәд:

— Дә равә сйар бә, һәрә. Дөу кө веда һатъне, тө
ркефи сәркә, әв текә қирин, нәкә қирин, һәсп улкмиш
навә, те лехи бькөжи.

Халль Әһмәд рабу һәспе хвә сйар бу, да сәр ре бәр бь
мала дөу чу, ленһери дөу ве һерс веда һат. Әви ркефи
сәр дөу кьр. Дөу кьрә қирин, нәкьрә қирин һәсп улкмиш
нәбу, Халль Әһмәд леда дөве сор жи көшт. Вәгәрия чу бал
кале.

— Тә дөу көшт?

— Бәле, мын көшт. Ле эз чава бькьм Шанполат жи
бькөжьм?

Әв һәрсе қизе падше йаре шинә. Әв роже иние
дьвьнә се кәвтка, тенә бал ви. Әвана нака готьнә ви, кө
Халль Әһмәде ве бе тә бькөжә, нака вана нав нишане тә
жера готьнә. Тө вәрә эз хале руе тә жекьм, чәвәки тә
дәрхьм, ньгәки тә һнәки жекьм. Нака әв шуре хвә туж
дькә, сәре ре дьсәнә. Тө топал-топал һәрә, е бьһерә кө
әви кө қиза жера готьбу, тө әв нини. Әве бежә: «Тө чь

дьгэри?» Тө бежэ: «Эз хатъмэ тэра бьхэвьтм». Эве бежэ: «Эз тыштэки на дьгэрийам». Эве тэ бьвэ һэрэ мала хвэ, е бежэ: «Чька ви шуре мьн дардакэ», Тө бежэ: «На, на, шуре ль мьн кэвэ». Тө шарэке, дёда ёса бежэ. Шарэке жи ршьфи-ршьфи шур бьвэ дардакэ. Цара дьн гава шур да дэсте тэ, тө пыш шира бьфтьлэ, шур бькшинэ, шури ту-жэ, тө ль стёе шихэ, стёе ви қдткэ.

Халль Әһмэд гот:—Гак, чава дыки, бькэ.

Кале ани һат хале руе ви, чэвэки ви, ньнгэки ви жекьр, ера ван саг кьр, эви рабу да сэр ре, чу. Чу незки хан-мане Шанполат бу. Шанполат сэре ре сэкьни бу. Ленһери мэрвэк ве гәһ дькэвэ, гәһ радьвэ, бэрэ-бэрэ те. Шанполат ленһери сальхе кё қиза жера дабу, эва әв ни-нэ. Халль Әһмэд топал-топал һатэ бал Шанполат. Шанполат готе:

— Тө ван дэра чь дьгэри?

— Эз хатъмэ тэра бьвьмэ хблам.

— Эз жи тыштэки ёса дьгэрийам.

Шанполат әв бьрэ мала хвэ әв дьчу сэре ре дьсэ-кьни, Халль Әһмэд малда дьма. гава кё эваре дьһат, дьготэ ви-һан шуре мьн һьлдэ.

— На, е ль мьн кэвэ.

Чәнд шара эви шур һьлнэдьла. Шарэке ршьфи-ршьфи бьр дарда кьр. Цара дьн шур кёта дэсте ви, әв фтьли пыш Шанполат, шур кшанд ль стёе Шанполат да, жекьр. Кэтэ щеве ви, клит жь щеве дәрхьст. Әв рож жи рожа иние бу, қизе падше е бьһана. Эви клит бьр чу дэре отахе ви тәмама вәкьр. Д-ре отахэке вәкьр, ленһери һондөре отахеда баг-багчэ, кёлидк тьжинэ. Әв ера кёфа ва-нэ. Чу кэтэ бьн кэрэвата бег. Хеләк сэкьни, ленһери се кэвотк кэтьнэ һондөр. Жь қалпахе хвэ дәркэтьн, һатьн сэр кэрэвате руньштьн. Халль Әһмэд хвэ-хвэ дьле хвэ-да гот: «Эз чава бькьм, кё ведэре йартие сэр вана ис-бат бькьм». Эви ани һат һэрэке прти дере ван жекьр, хеләк сэкьни ван иһери. Шанполат нәһат, әвана фрин чун.

Халль Әһмэд жь бьн кэрэвате дәркэт, чу қәвшәк гёл-сосьне синге Шанполат жекьр у ре кэт чу бал кале. Калё ани һат хале руе ви кьрә шуне, чэвэ ви кьрә шуне, ньнге ви кьрә шуне. Ере ван сагкьр. Халль Әһмэд го;

— Эw һәрсе қизе пәдше һәлә мале дewanә, йане чунә?

— Эва иро се-чар рәжә чунә мала баве хwә.

— Ле әз чаwа бькьм. wан биньм?

— Глики мьн һәйә, һәрке тә глие мьн ани сери, те бькарби wан бини, һәрке тә нани сери, те нькарби wан бини.

— Глие тә чийә. бежә, әз биньмә сери.

— Глие мьн әвә: wәхта тө дьчи wәлате пәдше млякәтә, мәрвәе wедәре чьл рожи. чьл шәви радьзен, чьл рожи, чьл шәви ньшйар дьминьн. Эва дө рәжә мәрвәе wедәре разанә, ле жьна мьн ньшйарә, сәва мьн сәкьнийә. Эгәр тө Жьна мьн нәйни, тө нькари қизе пәдше млякәтә блни.

— Әрде wан ль кижан алийә?

— Әрде wан ль алие мшрьде орта бәрадайә.

— Ле әзе чаwа бәрера дәрбаз бьвьм?

— Әзе кәлмә ар бьльмә тә, гава кә тө чуйи бәр бәре. бавежә сәр руйе бә, е, әw аре тәра бьвә ре, төе һәри.

Кале кәлмә ар да халль Әһмәд. Халль Әһмәд чу, чу гһиштә бәр бәре, ар авитә сәр бәре, ар сәр бәре жера бу р'е, дәрбази wийали бү. Леньһери мәхлуқәт тәмам р'азайә. Чу мала жьна кале. Жьна кале гот:

— Халль Әһмәдо. кәрәмкә р'унел

— Тө чь зани әз халль Әһмәдьм?

— Әз заньм, мере мьн тө шанди!

Халль Әһмәд руньшт, хеләке сәкьни, готә жьньке:

— Тө ера қизе пәдшейә жьне дера бун, wан р'ожа тә-эә һатьнә, нас дьки?

— Әз нас лькьм. Ле кәтә тө мьн нәви бал мере мьн, тө нькари wан бьви.

Халль Әһмәд жера сонд, адкьр, кә wәхта әм чуне, әзе тә жи бьвьм. Жьньке әw бьрә бәр хан-мане қиза. Гази қиза кьр. Қиза сәре хwә акьшкера дәрхьст, леньһери Халль Әһмәд бәр акьшке жере сәкьнийә. We ськәте к'ьндьр да-хьстьн, әw һьлк'шачдьн. Жьньк жи вәгәрийа чу мала хwә.

Халль Әһмәд дө рожа wьра ма, к'әре хwә кьрьн, һә-р'ьн. Чун жь шәһәр һьндьк мабу дәркәтанә, жьна кале бире чубу, нәбрьбу, мәхлуқәт тәмам ншйар бун. пара пәй кәтгьн гьртгьн. Қиз щәрәкә дьн бьрьнә ера wан. Халль Әһмәд

жи чу мала жьньке. Мэхлуфэт шарэкэ дьн разан. Жьна кале готэ ши:

— Кэта тō мьн нэви бал мере мьн, тō нькари вана бьви.

— Тō бира мьн чубуйи.

Әви готэ жьньке:— Вэрэ эз тэ бьвм сэр ре, вэхта эм хатьне. эме тэ жи бьвн.

— Бравэ, эм хэрын.

Халль Әһмэд жьньк бьр чу жь нав шәһәр дэгхьст, һьшт, һатэ бэр к'очка қиза. Гази қиза кьр, қиза әв һьлкь-шандьн бьрьнэ бал хвэ. Каре хвэ кьрын ре к'этын, жьна кале жи һьлдан, чунэ бэр бәре. Гнэ ар авитьнэ сэр бәре, ар сэр бәре жера бу ре, авана дэ бази виали бун, ре к'этын чунэ бал кале.

Жьна кале данэ кале. Хатьре хвэ жь кале хвэстын, чунэ мала деве сор, зер, зиве ви у чьште виий баш һьлдан. Чунэ мала деве рэш. Тьште ви жи е баш һьлдан, чунэ мала деве спи, к'элмэле виия жи баш һьлдан. Вьра базьрган гредэн чун гнштьнэ шәһәре падше. Р'эх шәһәр данин. Хэлде щав данэ падше, к'д Халль Әһмэд һатийэ. Падше зу-зу бре ви жь бэр қаза у голька дәрхьст, ньмамләмиш кь', к'ынше тәмьз лекьр.

Халль Әһмэд бар кьр һатэ мала падше у готе:

— Гази қизе хвәкә!

Падше гази қизе хвәкьр. Қиз хатьнэ бал ви. Әви к'длилке сэр синге Шанполат да вана у готе:

— Гун йаре кәси ниньн?

-- На!

— Әв дере вә к'е друнэ?

— Флан тәрзийн!

Халль Әһмэд гази ви тәрзийн кьр у готе:

— Тэ чьма дере ван прти пәрчә башқә пева друйә?

— Бәре әвльн әв дере хвэ анинэ бал мьн, мьн дере вана тәмам дру. Паше чэнд рож дәрбаз бун, мьн леньһери чьма һәр дерәки пртик жекьрьнэ у жь мале ван дера һнэ пәрчә анинэ, готьнэ мьн: «Һан ви пәрчәйи ван ере дерайә жекьрихә». Мьн жи лехьст.

Халль Әһмэд пртие дере ван жь щева хвэ дәрхьст у готэ вана:

— Wəхта һун һатънэ мала Шанполат, мьн ши чахи
жекь ийэ. Ле wə дьгот: «Әм йаре кэсэки ниньн»?

Халль Әһмэд we скэте сэре ван у падше жекьр.

Qиза падше млякэтайэ чук хwэра һьлда, йа орте
да бре хwэйи орте, йа мэзын да бре хwэйи мэзын у хwэ
жи сэр тэхте падше руньшт¹⁰.

МИРЗЭ МЭКМЭД У ТЭЙРЕ СИМЬР

Вэхтэки падша тэйре хвэ бэрдьдэ. Өсэ чэнд шара бэрдьдэ. Щарэке диса Вэхта бэрдана Үи падша дьвежэ тэйр:

— Нага тө дьчи, гэ чьма мьира тыштэки найни?

Чэнд р'жа шунла тэйр те ба падше у дэндьке сева тинэ датинэ сэр чока Үи. Падша һерса Үи р'дывэ, дьве:

— Эзе сэре тэйр лехьм.

Щмаэта Үи гэлэ педа дькэвэ, навэ. Падша сэре тэйр ледьдэ. Падша дьве багванчи, дьве:

— Тө ван һэрд дэндьке сева дачькинэ, кэму баги дэстэки быгьрэ, һэрдө дэндька дэстэки быгьрэ,

Сал-сала дьчэ, мөһ-мөһа дьчэ, чирок жи дьг'инэ. ЭҮ һэрдө дар мэзын дьвьн, эмиш дьгьр'н. Вэхта эмиша дөҮ те, эҮи эмиши тэви дьвэ нэ роке, нэ щарэке. Көре падше мэзын дьсэнэ. Натьна дөҮ гэдэ дьрэвэ, дөҮ те эмиш дьвэ.

Сала дьне к'өре падшейи орте дьсэнэ. Хушин ль мешэ дькэвэ, гэдэ тьрса дьрэвэ, дөҮ те тэви дьвэ.

Вэхта Мирзэ Мэкмэд дьсэнэ, диса хөшини мешэ дь-

кэвэ. Вэхта те Мирзэ Мэкмэд шурэки ледьхэ. Дев эмиш дьнелэ дьчэ.

Свэ ль ван сафи дьвэ. Мирзэ Мэкмэд хэндэ бре ви дьчын бэр дэре қбла дьвэ, вэхта бре мэзын дальһельне, кэта ниве қбле дьчэ, дькэ қужэ-қуж, дьве: «Мын дэрхын, гора эз харьм».

Паше бре орте дальһельне. Эв жи нэшерэ: дэрдькэвэ. Щана дьне Мирзэ Мэкмэд чьра дальһельне, эв дьве: — Мын даһельне, — кэ а дьчэ дьгһижэ ши.

Дьчэ дьһерэ қизэк ве руньштийэ: қиз нинэ кёсёл щэмалэкэ. Вэхта дьчэ һөндөр, қизьк дьве:

— Ѓа хорто, һэрге тэ тийи, аве вэхэ, брчийи-нан бёхэ, дэйндари, пэра бьдым тэ. Зукэ, һэрэ дев бриндар буйэ, ве тэ бёкёжэ.

Мирзэ Мэкмэд дьве:— Қиза қэнщ, тэ пэри нане хвэ бьда мын, тэ қблтэ ав бьда мын, паше тэ кёлэк текьра дьле мын. Дьве, эз һатьмэ дев бёкёжым.

Қизьк дьве:— Ѓэрге тэ дькари шуре ви нав қире бькшини, эве бе кёштын, һэрге тэ нькари, бьһелэ һэрэ.

Мирзэ Мэкмэд шур кшанд, дев қёрбана тэ кьр. Паше чу отаха бре орте. Чу һерэи қизэк руньштийэ, кёсёл щэмалэк руньштийэ. Қизьке гот:

— Ѓа хорте қэнщ, һэрге тэ дэйндари, пэра бьдым тэ, тэ брчийи, нан бьдым тэ, нан бёхэ. Зукэ һэрэ, деве бе тэ бёхэ.

Мирзэ Мэкмэд гот:— Ѓа, қиза қэнщ, тэ қочэ нане хвэ бьда мын, қблтэ ав бьда мын, паше тэ эв кёл текьра дьле мын. Гот, эз һатьмэ дев бёкёжым, тэ дькари мыра бежи, дев чь те кёштыне?

Қизьке гот:— Мирзэ Мэкмэд, шуре дев ве нав купе қиреданэ, һэрге тэ шуре ви кшанд, те бёкёжи, херк, тэ нэкьшанд, тэ нькари бёкёжи.

Мирзэ Мэкмэд шур кшанд, эв деве орте кёшт. Чу һөндөре отаха бре мэзын. Ленһери, вэки деве мэзын ве гөһэки хвэ сэр хвэра кьрийэ, гөһэк жи бьн хвэра кьрийэ. Чахе чу, ленһери, қизэк теда рунэньштийэ, кёсёл щэмалэк руньштийэ. Қизьке гот:

— Ѓа хорте қэнщ, һэрге тэ брчийи, нан бёхэ, тийи, аве вэхэ, дэйндари, пэра бьвэ. Зу һэрэ, бре ви бьчук

бриндарэ, к'эрба бре натийэ разайэ, зу һэрэ, һэла пе нэ-
нэсһайэ, we тэ бөкбжэ.

Мирзэ Мэкмэд гот: -- эй қиза қәнц, тэ парц нан быда
мын, гөлтэ ав быда мын. паше тэ эw көл текьра дьле мын.
Гот, мын һәрдө бьре wи көштийэ, аз һатьмэ wи бөкбжым.
Тө дькари мыра бежи, чька пе чь те көштьне?

Қизьке гот: Эw пе шуре хwэ те көштьне. һәрге тэ
шуре wи нав к'упе қире к'шанд, те бөкбжи, херк, тэ нэ-
к'шанд, эwe тэ зайикэ.

Мирзэ Мэкмэд, жьна wи, к'эсэлыкэке шуре wи к'шанд.
Эw көшт, паше чу мал нале wи бьрэ бэр дэре бире, готэ бре
xwэ—дэрхьн. Бре wи кэта мале wan деwa һэбу, гэв дэрхьстьн.

Мирзэ Мэкмэд паше жьна деwe мэзын дэрхьсг, гот:

Эва бре мэзыра.

Жьна деwe орге дэрхьст, гот:—Эва бре оргера.

Wэхта дэрхьстьна жьна wи, жьна wи готэ Мирзэ
Мэкмэд:

— Эз заньм, брэ тэ we бөбөхтне бькьн, тө wэрэ пе-
шие дэре, паше эзе дэрем.

Мирзэ Мэкмэд гот: Эз Мирзэ Мэкмэдым, эз пешие
дэрем, тө жи паше дэрейн, қэ дьвэ?

Жьна wи кьр, нэкьр, эw д рнэкэт. Жьна wи гот:

— Мирзэ Мэкмэд, һәрге тө теда дьмини, һэрэ, ба хwэ
быбэ дик, мришка зерин, сийа зеринда бьлизьт, пшик,
мышке зерин сийа зеринда бьлизьн, тэйр, чьвика зерин, сийа
зеринда бьлизьн. эрсе һэсп we тэwледа греданэ: һэрэ
һэрсе һэсна ба хwэ һьлдэ. Мирзэ Мэкмэд, һәрге тө теда
һьштьн, тө һэрэ wи дэрге һан, дьвини, рожа инне дө бэ-
ран тен һэв дьхьн, йэки қэрэ, йэки қэрқаш. Wэхта лэв дь-
хьн е қэр we худанеда қэрқашбэ, е қэрқаш we қэрбэ. Кэ-
та тэ те, тө хwэ бавежэ сэр пышта е қэрқаш, төе дьһа
рон к'эви.

Wэхта бса гот, һәрдө бра шрит даһьштьн, жьна wи
брьн. һәрдө бра һэвра готьн: «Эw мерани һа Мирзэ Мэк-
мэд кь, баве м'йе иди мэ кьз накэ, we Мирзэ Мэкмэд ньз
быкэ. Wэрэ эм Мирзэ Мэкмэд биреда бьһельн». Эwana бса
жи кьрьн.

Wэхта шрит даһиштьнэ бире, Мирзэ Мэкмэд гот: «Эз
заньм we мын бавежьн». Эwi ани котэк теда дардакьр, гот:

— Дэ мьн һьлкшиньн.

Эван бра әw коч нәта бәр лева бире һьлкшанд, йәки қәмә авит шрите, шрит бри у коч кәт. Эва а мале дөwа, жьне дөwа бьрьн.

Мирзә Мәкмәд ани һәрсе сние зер, делбжйе һәспа. Чу, рожа нние, ленһери һәрдө бәрана ль һәв да, е қәр қәрәш бу, е қәрқаш-қәрбу. Әви хwә шаш кьр, хwә авитә сәр пышта е қәр у әw нәфт тәбәке бьне әч деда чу.

Чу, чу мала пирькәке. Кәта эваре ма, гот:

— Пире, әз тямә, чька һнә ав бьдә мьн. әз бөхөм.

Пире чу шәлбькәкида мист, ани да Мирзә Мәкмәд. Мирзә Мәкмәд хар готә пире:

— Ава тә чьма һа шорә?

Пире гот:—Һәз қөрба, зйак ль чәме бажаре мә эвьрийә, һәһелә әм аве биньн. Әви өса дәве хwә дайә бәр чәм заһа кьрийә. Әм базар-базар қизке, зәд чедькьн, нәта әw қизе у зәд бөхә, һнә аве дәве Wi дәге, әме дадьне биньн.—Пире гот,—сбе жи сряа қиза падшейә.

Мирзә Мәкмәд гот: Чьчәх һун дьчьн, әлами мьн бькьн, әз жи бем.

Свә сафи дьвә. Щмаәта Wi бажари радьвә дьчә. Қиза падше дарева гредьдьн. Мирзә Мәкмәд жи дьчә щәм қизьке. Қизьк дьве:

Хорте қәнщ, тө чьма ба мьн сәкьни, зу һәрә, зйа we бе тә бөхә.

Әw дьве:—Чьма щане мьн, щане тә ширьнтьрә?

Wi чахи зйа дәве хwә жь аве дәрдьхә, дькә қизьке бөхә, Мирзә Мәкмәд шурәки ль орта зйа дьхә. Зйа дьвә дө қәта. Щмаәт дадьдә аве. Қизьк дәсте хwә ль хуне дьхә, ль пышта Мирзә Мәкмәд дьхә.

Мьзгине жь падшера дьвьн, wәки әw зйа көштьн, қиза тә жи хлас бу.

Падша радьвә гази тәва дькә.

Әw дьве:—Мьн кьр, е дьн дьве—мьн кьр.

Қизьк дьве:—Нишана мьн ль пыштейә.

Гази тәва дькьн, дьве:—Ки ма, қи нәма, меване пире ма.

Гази меване пире дькьн. Қизьк ледьнһәрә, дьве:

— Баво, әвә!

Падша дьве:—Мразе хwә бьхwәзә.

Эв дьве:—Мын дэрхэ днйа рон.

Падша дьве:—Хвэзыл нэфт сале дне жи шэһэре мын бе ав бьма, тэк тэ эв йэк нэгота. Ле, го, эз қрардарьм, эзе тыштэки бежымэ тэ, һэрге тэ карьбу, төе днйа рон кэви, херк, тэ нькарбу, тө нькари днйа рон кэви.

Эви гот:—Эв чийэ?

Падше гот:—Зйак шуцьке тэйре симьр дөхэ, һэрге тэ эв зйа көшт, те днйа рон кэви. Вэки тэ көшт, эв тэйре пэре хвэ ль сэр мэ һьлдэ, эме жи днйа рон кэвын, төе жи днйа рон кэви.

Мирзэ Мэкмэд гот:—Эве кэнге бөхэ?

Эви гот:—Све!

Эв рабу, шуре хвэ гредэ, чу бэр һелина тэйр сэкьни. Тэйр сэр шуцька бу. Ленһери зйа һат, қижин ль тэйр кэт, тэйр рэви. Зйа һат, вэки бөхэ, Мирзэ Мэкмэд шур ль орта зйа хьст. Зйа бу дө кэра. Нькыле шур ль пртне зйада кьр, авитэ бэр шуцька. Эван хар. Тэйр һат, һэв заньбу, вэки зйа шуцьк харьнэ. Ленһери шуцьке ве гоште зйа дөхөн.

Тэйр гот:—Хвэзыла мын бьзанбйа, ке мразе мын ани сери, мыне жи мразе ви бькьра.

Эв бэр сэкьни, гот:—Мын кьр!

Эве гот:—Һь, мразе хвэ бьхвэзэ!

Мирзэ Мэкмэд гот:—Мын дэрхэ днйа рон.

Тэйр гот:—Хвэзыла диса зйа эв шуцьк бьхара, тэк тэ бса нэгота. Ле, го, эз, қрардарьм, эзе тэ дэрхьм. Тэйр гот,—һэрэ мынра нэфт дувэ бэрана бинэ, нэфт мәшк ав бинэ, эзе тэ дэрхьм днйа рон.

Мирзэ Мэкмэд чу щэм падше, гот:

— Ыдэ мын нэфт дувэ бэрана, нэфт мәшк ав.

Падше гот:—Һе бьхвэзэ.

Эви гот:—Эз тыштэки нахвэзым.

Эв рабу чу бал тэйр. Тэйр гот:

— Вэхта эз дьвем ку, тө дувэки баве дэве мын, ле вэхта эз дьвем қу, тө мәшкэке баве дэве мын, эз тэ днйа ронхьм...

Эв Мирзэ Мэкмэд бса дькьн. Ви чахи дьве:

— Мирзэ Мэкмэд, днйа чаванэ?

Эви гот:—Мина қөле сэраденэ.

Wi чахи гот:—Ку.

Мирзэ Мэкмэд дувак авит дэве Wi. Дув дькэвэ. Мирзэ Мэкмэд нэрме нета хwэ же дькэ, дькэ дэве Wi. Эw бьн змане хwэда хой дькэ занэ гоште исанэтэ. Эw дэрхьстэ днйа рон. Эwi гот:

— Тэйр, тó дькари нэри!

Ле тэйр гот—Тó нэрэ!

Wэхта эw дьчэ, эw дөкөлэ Тэйр гази дьке. Эw те бал тэйр. Тэйр гошт жь бьн змане хwэ дэрдьхэ, хазйа хwэ ле дькэ, эw саг дьвэ. Хатьре хwэ жь нэв дьхwэзын у дьчын.

Мирзэ Мэкмэд дьчэ расти шване баве хwэ те, дьве:

— Шван, тó курэки пез бьдэ мьн, эзе эван к'ынце хwэ бьдьм тэ.

Шван тинэ курэки дьде, эван к'ынца же дьстинэ. Дьчэ бэр дэсте нэдиэ шөһэре баве хwэ, дьвэ бэрдэстие Wi.

Wэхтэке дьхwэзын дэwата көре падше мэзын бькын. Жьньк дьве:

— Нэта дике зерин у мришка зерин сьйа зеринда нэлизьн, эз дэwата хwэ накьм.

Qасыда дьшиньн щэм к'ижан нэдада, йэк хwэ надэ бэр. Тен щэм баве к'эчэлок. Баве к'эчэлок хwэ надэ бэр. К'эчэлок дьве:

— Эзе чекьм, дьве, бьдэ мьн путэ к'шмиш у пут зер. Дьльне. Нэта све хwэра к'шмиша дөхэ, нэта све сафи дьвэ, қасьд тен, дьвен:

— Падша эм шандьнэ пэй нэдад.

К'эчэлок дьве:—Баво, эзе жи бем.

Баве Wi дьве:—Дэ бьщэмэ нэрэ.

Мирзэ Мэкмэд дьве:—Нэрге тó дьчи мqати хwэбэ, сйар нэдьнэ сэр тэ.

Эw дьве: - На, эз наһельм

Wэхта эw дьчын, Мирзэ Мэкмэд дьчэ дел бьжие һэспе ше дьжэнэ. Нэспе ше бэр дьсэнэ. Сйар дьвэ дьчэ мейдане.

— Эз заве дьхwэзым.

Зава бэр дьсэнэ. Эw у зава дькэвьи щрида. Эw ль сэр һэспе давежэ, нав щмаэтеда дэрбаз дьвэ, дьдэ сэр баве хwэ. баве хwэ дьхэ нав дэст пие һэспе. Wi чахи падша

палтонки дьдэ баве к'эчэлок. ЭW палтон хэраша бажарэ-ки буйэ.

Wэхта дэWата көре падшейи орте, диса тен, бука Wi дьве:

— Кэта мьшк у пшика зерин снйа зеринда нэлизьн, эз мер накъм.

Диса тен бал к'эчэлок. Баве к'эчэлок дьве:

— Пугэ к'шмиш, дэ пугт зер.

Эван дьвен: — Бравэ!

Баве к'эчэлок чу мала хWэ, ле к'эчэлок чу к'этэ һон-дөр, к'шмиш хар. Нившэв баве к'эчэлок те, дьве:

— Тэ чаWа к'эр?

ЭW дьве:—К'өл, зу һэрэ, һе храв нэбуйэ.

ЭW зу-зу дьчэ. Кэта с'вэ сафи дьвэ, қасьде падше тен бэр дэ е баве к'эчэлок. Мьшк у пшика зерин дьвьн. Падша дьве:

— Һэрьн баве к'эчэлок биньн, бра бе.

ЭW дьчьн баве к'эчэлок тиньн. К'эчэлок дьве:

— Баво, эзе жи бем.

ЭW дьве:— К'өл, к'ода бейи?

ЭWi гот:—Һэрге т'о дьчи м'қати хWэби, Wэки с'йар нэ-д'ьнэ сэр тэ.

ЭW чу. Падше палтоне хэраша к'эфт сала да Wi.

К'эчэлок чу дел б'ьжие һэспе бруск леда. Һэспе б'ь-руск бэр сэкьни.

— ЭW ле с'йар бу, чу майдэне сэкьни у гот: —

— Эз зава дьхWэзьм.

Зава бэр сэкьни. ЭW у зава к'этьнэ шрида. ЭWi зава эрде да, чу нава шмаэте. Чу да сэр баве хWэ, палтон у сэр чэве Wi кэр'шанд. Щар дьн чу чэве һэспе пач к'эр у һэсп бэрда, чу. Ленһери баве Wi һат, сэр чэве Wi тэв кэр'шийэ. ЭWi гот:

—Мьн нагот с'йаре б'ьд'ьн сэр тэ.

Wэхта дэWата көре Wэзир, жьна Wi э'йан бубу, Wэки Мирзэ Мэкмэд һатийэ. ЭWe гот:

— Һэрьн тэйр у ч'вика зерин биньн, паше эзе машоқа хWэ б'ьк'ьм.

Диса зер у к'шмиш данэ баве к'эчэлок, диси баве к'э-чэлок б'ьр'ьн, диса палтонэк данэ Wi.

Мирзэ Мәкмәд дел бьжие һәспе лехьст, һәсп бәр сәкьни, сйар бу чу, чу мәйдане, гот:

— Эз заве дьхвәзъм.

Зава бәр сәкьни. Әу у зава кәтьнә щрида. Әви зава ль сәр һәспе әрде хьст, пе сорание әу кәшт, раст чу нав щмаәте, го:

— Эз Мирзэ Мәкмәдъм, әван бре мьн эз биреда һьштъм.

Падша кәфт ро у кәфт шәва дькә дәф, дәват. Қизе дьдә Мирзэ Мәкмәд.

Әу чун мразе хвә шабун, һун жи чун мразе хвә шабьн¹.

СНДЬРНӨВАТ

Сндьрнөват һэбу: эw у бре хwэ, баве хwэ бу. Гаван бун, фэқир бун: дьчун бэр дөшөр. Демэк Сндьрнөват педькэт нава шәһәр нане хwэ бэрэв дькыр, һәде гавантие, һәде хwэ дьстанд. Бре wи, баве wива нане хwэ дьбрьнә мале, ле әwи нане хwэ бэрэв дькыр, давитә бәре. Баве жера го:

— Сндьрнөват, тө чьра өса дьки?

Го:— Бра мәсие мьн бьхөн.

Wэxtәке Сндьрнөват го:

— Бәсә, го, әзе һәрьм сера днйәе.

Чу нава шәһәр, го: «Әзе һәрьм ль сере бьгәрьм, чька чь һәйә, чь төнә». Чу леньһери мәрвәк we дькә қирин, дькә гази, дьве:

— Бра, әз дьхwэзьм мәрвәк бе жь мьнра снәтәке шөхөл бькә—әзе бьдьм дәһ манат пәрә, бьдьм зерәки у шәвәке жи тәви қиза мьн разе, қиза мьнә рьнд.

Го: «Wәлләһ зәф рьндә, әзе һәрьм: әзе шәвәке тәви қиза wи разем, дәһ манат пәрә хwэ бьстиньм». Чу тәв разә, леньһери қизәкә дәләл, рьндә Све һьлда һәспәки хwэ, балтә, нане хwэ, чу бәр дәве бәре, хәзейне wи жера го:

— Лехә, сәре ви һәспи бьфьрин.

Сидьрнэват сәре һәспе бьри. Һатын руныштын. Әү хә-
зейне хwә жь хwәра нан у эмәк чекьрын. Хәзейн чекьр пә-
лаw. Нан данин, хәзейн бе җи дәрман рәшанд сәр харьна
җи. Сидьрнэват гава кө лоqmәк лехьст, фьри щида кәт.
Хәзейн зьке һәспе қәлашт, Сидьрнэват кьр һөндөре зьке һәс-
пе, кәр да дест, зьке һәспе дьру. Тәйре мәзын һәбу, тәйр һьла-
ни, бьр чу орта бәреда дани аде. Чәвехwә гава кө вәкьр,
Сидьрнэват леньһери дь зьке һәспее да, кәрә дәстданә. Кәр
лехьст, зьке һәспе қәлашт. Гава кө леньһери дь орта ада
бәреда. Ль хәзейн кьр гази:

— Хwәде мала тә храв бькә, әв чь йәк бу тә бь сәре
мын кьр?

Хәзейн жера го:

— Нәтьрс, қәйка хwә эзе бьшиньм.

Хwә сәкьнийә сәр канафе. Бьниедә қәйәк сәкьни, го:

— Тө жь мыра җан кәвьра, әҗан кәвьре дьчьрусьн
брьқ дьдын, тө қәйка мын тьжәкә, эзе ре нишани тәдым
тө бейн.

Сидьрнэват зу кьр, тьжи кьр қәйк, го:

— Жь бой хwәде бә, хәзейн, қәйк тьжи бу, ре ни-
шани мындә.

Хәзейн жера го:

— Е нола тә нәзара мын вәрекьрын ль we ре, ида нә-
һатьнә.

Сидьрнэват феза хwәда ньһери, дакәтә бьһия знер,
леньһери бь нәзара һәстө, щәндәк, нәла-нәла җанә, ти-бьрчи
мьрьнә. Го: «Wәйле мала мын храв буйе, го, wәлләһ, бошә
е мын—дөшбөрмиш бу,—әз хwә бавемә аве». Сидьрнэват
гьрт хwә авитә аве. Мәсийа го:

— Зу бькьн, Сидьрнэвате, кө әм хай дькьрын, нан дь-
да мә һәрро, зу бькьн бьгьрын.

Мәсийа Сидьрнэват гьрт, дәрани рәшае. Дәркәт дьса
шәһәре хwә, го: «Әз Сидьрнэватбьм, әҗи хәзейни, наве хәзейн
Косә бу, сәре мын йса кьр. Wәки әз мербьм, эзе кәйфа хwә
һьлиньм». Дьса чу һьнда мала Косә. Леньһери Косә дьса
дәркәт. Сидьрнэват чәке хwә гөһери бун, дьса кьрә гази:

— Кижане бе скәтәке бьхәвьтә жь мыра, эзе бьдыме
зерәки дәһ манате у шәвәке жи тәви қиза мынә рьнд разе,
скәтәке тәне бьхәвьтә.

Сидьрнэват го:—К'осэ, эзе бем!

Го:—К'эрэмкэ эм һарын мала мьн!

Чун мала хэзейне хwэйя К'осэ, диса. Сидьрнэват го: «Wэй, тэ эз щарэке шандьм ведэре, һэрке жь мьн һат, эзе һна тэ бышиньм ведэре».

Све Сидьрнэват у К'осэ һэсп һылдан чун бэр дэве бэре, го:

— Qөрбан, го, лехэ сэре һэспе быфьрин.

Хэзейн чу диса пэлаw чекьр жь хwэ, Wира, ани нан данин. Диса дэрман хэзейне Wи ль сэр рэшанд, го:

— Qөрба, к'эрэмкэ, эм нан быхон, эме рабын быхэвтьн.

Ани һат нан дани. Сидьрнэват һэwa ньһери, го:

— Хэзейн, жь бой хwэдебэ, эw чь тэйрэки мэзынэ, го, we мьн быхwэ, го, йэман, we мьн быхwэ. Тэйр жоре сэкьнийя дьчэ те, кэ һазьр бьвэ, бьвэ.

Хэзейн кэ һэвраз ленһери, Сидьрнэват фэра гөһери. Тэв руныштьн нан харын. Хэзейн гава кэ лоqэк лехьст, ньше хэзейн сери чу. Сидьрнэват го: «А, ижар дора мьнэ.» Зьке һэспе qэлашт, дэсте хэзейн гьрт кьрэ зьке һэспе, к'ер да дест, зьке һэспе друт. Тэйр һат һылда бьр чу щие Сидьрнэват чубуйн дани, ада бэреда. Хэзейн ньше Wи һатэ сери, чэве хwэ вэкьр-һөндөре зьке һэспеда, го: «Wэйле мала мьн храв буйн, эw чь иш бу, бь мьн дэстда». Лехьст, к'ерэ дестда бу, эсп к зьһе qэлашт, ленһери, чьqа кэ хэлq шандьбу, эw жи һатэ ведэре, го: «Wэйле мала мьн храв буйн, айе хэлqе бу, һатэ жь мьра». Хэзейн кьрэ qирин:

— Qөрба, тэ чь сэре мьн кьр?

Го:—Мьн тьшт бь сэре тэ нэкьр, тэ чаwa эз шандьбум, мьн жи тэ шанди we, эз чаwa һатьм, тэ жи дькари бейн.

— Го:—Qөрбан, тэ ль к'ижан ре һати?

Го:—Эз бь эзэте хwэде кьм, эз к'ижан ре һатьмэ, эзе нишани тэдьм. Го, тэ кэвьра нас дьки, эзе qэйке бышиньм, кэвьра нас дьки, qэйке тьжикэ, бышинэ бра бе, эзе ре нишани тэдьм.

К'осэ ре к'эт кэвьре рьнд жера бьжартын, кэвьре qи-мэти, шанд. Сидьрнэват qэйка хwэ к'шанд, го:

— Qөрбан, бьняа тэда, тэ заре дьвини, кэвьре qэйае

мэзын, мьн чэвэ хwэ гьрт, хwэ авитэ аве. эз hatьм, Тö жн хwэ баве wэрэ.

Косэ гава хwэ авите, мэсийа го:

— Гьди, бьгьрын Косэ гьртики џи нәһельн, к'ок'а хәл-
ге ани.

Мэсийа Косэ бәла кьр жь һәвдө, хар. Сидьрнэват қәй-
ка хwэ һьлани, һатэ мала Косэ. Сәлам жь қиза Косәра да.

Го:—Әлекьм сәлам. Әw, го, чь қәwми, тö чаwа жь
дәсте баве мьн һати?

Го:—Тө талаше мэкшин, мэсийа Косэ ида хар, кәвьре
хwэ жь хwәра ани.

Хwәра мхазин вәкьр, тер кьрын харьн. Мала Косэ бь
ьмбара зер һәбу.

Роке Сидьрнэват дөшөрмиш бу, го: «Эһ, әва хәзна, дә-
фина, һәбуне әзе же чь бькьм? Го, гәрә әз һәрьм сера
дһйае бьгәрьм». Сидьрнэват рабу қәйка хwэ саз кьр. Жь қи-
за Косэ һәйә көр у қизак. Го:

— Жьне, әме һәрьн ль wәләта, ль шәһәра сере бьгә-
рьн, мале мә гәләкә.

Руньштын қәйке, әw жьна хwә, көр у қиза хwә. Wәх-
тәке сәр руе бәре бу фртонә. Қиза Косэ го:

— Сидьрнэват, гәло кәле к'е жь кәле мә хравтьр иро һәйә?

— Э, го, тö қиза Косәйи, шкьр, го, кәле мә зәф хwә-
шә: әм һәнә ль қәйкеданьн, қәйк ль сәр авейә, ав ль сәр
рәкма хwәдейә, кәле мә шкьр зәф хwәшә. Зани кәле к'е жь
кәле мә хравтьрә? Мәрьве кь бе мале меван, нан тьнәбә
бьхwә, равә һәрә-кәле џи хравә, кәле мә шкьр зәф хwәшә.

Фртонә зәф бу, қәйк шкәст. Қиза Косэ Кәтә бәре.
Сидьрнэват го:

— Һәрә, әwә рйа тә, тö қиза Косәйи, берәми.

Ажот, wәдәки чу, көре џи, қиза џи жи кәтьнә сәр
тәхтәки тәне.

— Э, го, шкьр,—Сидьрнэват чь кө сери һат дьле хwә
нәкьр.

Тәхте џи аве лехьст бьр, чу ль бәр шәһәрәки, ль
бәр қәйаке сәкьни.

Дәсте хwә авитә чрһие, дәсте хwә авитә щил у дәр-
кәтә рәшае. Чу нава шәһәр, леньһери өсьни фәләк, исан
огли исан теда төнә. «Шәһәрәки әдимә», дөшөрмиш бу. Әw

шәһәр тьжи зер, зив һәбу, исан теда тәнәнә. Дөшөрмиш бу, го: «Хwәде занә әдәе ви шәһәри һәйә, тьштәк һатийә сәре ви шәһәри». Чу кәтә падваләке. Сәкьни кәфтеке, дөда, леньһери знак жь бәре дәркәт, нава шәһәр қәл бь қәл гәрйа, кучә-кучә гәрйа, леньһери кәсә нава шәһәрда тәнә, чу мьнарәк һәбу, мнарә зәф мәзын бу, шәһәр бь шарәке педа хане дькьр, мнарева һьлкьшйа, дәшт у зозана ньһери, чарһьлқә һһери, кәс тәнә. Сәре хwә дани сәр мнаре, раза. Сьдьрнәват го: «Хwәде занә, әва шәһәра әви зийайи қьркьрийә, го, зрар накә әз бьһһерьм иро чь рокә». Рәжа хwә ньһери, рәжа иннейә. Чу свәтьре орта мнаре кәфт метьр кола, бьр чу дәһ мешок барут у гөллә бәрдае. сәре фьтиле бьр чу кьрә нав барут у гөлле, сәре дьне ани гиһандә падвала хwә, щие кә ле дьсәкьни. Бу рәжа инне. Диса зна жь бәре дәркәт, кәт нава шәһәр гәрйа, содақ-содақ гәрйа, леньһери кәс тәнә, диса чу бь мнарера һьлкьшйа, сәре хwә дани сәр мнаре, жь хwәра раза. Сьдьрнәват ль wедәре пичкә да сәре фьтиле. Фьтил чу гьһиштә баруте у гөлле, агьр бу. Пьртьке зие ма сәд грам. Зна, wедәре кәшт. Сьдьрнәват аза бу, нава шәһәр гәрйа. Шөхөле вһи тәнәбу, нан у эмәк зәф бу, дьхар, дьчу бәр дәве бәре жь хwәра дьгәрйа. Щева хwә тьжи чәрәз дькьр, кшмиш, ноқьт. Леньһери жь дәсте вһи кшмиш, ноқьт дькәвьн: се кәвотка данин, бәрәв дькьрһн. Һәй рәшанд, бәр бь падвала хwә чу, кәтә һөндөре падвала хwә, орта падвале һьнәк рәшанд, кәвотка ле дани бәрәв кьр. Әвһи зу-зу дәри ле гьрт: дьдө рәвин, йәк гьрт, дестда бу қизәк. Әва қиза һори бу, го:

— Қуле хwәде, мьн бәрдә, жь бой хwәдебә, мьн бәрдә, тә гөнәйи, тә зани әм һоринә.

— Ә,—го,—әз тәне һатьмә ви шәһәри, әз тәзә тә бәрдым?

Жь хwәра кьрә жьн. Щәм сәкьни, же кбрәк у қизәк бу. Шәһәр жи е вһи бу, чь талаше бькшһинә. Рәжәке леньһери хортәк һат, «Сәлам, салам», жера гот:

— Қөрбан, тә зани әз кимә? Әва жьна тә хушка мьнә!

— Ә, го, қөрбан, тә бь сәр чәве мьһра һати!

Анин данин нан у эмәк, го:

— На, әз нане тә нахөм, тә чава зәве мьн, әз һатьмә хушка хwә бьвьм һәрьм дәwата бре хwә.

Дөшөрмиш бу, го: «Әзе бьдьм», нане хвә бьхвә. Гьрт хушка ви, жьна хвә дае. Жьне жера го:

— Бра зарө бьсәкьньн, әзе һәръм, бем.

Го:—Әвда хаде, әз зара каръм хвәйкьм, зара жи бьвә.

Жьне го:—Wәки зара дьли мьн, әз наем, wәки тә нә-дана мьн, әзе бһатама. Дьвә кә ида тә мьн нәвини, ле ди-са кедәре тә тәнгие кәви, әзе һавара тә бем.

Сидьрнәват тәне ма, го: «Ошахе мьн корбә, әз дуса тәне мам». Рабу нава шәһәр кәт, чьда падвал һәбу агьр бәрдае, дара, гиһе. Го: «Бра гәми дьчьн, тен мьн бь хвәра бьвьн, әз дәркьвьм рәшае». Зуда, һәбу чьл сал, әв шәһәр хравә бу. Гәмиһа леньһери бәле шәһәр шен буйә, ду же дькьшә. Гәмике хвә ле гьрт, һат ви шәһәри. Сидьрнәват һат пешһа we гәмие сәкьни.

— Qөрбан, го, һун чь дьхвәзьн, чь әһһа бь wә ләзь-мә, һун жь кижан шәһәринә? Wәрьн, әзе гәмие wә тьжи мале хас бькьм, бь хвә свькбә, баһа гран бә.

Рабу нава шәһәр, лекьр зер у зив, чьда мале хас..., го:

— Кәлал у минәла, qөрбан, ниви мьн, ниви wә, дәрхьн шәһәре хвә.

Гәми тьжи кьрьн, мәһәке ле сһар бун, ажотьн сәр бә-ре. Гемичи го:

— Шаньм, әва мәрһһа әв зер, зива дайә мә, әм зәф бькьн әме бьстиньн к'рһа хвә, зер, зив we жь хвәра һьл-дә, һа рьнд әвә әм бьгьрьн бавенә бәре.

Чун готьн:—Qөрбан, әме тә бавенә бәре.

Сидьрнәват го:—Кәйран, жь бой хвәдебә, нәкьн нә-мәрди, мьн навенә бәре, ниви мьн у ниви wә.

Го: «На», дәсте Сидьрнәват гьртьн авитьнә бәре Qиза ви, жьна ви, кәре ви жь һәвра готьн: «Сидьрнәват һат, бьгьрьн». Сидьрнәват гьртьн бьрьн, чунә мала хвә. Pок, дөдө у сьһа щәм сәкьни, тәһамиш нәбу дь бьне бәреда. Дәсте Сидьрнәват, жьна ви,—гьрт, кәре ви у qиза ви дәранин рәшае. Сидьрнәват леньһери, гәмие we тәзә хане кьр жь сәр бәре. Чу пешһа гәмие сәкьни. Гәмичи леньһери хәзейне ль рәшае, го:

— Хәзейн, жь бой хвәде бә, мә кьрийә, тә нәкә.

Сидьрнәват го:—Qөрбан, һун бөбәхтьн, әз нә бөбәхтьм, биньн гәһһа валакьн, кәлал у минәла ниви мьн, ниви wә...

Анин гәми пәйа кьрын, эшйа вала кьрын, ниви кьр,
ниви ван, ниви Сидьрнэватра. Сидьрнэват го:

— Дә һәрн, йәкә хвә бежн, сәде мьн бежн.

Сидьрнэват бьр чу мхазин шенкьр, ль бәр мхазине
саләке сәкьни, кәф эшқ кьр. Р'оке гот, го:

— Чи жь мьнранә мале днйәе, го, әзе һәръм сера днйәе
бьгәръм.

Рабу чу бь днйәе кәт, чу вәлатәки, леньһери, йәке
we щоте хвә дькә, дө мәрвв қошкьрнә щот, дәwса га
дажо. Әw хөдане щот һат бь гөһе Сидьрнэват гьрт, бьр
чу, го:

— Wәлләһ, стөе гае мьн қөл буйә, әзе тә гредьм. Па-
кә тө расти мьн һати.

Леньһери стөе мәрне бәрда чәрм ле нәмайә, шмьтийә
у гьрт Сидьрнэват греда. «Һо, һо, һо,» қамчки сери, йәк
қуне у ажот. Сидьрнэват һәвалә хвәра го:

— Қөрбан, әв чь тыштә?

Һәвалә wи жера го:

— Ле, мала тә храв бә, әва кә һәйә әв Пьлдьрқайшә:
нәта wәки зийайбә, сәд сал бә жи we мә бажо, әрде мә
р'акә.

Го:—Агрне чаwабә we?

Һәвалә wи жера го:

— Wәки кә һәрге тө қуле хвәдейн дбае бькә, бәлки
шьли бе, әва Пьлдьрқайишә. Шьлие кә лехьст, қайше wи
we сьст бьвә, жь һәвда бькәвә, әме хлас бьвн.

Сидьрнэват гази хвәде кьр, го: «Йарәби, тө шьлики
бьди». Шьли һат, бари, баранәк гөмрөн лехьст. Қайиш қу-
ше Пьлдьрқайиш жь һәв чун. Сидьрнэват, һәвалә wи жь
хвәра рәвин. Чун леньһерин мгарәк, ду we же дькшә. Чун
ль мгаре сәкьнин, кәсәк төнәбу. Бу эвар. Леньһерин дөwә-
ки тәпәгөз, чәвәки wи ль сәр сери, һат. Бзыне хвә кьрын
мгаре, кәвьрәки аша гьрт да бәр дәве мгаре. Сидьрнэват
ленһери нькарьн дәрқәвьн: жь хвәра weдәре сәкьнин, го:
«Чька чь бе сәре мә»? Ләзәки сәкьнин, дөwe Тәпәгөз ани
һат курма хвә лекьр, шише хвә кьрне, шиш сорбун.
Сидьрнэват жь һәвалә хвәра гот:

— Йәман, әз қольнцимә, әзе вәләзьм, тө равә сәр
пьшта мьн вәләзә, бәлки қольнциа мьн дайнә.

Сидьрнэват вэлэйдэ, һэвал хвэ сэр вэлэзанд. Дев рабу шиша хвэ лехьст, һэвале ши ль шише хьст, да сэр эгьр, сор кьр у хар. Сидьрнэват го: «Вэйла мала мьн храв бийо, мам эз». Дев раза, шиша хвэ кьрэ эгьр. Сидьрнэват го: «Эва шиша жи жь бона мьнэ». Сидьрнэват рабу шиш һылани, да сэр чэве дев, хвэ сэрда авит, чэве дев дэрани. Дев го:

— Зрар накэ, эзе тэ све быгьрм.

Сидьрнэват рабу го: «Эз чава бькьм дэсте ви к'афьри хлас бьвьм». Рабу, нерики ши һэбу, пост кьр, кэтэ һөндөре постэ нери, зэнгьле нери авитэ стөе хвэ. Дев све рабу, кэвэр һылани, гази нери кьр. Сидьрнэват зэнгьле хвэ һылани, зэнгьле хвэ нэжанд, бэр бь ши чу. Эви дэсте хвэ да пыште, го:

— Ай бабам, тэ рьнд гошт гьртийэ,—у бэрда бэр дери кэт.

Сидьрнэват жера го:—Нэ эз хлаз бум, тие мьн быгри.

Дев фьри кэт, гэвэр бу. У бэре хвэ да ре, чу. Чу расти ера шэһэрэки һат, леньһери синоре ви шарэки ар кьрийэ. Чу кэтэ һөндөре шэһэр, леньһери мэрвэк һат, гөһе ши гьрт, го:

— Ай бабам, гоштэки рьнд тэда һэйэ.

— Қөрбан, го, чь дьвежи?

Мьле ши гьрт, бьр чу, ханэк тэрьки бь шарэке мэрие корьн. Жь һэвала пьрси, жь кора пьрси: «Чь нэвалэ бь сэре вэ кьрьнэ?»

Го:—Тө тэзэ һати?

Го:—Әре!

Го:—Әм анинэ, чэве мэ кор кьрьнэ, мэ хөрт дькьн, мэ дьхөн, эва әдэте ви шэһэрийэ.

— Йэман, го, қөрбан, эз чава хлас бьм?

Кора го:—Һэрге тө дькари пек бини, әме ре жь тэра бежьн, тө карьби хлас би. Го, һһа вө нан биньн, вө нане сага биньн бэр мэ, нане кора биньн бэр тэ: тө нане хвэ бьдэ бэр мэ, нане мэ бьдэ бэр хвэ. Гава тэ хар, қэстика бькэ қирини, бежэ «чэве мьн кор бун, чэве мьн дэркэт, йэман». Әве бен, вө бежэ: «Дэ бабам, әв к'өта бу, жь хэрөқ кэт, корбун чэве ши». Бу эвар, тө равэ паште бьрэвэ. Тө

пашге бьрэви, эw нэта иза тэ бьгьрын, те хлас би, we бе-
жьи: «Гатийэ нава шэһэр», тэ жи we һэри хлас бьви.

Сидьрнэват рэви хлас бу жь we хэтае. Чу гондэки,
ленһери, калэк we щёте хwэ дькэ. Сэлам да кале:

— Баве кал, го, сэлам!

Го:—Сэлам!

Го:—Баве кал, эз мэрики хэрибьм, шэв дькари мьн-
хай бьки?

We шэве кале бьр чу мала хwэ. Жь калера го:

— Апе кал, чаванэ, кэсэ мала тэда тёнэнэ, көре тэ,
кэсэ тёнэ, чаванэ?

Го:—На, го, wэллэһ һэйэ қизэкэ мьн, эw жи эзэпэ.

Го:—Wэки тэ қиза хwэ бьди мьн, эзе щэм тэ бьсэ-
кьньм.

Қиза wi рьнд бу. Кале го:

— Эwлэд тэwлэде мьн жи эw қизэ, wэки тэе щэм
мьн бьсэкьни, эзе бьдьмэ тэ. Го, қөрбан, орта мьн у тэда
тьштэк һэйэ: қэбул дьки, бьстинэ, йохсэ, қэбул наки-нас-
тинэ. Эдэте wэлате мэйэ, wэки жьн бьмьрэ, эм мер пера
дькьн чөл, wэки мер бьмьрэ, эм жьне саги пера дькьн
ч'э'л.

Го: «Wэллэһ эзе бьстиньм, wэки жьньк бьмьрэ, эзе
реке жь хwэра бьвиньм». Эwi қиза кале стэнд, сэкьни щэм.

Сидьрнэват роке жь шохөле хwэ һат, леньһери жьна
wi we нэхwэшэ, зэф нэхwэшэ. Кьр кө дэре жь дэрва,
гьртьн, нэһьштьн, го:

— Тие мьрие мэ гор бь горки, бэлки жьна тэ бьмь-
рэ? Wэки тэ аве дьхwэзи ав һэйэ, һэр тышт һэйэ, нэта қи-
за мэ радьвэ, йан we равэ, йан бьмьрэ.

Шэв жьна wi мьр. Свэтьре рабун дэсте Сидьрнэват
гьртьн у щьнйазе жьна wi һьлдан, бьрын чун бэр зерзэминне.
Бэре эwльн Сидьрнэват даһьштьн.

— А, го, Сидьрнэват, жьна тэ даһьштьн, щьнйазе жь-
на хwэ бьгьр.

Сидьрнэват льнге жьна хwэ гьрт, аликида авит, го:
«Эва рожа тэйэ». Нан у эмэке wi чьл шэви һэбу. Чьл шэв
зерзэминнеда ма. Роке һатьн сэр зерзэминне, готьн:

— Көре гадше мьр, жьна көре гадше һа жь тэра.

Эwe жи харьна чьл шэви ани. Сидьрнэват шэвэке ле-

нһери, щһйаз кем дьвһн. «Әһи, го, чаһанә, щһйаз вьра
тъжи бун, әз ледьнерьм кем дьвһн». Шәвәкә хвә ль щһн-
йаза қәрәһьли кьр: леньһери әждәһәк те щһйаза дьвә
дххвә. Го:

— Қиза падше, әзе хвә бь лһнге щһйаз бьгрьм, тә
жи бь лһнге мьн бьгрь, бәлкһи әм бь ронайе бькәвһн.

Чаһа кә зһйа һат, щһйаз кшанд, Сһдһрнәват лһнге
щһйаз гьрт, бука падше жи бь лһнге Сһдһрнәват. Ниве ре
бука падше кәт. Сһдһрнәват дәркәт рәшае, хласбу. У сәре
хвә һьлда, рәви, го: «Йәман, әзе жь ве ах у топрахе бь-
рәвьм, мьн нәгьрһн». Рәви, гәлә ер, гәлә әрд гәрһа. гһнш-
тә бәр дәве бәре, го: «Бәсә әз ида сефилия дне бьвьм, бь-
гәрьм у әщева бьвиньм, әзе хвә бавем бәре». Хвә авитә
бәре. Жьн, қиз, кәре һи диса ль бәр сәкьнһн, бьрһнә
мала хвә. Әваре жьн у заре һи рәща кьрһн жь хәзуре
һи. Бахшанде. Әһ жьн, қиз, кәре хвәва лехьст чу диса
шәһәре бәре. Сәкьнһи шәһәре баве хвә, жь хвәра мғазин
вәкьр, кәфкьр.

Әһ чун мразе хвә шабун о тә жи мразе хвә шаби,
кәта бу, чу³¹.

Х Э W Н

Ль базара Ёсфанане калэк шэв радьзе. Эва кала хэw-на хwэда дьвинэ кё. нивэк сэр сери у стэйрк ль доре рез бунэ. Эва кала све жь хэwе радьвэ, хэwна дити жьна хwэ-ра qсэ дькэ, дьве:

— Эзе пэй хэwна хwэ һэръм.

Жьна wи дьве:—Щанъм, мэръв жи пэй хэwне дьчэ?

Кале глие жьна хwэ нанһерэ, сэре ре дьгьрэ у дьчэ. Кале расти кэри пэз те, дьнерэ кё швин пэз дайэ һеле. Шван кале дьвинэ, те пешйа кале, пьрс пьрсйара жь кале дькэ; дьве:

— Хервэ, кале, wa төе к'ода һэри, сэфэра тэ чийэ?

Кале шаве цьдэ, дьве:—Дэрде мьн дэрман наки, чь жь мьн дьхwэзи.

Кале чьqа дькэ песира хwэ жь швин хлас накэ. Ахьри хэwна хwэ швинра дьвежэ, дьве:

— Кал у кэwале мьн эвэ!

Наве швин жи Мэкмэд бу. Мэкмэд калера дьве:

— Кале, эз ви кэри пэзи дьдьмэ тэ, эва пэза жи е тощарэкийэ, хwэра бьвэ. Эзе пэй хэwна тэ һэръм, бьнеръм чь же те?

Кале ша бу, wan пэза һьлда, вэгэрийа мала хwэ.

Мэкмәде шван рекәт чу. Пър чу, һыдык чу-әм нза-
ны. Жь мөгдарәки шундәтър гһиштә шәһәрәки. Сәва шәв-
майине Мэкмәд чу баге падше Гөла. Көре падше җи шәһә-
ри наве җи жи Мэкмәд бу. Әвийа қиза падше Назәни дьс-
тәнд: анцах гәләк хвәстына қәләнда, баве Мэкмәд әв қиз
жерә нәдъстанд. Қиз у көрҗк зәф хвәстие һәвду бун. Бь
җе йәке жи гли дабунә һәвдө, җәки шәв һәрдө жи бен
багче Гөла, бьрәвын һәрһнә базаре Әрәб паша.

Мэкмәде шван баге Гөлада руһышьбу, фкьр дькьр кө
җе све көда һәрә? Нһери қизәк һәспәке сйарә у һәспәк жи
дәсткәшәдайә. Сәр Мэкмәде шван сәкьни у гот:

— Равә һәспе сйарбә, әм һәрһн.

Мэкмәде шван радьвә, һәспе сйар дьвә, қизкәра дьчә.
Жь вәхтәки шундәтър әвана дьгһижьнә җе ере, кө щики
хәриб—хәрибстанә у пәйа дьвын.

Қизьк ти дьвә, дьве:

— Мэкмәд, ав тәнә җәки әм бьхөһи?

Мэкмәд дьве:—Мьн ль ван дәра гәләк швани кьрийә,
заньм кө кедәре кани һәйә.

Қизьк вәдгәрә леднерә кө Мэкмәде көре падше һинә.
Қизьк һнәки фкара дькә, ахьрие дьве:

— Хорто, әз қсмәте тәмә кө җәки тәра һатьм, дә һә-
рә мьра һнәк ав бинә.

Мэкмәде шван дьрәвә дьчә сәр кание, дьнерә чаһанә
қизкәк жи сәр кание руһыштиә. җе қизе у аве һьлтинә те
ба Назәние. Мэкмәд у һәрдө қиз жи тенә шәһәре Әрәб па-
ша. Щмаәта җи шәһәри бәдәштийа җан һәрдө қизана кь-
дьвинә, дьрәвынә щәм падше, падшера дьвежьн:

— Гәдәки дәвгәмари хөлам дө қиз аһинә кө бәдәштийа
җан шәһәр һьлдайә, әсьл әһана е тәнә, җәки гәдә бькөжи
җан һәрдө қизка хвәра бьстини.

Мэкмәд у һәрд қиз чун тәҗләкеда ман.

Гәдәше гази вәзир җәкһиле хвә кьр, гот:

— Әҗ мәрьва кө иро һатә топраха мьн, җи бьгьрһн
бькөжьн, бәке әз җан қизана бьстиньм.

Жь җәкһиле җи йәки ақьл гот:

— Падша, зоре һькари бькөжи, шөхөләки өса бинә сә-
ре җи, җәки һәрә аликида нәйе, җе чахе жьне җийа хвә-
ра бьстинә.

Әwana wa дөшөрмиш бун. Әwa гази Мәкмәде шван
жьрн, жера готн кӧ:

— Әгәр тә сәр бәра мэйә һанара праг чекьр әм тә
накӧжн, тә пра ченәкьр, әме тә бькӧжн.

Мәкмәд пор у пошман вәгәрия щәм қизька. Йәке Мәк-
мәдра гот:

— Тӧ чьма ыьқа фькьр дьки?

Мәкмәд гот:—Падша иро мыра әван глие һанана го-
тнә.

Мәкмәд кӧ әw қиз сәр канне дитьбу, әw қизка сӧрдар
бу, әwe Мәкмәдра гот:

— Тӧ фкара мәкә.

Қизьке сӧр хwә хwәнд, прагә рьнд сәр бәре һатә
чекьрне.

Щав гьништә падше, кӧ: «Мәкмәде шван пра чькьр». Падше бь әскәре хwәва чун сәр пре гәре. Қизьке кӧ сә-
лавәт кшандьне-пър у падша тәв батмиши бәре бун.

Щмаәта ыи шәһәри гот:

— Wәрн әм Мәкмәде шван бькьнә мәне хwә, анцах
әм жь падше у мәрвевд ыи хлас бун.

Ӧса жи бу.

Чәнд сал бӧһӧртн, чәнд зарӧ Мәкмәде шванра бун.

Роке Мәкмәд чубу мевандарийа гӧндики. Гәрд жьне
ыи готн: кӧ «Әм щне-щне разен, бьнерьн кӧ Мәкмәд те
тәв кнжанә мә радьзе, we чахе we бәгә бькә».

Мәкмәд те дьнерә кӧ жьне ыийа щне-щне разанә.
Мәкмәд дьле wan жь хwә һаһелә, дьчә отахәкә днеда ра-
дьзе.

Све жьне Мәкмәд радьвн кӧ Мәкмәд щики дне разә-
йә. Дьчн дора Мәкмәд дьщьвн. Мәкмәд ньшйар дьвә кӧ
һивәк сәр сери, стәйрьк ль доре рез бунә³³.

НВИСАРНАСИ

1. «Пешә», «Qиза аqыл», «Кижан чәла һәвала бьколә, хwә дькәвә», «Хушк у бьра», «Соре Чәvhешин», «Гаван» гот Усьве Кәсэн, 70 сали, хwәнди, жь гөнде Гамта кьрда ль сәр нәйя Апаране (Агбаране), колхозван.

Һькйатбеж жь гөнде Ширькьбе буйә ль сәр qәза Qәрсе. Wәхта шәре 1918-а тәви әрмәни у эздие we qәзе шигьнез дьбә бь малева дьчә Тбилисие, ль ведәре Wәхтәки кьн һәсабдарие дькә, we шунда те Гамте, дьбә малавайи. Ль ведәре Wәхтәке дьбә сәдре сәрwерйя колхозе, ле һна колхозванә у бь хәбата хwәва гәләки бәр бь чәвә.

Усьве Кәсэн йәки гәләки зени, лаqьрдчи, аqьли, маqулә. Гөнди бь wi, хәбәрдана wi, бь лаqьрди у хwәшиә wi гәләки мьтнәйрын. Әw чукара чукә, мәзьнара мәзьн. Жь алиә һәр гөндикки хwә һькьри у qәдьргьртийә.

Усьве Кәсэн гәләк зарготьне щмаәте занә, ле жь гьшка зәфтьр тьште ширәта у мәсqәра, мжулия у кьйата занә. Змане wi гәләки дәwләтийә у гәләки һәмде хwә ши-вар дьбежә. Жь wan мжули у кьйата мә чәнд һмуне бәрәвокед «Фолклора кьрманщада» у «Фолклора кьрманщида» данә нәшьркьрьне, ле әв кьйатана ван салед пашьнда һви-синә.

2. «Qиза аqыл» гот Усьве Кәсэн, бьһерә һвисарна-сийа № 1.

3. «Кижан чәла һәвала бьколә, хwә дькәвә» гот Усьве Кәсэн, бьһерә һвисарна-сийа № 1.

4. «Хушк у бра» гот Усьве Кэсэн, бьһнерэ нвисарнасийа № 1.

5. «Соре Чэвһешин» гот Усьве Кэсэн, бьһнерэ нвисарнасийа № 1.

6. «Гаван» гот Усьве Кэсэн, бьһнерэ нвисарнасийа № 1.

7. «Кале ақьл» гот Эшое Нути Рашидов. Жь дйа хвэ буйэ сала 1908-а, жь гонде Ширьнкөйе ль сэр қэза Қарсе.

Сала 1918-а малбаване Эшо мөһащър дьбьһ тен гонде Тампа кьрда ль нэкия Апаране. We шунда Эшо дьчэ бажаре Тбилисие: ль We дәре рөже хэбата дэргэвание дькэ, ле звара дьчэ мэктэба шэведа дьхунэ, нэхвэндитйа хвэ дьдэ һьлдане. Бажарда һини змане гөрщки, урьси у әрмәнки дьбэ.

Ккйатбеже мә гэләк нмунед зарготьне занэ у бь нэвасқари шэвед паиза у звьстана дреж дәр у щинаред хвэра дьбежэ.

Эшо хенжь ван ккйата мэра ккйата «Чьлкэзие» жи готийэ (бьһнер «ккйатед щмаэта кьрдие», ктеба пешьһ).

8. «Банда ақьла» гот Шэрәфе Әмәр, жь гонде Пампе, ль сэр нэкия Апаране, 50 сали, нивхвәнди, колхозван.

Шэрәф гэләк қса, мжулья, сәрһатийа, ккйата занэ, не-та вана бь әмьрра дьдэ гьредане. Һәр готьнәкэ хвэ бь хэбәре бэдәвһне дьдэ ньтьрандьне, өса дькэ, вәки гли-готьне вһ хвәш бенә готьне. Бона we йәке жи гондиед Пампе гәләки моташе вһ у хэбәрдана вһнә.

Шэрәфе Әмәр колхозеда хэбатчики бәрбьчәвә, гәләки қәдърбһян.

9. «Акмәде көре пире» гот Мирзое Озман, 40 сали, дәрсдаре мэктэба гонде Әлэгәзе ль сэр нэкия Апаране.

Мирзо гәләк чирок у мәгәлока занэ. Әв гәләки лә-қьрчийә, меванкьз, щинаркьз у һәвалкьзә. Тьме тәви шайһ у шине дәр у щинара дьбэ, хвә пара нагьрә.

Дәр, дор, щинар, шагьрте вһ гәләки же кьз дькьһ.

10. «Мькмәде зиндани» гот Исое Хөдо, дәрсдаре гонде Щәрщәрисе ль сэр нэкия Апаране. 40 сали.

Исое Хөдо хлазкьрийә Техникума педагогийә кьрдайә Ереване. Әв гәләк ккйат (чирок) занэ, жь ван йәк жи йа «Хәвна Қазийә», вәки бәрәвока «Фолклора кьрманща»-да һатийә нәшькьрьне (1936 с. ру 620—625).

Икйатбеже мѧ дьѧацьщѧ, вѧки нѧр хѧбѧрѧкѧ вѧи щѧе хвѧ бьгьрѧ. «Готи мѧрѧв глѧе хвѧ рьнд мак бькѧ, вѧки хѧлѧ жи гѧндарѧа мерѧв бькѧ»,—вѧ дьѧежѧ Иса, у растѧе жи, икйатед вѧи жи бь ностати нѧтьнѧ готье.

11. «Нѧщѧр» гот Тѧфуре Дукѧ, 80 сали, нѧхвѧнди, жь ѧѧбила мѧнѧмда, жь бѧрѧка нѧшерѧйѧа, жь гѧнде Қѧрѧбѧгазе, ль сѧр нѧнѧа Апаране, колхозван.

Икйатбеж, вѧки йѧки днѧднѧйѧ у дьбѧ 90 сали жи нѧбѧ, гѧлѧк у гѧлѧк имунед зарготье занѧ, мжулкьрики нѧваскарѧ, бира вѧи жи зѧф рьндѧ. Ѧв бѧйт-сѧрѧатѧед «Мѧме у Зинѧ», «Снѧбѧнде Сливи» у гѧлѧкед дьне занѧ.

12. «Шѧре шер ѧйѧре шерда», «Кѧре пѧдша у руви», «Ѧло Ѧщеви», «Нав у намус» гот Слоѧ Сѧдоѧ Нѧмо, 70 сали, жь ѧла сѧпка, бѧрѧка исѧдьза, нѧхвѧнди, жь гѧнде Нѧкко, ль сѧр нѧнѧа Талиѧе.

Сло гѧндда колхозванѧки гѧлѧки бѧрѧбьчѧвѧ, гѧлѧки ѧбатънѧи нѧлѧлѧ, бь хѧйсѧте хвѧва рунѧрмѧ, нѧмди хвѧ, хѧрхвѧз, щѧнарѧра нѧйф, нѧндари мѧванъзѧ. Ѧв гѧлѧк мжулѧйѧ занѧ.

Хѧнжь ван икйѧта, ѧвѧи мѧра готѧйѧ йѧ «Мѧрзѧ Мѧнмуд» (сала 1937-ѧ, бьнѧерѧ «Икйатед щѧмѧѧта кѧрдѧе», кѧтеба пешьн, 1960).

Сло мьр сала 1954-ѧ, ль гѧнде Нѧкко.

13. «Кѧре пѧдше у руви» гот Слоѧ Сѧдо, бьнѧерѧ нѧвисарнѧсѧйѧ 12-ѧ.

14. «Ѧло Ѧщеви» гот Слоѧ Сѧдо, бьнѧерѧ нѧвисарнѧсѧйѧ 12-ѧ.

15. «Нав у намус» гот Слоѧ Сѧдо, бьнѧерѧ нѧвисарнѧсѧйѧ 12-ѧ.

16. «Гѧван у ѧѧза пѧдше», «Гѧр» гот Нѧвата Нѧзо, 60 сали, жь гѧнде Карвансарѧ (Карвансарѧ поште) ль сѧр нѧнѧа Артике (бѧре Нѧщѧихѧлѧл), жь ѧла рѧжѧка, жь бѧрѧка нѧвуѧа, нѧхвѧнди, кѧвани.

Нѧват кѧлѧфѧтѧкѧ рунѧрм у шѧрмокѧйѧ.

Хѧн жь мжулѧиѧд жорготѧ Нѧват гѧлѧке дьне жи заньбуйѧ, ле жь бира вѧе чунѧ, нѧ дьнѧтьнѧ бѧре.

17. «Гѧр» гот Нѧвата Нѧзо, бьнѧерѧ нѧвисарнѧсѧйѧ 16-ѧ

18. Чѧрока «Дорчи» гот Ѧгарѧ Дѧло, 65 сали, нѧхвѧн-

ди, жь гонде Карвансаре (поште) ль сэр нэкиа Артике, колхозван.

Этар вэхтеда гэлэки нэзкьрына ши һэбуйэ, вэки бьхунэ. Ле ке ве бышанда хвэндьне, кедэре бьхвэнда-гондда мэктэб төнэбу. Ле һэрге эв нэхвэнди ма, көред ши Эмэрик у Шасьм һена советиеда бунэ хвэнди. Эмэрике һьм гондда хвэнд, һьм жи чу ль Ленинградеда хвэнд. Нһа һэма ль ши гондида жи буйэ дэрсдар. Ле е дне, Шасьм, диса хвэндийэ, совхозеда дьхэбтэ..

Этар гэлэк нмунед зарготьне занэ, гэлэк ккйат у мжулия. Эва ккйата сала 1934-а һатийэ нвисаре.

19. «Qса афьлмэнда» гот Осее Заһьре Хөдб, дэрсдаре мэктэба дэһсалэ йа гонде Аргаванде ль сэр нэкиа һоктемберйане. Көре Осее мэзын Әйвэз дэрсхана нһада дьхунэ, ле қиза ши, Лэйлихан, йа вэфтада дьхунэ.

Осе жь дйа хвэ буйэ сала 1911, ль гонде Бэндэмураде, ль сэр қэза Сурмэлине. Хвэндьна ши йа ортэйэ. Гэле мжули у ккйатед көрманщие занэ.

20. «Гөлбарин» гот Әвдьле Кэмзэ, 60 сали, жь гонде Қамушлие, нһа Советакан, ль сэр нэкиа һоктемберйане, нэхвэнди, колхозван.

Әвдьлэ гэлэк ккйат у мжулия занэ. Ккйата «Гөлбарин» сала 1934-а һатийэ нвисаре.

21. «Qса хортэки у рувики» гот Мстое Бэк'о, 64 сали нэхвэнди, жь гонде Шамираме ль сэр нэкиа Аштараке, колхозван.

Мсто гэлэк зарготьне щьмаэте занэ: бэйт, сэрһатийа, чирока, лауужока, мэтэлока, глиед пешийа.

«Qса хортэки у рувики» сала 1953-а ль Шамираме һатийэ нвисаре.

22. «Кэлали», «Сэрһатийа мире әрэба» гот Барие көре Нэвое Кэсэн. Жь дйа хвэ буйэ сала 1912-а, дэнгбеж, гэлэ клам. ккйата занэ, нивхвэндийэ. Бари дьминэ ль гонде Кэбьлкэнде ль сэр нэкиа Эщмнадзине, хэбатчие совхозейэ

Барие Нэво мэра готийэ «Хате Ханьм», вэки нава «Фслкьлсра көрманщие»-да нэшьр буйэ (сала 1957, ру 101—105).

Барн мәрвәки гәләки бәшәрхвәшә, лақърчи у хәбәр-дан, дәнгәки хвәш лә.

Әв ккйатана әв чуктиеда һинбуийә.

23. «Сәрһатйа мирә әрәба» гот Барие Нәво, бһнһерә һвисарһасийа № 22-а.

24. «Жьн жи һәнә, жьнкок жи һәнә», «Бре чук» готийә Щәрдоә Генщо, 30 сали, хвәнди, жь гонде Әмәнчаирә ль сәр қәза Қәрсе.

Щәрдоә ль Ерәванә дьма, дьхәбьти газета «Рйе тәзә-да» чава редактор, өзвә Тфақа һвисқарабу.

Щәрдоә Генщо дәнгбежбу, дәнгәки хвәш лебу, гәләк ккйата, мжули зань.

Ккйатәд жорһбувиси һатьнә һвисарә сала 1934-а.

Щәрдоә Генщо мьр сала 1945-а ль Ерәванә.

25. «Бре чук» гот Щәрдоә Генщо, бһнһерә һвисарһасийа № 24-а.

26. «Мирзәмәнмәд», «Қәрәқьз», «Қәрәман» гот Вәзирә Щәббәр Надьри (Надиров). Вәзир жь дйа хвә буйә сала 1911-а, ль гонде Көрдомәре ль қәза Ерәванә. Гәлә пьчук-тийа һида бавә һи дьмьрә. Вәхтәке бәрхвание у швание дькә.

Вәзирә Надьри хвәндьна хвә бьнд ль Ерәванә хлаз дькә, пашә дьбә аспирант дь дәрәща к'ордзаниеда. Вәхтәке ль Техһикума педагогйея к'ордайә Ерәванеда дәрсарие дькә.

Вәзирә Надьри бь сайа мәрйфәта хвә зутьре дәст бь һвисарә дькә. Нвисаред һи «Рәва жьне» (пиеса), «Нубар» (бәрәвока шьера) ктебнә гәләки һьзкьринә.

В. Надьри өса жи гәләк зарготьн заньбу: клам, бәйт-сәрһати, ккйат.

Вәзирә Надьри мьр сала 1946-а, ль Ерәванә.

27. «Қәрәқьз» гот Вәзирә Надьри, бһнһерә һвисарһасийа № 26-а.

28. «Қәрәман» гот Вәзирә Надьри, бһнһерә һвисарһасийа № 26-а.

29. «Кәмзи пәләван» гот Әлие Кәмзә, 20 сали, хвәнди, хлазкьрийә Техһикума педагогйе йа к'ордайә Ерәванә, жь гонде Щәрщәрисә, ль сәр нәйя Апаранә. Нһа ль Тби-лиснә дьмннә.

Әліне Кәмзә гәләки кәнәкчийә.

Әва ккйата мәрә готийә сала 1934-а, вәхте әви ль Ереване дьхвәнд.

30. «Халль Әһмәд» готийә әмбәре Надьр, 18 сали. хвәндкаре техникума педагогие йа к'ордайә Ереване.

Әв хвәндьнеда гәләки пешдабу, рьнд һин дьбу, рьнд дьнвиси, нава хвәндкаре һәвалә хвәда ньзькьри.

Әва ккйата у гәләкед дие әв чуктийа хвәда һин буйә, вәхта валабуне һәвал һогьред хвәра бь кәвас дь-бежә.

31. «Мирзә Мәнмәд» гот Теліне Әсәде Бро, 55 сали, нәхвәнди, бьнәліне бажаре Тбилисіне, пыштокеш.

Теліне Әсәд, вәки йәки қәмәри ортәйә, мәрвәки гә-ләки хвәньзькьрийә, кем хәбәр дьдә.

Гәләк мжулие щуред ширәта занә. Жь вана һнәк һатьнә нвисаре у нәшькьрьне.

32. «Сндьрнәват» «Хәвн» гот Усьве Басо, жь гонде Әмәнчайире, ль сәр қәза Қәрсе, һна бажаре Тбилисіне дьминә, нивхвәнди, 67 сали, сәвахчи.

Ккйатбеже мә бь хәйсәтва рунәрмә, дәр у щинарара херхвәзә.

Һәла бчуктийа хвәда Усьве Басо гәләк ккйат бьһис-тьнә. Ода мала баве ви шәвед звьстана тьжи мәрв-ккйат-беж дьбун. Гава кә йәки ккйата хвә йане жи мжулия хвә хлаз дькьр, йәки дьне дәстпе дькьр у Усьв гөһе ви сәр вана хвәра һини ккйат у қсед гәзә дьбу. Жь ван ккйата йәк жи йа «Сндьрнәватә», вәки һәла һена зарәтийа хвәда һин буйә, кә мә нвиси сала 1937-а, ль Тбилисіне.

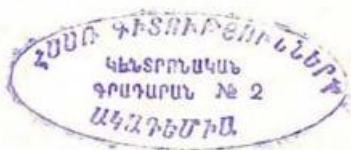
33. «Хәвн», гот Усьве Басо, бьһерә нвисарнасия № 3.

СЭРЭЩЭМ

	Р'у
Пешготын	5
Пешэ	7
Qиза аqьл	10
Кижан чэла нэвала бьк'олэ, хwэ дьк'эве	15
Хушк у бра	19
Соре Чэв'ешин	24
Гаван	29
Кале аqьл	32
Бэнда аqьла	34
Авмэде к'оре пире	36
Мвэмэде Зиндани	41
Нэшэр	50
Шире шер айаре шерда	55
К'оре падше у руви	61
Ә'ло Әщеви	65
Нав у намус	72
Гаван у qиза падше	79
Г'өр	81
Чирока дорчи	84
Qса аqьлмэнда	93
Г'олбарин	97
Qса хортэки у рувики	108
Нэлали	112
Сэр'натийа мире әрәба	118
Жьн жи хәнэ, жьнок жи хәнэ	123

Бре чук	•	•	•	•	•	•	•	•	•	127
Мирзэ Мэкмэд	•	•	•	•	•	•	•	•	•	133
Qарəqыз	•	•	•	•	•	•	•	•	•	140
Qарəман	•	•	•	•	•	•	•	•	•	147
Нэмзи пəлəwan	•	•	•	•	•	•	•	•	•	153
Халль Əнмэд	•	•	•	•	•	•	•	•	•	159
Мирзэ Мэкмэд у тэйре симьр	•	•	•	•	•	•	•	•	•	169
Сндьрнəват	•	•	•	•	•	•	•	•	•	177
Хəwn	•	•	•	•	•	•	•	•	•	187
Нвисарнаси	•	•	•	•	•	•	•	•	•	191

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՌ-Գիտությունների
ակադեմիայի Խմբագրական-հրատարակչական
խորհրդի որոշմամբ

ԿՅԱՏԵԴ ՇՄԱԾՏԱ ԿՕՐԴԻԵ
ԿՏԵԲԱ II

Րեдактор Չ. Մրաժ
Շյկլեշ Ք. Նաասարժյան
Րեдакторե տեխիկե Ի. Լ. Գորոյան
Կորեկտորեդ կոնթրոլ Դար. Իակոբյան, Լ. Ծմար

ՅՓ 06097 Րիսո 768 Դեմեթ 935 Նեշր 2138 Կիրաժ 600

Կեղեզ 60x92 $\frac{1}{2}$ Բաղնեշրե մեդցե 12,5
Բաղնեշրե նեշրեթե 9,37
Բոն նեշրե հադիթ արտի 15/VI Ը. 1962
Բոն շափրե հադի շոկրե 3/Х Ը. 1962
Բն 7 կ.

Նեշրխանա I-ե դար հայ յուլիգրափրե
Երևան, Ըոգոգա Ալաերժյան № 65